

magazin istoric

SERIE NOUĂ — AUGUST 1991

naive

88/88

H 88

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică

Anul XXV — nr. 8 (293)

august 1991

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, Intrarea Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 15.02.00, interioare
406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Gheorghe David, Florentina
Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei,
Marian Ștefan (responsabil de număr)

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța
Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic
Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în secțiile
fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

S U M A R

Datoria oamenilor de stat — să asigure soarta acestui popor”: Ion I.C. Brătianu	2
August 1914. Butolul cu pulbere explodează: André Castelot	3
Regele Ferdinand — „Dar eu sint in primul rind român”: Raymund Netzhammer	9
Decembrie 1915. In culisele unui atentat eșuat: Armand Goșu	16
„M-am prezentat in prima zi a mobilizării”: Grigore Antipa	22
File rupte din cartea războiului: Gheorghe I. Brătianu	26
România, un mare izvor de talente: Keith Hitchins	27
in București, acum 50 ani	28
„Mișcarea comunistă își schimbă numai mijloacele sale tactice”: Iuliu Maniu	33
România in al doilea război mondial (III): Alesandru Dușu, Mihai Retegan, Marian Ștefan	36
Dosare desigilate: Cristian Popișteanu, Florentina Dolghin	43
23 august 1944-9 mai 1945. Antiaeriana română la datorie: Gh. D. Marinescu	48
23 august 1944 — Mărturiile inedite din procesul Lucrețiu Pătrășcanu: Cristian Popișteanu	50
Un cărturar umanist ignorat — Filip More din Ciula: Ioan Drăgan	56
Vechi mărturiile de artă și cultură la Biblioteca Academiei Române: Gabriel Ștrempel	59
S.O.S. Monumentele istorice: Gheorghe Sebestyén	63
Sfinți daco-români in calendarul creștin. Sf. Apostol Andrei: Petru I. David	66
Istorici pe care i-am cunoscut: Ion Hurdubeșiu	69
Fața văzută și cea nevăzută a cenzurii: Dumitru Hîncu	71
Otto von Bismarck la ora Germaniei unite: Constantin Antip	78
„Aventurile” neutralității Elveției: Leon Sărățeanu	83
Acum 75 de ani... Cea mai mare bătălie navală din istorie — Iutlanda-Skagerrak: Niculae Koslinski	90
• Cărți sosite la redacție 21 • Rebus istoric 89 • Dialog cu cititorii	92

ION I. C. BRĂTIANU: „Datoria oamenilor de stat —

să asigure soarta acestui popor“

...Statul român nu era din acelea care avea interes să pescuiască în ape turburi și să turbure apele nimănui.

De aceea, el obținuse în viața internațională, într-adevăr, respectul și încrederea tuturor și în primul rând a vecinilor săi. Această situație a sa apăruse în modul cel mai limpede și cel mai strălucit la pacea de la București din 1913, care da o imagine completă și clară a situației pe care o avea România înainte de războiul mondial. Domnilor, astfel eram când războiul mondial a izbucnit fără vina noastră. Dar odată el izbucnit, un mare problem se pune și acel problem era: România sta-va ea neutră sau va merge cu vreunul din beligeranți și anume cu care?

Nu putea România să stea neutră, din moment ce războiul luase un caracter în adevăr european, cu alte cuvinte pentru noi un caracter mondial. Nu putea România, cu interese mari și esențiale pentru viitorul ei, să lase pe alții să decidă de soarta unui război de care depindea situațiunea neamului său, fără ca ea să fi făcut tot ce sta în propriile ei puteri, ca să asigure victoria cauzei care era a sa.

Iată de ce, din primele vremuri, situațiunea de neutralitate definitivă nu putea să fie aceea a României într-un război mondial.

De ce trebuia să mergem cu Antanta și nu puteam merge cu Germania, care ne fusese aliată în momentul izbucnirii războiului?

Aici, dați-mi voie să insist asupra cauzei reale pentru care am mers cu Germania și Austro-Ungaria, ca aliați, un lung șir de ani. Nu fiindcă ne

amenințase Germania, cum are aerul că a crezut dl. prim-ministru [Al. Vaida-Voevod]:

Nu, domnilor.

Este firesc, originea noastră, situațiunea noastră geografică, misiunea noastră în aceste regiuni ale lumii facă între noi și popoarele occidentale, în special între noi și civilizația latină, să fie legături permanente, care în orice vreme normală trebuie să-și găsească echivalentul în relațiunile de strînsă amicitie internațională cu acele state occidentale cu care în mod normal politica României trebuie să se acorde.

Sînt însă situațiuni anormale; stări bolnave și trecătoare ale Europei, în care dintr-o împrejurare sau din alta statele occidentale nu

pot sau nu vor să-și manifeste interesele firești pe care le-ar avea în aceste părți ale Europei și pe care în special le-ar avea ca să susție dezvoltarea cit mai puternică a statului latin de la grilele Dunării.

În acele împrejurări, e datoria oamenilor de stat români să caute înainte de toate să asigure soarta acestui popor...

Noi nu am intrat în război ca niște solicitanți nepoștiți. Noi am intrat în război ca niște aliați doriți și ceruți. Noi am intrat bărbătește, atunci când ambasadorul Franței la Petrograd spunea: „Dacă România nu intră în război se poate să se compromită frontul oriental“.

Am intrat în război atunci când rușii ne spuneau: acum ori niciodată!

...Nu vă înspăimîntați de vorbe, d-lor, nici pe un tărîm nu există în firea forțelor puterii să înfrîngă hotărîrea unui popor care vrea să trăiască demn și independent... Cea mai bună definiție pe care am găsit-o de ceea ce înseamnă o națiune este aceea a conștiinței naționale. O națiune este o conștiință națională, cît valorează un alt înseamnă cealaltă. Conștiința a ceea ce este și hotărîrea fermă de a fi, este puterea cea dintîi a unui popor. Cum și-o manifestă el, astfel își așează rolul și rostul în mijlocul neamurilor. Prin situațiunea lui, geografică, prin însușirile lui, prin trecutul și originile lui, neamul nostru are un rol de seamă în lume (Situațiunea internațională a României. Expunere făcută în Adunarea Deputaților, în sesiunea din 16 și 17 decembrie 1919)

Berlin, ora 5 după-amiază. Împăratul Wilhelm a semnat ordinul de mobilizare. Pe străzi, în vreme ce ofițeri străbat orașul în mașini decapotabile strigând: „Mobilizare, mobilizare!”, mulțimea își manifestă bucuria și înșează preținzi spionii ruși. În realitate, deși declarația de război nu a fost emisă, în vest operațiunile militare au început. Din Trèves, unități se pregătesc să treacă granița luxemburgheză. Mislunea lor este să violeze neutralitatea marelui ducat, pentru a ocupa nodul feroviar de la Uffingen.

Pentru o clipă revine în memorie recomandarea bătrînului Moltke: „Nu mai construiți fortărețe, construiți căi ferate...” Și ea a fost urmată. În timp ce rețeaua feroviară franceză semăna — și seamănă încă — cu o plînză de păianjen, al cărei centru este Parisul, rețeaua germană te face să te gîndești la o plasă pescărească.

Se știe că de greu îl este unul locuitor din Cognac să ajungă direct la Grenoble, pe calea ferată... În Germania poți traversa întreg teritoriul țării, fără a fi obligat să treci prin Berlin. Se spunea că la absolvirea Școlii de război „cele mai valoroase creiere își începeau activitatea la secția de căi ferate și și-o sfîrșeau la azilul de nebuni”.

În 1914, deci, trenurile se pot îndrepta spre granițe, fără nici o dificultate. Capturarea plăcii turnante de la Uffingen, unde se încrucișează căile ferate germane și belgiene, prezintă cu atât mai mare importanță cu cît Germania a pregătit cu minuțiozitate atacul împotriva Franței, trecînd prin Belgia. Încă din 29 iulie, în casa de bani a ambasadorului lui Wilhelm II la Bruxelles, von Below-Saleske, se află un plic cu mențiunea „de deschis numai la ordin”. El conținea ultimatumul Germaniei adresat Belgiei.

„Mi-am aruncat stiloul”

Totul este gata. Cele 1 000 de trenuri încep să se succedă din zece în zece minute către viitorul front...

La ora 17.30 șeful statului major general, tristul general Moltke, nepotul marelui Moltke, este chemat în biroul imperial, pe care abia l-a părăsit. Jagow a adus Kaiserului o depeșă de la prințul Lichnowsky, ambasadorul german la Londra. Dacă Reichul nu va ataca la vest, Anglia ar dispune să apere neutralitatea Franței sub garanția sa. Un suris larg luminează fața

lui Wilhelm, acest nemaipomenit lăudăros. Susținînd Austria, în timpul ultimatumului său adresat micii Serbii, el a contribuit la aruncarea Europei în prăpastie, dar a fost îngrozit aflînd despre mobilizarea rusă:

— Lumea — suspină el — se va pierde în cel mai teribil război, al cărui scop final este ruina Germaniei. Anglia, Franța și Rusia au pus la cale nimicirea noastră. Încercuirea Germaniei este, în sfîrșit, un fapt împlinit. Ne-am băgat capul în laț...

Și iată că, mulțumită acestei telegramme a prințului Lichnowsky, nodul slăbește. Ușurat, aproape triumfînd, Kaiserul se întoarce spre Moltke:

— Sîntem în mod natural obligați să luăm în considerare această ofertă și, în con-

secință, să oprim provizoriu marșul spre vest.

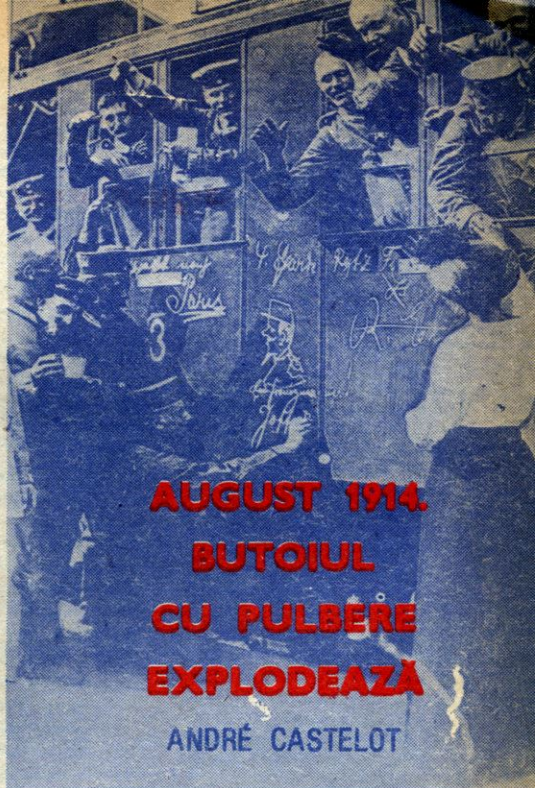
Se lasă liniște. Împăratul reia:

— Acum putem declara război doar Rusiei. Este suficient să punem toată armata în marș spre est!

Von Moltke vede cu ochii minții mîile sale de trenuri obligate să se întoarcă din drum. Cu o voce surdă, el explică:

— Sire, nu este posibil. Nu putem face ceea ce ne propune Majestatea Voastră. Dacă o vom face, vom pierde orice șansă de succes. De altfel, patrulele noastre au pătruns deja în Luxemburg, iar Divizia din Trèves le urmează.

Wilhelm îl ascultă, apoi se întoarce spre aghiotantul său Plessen, rugîndu-l să telefo-

AUGUST 1914. BUTOIUL CU PULBERE EXPLODEAZĂ

ANDRÉ CASTELOT

¹ La 77 ani de la izbucnirea primului război mondial, reproducem acest articol, cu substituirile redacției noastre, din revista franceză *Historia*.

neze imediat la Divizia 16 din Trèves, pentru a opri operațiunea împotriva Ulfingenului.

„Am crezut că mi se sparge inima în piept”, va spune mai târziu Moltke. Dar era prea târziu. Compania locotenentului Feldmann, înghesuită în mașini, se îndreptă spre gara luxemburgheză de la poalele vechiului burg Ulfingen.

Tot atunci, la Berlin, un aghiotant îi aduce lui Moltke ordinul care ar fi făcut să se întoarcă din drum trupele germane, din cadrul cărora citeva unități au intrat în Luxemburg. Aproape năuc, cu figura și mai lugubră decît de obicei, generalul ia hirtia cu nelinește: „Mi-am aruncat stiloul, refuzînd să fac așa ceva”.

Dar, la ora 23.00, el este convocat în camera Kaisersului, care îl primește în cămașă de noapte, cu o manta militară pe umeri. Lichnowsky a trimis o nouă telegramă — nu mai aveau de ce să aștepte răspunsul pozitiv din partea Angliei:

— De acum înainte, faceți ce vreți, declară trist Kaisersul, băgîndu-se în pat.

„A fost prima mea experiență de război, va scrie Moltke mai târziu. Niciodată nu mi-am revenit total din șocul provocat de acest incident. Ceva s-a rupt în mine, n-am mai fost niciodată cel de dinainte”.

La Paris, în acea dimineață de august, Joffre își urmează decizia luată în cursul nopții: se înapoiază la Ministerul de război și cere ministrului Messimy, pe un ton patetic, contrastînd puternic cu serenitatea sa obișnuită, „ordinul de mobilizare pentru aceeași zi, cel mai târziu la ora 16.00, dacă nu, el preferă să-și dea demisia...” Are peste 62 de ani! Nu a sosit vîrsta retragerii?

Messimy îl liniștește: Consiliul se reunește într-o oră la Elysée și Joffre poate explica personal nelineștea lui. Acela nelinește pe care, în memoriile sale, Poincaré o va numi „observații tehnice”. Sînt

acele observații, demonstrînd că o întîrziere de numai 24 ore ar obliga armata de acoperire — care a efectuat deja o repliere diplomatică de 10 km — să opereze o altă repliere ce, de această dată, n-ar fi fost voluntară și destinată să demonstreze buna noastră credință...

Va fi necesar, pentru a obține decizia Consiliului, anunțul respingerii de către Rusia a jignitorului ultimatum german. Oficial, de această dată, St. Petersburgul mobilizează. Franța nu poate aștepta. Dar știrea trebuie să rămînă deocamdată secretă și, cînd la ora 11.00, ambasadorul Germaniei, von Schoen, se prezintă la Quai d'Orsay pentru a afla ce va face Franța dacă Rusia și Germania vor intra în război, Viviani răspunde simplu:

— Franța se va lăsa inspirată de interesele sale.

— Guvernul — va povesti mai târziu Messimy lui Raymond Recouly —, încredințîndu-mi ordinul de mobilizare generală, îmi dădea dreptul de a-l păstra la mine încă citeva ore. Nu prezenta, de altfel, nici un inconvenient pentru noi să acționăm astfel. Era suficient, într-adevăr, ca ordinul să fie dat înainte de ora 4.00 d.a., pentru a putea fi transmis în întreaga Franță și executat încă de a doua zi dimineață. De la prînz la ora 3.00, am păstrat deci în mîinile mele acest document tragic, această hirtiuță fatală, semnată de d-nii Poincaré, Viviani, Augagneur, ministrul marinei, și de mine.

Niciodată nu voi uita acea clipă supremă, cînd l-am predat. Era 3.30. Generalul Ebener, adjunct al șefului de stat major, trimis de generalul Joffre, a venit în căutarea documentului. I l-am dat. Un sfert de oră mai târziu, era dus în biroul din strada Grenelle [sediu Ministerului de război].

Se opresc dansatoarele

Viitorul general Spears află la Ministerul de război francez. Lucrează „într-un colț întunecos”. Ignoră știrea părăsind biroul împreună unul dintre colegii lui. „Era după-amiază minunată, povestea el. Străzile Parisului aveau acel aspect particular pe care îl da căldura suficientă în unele serii de vară numai umbra șirurilor de cântăni prăfuiți o îndulcea puțin. Străzile erau la fel ca în ajun dar ceva ciudat dădea tîcoale prin împrejurimi. Bulvardul Saint-Germain era liniștit ca niciodată; puțini trecători, nici o trăsura. Dar cînd se petrecea oare? Vedeam deja a doua femeie mergînd grăbită și pîrînd că plînge. La capătul bulevardului Saint-Germain, aproape de Camera Deputaților, pe care atenția ne-a fost atrasă de cîteva lucruri ce frizau anormalul. Circulația la Paris nu era fost niciodată lentă, dar acum automobilele treceau ca săgețile, conduse de oameni cu fețele tensionate, în cremenite. Nici un conducător de taxi nu vroia să se oprească; toți se retrăgeau la garaj. Ne-am întors. Și acolo pe zidurile palatului Bourbon încă umede de la pensulele de lipit afișe, se lăfaia strălucind în soare ordinul de mobilizare generală. Nu aveau de ce să ne mai amăgim: era război!”

Curînd pe străzi va domni entuziasmul. Cînd primele regimente vor fi văzute îndreptîndu-se spre Gara de Est, ele vor fi însoțite de strigăte: „Aduceți mustața lui Wilhelm!” Pentru mulți, venise sfîrșit revanșei! Spălarea rușii de la Sédan! Vor fi din nou ale lor Alsacia și Lorena. Cine își putea imagina în ziua aceea milioanele de morți?

La Armenonville, va povesti mai târziu Barbara W. Tuch-

ani, „dansatoarele se presc cind directorul, făcînd în semn orchestrei să tacă, înaintează pentru a anunța: A fost decretată mobilizarea. Începe la miezul nopții. Cîntăți Marseilleză!”.

În noaptea de 1 spre 2 august, ordinul de mobilizare ajunge la St. Petersburg. Ambasadorul Franței, Maurice Paléologue, este invitat să asiste la ceremonia ce se va desfășura în imensa sală Sfîntul Gheorghe din Palatul de Iarnă.

„După ultimele discursuri, preotul Curții citește manifestul țarului către poporul său — simplă expunere a evenimentelor ce au făcut războiul inevitabil, apel adresat tuturor energiilor naționale, implorare a Celui de Sus etc. Apoi împăratul, apropiindu-se de altar, ridică mîna dreaptă spre *Evanghelia* ce i s-a adus. Este și mai grav, și mai recules, ca și cum se împărtășește. Cu voce surdă, apăsînd pe fiecare cuvînt, el declară:

— Ofițeri din garda mea prezenți aici, salut în voi întreaga mea armată și o binecuvîntez. Jur solemn că nu voi încheia pace atîta timp cît un singur dușman se va afla pe pămîntul patriei.

Un vîiet de ură răspunde acestei declarații, copiată după jurămîntul pe care țarul Alexandru I l-a pronunțat în 1812. Vreme de aproape zece minute sala este cuprinsă de un tumult frenetic, ce se dizolvă cîrînd în urlete de dezaprobare ale mulțimii, masate de-a lungul Nevei.

Brusc, cu impetuozitatea-i caracteristică, marele duce Nicolae, generalissim al armatelor rusești, se aruncă

asupra mea și mă îmbrățișează, mai să mă înăbușe. Urmează o creștere a entuziasmului, în care predomină strigătele: Trăiască Franța! Trăiască Franța!

În mulțimea care mă aclamă reușesc să-mi croiesc drum, prin spatele suveranilor, și să ajung la ieșire.

Sînt în fine în piața Palatului de Iarnă, unde o mulțime imensă se imbulzește cu drapel, steaguri, icoane, portrete ale țarului.

Împăratul își face apariția la balcon. Într-un gest reflex toată lumea îngenunchează și întonează imnul rusesc. În acel moment, pentru aceste mii de oameni prosternați acolo, țarul este în mod incontestabil autocratul ales de Dumnezeu, comandantul militar, politic și religios al poporului său, suveranul absolut al trupurilor și sufletelor supușilor săi.

În timp ce mă întorc la ambasadă, avînd încă în ochi acest spectacol grandios, nu mă pot împiedica să mă gîndesc la sinistra zi de ianuarie a anului 1905, cînd populația muncitoare a Petersburgului, condusă de popa Gapon și purtînd tot aceste imagini sfînte, se adunase ca și astăzi în fața Palatului de Iarnă, pentru a-și implora tătucul, țarul, și fusese nemilos mitraliată”.

Arde acoperișul vecinului

Ce face Anglia?

Este problema pe care o pune, la Londra, directorul politic al ziarului *Times* lui Paul Cambon, ambasador al Franței, după ce a aflat despre intrarea trupelor germane în Luxemburg. Diplomatul îi va arăta o hîrtie de pe masa sa.

— Acesta este tratatul, va explica el, care garantează neutralitatea Luxemburgului. Îl voi pune, în cel mai scurt timp, sub ochii lui Sir Edward Grey. L-am întrebat ce atitudine a luat guvernul său. Mi-a spus că nu cunoaște nimic deocamdată. „Nu știu, a adăugat Paul Cambon —

după cîteva clipe de tăcere —, dacă nu va trebui, chiar în seara asta, să ștergem din dicționarul britanic, cuvîntul onoare!”.

Dar dacă Germania ar invadea Belgia? În aceeași zi, un grup de liberali cer în Camera Comunelor ca regatul să rămînă neutru, „orice s-ar întîmpla în Belgia sau alurea”. Cabinetul nu îndrăznește să ia decizia, așteptînd evenimentele, care — speră unii — nu vor întîrzia să aibă loc la frontiera germano-belgiană. În pofida ezitărilor cabinetului de la Saint James, Churchill ia totuși hotărîrea de a mobiliza flota...

În aceeași zi, de 1 august, regele Albert I este extrem de neliniștit. Evident că ambasadorul Germaniei a spus d-lui Davignon, ministrul afacerilor externe, că „Belgia nu are de ce se teme de Germania”, evident că același personaj a declarat presei în urma invadării Luxemburgului: „Arde acoperișul vecinului, dar casa voastră va rămîne intactă”, regele Albert tot simte un nod în gît. El îi scrie personal lui Wilhelm, invocînd legăturile lor — îndepărtate — de rudenie. Răspunsul nu-i va parveni decît a doua zi, 2 august, sub forma unui ultimatum, al cărui text inițial fusese scris de Moltke, încă din 26 iulie.

Germanii pretind a fi primit „știri sigure”, fără a lăsa nici cea mai mică îndoială asupra intenției Franței de a întreprinde un marș asupra Germaniei prin teritoriul belgian. De asemenea, „considerînd ca o sarcină imperioasă, de conservare pentru Germania, prevenirea acestui atac întreprins de inamic” și temîndu-se că diviziile belgiene nu vor putea ține piept invadării de către francezi, Reichul, cu o rea credință care te lasă perplex, cere libera trecere pentru trupele sale. Nu era nici pe departe vorba, după părerea agresorului, de „un act de ostilitate”. Micul stat trebuia pur și simplu să se angajeze să adopte „o atitudine de neutralitate binevoitoare”. Bineînțeles, Germania promitea să evacueze terito-

¹ Este vorba despre scriitoarea americana Barbara W. Tuchman (1912-1989), laureată a două premii Pulitzer (1963 și 1972), cunoscuta cititorilor *Magazinului Istoric* (nr. 7-8/1969, 8/1972, 8/1976) și, în general, cititorului român, din traduceri aparute în Editura politică: *Tunurile din august* (1970); *Trușea citadelă* (1977); *O oglindă îndepărtată* (2 volume, 1989). În afara acestor lucrări, Barbara Tuchman a mai semnat între altele: *The Lost British Policy*; *Zimmermann Telegram*; *Stilwell and the American Experience in China* 1911-45; *Notes from China*.

riul belgian „odată cu încheierea păcii”.

Este clar — a fost opinia unanimă a Consiliului — că dacă Germania ieșea victorioasă, „avea să uite” să evacueze țara...

Armata belgiană nu are decât șase divizii de infanterie și una de cavalerie. Rămâne singură, în cursul primelor zile, primind loviturile armatelor 2 și 3 germane. Instruirea trupelor nu este deloc la înălțime. În plus, creditele alocate nu permit decât tragerea a „două cartușe pe om și pe săptămână”... În ciuda acestor cifre puțin reconfortante, guvernul belgian decide să respingă ferm „orice atingere a dreptului său, prin toate mijloacele ce-i stau în putință”, dar, la cererea regelui, se hotărăște să nu se facă apel la ajutorul puterilor garante ale neutralității belgiene, înainte ca germanii să intre efectiv în regat... Imediat, Albert I dă ordin să fie aruncate în aer podurile și tunelurile din regiunea Meuse.

Atacind o țară căreia chiar ea i-a garantat neutralitatea, Germania obligă Anglia să iasă din starea de expectativă și să acționeze înaintea ei.

Un singur soldat britanic...

A doua zi, 3 august, Sir Edward Grey urcă la tribuna Camerei Comunelor.

— Că Camerei — declară el — să considere ceea ce discutăm ca atingând interesul Angliei. Dacă Franța este înfrântă... dacă Belgia cade sub aceeași influență dominatoare și, după ea, Olanda și Danemarca... dacă, într-o criză ca aceasta, ne derobăm de obligațiile de onoare și de interese pe care ni le impune tratatul belgian... eu nu cred nici o clipă că la sfârșitul acestui război, dacă ne vom ține de-o parte, vom putea desface ceea ce ea ar face, vom putea evita ca întreaga Europă occidentală să cadă sub dominația unei singure puteri... Va trebui, sint sigur, să sacrificăm amorul nostru propriu și buna noastră repu-

tație, fără a putea evita cele mai serioase și grave consecințe economice.

Aplauzele sint cvasiunanime. Guvernului nu-i mai rămâne decât să trimită un ultimatum germanilor, somându-i să nu invadeze Belgia. Răspunsul nu comportă nici cea mai mică îndoială... Odată cu căderea nopții, Sir Edward Grey poate fi văzut privind pe fereastra de la White-Hall cum se aprind lămpile de pe stradă.

— Se vor stinge lămpile în întreaga Europă — murmură el —, nu le vom mai vedea reaprinzându-se în viața noastră.

Grey se mai gîndește la dificultățile de a trimite un corp expediționar în Franța.

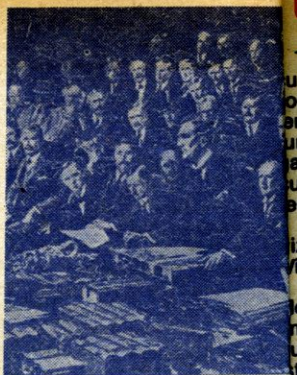
— Care este cea mai mică unitate britanică care v-ar fi de utilitate practică? I-a întrebat Wilson pe Foch, cu clișiva ani în urmă.

— Un singur soldat britanic... și o să aranjăm în așa fel încît să fie ucis, a replicat Foch.

Guvernul Majestății Sale promite șase divizii Franței. Dar acest ajutor infim reprezintă chiar prea mult în ochii celor care estimează că asta ar compromite securitatea insulelor britanice.

La Paris, tot pe 3 august, ne relatează generalul Lanrezac, „comandanții de armată sint convocați la Ministerul de război de către generalul Joffre. Momentul este solemn: este ultima dată cînd comandantul-șef își poate stringe astfel toți locotenenții în jurul său.

„Toți acești mari șefi afișează calmul perfect și chiar buna dispoziție: emoția lor este totuși profundă, căci ei înțeleg că în formidabila partidă în care se vor angaja miza este însăși existența țării. Credeți probabil că generalul Joffre ne-a adus la cunoștință aprecierile sale privind uneltrile probabile ale germanilor și că a precizat rolul ce va incumba fiecărei armate în eventualitățile previzibile? Speranță deșartă! Totul s-a cantonat la un schimb de propoziții de o banalitate extremă, pînă în mo-

Sir Edward Grey rostește în Camera Comunelor discursul ce va forța guvernul britanic să trimită un ultimatum Germaniei și...

mentul cînd generalul Dubail comandantul Armatei 1, luat cuvîntul în acești termeni:

— În vreme ce grosul armatei mele va ataca Sarrebourguil, Corpul 7, pornind din regiunea Belfort, va pătrunde în Alsacia: se va depășa fără nici o dificultate pînă la Colmar, dar nu va putea depăși acest punct fără să meargă pe malurile Rinului. Pentru aceasta îi vor fi necesare întăriri importante, or eu nu voi putea să i le furnizez.

Generalul Joffre nu pare deloc dispus să asculte observațiile generalului Dubail. El îi spune (textual):

— Este planul dv. Nu al meu.

Cuvintele nu răspund deloc la chestiunea ridicată.

Generalul Dubail, care crede că nu a fost înțeles, își dezvoltă explicațiile precedente. Generalul Joffre, cu figura inundată de surîsul cu care i-a obișnuit pe toți, își reia răspunsul exact în aceiași termeni:

— Este planul dv. Nu al meu.

— Sint pradă unei impresii dintre cele mai penibile, adaugă Lanrezac.

Și, pînă la bătălia de pe Marna, din luna următoare, impresiile interlocutorului lui Joffre rămîn „dintre cele mai penibile”.

Un discurs stupid

Tot în acea zi de 3 august, puțin înainte de ora 19.00, von Schoen sosește la Ministerul afacerilor străine. Pare furios. Furios, dar cu elefanța ce îl caracterizează. De acum coboară din mașină, o femeie îl adresează o injurie.

— Acesta este obiectivul vizitei dv.? îl întreabă ironic Viviani.

Nu... Dl. ambasador poartă declarația de război a Germaniei către Franța. Pretextul? Von Schoen — vizibil stînjinit de minciunile la care

și magazinele alimentare.

La începutul după-amiezii de 4 august, un pluton de lăncieri belgieni se află în susul unui promontoriu împădurit, nu departe de Remouchamps. Deodată răsună un strigăt:

— Uite-i acolo!

Locotenentul Picard — așa îl chema — a pus binoclul la ochi și a văzut, mai departe, avansînd „într-o scilpire de oțel”, o grupă de ulani. Picard își scoate carnetul de buzunar, va povesti Laurent Lambard, rupe o pagină din el și, cu un scris fin și nervos, notează cîteva cuvinte:

gală, cu cascheta pe cap, urcat pe tron, îi primește pe deputați și le declară:

— Tragem sabia cu conștiința clară și miinile curate.

La ora 15.00 deputații se reunesc în Reichstag. Nu știu încă despre intrarea trupelor germane în Belgia.

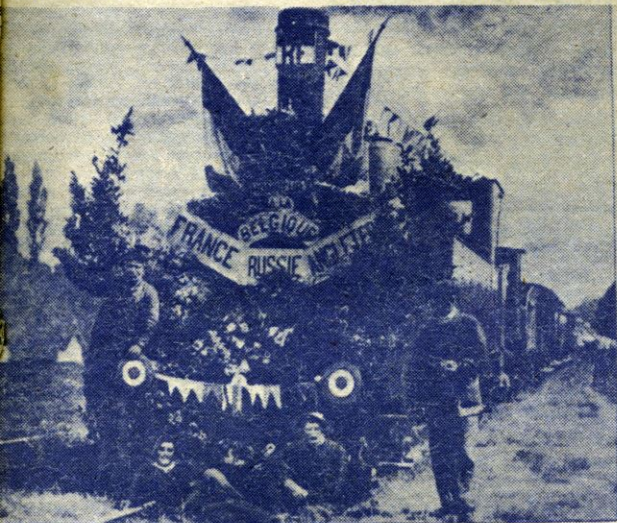
— Trupele noastre, anunță Bethmann-Hollweg, au ocupat Luxemburgul. Poate că au ajuns deja în Belgia (vii emoții). Franța a promis să respecte neutralitatea Belgiei, dar noi știm că ea se pregătește să invadeze Belgia... și nu putem aștepta. Necesitatea face legea.

Apoi cancelarul adaugă ceea ce amiralul Tirpitz va denumi „cea mai mare neghiobie proferată vreodată de un om de stat german”.

— Invazia noastră în Belgia este contrară dreptului internațional, dar vom repara nedreptatea cauzată astfel — vorbesc foarte sincer —, imediat ce obiectivele noastre militare vor fi îndeplinite.

— N-am să uit niciodată momentul cînd am citit acest discurs, va scrie prințul von Bülow, predecesorul lui Bethmann-Hollweg, căci rar am încercat o asemenea emoție. Acum înțeleg ce înseamnă expresia din popor, „mi-a stat inima în loc”. Am simțit că prin acest discurs, de o stupiditate incalificabilă, ne-am pus în cap opinia publică din lumea întreagă...

Seara, Bethmann-Hollweg

...Într-un entuziasm general, cu flori la... locomotivă, soldații francezi pleacă spre front...

la obligat guvernul său — enumeră cîteva „acte de ostilitate ce le-ar fi comis francezii, ca, de pildă, bombardamentele de la Nürnberg și de la Karlsruhe, efectuate de avioanele sau dirijabilele franceze! Viviani protestează, din toate puterile, dar, citind în ochii lui von Schoen că acesta era convins de insanitatea pretextelor germane, îl conduce pe ambasador pînă la mașină. Se despart după o tăcere și se îmbrățișează.

Cu cinci ore înaintea vizitei excelenței sale von Schoen, la ora 14.00, ulanii intrau în Nomeny și jefuiau băcăniile

„Zărim un pluton de ulani în direcția Remouchamps. 4 august. Ora 2.00. Locotenent Picard”.

— Dă-mi un porumbel.

Un soldat bagă mina în coșul cu porumbel, aflat la rădăcina unui copac. Mesajul este atașat de piciorul păsării, care, scuturînd din aripi, țîșnește ca o săgeată în profunzimile albastre ale cerului. Soldații o urmăresc o vreme cu privirea.

Zarurile sînt aruncate.

În dimineața aceleiași zile de 4 august, la Berlin — un Berlin în care plouă torențial — împăratul, în ținută de

...Juuindu-și rămas bun de la familie

își continuă „stupiditățile”, vorbind cu ambasadorul Angliei, Sir Edward Gaschen. El abordează problema garanțierii neutralității belgiene, semnate de principalele state europene, între care și Germania.

— O să fiți înapoi înainte să cadă frunzele, își asigură Kaiserul ofiterii.

Toți își imaginează că vor dejuna la „Café de la Paix” pe 2 septembrie, aniversarea Sedanului...

— Va fi o urgie, dar foarte scurtă, prezice Bethmann-Hollweg; contez pe un război de trei, cel mult patru luni. În acest sens mi-am organizat întreaga politică.

Singurul lucid — lordul Kitchener

La Paris, pe vagoanele ce ies din Gara de Est scrie cu cretă: „Tren de agrement cu destinația Berlin”, iar cei mobilizați strigă: „Întoarcerea peste două luni”.

Dacă există totuși cineva care vede foarte clar în aceste zile, acela este în mod sigur mareșalul Lord Kitchener, secretarul de stat britanic la război, care declară colegilor:

— Trebuie să ne pregătim să asigurăm acestei campanii armate milioane de oameni, pe care să-i întreținem vreme de mai mulți ani.

„Nimeni n-a știut vreodată — va scrie Grey — cum, prin ce raționament, ajunseser el la această premoniție privind durata războiului”.

Odihna armelor luase sfârșit. Pe ambasadori îi pîndea șomajul. Cuvîntul cedase locul tunului. Dar prima victimă de război căzuse deja, cu 32 ore înainte de declarația de război.

În dimineața de duminică 2 august, locotenentul german Meyer primise ordinul: „Deplasați-vă la frontieră și executați operații de cercetare în direcția Belgiei, trecînd prin Delle, pentru a stabili unde se găsesc trupele”. Patrula —

susține o mărturie germană — era pătrunsă de dorința de a lupta și de bucuria, de mîndria de a arăta — ea prima — inamicului forța călărețului german”.

La Jonchery, la 12 km de frontieră, se afla un mic post al Regimentului 44 infanterie: patru soldați comandați de un caporal, Peugeot. Dar să dăm cuvîntul primarului din Etupes, martor al acestei sîngeroase ridicări de cortină: „Fica d-lui Docourt iese spre ora 10.00 pentru a aduce apă de la fîntînă, situată la vreo 30 metri de casă. Zărește o patrulă germană între două lanuri de grîu, ce o ascund privirilor celor din micul post francez. Ea revine în grabă, acasă, strigînd: «Ajutor! prusienii!».

Santinela nu a descoperit încă patrula. Locotenentul Meyer își mină calul în direcția Jonchery, în timp ce ceilalți călăreți fac o manevră, pentru a prinde santinela și postul între două focuri. Caporalul și santinela fac somațiile reglementare, dar patrula deschide focul asupra francezilor. Locotenentul descarcă trei gloanțe din revolverul său. Primul intră în tulpina unui plop, al doilea atinge pe caporalul Peugeot în umărul drept, al treilea traversează un prun. Deși rănit mortal, Peugeot are forța să-și coboare arma de pe umăr și să tragă în direcția locotenentului, care cade de pe cal, circa 50 metri mai departe, lovit de trei gloanțe. În același timp, fantasmiile francezi ripostează agresiunii.

Caporalul scapă arma imediat după ce a tras, face cîțiva pași către casă, apoi se prăbușește cu capul în ancadramentul ușii, fără să scoată un cuvînt...”.

Curge sînge. Primul sînge al unui cumplit măcel al istoriei. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

CUGETUL din Chișinău

Doamna Tamara Osmochescu, redactor șef adjunct al noii publicații *Cugetul* din Chișinău, ne-a adus primul număr al revistei, care nu demult și-a început drumul publicistic spre cititori.

Editată sub egida Ministerului științei și învățămîntului al Republicii Moldova, *Cugetul* — cu apariție de șase ori pe an — se subintitulează „revistă social-politică și metodică-științifică”, adresîndu-se, îndeosebi, tineretului studios, profesorilor din învățămîntul de toate gradele, „tuturor celor care se interesează de problemele istorice și social-politice ale Moldovei”. Colegiul de redacție al publicației (redactor șef — Ion Negrei, redactor șef adjunct — Tamara Osmochescu, secretar general de redacție — Vlad Arhip) este format din cadre didactice și cercetători în domeniile istoriei, filologiei, dreptului, economiei.

Sumarul acestui prim număr este ilustrativ pentru programul revistei, reunind articole de istorie, economie, diplomație, semnate de Pavel Parasca, Vasile Munteanu, Gheorghe I. Ioniță, Mihai Cococariu, Anatol Petrencu.

Sub titlul 28 iunie 1940. *Documentele mărturisesc*, Ion Șicanu și Mihai Cernenco publică *Raportul asupra acțiunilor trupelor Frontului de Sud la eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, prezentat în august 1940 comisarului poporului pentru apărare al U.R.S.S., mareșalul Timosenko, de către generalul de armată Gh. Jukov, din care rezultă, așa cum subliniază cei doi istorici, că „U.R.S.S. mai întîi a concentrat de-a lungul Nistrului — frontiera de stat a Uniunii Sovietice cu România —, o cantitate enormă de trupe, a pregătit minuțios operația militară de ocupare a Basarabiei și Bucovinei de Nord și abia după aceasta, în ultima decadă a lui iunie 1940, a convenit cu Germania hitleristă asupra realizării punctului 3 al Protocolului adițional secret la Cunoscutul Pact de neagresiune, cerînd concomitent «în calitate de compensare-Bucovina de Nord»”.

Urăm *Cugetului* multe succese publicistice, exprimîndu-ne convingerea că începutul de colaborare convenit la București va fi continuat cu noi contacte și schimburi între redacțiile noastre în interesul comun al revistelor și cititorilor noștri.

„Avind timp liber, mi-a venit ideea să aleg mai multe pagini din memoriile mele și să le public ca Amintiri din România. Imaginile și textul din acest volum descriu epoca de la moartea regelui Carol I până la plecarea trupelor germane din București; adică el cuprinde perioada neutralității României, intrarea țării în războiul mondial, cucerirea Valahiei și a Bucureștiului și ocupația germană.

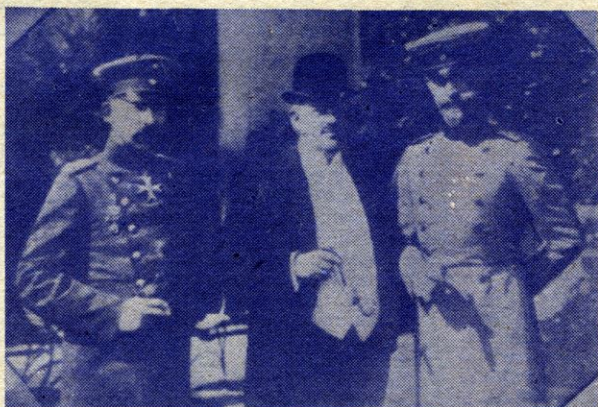
Toată atenția mi-a fost îndreptată spre înregistrarea faptelor și a esențialului din notele zilnice, fără să găsesc necesar ca, datorită unor noi elemente, să aduc vreo corectare. Deoarece caietele mele cu note zilnice sînt numeroase, cu un conținut care, deocamdată, nu tot este indicat spre publicare, a trebuit să fac o selecție și o restrîngere a materialului. Completarea notelor prin corespondență, referate și articole publicate în periodice am exclus-o... Rareori au fost menționate și impresiile și părerile mele personale. Povestesc pe scurt ce s-a întîmplat sau ce s-a discutat într-o convorbire, fără a

exprima păreri asupra caracterului vreunei personalități...”

Autorul acestor pasaje este un nume de-acum bine cunoscut cititorilor noștri. Prezent de mai multe ori în paginile revistei (într-un număr recent — 5/1991 — au fost reproduse fragmente dintr-o extrem de interesantă evocare consacrată regelui Carol I al României), Raymund Netzhhammer, poate și prin selecția efectuată de noi, îl are, de data aceasta, în centrul atenției sale pe regele Ferdinand I, confruntat și el cu aceeași dramatică întrebare: va intra România în război împotriva Puterilor Centrale?

Fragmentele pe care le vom publica sînt desprinse din volumul memorialistic inedit Amintiri din România, lucrare a cărei valoare istorică de excepție o vom sublinia, cu amănunțele și argumentele necesare, în numărul viitor al revistei.

Ion DUMITRIU-SNAGOV

Regele Ferdinand:

„DAR EU SÎNT ÎN PRIMUL RÎND ROMÂN”

RAYMUND NETZHAMMER

914

vinovă, 18 octombrie. La ora 10 și jumătate, la Cate-

În imagine: frații Hohenzollern (de stînga la dreapta): Ferdinand (prințipele moștenitor al României), Wilhelm și Karl

drale este o mare solemnitate, cu ocazia urcării pe tron a regelui Ferdinand... Participarea catolicilor noștri a fost bună. De asemenea, mulți domni au dat curs anunțurilor noastre tipărite, care, ca

și în alte ocazii asemănătoare, fuseseră predate Curții, înaltei autorități civile și militare și membrilor corpului diplomatic. Au fost, de pildă, prezenți: un aghiotant regal, ministrul afacerilor

externe și comandantul pieței orașului București. După încheierea serviciului divin, s-a cîntat *Imnul regal*, cu acompaniament de orgă...

Duminică, 8 noiembrie. Prima vizită la biserică a regelui Ferdinand, în capela arhiepiscopală [din actualul sediu al Nunciaturii Apostolice, str. Pictor C. Stahi nr. 7]. Vizita a fost anunțată de-abia la ora 8 dimineața. Din fericire, totul era pregătit și caloriferul cu abur în funcțiune. La ora 10 vine regele, stînd în față, în mașina deschisă; pe aghiotantul Costescu, care îl însoțește, îl trimite înapoi la Palatul regal, cu instrucțiunea să fie din nou cu mașina la fața locului peste o oră. Regele ia loc în tribuna capelei arhiepiscopale, unde stătea și înainte, cînd îl mai însoțea pe unchiul său [Carol I] la biserică. Părintele franciscan Ladislau Surany de la Galați, care a sosit aseară, citește sfînta liturghie.

După serviciul divin, am luat loc în salon și am vorbit despre regele defunct. Nu era nimic mai natural decît acest lucru, pentru că pe vremuri stăteam în același salon citești trei, într-o discuție plăcută, iar astăzi este pentru prima oară, după opt ani, cînd regele Carol lipsește. Se pare că lumea a devenit pusie în jurul nostru. Căci tocmai aici, într-o convorbire lipsită de constrîngere, se putea arunca cîte o privire în inima bună și sufletul profund al regelui decedat. Cei care se aflau departe nu puteau avea nici o idee despre marea lui suferință. Cel mai puțin trebuie să fi știut acest lucru cei care în ultimele săptămîni, în presă și în adunări, au aruncat asupra lui săgeți otrăvite...

Această apreciere a noastră despre marele dispărut a transferat curînd discuția pe tărîmul politic. Numai aceasta îi amărise regelui săptămîinile dinaintea morții sale. Consiliul de Coroană de la Sinaia [*Magazin istoric*, nr. 1/1976] împungea ca un ghimpe în carne vie și în inimă, provocînd surpriza dureroasă de a nu avea nici o

siguranță („Nu putea pune bază”) din partea șefilor de partide și a celor dinții oameni de stat, care peste noapte își inversaseră pozițiile; și apoi indiscrețiile și răstălmăcirile care au urmat. Nu era nevoie să pronunțăm nume, căci le cunoșteam prea bine.

Regele Ferdinand se găsește și el de pe acum în mijlocul vîltoirii și învîlmășelii politice. Cînd pleacă de aici înapoi la palatul de reședință, îl așteaptă profesorii universitari cu un memoriu care urmărește ca românii să treacă de partea Antantei. S-ar putea crede că și acești oameni învățați își pierd capul, cu toate că printre ei se află și unul care este foarte înțelept și remarcabil, anume dr. Jean Cantacuzino; în orice caz, el este cu totul francez. Regele consideră perfect îndreptățită străduința de a uni pe toți românii și de a-i aduna într-un singur stat, doar că aceasta nu se poate face acum; protestarii spun însă că acum este momentul pentru aceasta, că un asemenea moment nu va mai veni niciodată.

S-au spus cîteva cuvînte și despre cei de „dincolo”, românii din Transilvania. Printre ei este un gălăgios principal, cunoscutul unit (greco-catolic) „părintele” (Pater) Lucaciu...

Am ajuns să mai vorbim și despre moartea d-lui [D.A.] Sturdza. Regele l-a numit un om cu adevărat evlavios. Aceasta puteam s-o confirm și eu, după convorbirile obișnuite cu el și din istorisirea credinciosului său servitor, conform căreia bătrînul domn își făcea zilnic rugăciunile de dimineață și de seară, citindu-le cel puțin cîte un sfert de oră din carte...

Cînd s-a sculat de pe scaun, regele a aruncat o privire în salon și a observat că pe peretele care înainte era decorat cu portretele fostei perechi regale se aflau acum portretele în ulei, al său și al reginei Maria. A întrebat cine fusese pictorul. Aruncînd o privire asupra tabloului și asupra epoleților roșii ai uni-

forme de general, regele spuse cu un zîmbet ușor: „Epoletul roșu de colo este deosebit de reușit!” Era pe la 11 și jumătate, cînd masă regală a ieșit din curte...

1915

Duminică, 7 martie. Evident, regele Ferdinand vrea să fie la obiceiul introdus de înaltașul său, de a nu merge totdeauna la biserică mînat [Sf. Maria din str. Pișoiu Moș], ci de a asista o dată la lună la liturghia de duminică în capela de la Catedrală, așa cum a făcut azi. În ora petrecută în salon, nu lipsește niciodată materia de conversație. De la ultima sa vizită ai s-au schimbat puține lucruri pe teatrele de luptă și nici politica internă nu s-a mișcat nimic esențial. În țară s-a agitat doar mai mult pasiunile, așa că toți sînt uniți în împotriva Ungariei...

Regele a revenit din nou asupra ațîțării războinice care se întinde din ce în ce și asupra grozăviei de a porni război în Transilvania, ceea ce ar însemna o ruptură totală cu familia sa. „La următorul, ai totuși o inimă”, spus regele cu durere. Mi-a permis să menționez că românii, în 1866, l-au chemat pe tron pe prințul Carol care a devenit un Hohenzollern german, că azi se plînge pe nedrept că după 48 de ani în România el ar fi rămas german; dar că l-ar fi disprețuit dacă ar fi devenit într-adevăr român!...

Duminică, 18 aprilie. Discuția de azi cu regele Ferdinand s-a desfășurat pe aceeași linie ca acum cinci săptămîni. Starea de spirit din țară de vine tot mai favorabilă războiului [alături de Antantă] și pretențiile românilor tot mai mari. Dacă la izbucnirea războiului, neutralitatea lor binevoitoare putea fi obținută de prețul Bucovinei, acum cer plus, cu impetuoșitate, Aldealui. Deoarece este previzibil că Bulgaria și, desigur, Serbia vor ieși mărite din război, trebuie în mod necesar să crească și România. Cu regret, regele revine la faptul că propriile sale sentimente

a german și Hohenzollern, trebuie să dea înapoi față de marile interese ale patriei; ar într-adevăr foarte neplăcut să porți război împotriva unui liat de treizeci de ani, dar asemenea considerații nu pot convinge pe nimeni din această țară. Este de la sine înțeles că România nu poate să lase să treacă muniții [din partea Puterilor Centrale] spre Turcia, unde Dardanelele trebuie să reziste la asalturi puternice, deoarece pentru propria țară se află pe drum, pe mare, spre Salonic mult material de război și articole sanitare, nu se poate face nimic care ar antrena confiscarea acestui material de către puterile Antantei. Ca observație generală, s-a remarcat că rezultatul de pe teatrele de război ar fi cu totul altul, dacă Statele Unite s-ar livra în Europa atât de enorme cantități de arme și muniții...

Duminică, 20 iunie. Maiestatea Sa a cinstit din nou călătoria noastră cu vizita sa duminicală. Sergenții în uniformă de gală au lipsit azi din strada Esculap [astăzi pictor Stahl] și de la poarta de intrare. Doar serviciul secret și siguranță era în activitate, așezat în casă cât și afară. Sergenții au azi o misiune mai specială în împrejurimile marșului sălii Dacia, unde Acțiunea Națională¹ ține o adunare uriașă de demonstrație în față, și pe străzi. Această societate politică ațâțătoare a născut ieri un manifest către poporul român...

Mulți sînt nemulțumiți că România n-a intrat în război pe 24 mai, odată cu Italia. Se pare că românii nu au pornit în războiul pentru că retragerea armelor i-a descumpănit și pentru că, mai întâi, trebuie

culeasă recolta de grâu, care oferă perspective splendide. Regele a fost de curînd pe marele domeniu al Coroanei la Segarcea și nu putea să laude destul frumusețea cîmpurilor. La Segarcea se face și crescătoria de cai pe scară mare. Se pare că s-au obținut rezultate frumoase cu încrușările...

Aparent, din cauza neîntririi României în război alături de Italia, în Partidul Conservator s-a produs o sciziune, prin care Jean Lahovary s-a făcut șef împotriva așa-zisului germanofil Marghiloman. Partea bizară a situației a fost

R. Netzhammer, 'autorul însemnărilor

caracterizată de Lahovary însuși cînd, prezentîndu-se regelui, i-a spus în glumă, că în fond nu știe dacă vine în calitate de papă sau antipap!

În primul plan al convorbirii a revenit mereu problema intrării în război a Italiei; nu este neîntemeiat să presupui că italienii vor mînca o bătaie zdravănă. Este uimitor cîtă influență i s-a acordat poetului Gabriele D'Annunzio² și la

ce înalt nivel a fost distins. Ziarele din toate țările vorbesc despre el. Se admiră frumosele sale descrieri de natură, ale vieții poporului și ale orașelor; pe de altă parte, alții îl consideră de-a binelea pervers și îl numesc direct un porc de cîine. Regele pare să fi citit puțin de el. Maiestatea Sa s-a grăbit azi mai mult ca de obicei; a plecat din casa noastră curînd după ora 11... **Duminică, 24 octombrie.** „Trebuia să văd și eu odată cum vă merge, a zis regele coborînd din mașină. Doar ați fost grav bolnav; acum însă arătați din nou bine!”

În timp ce treceam prin saloanelor de primire înspre capelă, a trebuit să-i povestesc despre boală și despre cum a fost la Timiș. Și eu m-am interesat de starea sănătății regelui, fiindcă și el avusese o stare dureroasă și trebuise să se menajeze, și să se trateze multă vreme la Sinaia și Constanța, neputînd să se ducă la băi în străinătate. Azi regele a apărut în uniformă de marină, fiindcă, probabil, într-un astfel de costum te simți la fel de ușor și comod ca în haine civile.

Fără să am o figură deosebit de gravă, l-am întrebat pe rege despre siguranța pe străzi, pentru că, după spusese unei doamne din cea mai bună societate, pentru azi se prezisesse o revoluție și că anumite capete vor fi primele care vor cădea. Maiestatea Sa n-a părut deloc îngrijorat, ci a rîs! Astăzi este convocată din nou, în sala Dacia, o adunare populară, și anume de Federația Unionistă [fosta Acțiune Națională]. Sînt de prevăzut niște încăierări. Dacă însă, cu acest prilej, principalii doi instigatori și vorbitori, ardelenii Octavian Goga și părintele Lucaciu, vor fi chelfăniți strașnic, aceasta n-ar face

considerat cîntărețul Italiei imperiale. A jucat un rol important în determinarea intrării Italiei în război, în 1915. Promotor al mișcării naționaliste italiene, a luptat ca ofițer de aviație în timpul războiului, iar în 1919, în fruntea unui detașament de naționaliști italieni, a ocupat Fiume. Regimul fascist l-a celebrat ca pe un mare poet național.

Bazele ei s-au pus în cadrul intrării desfășurate acasă la dr. Ion Canzuzino, în ziua de 5 noiembrie 1915, care au participat numeroși oameni politici și de cultură (N. Filipescu, C.I. rati, Er. Pangrati, S. Măndrescu, I. Ionescu, O. Goga, V. Lucaciu, Dissescu, N. Flea, I. Grădîșanu, Ștefănescu-Delavrancea, N. Xenopol ș.a.); în rîndurile ei au intrat convorbitori antantofili, conservatorii-decețrați, refugiați ardeleni; președintele ales N. Filipescu, iar vicepreședinți Take Ionescu și Simion Măndrescu — n.r.

² Gabriele D'Annunzio (1863-1938), scriitor și om politic italian. A fost

decit să bucure pe mulți cetățeni cu gînduri pașnice. Lucaci, de altfel, trebuie să fi avut o zi foarte proastă și să se fi făcut verde-roșu la față, cînd ministrul de interne [V.G.] Morțun i-a arătat în asemenea chip păcatele sale publice și particulare, înțit el însuși își exprimase părerea că nu-i rămînea nimic mai bun de făcut, decît să ia drumul Americii!

Acum se vede limpede că ardelenii care și-au rupt punțile spre patria lor ungurească, nu mai au nimic de pierdut. De cînd bulgarii au declarat război Serbiei, la 13 octombrie, gălăgia acestor domni s-a dublat. Uneori strigă chiar împotriva regelui, pe care această agitație îl lasă însă rece și liniștit. Astăzi se poate vedea că regele Ferdinand nu este prietenul celor „care ne împing cu toată puterea în prăpastia războiului”. Scurtele caracterizări pe care le face regele conducătorilor acestei nefericite mișcări sînt tăioase și juste și amintesc de acelea pe care atît de adesea le-am auzit din gura regelui Carol despre politicienii săi. Nici azi și nici atunci n-au lipsit din aceste schițe unele trăsături ascuțite și îngroșate, cum ar fi calificativele de „lipsit de caracter”, „amoral”, „cinic”, „betiv” și „vîndut”. Unul dintre acești eroi susținuse în clevetirile sale despre Germania că Spania și Grecia ar fi vîndute. Regele spune cu un zîmbet amar că, într-adevăr, acestor oameni nu le stă bine să vorbească despre vînzare, deoarece el însuși știe despre unii din ei ce sume au primit. Cînd Delavrancea a criticat Austria cum că zeci de ani ar fi fost împotriva României, fusese rugat să enumere binefacerile pe care le-ar fi primit România de la ruși. Aluzia la răpirea provinciilor de dincolo de Prut fusese sesizată de scriitor, care a înălțat foarte simplu acest capitol incomod prin cuvintele: „Trebuie să uităm că rușii ne-au răpit Basarabia!”

Regele îl prețuiește foarte mult pe Maiorescu, care ju-

decă liniștit și acționează cu înțelepciune; nu ar fi exclus ca, în ciuda vîrstei sale, să mai poată aduce servicii. El laudă și bunele principii ale lui Petre Carp, numai că „este păcat că în împlinirea lor procedează prea radical și violent!” Se menționează că un lucru demn de remarcat că extrem de germanofilul Carp de azi, în 1870 [la izbucnirea războiului franco-prusian] susținuse principiul: „Unde filii drapelul francez, filii și cel românesc!”

Diplomații Puterilor Centrale și românii germanofili îl simt, ca pe cel mai mare dușman al lor, pe ministrul de finanțe [Emil] Costinescu și n-ar fi exclus ca Maiestatea Sa să fi auzit de la ei dorința exprimată fără ocolișuri ca acest om să fie lăsat să cadă... A trebuit să menționez declarația regelui Carol că „nu poți fi deloc sigur că armata română, ofițerii și trupa, ar mărșălui alături de Puterile Centrale”. Regele a remarcat: „Și de atunci, în această prîvință, starea de spirit nu s-a schimbat cîtuiș de puțin, și nici nu este așa ușor de schimbat, cum vor să creadă anumite persoane...”

Duminică, 21 noiembrie. Spre mirarea mea, primul cuvînt al regelui a fost: „Azi este ziua de naștere a papei!”... Regele mai are încă o oarecare speranță că aici vom rămîne liniștiți: rușii, spune el, natural că nu trebuie lăsați să mărșăluie prin România, căci atunci, imediat, din toate părțile, germanii ar năvăli rapid în țară și, odată cu ei, ar apare și cîmpurile de luptă. În alte țări, mașinațiile unui Filipescu sau Take Ionescu, care cheamă pe ruși direct în țară, ar fi considerate acte de înaltă trădare, aici însă trec drept patriotism din cel mai înalt. O activitate de agitație similară desfășoară și generalul Crăiniceanu, cu articolele sale de fond din *Universul*. Regele nu le citește, dar prin aceasta pierde multe „poante”. Printre agitatori se numără și profesorii universitari, care se poartă ca o bandă zgomotoasă. Nimeni

nu-i întrece însă pe fugă din Transilvania...

Duminică, 12 decembrie. la biserică, regele Ferdinand, purta uniformă de general. Dispoziția sa era senină, prietenoasă, ca soarele cîde pe cer. De aceea mi-a permis să aduc vorba despre „vesela” deschidere a Camerei, care avusese loc de rînd. Takîști și Filipeștii îl trerupseseră pe rege la o rea Mesajului Tronului strigătul „Jos ungurii!” sese o purtare vulgară și mîgărie, dar și un semn de pre cît de puțin se respectă oamenii pe ei înșiși și Parlamentul... Cînd i-am atras atenția că acum va avea un nou scandalagiu în Camera, căci părintele Lucaci voia fie ales deputat, a zis cu zîmbet sarcastic că arhiiepiscopul [adică R. Netzhammer] ar trebui să se bucure dacă va veni în Cameră și un prezbiter catolic. A adăugat imediat că alegerea lui Lucaci, acum, era imposibilă, întrucît, mai întîi, trebuia reglementată situația sa de drept față de statul român. O asemenea alegere ar folosi numai Federației Unioniste.

1916

Duminică, 9 ianuarie... În noul salon de primire, Maiestatea Sa văzînd pomul de Crăciun, a făcut observația că acesta s-a încetățenit pe deplin în București; e de altcunoscut în lumea întreagă, nici măcar războiul nu l-a înălțat, deși este de origine pur germană. Și regele are el acasă un asemenea pom de Crăciun pentru copii. La serbarea pomului de Crăciun sînt invitați azi la Palat ca 300 de copii de ofițeri; sigur că va fi multă animație!

După serviciul divin, am mai stat din nou la „mică noastră convorbire de o oră”. Odată cu cuvintele regelui „pacea este încă foarte departe”, ne-am și situat în mijlocul războiului. La răspunsul meu, că românii ar putea grăbi pacea, prin intervenția lor de partea Puterilor Centrale, n-am auzit de la rege decît că intervenția lor n-avea să aducă decît mici mod-

cări marginale, dar nu să accelereze rezultatul final. Ieși acum s-a instalat o stare de spirit mai calmă, cei mai mulți din țară sînt totuși conștienți de victoria finală a Antantei, și anume, pentru că Antanta are acces liber la mările mari, putîndu-se asigura cu alimente și muniții suficiente. Puterile Centrale nu posedă aceste avantaje. În Cameră și Senat, de cînd s-au ținut unele cîvinări vorabile Puterilor Centrale, ceea ce, după părerea regelui, ar fi fost cu neputință anul trecut. Marea cîvinare lui Carp se pare că a fost bună, însă a trebuit să-l lase pe rege afară din joc. Cîvinările lui C.C. Arion și [Constantin] Stere nu s-au prea bucurat, însă făcuseră o adîncă impresie. E adevărat că nici Carp și nici Stere n-ar fi fost așași să vorbească dacă președintele Camerei, [Mihail] Șerkeș, n-ar fi intervenit cu toată hotărîrea. Cea mai slabă cîvinare fusese aceea a lui Take Ionescu, care în fond nu spusese nimic¹. Din păcate convorbirea de azi, în care a fost vorba și despre cumpărarea de cereale, deservind situația din Grecia (a.m.d., reiese din nou că este imposibil să implice România cu forța alături de Puterile Centrale...

Duminică, 20 februarie. Ca de obicei, eu țin slujba de dimineață în capela Doamnelor de Sion. Înainte de slujba de duminică din capela Arhiepiscopiei, îl informez exact pe Erzberger² cum va fi con-

duc pe neobservate, după slujbă, în salonul de primire, unde va avea de așteptat pînă la audiență.

Exact la ora 10, Maiestatea Sa sosește cu trăsura la reședința arhiepiscopală. I se spune imediat că Erzberger se află în capelă și cu ce persoane s-a mai văzut și a stat de vorbă pînă acum... Îl rog pe Maiestatea Sa să-mi permită să-i prezint pe dl. Erzberger, pe care în glumă îl numesc „vice-cancelarul Imperiului german”. Îndată ce acesta este introdus, mă retrag în salonul alăturat, ale cărui uși dinspre vestibul sînt închise. Nici măcar directorul poliției secrete, care se plimbă încoace și încolo prin fața scării și citește ziarul, nu poate să știe că un altul decît arhiepiscopul stă de vorbă cu Maiestatea Sa.

Convorbirea a durat cinci sferturi de oră. Regele a ieșit singur din marea saloan de primire și închise ușa în urma lui. „Erzberger este un om foarte interesant și foarte simpatic, zise regele; am vorbit cu el foarte deschis și i-am spus ce greșeli mari au comis germanii aici”. Era foarte bucuros că putuse să vorbească cu Erzberger la mine atît de neobservat, căci la Palat nu știu despre asta decît Bassot [fost secretar particular al lui Carol I] și prințul Barbu Știrbei. Lui Barbu Știrbei îi spune tot, căci acesta este absolut sigur și de încredere; este, dacă se poate spune astfel, mai bun decît fusese răposatul lăncu Kalinderu sub regele Carol. Regele s-a uitat la ceas; încă de o jumătate de oră trebuia să fie acasă pentru o audiență...

Dl. Erzberger a fost foarte mulțumit de audiența la rege și chiar se liniștise pînă la un anumit punct. Îi părea bine că întreaga convorbire se desfășurase într-un mod cu totul degajat. „Acestui om i se face o nedreptate, zise Erzberger, dacă este considerat

Pentru poziția sa, naționaliștii germani l-au acuzat de înaltă trădare; a fost asasinat în 1921. Cu un an mai înainte îl apăruse la Berlin lucrarea *Erlebnisse in Weltkrieg* (Evenimente din războiul mondial).

mai puțin înzestrat; sesizează totul corect, recunoaște clar punctele esențiale și are o privire de ansamblu bună asupra situației”. Era foarte bine că împăratul, cancelarul și încă mulți alți oameni [politici germani] să fie acum lămurii asupra capacității regelui Ferdinand!...

Erzberger mi-a ținut o conferință detaliată asupra conținutului convorbirii cu regele Ferdinand. Punctele principale se pot rezuma după cum urmează: poziția României față de Austria a devenit mai puțin bună din vina diplomaților și politicienilor austro-ungari; în serviciile diplomatice și politice nobilimea joacă un rol prea mare, iar aici și colo intră în funcție cite un conte incapabil. Este de înțeles că Erzberger a fost de acord cu aceste declarații.

Relația României cu Austria a devenit mai puțin amicală din cauza ungarilor, respectiv din cauza tratamentului românilor din Ungaria. Dacă românii din Ungaria ar fi tratați așa cum sînt tratați cehii în Austria, toată lumea ar fi pe deplin mulțumită; regele a accentuat că atunci românii n-ar pretinde concesiile teritoriale în această parte. Erzberger a considerat această declarație ca făcută cu un gînd sincer și a apreciat-o ca extrem de importantă.

Regele a arătat că o greșală din partea monarhiei austro-ungare a fost întemeierea Episcopiei maghiare de Hajdudorog, care i-a îndrăjit rău pe români. Erzberger cunoaște această problemă și mi-a spus că are informație sigură că Mons. Francesco Rossi-Stockalper, auditor și însărcinat cu afaceri al nunțiatului de la Viena în 1912, care purtase tratativele respective, făcuse această episcopie pentru bani; Erzberger ceruse și obținuse rechemarea de la Viena a Mons. Rossi, din cauza diverselor reclamații [text șters: „a unei vieți nu ireproșabile”] și din cauză de spionaj!...

Regele a dat asigurarea că se vor plasa trupe la frontiera

¹ În realitate, Take Ionescu spulberase argumentele celor doi conseruatori, subliniind, încă o dată, că idealul unității naționale era singurul criteriu ce trebuia avut în vedere, atunci cînd se discuta despre o eventuală reorientare a politicii externe românești.

² Matthias Erzberger era o cunoscută personalitate a vieții politice germane din acea vreme, colaborator apropiat al împăratului Wilhelm II, șef al Partidului Catolic German; el a depus o intensă activitate diplomatică pentru atragerea României în război de partea Puterilor Centrale; în acest scop a și fost trimis de împăratul german la București pentru a-l contacta pe rege. A fost adversar politic al contelui maghiar Tisza István; ca șef al delegației germane, a semnat armistițiul cu Aliații, în Pădurea de Compiègne, la 11 noiembrie 1918.

rusească și că rușii în nici un caz nu vor putea trece prin țară împotriva voinței românilor. O ocupare a Basarabiei nu este posibilă acum, ar fi însă posibil să se accepte Basarabia din mâinile Puterilor Centrale. Pentru dl. Erzberger este extrem de important să se știe acest lucru, deoarece germanii pot acum să avanseze spre Kiev, fără să se teamă că România rămâne în spatele lor!

O schimbare de cabinet [în România] nu poate interveni acum, deoarece în prezent opoziția este prea slabă în alegeri. Regele știe foarte precis că în Germania nu există încredere în președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu și, pînă la un anumit punct, înțelege acest lucru. Erzberger deduce de aici că regele nu ține morții la un cabinet Brătianu și că o presiune din exterior, de exemplu din partea bulgarilor, ar putea aduce o schimbare.

Deoarece Erzberger făcuse ușoare aluzii la eventuale primejdii pentru Tron, regele a spus că este cu totul sigur că suveranul va fi criticat dacă vecinii bulgari vor ieși mai mari din război, iar România nu! Printre greșelile pe care le-au făcut germanii în România, regele a numit trimiterea unui om ca Rosseilius¹, cumpărarea Minervei,

intemeierea ziarului *Ziua*, deschiderea biroului de informații etc. Regele și-a exprimat mulțumirea pentru ministrul plenipotențiar von dem Busche.

La sfîrșit, regele Ferdinand a transmis salutări împăratului și cancelarului, pe care Erzberger speră să-i întâlnească chiar marți, sau cel tîrziu miercuri, și [regele] îl pofțise ca, în cazul unei a doua treceri prin România, să-l viziteze tot așa ca și azi...

Vizita d-lui Erzberger a fost plăcută și bogată în învățături. Este un om de societate foarte interesant și în plus un om cu multe cunoștințe, cu un orizont larg și energie neobosită. El povestea lucruri remarcabile despre spionaj și contrasponaj, despre minciunile presei, despre submarine...

Pentru a câștiga România [de partea Puterilor Centrale] sau cel puțin pentru a o menține într-o neutralitate binevoitoare, fuseseră oferite, în primăvara anului trecut, următoarele: trei județe din Bucovina, pe care Erzberger însuși le estorcase de la guvernul austro-ungar; întreaga Basarabie; o alianță defensivă și ofensivă; garantarea teritoriului și protecția frontierelor; o serie de concesiuni economice și o temeinică îmbunătățire a situației românilor din Ungaria (ministru în cabinet, o universitate românească, șase gimnazii românești etc.). Față de toate aceste oferte, românii nici măcar nu se deranjaseră să dea un răspuns. Pentru poziția regelui Ferdinand al României, Erzberger are deplină înțelegere, căci în primul rînd, și ca o datorie înaintea lui Dumnezeu, el trebuie să fie român; calitatea sa de german și de Hohen-

zollern poate conta doar în a doua oară...

Duminică, 13 august... Astăzi regele arată afectat și îngrijorat și spune că agitația la mare, iar vremurile grele, sunt adevărat că în toate constituțiile se prevede că regele nu este răspunzător, totuși, în cele din urmă el este făcătorul răspunzător pentru toate. Dacă ceva iese bine, atunci întotdeauna guvernul este responsabil, dar dacă ceva merge prost, atunci regele trebuie să fie vinovat. Despre aceste observații puteam trece fără rezerve, eu mi-am permis totuși să afirm: „poporul și criticii vor spune că regele ar fi trebuit să chema alt guvern”. Fără să intre în subiectul unei schimbări de cabinet, regele a continuat să toarcă firul de dinainte, că părerea că nu se mai poate sta de vorbă cu oamenii. Apoi s-a plîns că peste tot se petrec indiscreții; e destul să spui cuiva un lucru de dimineață, că seara îl și știu cu siguranță miniștrii plenipotențiarilor: cel german, von dem Busche și cel austriac Czernin! Și există lucruri care frizează cu adevărat înaltă trădare, așa cum a trebuit să spună de curînd zdravănului domn.

Cînd mi-am exprimat bucuria pentru întoarcerea d-lui Maiorescu de la Gmunden, regele a răspuns doar că l-a primit ieri pe Maiorescu, că acesta nu a văzut politicienii în străinătate și că este într-adevăr, un om care gîndește calm și nu e nebun o clipă. Regele a relatat că la Filipeșcu îi merge rău cu sănătatea, la Călimănești.

Regele este încă foarte afectat de catastrofa de fabrică de praf de pușcă de la Ducești [sărită în aer la 9 august]; și prima lui impresie fusese tot că era în joc mină criminală străină...

Pe teatrele de război, după părerea regelui, austriecii prezintă peste tot foarte slabi. El știe că germanii au îndepărtat de la comandă atîția atîția generali austrieci, chiar arhiducelui Karl Franz Josef îi dăduseră un șef de stat major german. Pe ci-

¹ Se știe că, mai ales în perioada neutralității României, Puterile Centrale au desfășurat o intensă activitate de spionaj în țara noastră. Atenția serviciilor lor secrete s-a concentrat îndeosebi în urmărirea și interceptarea tratativelor secrete dintre guvernul român și reprezentanții puterilor Antantei, cunoașterea potențialului de luptă al armatei române, evoluția stării de spirit a populației și încurajarea activității unor personalități și grupări politice filo-germane, încercînd, și în parte reușind, să corupă unii politicieni, militari și publiciști pentru a susține interesele Germaniei și Austro-Ungariei. Manevrînd importante sume de bani, serviciile secrete ale Puterilor Centrale au organizat o intensă campanie propagandistică favorabilă Germaniei, reușind să cumpere ziare și să-și infiltreze agenți în redacții (*Ziua*, *Seara*, *Moldova*, *Minerva*, *Dreptatea*), au corupt și atras în colaborare militari cu funcții de răspundere (generalul A. Zottu sau colonelii A. Sturduza, V. Verzea și Crăiniceanu). Serviciile de spionaj germane și austro-ungare au reușit să infiltreze în România o serie de agenți sub masca de „tehnicieni sau specialiști” ai unor

Regele spunea că acum Hinderburg are totul în mîna lui, am observat că acesta are nevoie de două sau trei săptămîni pentru reggrupare și am întrebat apoi dacă românii vor mai sta ca privitori încă atîta vreme, așteptînd rezultatele noii situații? Cum nici nu a urmat nici un răspuns, mi-am permis să spun în continuare că România, prin intrarea sa în război, pune totul în joc, că fronturile sînt enorm de întinse și că România va atrage imediat războiul pe propriu-i teritoriu. Regele a făcut o figură ca și cum nu ar fi vrut să accepte ultima afirmație...

Cînd, la sfîrșitul convorbirii, am transmis regelui respectuoase salutări din partea lui Erzberger, Maiestatea a a tresărit speriat și mi-a pus cu un ton de reproș: Cum! Mai sînteți încă în corespondență cu Erzberger?! Nu poate fi nici o îndoială că România va intra în cel mai scurt timp în război împotriva Puterilor Centrale!... *Duminică, 3 septembrie...* În strada Esculap, descuiem poarta grădinii numai cu puțin timp înainte de ora 10. Regele conduce singur automobilul și ia cu îndemînare urburile scurte și înguste din stradă pe sub poartă, pînă sub bolta de intrare. Poartă uniformă de campanie și are o înfățișare foarte gravă. Sautul meu sună: „Maiestate, suferințele dv. sînt suferințele mele, iar bucuriile dv. sînt bucuriile mele și ale altor mei!” Regele îmi strînge tare mîna și este emoționat. Părește tăcut pînă în salon și spune: „Sînt zile grele, zile care-ți rup inima, dar eu sînt în primul rînd român!” La remarcă mea: „Acest lucru o să se înțeleagă și în străinătate”, îmi răspunde liniștit: „Asta nu prea știu!”

Cum stă regele așa pe gînduri, îi înmînez o medalie a Sf. Benedict, îi aplic apoi crucea Sf. Benedict de pe ea

ca și inițialele inscripției energice de pe conturul ei, și îi recomand ca, în timpul campaniei, să poarte mereu asupra sa acest așa-numit „bănuț” al Sf. Benedict. Regele este recunoscător și pune medalia aurită în buzunar cu cuvintele: „Nu se știe niciodată ce se poate întîmpla!”...

Încă înainte de liturghie, regele spusese că vrea să stea de vorbă cu mine... Se ating foarte pe scurt perspectivele războiului. „O să le meargă foarte bine tuturor și nouă, am îndrăznit să spun, dacă Maiestatea Voastră nu va fi strîvită în această poveste delicată! Și noi vom avea avantaje dacă românii vor primi într-adevăr Ardealul, căci aceasta ar însemna o mare întărire a Bisericii catolice în țară, astfel că s-ar putea conta, cu bunăvoință, pe noi catolicii și pe ungurii care ar aparține țării”. Regele a tăcut.

În legătură cu situația războiului, am întrebat dacă, într-adevăr, totul merge chiar așa de bine cum se spune și cum este scris în rapoartele de război. Regele a ezitat să răspundă, dar în cele din urmă a spus totuși un „Da” timid. Apoi a devenit mai vorbăreț și a povestit, bucuros, că românii, împotriva obiceiului lor, au reușit totuși să păstreze un secret și că l-au luat total prin surprindere pe unguri, prin declarația de război și trecerea la atac neașteptată. „De fapt n-a fost foarte frumos, a observat regele despre aceasta, însă ce nu face omul ca să obțină avantaje chiar de la început!”

După încă cîteva cuvinte despre declarația de război bulgară și despre atacurile grele de la nord și de la sud, care au început acum, regele s-a ridicat și și-a luat rămas bun, într-un mod foarte cordial... ■

(Va urma)

JURNAL REGĂSIT

Sînt cinci agende îngălbenite, care au zăcut aproape o jumătate de secol într-un sertar. Ele cuprind jurnalul intim al lui Edouard Daladier, om politic francez, ministru în mai multe guverne și președinte al Consiliului de Miniștri în anii 1933 (ianuarie-octombrie), 1934 (ianuarie-februarie), 1938-1940. Din septembrie 1940 pînă în mai 1945, Daladier a trăit în captivitate, mai întîi în Franța, apoi în Germania. Cinci ani, cinci agende.

În martie 1943, cînd a aflat că urma să fie transferat de la fortul Bourrassol în Germania, la castelul Itter, a încredințat paginile scrise pînă în acel moment uneia dintre îngrijitoare. Ea le-a ascuns la o fermă din apropiere. După eliberare, Daladier le-a recuperat și le-a alăturat cartelele scrise în perioada germană a detenției sale.

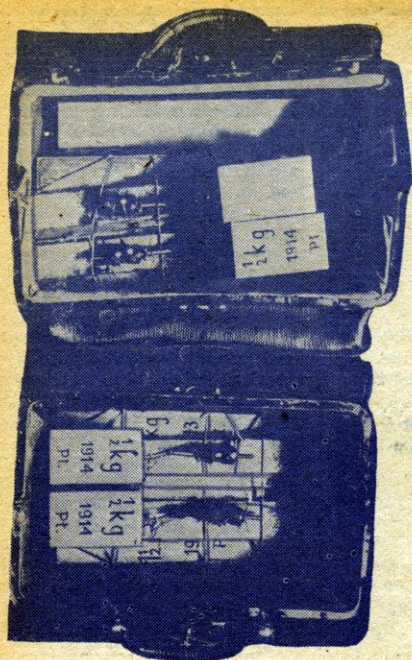
După război, lui Edouard Daladier i-s-a imputat semnarea Acordului de la München și, în parte, înfrîngerea suferită de Franța. Doar generalul Charles de Gaulle și socialistul Mendès-France l-au mai vizitat, iar André Malraux l-a invitat la masă. A murit în 1970, fiind îngropat în cimitirul Père-Lachaise, fără nici un fel de onoruri. Și totuși — este de părere Dominique Simonnet, care prefațează în revista *L'Espresso* prezentarea unor pagini din jurnalul regăsit al lui Daladier — omul care apare în urma lecturii este altul decît cel pe care îl prezintă de obicei istoricii. Rezultă că Daladier a încercat să înarmeze Franța împotriva părerii mareșalului Pétain. De asemenea, cînd, în 1960, a găsit copia unei scrisori a președintelui cehoslovac Beneš, din care rezultă că el și-a dat acordul la München pentru împărțirea țării sale — lucru pe care l-a negat apoi — a refuzat să o publice pentru că nu avea și originalul.

D.M.

Decembrie 1915

ÎN CULISELE UNUI ATENTAT EȘUAT

ARMAND GOȘU

Într-una din zilele de la mijlocul lunii decembrie 1915, cetățenii Capitalei au fost treziți de strigătele stridente ale vânzătorilor de ziare, care anunțau descoperirea unui teribil atentat împotriva unor personalități de primă mărime ale vieții politice românești. Pe primele pagini ale ziarelor, cu litere mari de-o șchioapă, se puteau citi titluri care mai de care mai incitante: Uneltiri criminale, Nemții complotază, Senzaționalul complot maghiar din Capitală, Atentatele planuite de poliția maghiară, O descoperire senzațională etc. Cele mai violente erau, desigur, cotidienele antantofile.

Surpriza din arhive

Cam la aceste informații, disparate și cu totul insuficiente pentru a ne putea formula o idee clară despre eveniment, se reduceau cunoștințele noastre despre atentatul din decembrie 1915. Eforturile de a dezvolta investigațiile au rămas fără rezultat. Cercetarea istorică nu s-a oprit asupra lui și se părea că totul va rămâne în umbra isto-

riei. Până când, într-o zi, din întâmplare, căutînd cu totul altceva, am descoperit un dosar al Siguranței Generale conținînd documente extrem de interesante exact despre atentatul ale cărui taine le credeam pe veci de nepătruns. A urmat apoi găsirea unui alt dosar, și tot așa, pînă ce, în Fondul Tribunalului Ilfov, între copertele unui volum ce cuprinde cîteva sute de file, am găsit toate documentele originale — declarații, memorii, interogatorii, procese-verbale, note etc. — care ne permit să încercăm reconstituirea acestui caz.

Dincolo de aceste titluri și de anunțuri de felul „nu putem, pentru moment, să dăm toate amănunțele care le-am aflat, mai ale că poliția noastră e pe urmele celorlalți complici”, presa nu a furnizat însă amănunțele așteptate de publicul cititor. Mai mult, anunțurile de genul celui citat mai sus aveau darul să ascundă de fapt lipsa de informații, iar știrile vehiculate în ziare păreau a fi darul unor mici indiscreții.

A existat și o reacție a presei germanofile care n-a întârziat să îndrepte ascuțișul atacului împotriva lui Take Ionescu și Nicolae Filipescu, cunoscuți pentru atitudinea lor ostilă față de Puterile Centrale. Articole de felul Complot-compot (în care „marele european” — Take Ionescu — era aspru persiflat, articol semnat V.C. și apărut în Seara) sau Descompunerea takismului încercau să minimizeze evenimentul. Și presa austriacă — reacționat, Wiener Allgemeine Zeitung încercînd să acrediteze ideea că atentatul fusese pus la cale de către inamicii Puterilor Centrale pentru a întârîta și mai mult opinia publică din România împotriva lor.

În imagini: unul din geamantanele cu explozivi; Nicolae Filipescu, ținta atentatorilor.

După cum se știe, izbucnirea primului război mondial a pus factorii de decizie ai poliției românești în fața unei mari dileme. Întinse teritorii oculte de români se aflau atunci sub stăpîniri străine. Transilvania, Banatul și Bucovina erau încorporate în Austro-Ungaria, în vreme ce Basarabia se număra printre guberniile pravoslavnicei împărății de la răsărit. Atît una, cit și cealaltă dintre taberele aflate în conflict s-au grăbit să momească cabinetul de la București, folosind ca nadă teritorii românești aflate în stăpînirea celeilalte. Antanta (Rusia, Franța, Anglia) și-a dat acordul încă de la început pentru unirea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei cu România, bineînțeles, în schimbul participării acesteia din urmă la război alături de ea. De partea cealaltă, Germania și Austro-Ungaria au dat de înțeles guvernului român că nu s-ar împotrivi la unirea Basarabiei cu România, dacă țara ar declara război Rusiei și s-ar îngegenția în blocul Puterilor Centrale. Interesele naționale, dar și tradiționala simpatie față de Franța a opiniei publice a țării au obligat puterea executivă să adopte o atitudine conformă cu sentimentele poporului și să declare, în urma Consiliului de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914 (*Magazin istoric*, nr. 1/1976) neutralitatea armată a României. Prin aceasta, guvernul român făcuse un pas mare pe linia reînunțării la politica tradițională a ultimelor trei decenii de alianță cu Puterile Centrale.

Cei doi ani de neutralitate n-au fost însă decît răgazul pentru adoptarea mării hotărîri. În toată această perioadă, în care presiunile și amenințările celor două tabere n-au încetat, țara a fost împinzată de agenți și spioni care încercau în fel și chip să creeze o stare de spirit favorabilă taberei din care proveneau. Departamentul Siguranței Generale a statului, înființat în ultimul deceniu al sec. XIX și reorganizat după

marile răcoale țărănești din 1907, avea în urmărire sute de indivizi suspecti, mulți cu titluri nobiliare, care, sub paravanul unor activități industriale, comerciale etc., făceau spionaj. Cele mai numeroase și active, cum o dovedesc documentele vremii, erau agenturile serviciilor de informații ale Puterilor Centrale.

Din cercetarea dosarelor amintite, rezultă că două persoane fuseseră destinate să ducă la îndeplinire plănuitul atentat. Primul era Ion Baboș, român ardelen, născut într-o comună din apropierea Clujului. Tatăl său fusese numit cantonier în stația de cale ferată Dîrste și întreaga familie se mutase lîngă Brașov. La cîteva luni după izbucnirea războiului, pentru a se sustrage serviciului militar în armata austro-ungară, Ion Baboș, ajutat și de tatăl său, a trecut fraudulos frontiera în România, cum au făcut numeroși alți români ardeleni. Din septembrie 1914 pînă în primăvara anului următor, I. Baboș a stat în București, cea mai mare parte a timpului fără ocupație. Ajutat de colonelul Victor Verzea, director general al poștelor și telegrafului, și el ardelen, dar cum avea să se adeverească ulterior, aflat în legătură cu serviciile de spionaj ale Puterilor Centrale, fapt pentru care a și fost judecat și condamnat, Ion Baboș a fost trimis la Școala militară de artilerie și geniu, pe care a părăsit-o pe la sfîrșitul verii. Este momentul cînd l-a întîlnit pe enigmaticul Szabo Dezső, fost angajat al unui circ din Timișoara și care făcea spionaj pentru Austro-Ungaria. Acesta l-a propus să intre în serviciul Siguranței ungare, împreună au plecat în Ungaria, după ce Baboș obținuse un act de călătorie de la Legația Austro-Ungariei pe numele Balogh Jenő. La Brașov au fost însă recunoscuți, arestați și trimiși la Budapesta pentru a fi anchetați de poliție (Baboș era urmărit pentru că se susțrăsese serviciului militar). În declarațiile sale din timpul anchetelor făcute de orga-

nele românești, Baboș pretindea că la poliția din Budapesta s-a întîlnit cu un alt personaj implicat în afacerea atentatelor. Este vorba despre Toth Illés, născut în România, la Turnu Severin, și care la vîrsta de 14 ani fugise de acasă pentru a se angaja într-un circ. Pînă în 1909 trăise în România, apoi timp de patru ani în Bulgaria, de unde, cu un an înainte de izbucnirea războiului, trecuse în Ungaria, unde îl cunoscuse și el pe Szabo Dezső, care, în acea perioadă, era urmărit de poliție, fiind acuzat de furt. Pînă la urmă au fost arestați, dar cunoscînd mai multe limbi, poliția a decis să-i folosească în serviciile de spionaj ale armatei. Cei doi au primit și au fost trimiși la Budapesta, la Corpul 4 armată, spre a fi instruiți de către căpitanul Suljok. Trimisi să spioneze mișcările trupelor rusești, au fost prinși și închiși. N-au putut rezista propunerilor făcute de ruși de a lucra pentru ei și, eliberați, au fost trimiși de noii lor stăpîni cu misiuni în Ungaria. O vreme făcuseră acest dublu joc, lucrînd cînd pentru unguri, cînd pentru ruși, ambii stăpîni încredințîndu-le însă doar misiunea răspîndirii unor zvonuri false. Plictisindu-se de aceste însărcinări, au cerut căpitanului Suljok să le încredințeze alte misiuni pe alte fronturi. La insistențele lor, au fost trimiși în Serbia. Numai că (întîmplător?) au ajuns în Bulgaria, unde au rămas timp de șase luni și după ce au cheltuit toți banii pe care îi primiseră, au hotărît să se întoarcă în Ungaria, prin România.

Cercul se lărgește

La București s-au despărțit și, în vreme ce Szabo Dezső, însoțit acum de Ion Baboș, a ajuns la Brașov, Toth Illés a călătorit singur. A împărțit însă aceeași soartă, fiind arestat pentru neîndeplinirea misiunii și trimis la Budapesta.

După mai multe tentative eșuate, serviciile de spionaj

ale Puterilor Centrale au întocmit o nouă variantă de asasinare a unor oameni politici români. Și pentru că cei doi, Baboș și Toth, cunoșteau foarte bine limba română, s-a crezut că erau cei mai indicați spre a fi trimiși în România. La începutul lunii octombrie 1915, după ce li s-au făgăduit importante sume de bani, li s-a spus că vor fi expediți la București, unde vor avea de îndeplinit o misiune foarte importantă. Tot atunci au făcut cunoștință cu Emil Waldapfel, ofițerul austriac însărcinat cu îndeplinirea întregului plan. Peste câteva zile s-au deplasat la Timișoara. Waldapfel și-a reținut o cameră la hotelul Kronprinz, iar ceilalți doi au tras la hotelul Bristol. Spre seară, Waldapfel i-a chemat și i-a prezentat căpitanului Röhlich, din garnizoana Timișoara, care urma să preia întreaga afacere. Tot atunci li s-au dat și unele detalii despre misiunea pe care o aveau. Victimele atentatului urmau să fie: prim-ministrul I.I.C. Brătianu și ministrul finanțelor Emil Costinescu. Li s-au arătat și valizele cu explozivi. În final, li s-a spus că, peste câteva zile, trebuiau să plece la Brașov și că, acolo, li se vor da și alte detalii despre misiunea lor; li s-au înmănat și câte 120 coroane pentru fiecare. Timp de trei săptămâni n-au primit însă nici un ordin și cei doi s-au întors la Budapesta.

În capitala ungară, s-au prezentat căpitanului Suljoc, care i-a înștiințat că, momentan, nu mai avea nevoie de serviciile lor, sfătuindu-i să-și găsească alte ocupații. Toth a lucrat ceva timp la fabrica de muniții, iar Baboș — chelner într-un restaurant. Către sfârșitul lunii noiembrie, Waldapfel le-a ordonat să se prezinte pentru a li se încredința o nouă misiune. S-au întâlnit la hotelul Royal, unde, după ce le-a împărțit niște bani, E. Waldapfel le-a spus că vor pleca de îndată la Brașov. Cu acest prilej au avut și neplăcuta surpriză de a constata că pe pașapoartele puse la dispoziție de serviciile de

spionaj ungare (Baboș avea pașaportul nr. 14 614, seria A 875 427, pe numele Ilie Ștefănescu, iar Toth pașaportul nr. 14 615, seria A 875 426, pe numele Raab Illés) fotografiile le fuseseră inversate. Documentele aveau deja vizele Consulatului general al României și a Consulatului Bulgariei.

Cei doi au luat trenul pentru Brașov, de la Arad alăturându-li-se și un soldat genist, pe nume Molnar, cu două valize pline cu explozibili. Ajunși la Brașov, s-au cazat la hotelul Krone, Toth și Baboș într-o cameră de la etajul III, în vreme ce Molnar și valizele lui a ocupat o cameră de la etajul I. Waldapfel, sosit și el la Brașov, aducând cu sine încă două valize cu explozivi, a ocupat camera nr. 1 a aceluiași hotel. Duminică, 12 decembrie 1915, în camera lui Waldapfel, li s-au dat ultimele detalii despre misiune, cu acest prilej făcându-și apariția și un nou personaj, Jakob Offenberger, cel care, cum aveau să declare el mai târziu organelor de poliție românești, avea „însărcinarea strictă de a arăta tinerilor situația casei lui Costinescu și aceea a casei lui Filipescu și să-i convingă că ei trebuie să aducă la îndeplinire o mare faptă patriotică”. Așadar, între timp, planul se modificase, prima victimă nu mai era I.I.C. Brătianu, ci liderul conservator N. Filipescu. Cu aceeași ocazie, s-au schimbat și pozele de pe cele două pașapoarte și Waldapfel i-a asigurat că, după îndeplinirea misiunii, cei doi vor primi câte 40 000 coroane fiecare. După ce Offenberger le-a prezentat planurile celor două case, le-a spus că ultimele detalii le vor primi, tot de la el; dar după ce vor ajunge la București. În acest scop, le-a și fixat locul, data și ora la care urmau să se întâlnească.

Dar cine era acest lakab Offenberger?

În primii ani ai sec. XX fusese practicant la Tribunalul din Brașov. Urmase cursurile Universității din Budapesta și mai apoi pe acelea ale Uni-

versității din Cluj, unde își luase doctoratul în drept și științe politice. Din 1912, făcuse numeroase călătorii la București, ocupându-se cu diverse afaceri ale lui Caius Poppiu, proprietarul hotelului Bulevard. La izbucnirea războiului, a fost încorporat, dar nu pentru multă vreme. Pentru că avea întinse relații printre bucureșteni, se recomanda de la sine spre a fi folosit de serviciile de spionaj ale Puterilor Centrale. În primele luni ale anului 1915, a primit pașaport și a fost trimis în România, pentru, cum aveau să declare el însuși la anchetă, a lua pulsul vieții politice. A și întocmit câteva rapoarte în această privință.

Încă din primăvara lui 1915, Siguranța română îl ținea sub o atență supraveghere și existau numeroase semnalări despre unele vizite ale sale la Craiova și Curtea de Argeș și chiar textul unor convorbiri pe care o avuseseră într-o casă din spatele Bisericii luterane din București unde se afla un centru de coordonare al spionajului ungar din România. Toate acestea se găseau consemnate în ceea ce avea să devină „Dosarul Offenberger”, împreună cu rezoluții de genul: „Vă invit a-l ține îndeaproape în discretă supraveghere”, „parcu totul suspect” etc.

În primele zile ale lunii septembrie 1915, Offenberger primise ordin din partea lui Waldapfel să se informeze despre locuința ministrului Costinescu de la Sinaia și să se intereseze de activitatea detectivului de origine română, Iosif Nistor din Brașov care fusese trimis de serviciile ungare în misiune pe Valea Prahovei. Numai că, între timp, ajuns în România, Nistor se predase poliției române...

La o săptămână după ce s'întorsese de la Sinaia, Offenberger primise vizita lui Waldapfel, care îi prezentase niște ordine scrise din care rezulta că vor colabora într-o misiune de o însemnată osebă. Șeful poliției din Brașov i-a confirmat acest ordin. În luna noiembrie

Offenberger s-a deplasat din nou la București, cu misiunea de a studia casa lui E. Costinescu din str. Polonă nr. 8, pe aceea a lui Take Ionescu din str. Cățun nr. 25 și a lui N. Filipescu din str. Scaune nr. 26. Raportul înaintat la întoarcerea din misiune a fost găsit bun și a primit avizul favorabil al șefilor săi. Și cum Offenberger, în acel timp, se ocupa și cu traficul ilegal de aur în favoarea comerciantului berlinez Hermann Leon Berkovici, spre a-l cointeresa, Waldapfel s-a oferit să-i ușureze trecerea frontierei, în schimbul executării atentatelor preconizate.

O hotărâre neașteptată...

Luni, 13 decembrie 1915, Ion Baboș, Toth Illés și Iakab Offenberger au plecat spre România cu trenul de ora 11. La Predeal, geamantanele cu explozivi, cărora între timp Molnar le montase mecanismele de detonare, au fost trecute granița de subofițeri unguri și predate atentatorilor în restaurantul gării, cu cîteva minute înainte de plecarea trenului spre București. Baboș și Toth și-au cumpărat bilete cu destinația Gîlgiu și au călătorit în același compartiment. Ajunși la București, au coborît și închiriat camera nr 22 de la hotel Dacia. Cu același tren călătorise și Offenberger, dar și-a luat, conform obiceiului său, o cameră la hotelul Athénée Palace.

După ce au încuiat geamantanele cu explozivi în garderobă, Ion Baboș și Toth Illés au scris o scrisoare prin care solicitau lui Nicolae Filipescu o audiență urgentă. În aceeași seară, între orele 22-23, cum își amintea mai târziu liderul conservator, pe cînd se pregătea să se culce, servitorul l-a anunțat că era căutat de doi domni care aveau să-i facă comunicări extrem de urgente. Mai întîi a primit cu neîncredere spusele servitorului său, dar la insistențele celor doi necunoscuți, N. Filipescu s-a hotărît să-i

primească. În urma explicațiilor pe care le-au dat cei doi și a declarației lor că geamantanele cu explozivi se aflau încuiate în camera de la hotelul Dacia, a telefonat la Prefectura Poliției. Cei doi au fost arestați și depuși la Siguranța Capitalei, descinderă la hotel confirmînd pe deplin declarația lor.

În cursul primului interogatoriu luat de Ion Raffail — șeful Serviciului de Siguranță de pe lîngă Prefectura Poliției Capitalei — împreună cu prefectul Corbescu și cu directorul Siguranței Generale, Panaitescu, cei doi arestați au mărturisit complicitatea lui Offenberger, de la care trebuiau să primească a doua zi ultimele instrucțiuni. Un telefon la Vama din Predeal a confirmat semnalamentele oferite de cei doi, dar faptul că nici unul dintre ei nu-i cunoșteau numele lui Offenberger și nici hotelul la care

acesta se cazase a întîrziat întrucîtva prinderea lui. A fost arestat abia după miezul nopții. Asupra lui s-a găsit și suma de 84 000 coroane, dintre care 30 000 pe un bilet de bancă, iar restul depozitat în seiful hotelului. Cu toate că a negat că din acești bani urmau să fie plătiți cei doi atentatori, concordanța dintre suma promisă celor doi și banii pe care avocatul brașovean îi avusese asupra lui era dincolo de orice dubiu.

Raportul întocmit de pulberăria Dudești, care primise spre analiză cele două valize cu explozibil, preciza că ambele aveau dispozitive duble de amorsare care se declanșau prin tragerea unei sfori. Geanta neagră conținea 6 cartușe a cîte 0,5 kg fiecare și alte 5 cartușe de cîte 1,5 kg (în total 10,5 kg acid picric, „unul din explozibili cel

Cei trei atentatori (de la stînga la dreapta): Baboș, Offenberger și Toth

mai puternici cunoscuți pînă azi!); valiza cărămizie conținea, la rîndu-i, 4 cartușe a câte 0,5 kg fiecare și alte 7 de câte 1,5 kg (în total 12,5 kg). Dispozitivele „nu sînt improvizate”, ci construite de specialiști și ele nu puteau „da greș”, date fiind măsurile de prevedere, ca în orice caz una din cele două capse să funcționeze”.

Faptul era într-adevăr senzațional și se pare, după cum relatează Al. Marghiloman în ale sale *Note politice*, că însuși directorul Siguranței Generale, Panaitescu, se îndoaie de „seriozitatea afacerii”. Cu atât mai mult cu cît, în primele zile după arestare, Offenberger a redactat mai multe memorii în care nega că i-ar cunoaște pe Baboș și Toth și că fusese arestat din greșală, cerînd să fie eliberat imediat. În urma confruntării cu cei doi, Offenberger a recunoscut că îi văzuse pe cei doi într-un restaurant din Brașov, dar absolut din întîmplare. Pe la sfîrșitul lunii decembrie, după ce (cum va recunoaște într-un memoriu adresat cîntelui O. Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București) judecătorul de instrucție și primul procuror i-au declarat că nu va putea „fi pedepsit decît cu expulzarea din România”, Offenberger a recunoscut complicitatea sa; mai mult, a oferit detalii și despre alte tentative de asasinare a unor oameni politici români.

...și urmările ei

La trei zile după predarea lui Ion Baboș și Toth Illes și prinderea lui Offenberger, Waldapfel a revenit la Brașov, pentru a obține amănunte despre eșuarea misiunii celor trei. Prezența sa în oraș este consemnată în registrul hotelului Krone. Prin intermediul Legației germane din București, Siguranța Generală a statului român a obținut și o declarație de la E. Waldapfel, datată Berlin, ianuarie 1916, dar ea nu prezintă nici o valoare. Autorul ei pretinde că acțiunea fusese îndreptată împotriva Rusiei și că Offen-

berger debita întreaga poveste cu dorința de a deveni „printr-o asemenea lovitură un personaj celebru și a profita astfel financiar din această lovitură senzațională”.

Autoritățile ungare au încercat să obțină informații pe diverse canale despre mersul instrucției acestui caz. Au apelat chiar la serviciile unui deputat român în Parlamentul din Budapesta, pe care l-au trimis special la București pentru a obține eliberarea lui Offenberger. Rudele arestatului, pe altă parte, au abordat și ele unele persoane care să faciliteze evadarea lui. Pentru a evita orice surpriză, autoritățile române de resort i-au asigurat o pază corespunzătoare.

Din declarațiile și memoriile redactate de Offenberger în luna februarie 1916 în închisoarea Văcărești rezultă clar că serviciile germane colaboraseră cot la cot cu cele austro-ungare în organizarea eșuatelor atentate.

Se pune întrebarea: de ce erau vizati cei patru oameni politici români de către serviciile de spionaj ale Puterilor Centrale?

Pentru fiecare dintre ei există, desigur, o explicație. Astfel, încă din vara anului 1914, Emil Costinescu se manifestase ca adversar al Puterilor Centrale. Atitudinea sa în cadrul Consiliului de Coroană care a decis neutralitatea României fusese dintre cele mai tranșante. Bătrînul lider liberal, relatează în amintirile lor atît I.G. Duca cît și Al. Marghiloman, părea să fi încheiat un pact cu Take Ionescu și N. Filipescu prin care se angajaseră să determine intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale. Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că tocmai în perioada de sfîrșit a anului 1915 se purtau tratative pentru perfectarea unui contract privind vînzarea a 50 000 vagoane de cereale unui consorțiu germano-austro-ungar și că ministrul de finanțe E. Costinescu împiedica semnarea lui, pretinzînd că taxele de export să fie plă-

tite de Puterile Centrale în aur. Atitudinea sa intransigentă a determinat partea germană să cedeze, contractul semnat la 22 decembrie 1915, stipulînd obligativitatea plății taxelor de export numai în aur. Așadar, asasinarea lui Costinescu ar fi eliminat pe cel mai fervent antagonist din sînul guvernului român și i fi eliminat asperitățile ivite în timpul tratativelor pentru vînzarea celor 50 000 vagoane de cereale.

Nicolae Filipescu, „copilul teribil” al scenei politice românești, fire impulsivă, pasională, mare talent oratoric cu o inegalabilă forță mobilizatoare, era considerat, alături de Take Ionescu, înamicul cel mai înverșunat al Puterilor Centrale. Încheierea alianței dintre Italia și puterile Antantei, iar mai apoi intrarea Italiei în război au dăruit naștere unor puternice frământări în sînul Partidului Conservator. În aprilie, a început o nouă etapă de luptă intestine, terminată în iunie cînd I. Lahovary, iar mai apoi după moartea acestuia, N. Filipescu a preluat șefia Partidului Conservator, modificînd substanțial linia de politică externă a acestuia spre alianță cu Antanta. Mai mult, din septembrie, odată cu înființarea Federației Unioniste în cadrul căreia N. Filipescu juca un rol de frunte, acțiunea pentru ieșirea din neutralitate și alăturarea României puterilor Antantei, pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub stăpînire austro-ungară, căpătase noi valențe. Sub patronajul și la inițiativa Federației Unioniste în București și numeroase alte orașe ale țării s-au desfășurat impozante mitinguri și adunări publice, în cadrul cărora au luat cuvîntul personalități marcante ale vieții politice — Take Ionescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Nicolae Titulescu, Nicolae Filipescu ș.a. — relevînd necesitatea stringentă a împlinirii idealului unității naționale. Eliminîndu-l pe N. Filipescu, serviciile de spionaj ale Puterilor Centrale urmăreau n-

Numai înlăturarea unuia dintre cei mai influenți tribuni unioniști, ci și a unui factor destabilizator din sinul Partidului Conservator, organizație politică în care Centralii și mai puneau încă speranțe, păzind-o ca pe o alternativă a viitoare guvernare a României.

În decembrie 1915, Siguranța Română nu avea aproape nici o informație certă despre atentatele planificate de serviciile de spionaj centrale. Nu era pentru prima dată când serviciile de informații românești erau prinse pe picior greșit. Și cu toate acestea planurile serviciilor centrale au eșuat.

Chiar dacă ar fi reușit, atentatele n-ar fi făcut altceva decât să întărească și mai mult curentul de opinie ostil Puterilor Centrale. Dar cum se explică tăcerea care înconjură aceste atentate, dacă dincolo de vîlva din presă pe care am amintit-o la începutul acestui articol, autoritățile române n-au dat publicității nici un fel de detalii? Teama de un scandal internațional, într-un context și mai destul de apăsător, se pare că a fost elementul care a condus autoritățile românești spre această exagerată discreție. Cu toate că anchetarea celor trei arestați furnisese suficiente date pentru a fi întocmit rechizitoriul, termenul de prezentare în fața instanței înfîrșia. E drept și faptul că alte evenimente, mult mai importante și prezente, se înscriseră în calendarul timpului. Tergiversările l-au determinat, totuși, pe I. Filipescu ca, la 19 iunie 1916, să se prezinte în fața judecătorului de instrucție și să se constituie în „parte civilă cu suma de 1 leu”. Dar nici acest fapt n-a adus o schimbare a situației.

În august 1916, România a semnat tratatul de alianță cu Puterile Antantei și a intrat în război, iar mai apoi, după curta campanie victorioasă în Transilvania, asupra țării a abătut, strivitoare, amenințarea invaziei Puterilor Centrale. În această situație, autoritățile judecătorești au

decis trimiterea urgentă a acționarilor în fața Tribunalului Ilfov, Secția II. Procesul s-a judecat în două ședințe, la 2 și 6 noiembrie 1916. Datorită faptului că în legislația românească acțiunile inculpaților nu puteau fi considerate ca o tentativă de crimă, ele rămînînd „în domeniul actelor preparatorii care nu sînt calificate de codul penal ca delict”, Ion Baboș, Toth Ilies și Iakab Offenberger au fost condamnați la câte un an de zile închisoare, pe baza unor articole din Legea pașapoartelor, Legea generală a vămilor și a codului penal. Sentința pronunțată în ședința din 6 noiembrie 1916 n-a trezit nici un ecou. Singur ziarul *Epoca*, la câteva zile după eveniment, a publicat o scurtă notiță. Alte evenimente se produsese, fiind pe larg comentate în presă: moartea generalului Dragalina și aceea a principelui Mircea (al șaselea copil al regelui Ferdinand), situația alarmantă a frontului. Și, ca o ironie a soartei, N. Filipescu, cel mai interesat, poate, în deznoșdămîntul acestei afaceri, murise cu trei săptămîni în urmă...

Recursul introdus de inculpați imediat după pronunțarea sentinței a devenit inoperant. Condamnații au fost mutați de la închisoarea Văcărești la închisoarea din Iași, cu puține zile înainte ca trupele Puterilor Centrale să ocupe Bucureștii. Cele aproape 20 termene de rejudecare a procesului au fost fixate inutil, neexistînd posibilitatea aducerii condamnaților în fața Tribunalului Ilfov. La sfîrșitul lunii decembrie 1918, Curtea a declarat stinsă acțiunea publică deschisă de inculpați. Numai că, între timp, I. Offenberger și I. Baboș muriseră de tifos exantematic în închisoarea din Iași, la 22 și, respectiv, 24 mai 1917. Singur Toth Ilies a apucat să se elibereze din închisoare. După război, s-a stabilit la București. În ciuda numeroaselor apeluri ale Tribunalului Ilfov, el a refuzat să se prezinte pentru rejudecarea cazului. ■

CĂRTI SOSITE LA REDACTIE

• **Viorica Moisuc — PREMI-SELE IZOLĂRII POLITICE A ROMÂNIEI. 1919-1940.**

Editura Humanitas, București, 1991, 390 pp., 151 lei: lucrarea, bazată pe o documentație inedită și variată, culeasă din arhive militare, politice și diplomatice, românești și străine, prezintă concluzii noi cu privire la schimbările intervenite în echilibrul european după 1935, despre începuturile tragediei ale cărei consecințe le trăim și astăzi. Într-un moment greu al destinului acestei țări, **Magazin Istoric** a publicat câteva fragmente (nr. 2,3/1990).

• **Constantin Argetoianu — PENTRU CEI DE MIINE, AMINTIRI DIN VREMEA CELOR DE IERI, VOL. I, PARTEA I: PINA LA 1888** (ediție și postfață de Stelian Neagea); **VOL. II, PARTEA IV: 1913-1916** (ediție și indice adnotat de Stelian Neagea).

Editura Humanitas, București, 1991, 217 pp., 65 lei; 299 pp., 80 lei.

• **Constantin Argetoianu — PENTRU CEI DE MIINE AMINTIRI DIN VREMEA CELOR DE IERI (1888-1898, 1913-1916), VOL. I** (îngrijire de ediție, introducere și note de Ion Ardeanu).

Editura Albatros, București, 1991, XXXVI + 263 pp., 96 lei: o lume de mult dispărută, reînviată de talentul literar excepțional al unuia dintre cei mai controversați oameni politici români.

• **RĂZBOIUL SUBMARIN ÎN MAREA NEAGRĂ, 1941-1944. ACȚIUNILE MARINEI ROMÂNE.**

1991, 32 pp., 30 lei: o prezentare sintetică a principalelor operațiuni desfășurate de submarinele române, prin texte semnate de: cpt. lt. (r) Camil Cernat, cpt. lt. (r) Alexandru Greceanu; cpt. lt. (r) Nicolae Koslinski, cdr. Jipa Rotaru, dr. ing. Cristian Crăciunolu.

• **MARTIRIUL EVREILOR DIN ROMÂNIA. 1940-1944. DOCUMENTE ȘI MĂRTURII** (cu un Cuvînt înainte de dr. Mozes Rozen, Șef Rabin al Cultului Mozaic).

Editura Hasefer, București, 1991, XXXIV + 318 pp., lei 100: 165 documente și amintiri despre martiriul evreilor din România în timpul celui de-al doilea război mondial, culese și adnotate de centrul pentru studiul evreilor din România.

• **AERONAUTICA.**

Nr. 1/1991, 24 pp., 25 lei: publicație a recent înființatului Muzeu al Aviației din România, ce se adresează tuturor celor pasionați de avîntul spre înălțimile cerului.

GRIGORE ANTIPA:

„M-am prezentat în prima zi a mobilizării“

La izbucnirea primului război mondial, întinse teritoriile românești se aflau sub stăpânirea unor puteri străine din ambele tabere aflate în conflict: Basarabia era încorporată în Imperiul rus, iar Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și Bucovina făceau parte din Imperiul austro-ungar. Dată fiind această situație obiectivă, în viața politică a țării s-au profilat și deosebiri de vederi în privința mijloacelor și căilor de împlinire a dezideratului unității naționale și statale. Dacă în privința atitudinii imediate de urmat, cu excepția lui P.P. Carp, adept al intrării în acțiune alături de Puterile Centrale prin respectarea tratatului de alianță cu acestea, ceilalți fruntași ai vieții politice adoptaseră în unanimitate neutralitatea. Pe parcurs — și sub presiunea evenimentelor politico-militare — s-au produs rapide reconsiderări de poziții, profilându-se trei orientări. Cel mai important curent, având solide motivații istorice și, deci, asentimentul imenselor majorități a populației, era acela care se pronunța pentru o alianță cu puterile Antantei și realizarea, în cooperare militară cu acestea, a eliberării teritoriilor românești stăpânite de Austro-Ungaria și unirea lor cu România. Alți fruntași politici (îndeosebi Constantin Stere, basarabean de origine și cunoscător al stărilor de fapte din Rusia) erau de părere că desăvârșirea unității naționale nu putea începe decât prin eliberarea Basarabiei, ceea ce ar fi însemnat război împotriva Imperiului țarist și alianță cu Puterile Centrale. A existat apoi și un al treilea curent, al cărui reprezentanți se pronunțau pentru menținerea neutralității, aceasta părându-li-se singura soluție pentru salvarea existenței statalității românești, deopotrivă amenințată de cele două tabere aflate în război. (O atitudine oarecum singulară a avut P.P. Carp — constant în ideea necesității respectării tratatului cu Puterile Centrale, dar care, spre cîntecul lui, s-a supus voinței majorității, suportînd cu demnitate înfringerea pe planul convingerilor sale politice).

Trebuie spus, lucru de altfel subliniat în multe studii și lucrări de specialitate, că deși confruntările de idei au căpătat uneori forme de manifestare destul de tranșante,

între reprezentanții acestor curente s-a menținut permanente punți de colaborare impuse nu numai de apartenența la același context național pe care îl exprimau, dar și de preocuparea de a se găsi cea mai potrivită soluție chiar și în cazul unei evoluții neprevăzute a evenimentelor. Analizînd cu atenție măturile epocii se poate observa că împiedecă ideea unei formule politice de rezervă, menită să intre în funcțiune la momentul potrivit. Și chiar dacă acest fapt este rezultatul de culisele politice, el a devenit cît se poate de evident la sfîșitul anului 1917, cînd, înainte de retragerea autorităților centrale la Iași, cu acordul primului ministru al regelui, la București au rămas o serie de oameni politici (Al. Marghiloman, T. Maiorescu, C. Stere) sau fruntași ai vieții culturale și științifice (Grigore Antipa, Tzigras-Suruceanu, V. Arion, C. Litza), cunoscuți și avînd relații și simpatii în cercurile influente din Germania, tocmai pentru a acționa ca „echipă guvernamentală de rezervă” în relațiile cu Puterile Centrale, în caz că aliații guvernului cu puterile Antantei s-ar fi soldat cu un eșec. A existat și credința că acești oameni politici vor fi în măsură să diminueze intruciva impactul ocupației militare asupra populației.

Înainte de a părăsi Capitala, I.I.C. Brătianu a lăsat în teritoriul ocupat o însemnată parte a aparatului de stat și chiar persoane care să gireze unele ministere și instituții importante (Lupu-Costaki — la Ministerul de Interne, generalul Mustață — prefect al județului, Emil Petrescu — primar al Capitalei etc.).

Odată cu instituirea administrației militare din jurul oamenilor politici rămași la București sau chiar dintre cei lăsați aici de I.I.C. Brătianu, s-a constituit un guvern de gîrzi români, din care au făcut parte Lupu-Costaki (Interne), D. Nenișescu (finanțe), A.S. Hînea (justiție), Gr. Antipa (domeniile), C. Litza, înlocuit curînd cu V. Arion (prelucre). Fiecare ministru era dublat de un reprezentant al autorităților de ocupație care trebuia să aprobe și să contrasemneze orice hotărîre. Așadar, guvernul de gîrzi era în felul de intermediar între autoritățile de oc

pașe și populație, fiecare dintre miniștri comportându-se după propriile-i convingeri și aspirații.

În contextul vieții politice românești de după război, atât de agitată și plină de pa-luni, activitatea multora dintre aceștia, ca și aceea a unor oameni politici cunoscuți pen-tru opțiunile lor progermane, a fost viu dis-cuțată și incriminată, mergându-se, în tolu dis-puțelor politice, până la acuzații grave de trădare națională și colaborare cu autorită-țile de ocupație. Cititorii noștri cunosc deja „cazul” lui Constantin Stere (Magazin isto-ric, nr. 10-12/1990). Ținta unor aluzii și

atacuri au fost și alții, între care și savantul Grigore Antipa, ca și scriitorii Tudor Arghezi (pentru scurtă vreme chiar internat la Vă-cărești), D.D. Pătrășcanu sau A.D. Hertz. Simțindu-se lezat, academicianul Grigore Antipa a răspuns prompt printr-o declarație citită în fața distinșilor săi colegi în ședința intimă extraordinară a înaltului for de cul-tură din ziua de 3/16 decembrie 1918. Este un document rămas nepublicat și căruia îi facem loc în continuare.

M. ȘTEFAN

Domnilor colegi

Ca răspuns la comunicarea ce mi-a făcut-o colegul I. Bogdan ca primul ministru (I.I.C. Brătianu) a afirmat că în timpul ocupațiunii aș fi fost „funcționar al Comandaturii germane”, am onoare a vă prezenta în scris următoarea declarațiune și vă rog să dispuneți să fie inserată în procesul verbal al acestei șe-dințe intime:

Domnilor colegi,
Deși pentru prestigiul țării și al celei mai înalte institu-ții culturale a ei, cred că înui membru al Academiei Române, trebuie să-i fie ga-rantată libertatea gândirii, mă socot totuși dator față de D-voastră — care-mi sunteți aci colegi pe viață — să vă dau cîteva lămuriri privitoare la activitatea mea în cursul războiului nostru, spre a pu-tea astfel judeca mai în cu-noștință de cauză valoarea imputării ce mi se aduce în timpul ocupației cît aș fi fost funcționar al Comandaturii germane: O fac aceasta nu ca o justificare — de care cu-șetel meu curat îmi spune că nu am nevoie — ci pentru a pune o stavilă, măcar aci la ușa Aca-demiei, unde însăși înușturii reacțioase cer-ă Cante a se respindi pe socoteala mea și a se simțana discordia acolo unde trebuie să domine absoluta armonie.

Nu am fost și nu sînt om politic; deci ori ce aș fi gîndit în privința războiului nu era legat și de o acțiune practică. Deși în împrejurările de la 1916 eram convins — alături de mulți alții — că intrarea

noastră de atunci în acțiune era o primejdie pentru țară și că trebuia să rămînem în ne-utralitate veghind la intere-sele țării și ale neamului nos-tru, m-am prezentat totuși în

prima zi a mobilizării minis-trului de război, cerînd să mi se dea o întrebuintare. Am fost numit membru în Comi-sia internaților și munca ce am depus-o acolo a fost cred

1918 - 11. 8. 11.
la 22 Martie 1918.
Comunicat de D.D. Pătrășcanu
la 30 April 1918
Nr. 878
la 22. 2

Domnilor Colegi

Ca răspuns la comunicarea ce mi-a făcut-o colegul I. Bogdan ca Primul Ministru a afirmat că în timpul ocupațiunii aș fi fost funcționar al Comandaturii germane, am onoare a vă prezenta în scris următoarea declarațiune și vă rog să dispuneți să fie inserată în procesul verbal al acestei ședințe intime:

Domnilor Colegi,
Dea pentru prestigiul țării și al celei mai înalte instituțiuni culturale a ei, cred că un membru al Academiei Române trebuie să-i fie garantată libertatea gândirii, mă socot totuși dator față de D-voastră — care-mi sunteți aci colegi pe viață — să vă dau cîteva lămuriri privitoare la activitatea mea în cursul războiului nostru, spre a putea astfel judeca mai în cunoștință de cauză valoarea imputării ce mi se aduce în timpul ocupației cît aș fi fost funcționar al Comandaturii germane: O fac aceasta nu ca o justificare — de care cușetel meu curat îmi spune că nu am nevoie — ci pentru a pune o stavilă, măcar aci la ușa Aca-demiei, unde însăși înușturii reacțioase cer-ă Cante a se respindi pe socoteala mea și a se simțana discordia acolo unde trebuie să

domine absoluta armonie.

Nu am fost și nu sînt om politic; deci ori ce aș fi gîndit în privința războiului nu era

spre cinstea țării.

La evacuarea Capitalei am rămas — *cu știrea guvernului* — în teritoriul ocupat, spre a continua să-mi îndeplinesc datoria de director al Muzeului de istorie naturală și inspector general al Ministerului de agricultură. Pe lângă acte oficiale, însărcinări chiar personale din partea ministerului de război o dovedesc aceasta. Am rămas în teritoriul ocupat — deși puteam și eu lua drumul comod spre țările neutre — deoarece aveam convingerea că eu, mai mult ca oricare altul, voi avea puțină să fac aci binele; să apar două treimi din populație de asperitățile unei ocupațiuni dușmane, țara și instituțiile ei culturale de devastare și pe lângă acestea fructele proprii mele munci ca Muzeul de istorie naturală și pescăriile. Am avut această convingere bazat mai cu seamă pe faptul că mi-am petrecut tinerețile în universitățile germane, unde am conservat întinse relațiuni, și că am publicat 16 lucrări în limba germană prin care mi-am creat un nume în lumea științifică.

În adevăr, nu m-am înșelat în așteptările mele și convingerea că rămânând aci voi avea de îndeplinit o mare misiune spre binele țării s-a adevărit. Chiar în primele zile, bulgarii au cerut să transporte Muzeul de istorie naturală la Sofia și numai intervențiile mele au putut salva țării această podoabă culturală.

În timpul ocupațiunii am fost și gerant al secretariatului general al Ministerului de domenii, funcțiune pe care am ocupat-o în diferite rânduri în timpul de 26 ani cât am servit în acest departament. Nu am fost numit de germani „ca funcționar al Comandaturii”, ca „slugă a nemților”, sau ca „prieten al dușmanilor noștri” — cum mi se aruncă acum în obraz de ziarul *Vitorul* —, ci ca cel mai înalt funcționar al acestui departament, rugat și chemat cu delegație în regulă de actualul ministru Kiriacescu, care fusese însărcinat de gu-

vern cu girarea acestui minister pe lângă cea a Ministerului de finanțe.

Ca gerant am luptat pentru reintroducerea vieții normale și reînceperea lucrului la țară, pentru reconstituirea tuturor ramurilor de producție și a gospodăriilor devastate de trupe, pentru oprirea devastării pădurilor, pentru producerea de venituri domeniiale care trebuiau să alimenteze bugetul statului, de unde să se poată întreține întreaga administrație română, pentru repunerea în funcțiune a instituțiilor care ocrotesc munca națională, ca Consiliul superior al agriculturii și Camerele de comerț etc.

Mai mult încă, chiar din primele zile am obținut readucerea în țară a 48 000 prizonieri țărani, care — pe a mea răspundere — au fost lăsați liberi la ogoarele lor și pe care cu siguranță foamea i-ar fi pierdut pe jumătate dacă rămâneau în lagărele din Germania.

Una din grijile mari a fost asigurarea existenței acelei armate de funcționari rămasă în teritoriul ocupat, precum și a soțiilor sau rudelor mobilizaților și a refugiaților, care rămăsese aci fără nici o resursă și cărora numai grație multor stăruințe am putut să le asigurăm plata salariilor — a salariilor de odihnă chiar — și a ajutoarelor.

Mai greu însă a fost asigurarea hranei populației, căci lipsa din țările centrale făcea pe ocupanți să adune tot ce găseau spre a exporta. Pentru fiecare produs — pină la cel mai neînsemnat — trebuia să duc neconținut o luptă grea ca să lase cit mai mult în țară. Memorii, proteste, intervenții personale, rugăminți etc. erau mijloacele zilnice pentru a salva ceva mai mult pentru hrană, îmbrăcăminte, încălzit etc. Astfel, de exemplu — am fost în stare — contrar afirmațiilor tendențioase din ziarul *Vitorul* — să fac dintr-o producție de peste de 11 499 000 kg (pină la 1 aprilie 1918) să se exporte numai 839 000 kg, iar restul să fie lăsat pentru consumațiune în țară. Și

aceasta a fost o mare binecercere, căci, de exemplu populația dobrogeană ar fi murit literalmente de foame neavând nici măcar piine.

Cu modul acesta de luptă zilnică am fost în stare pe s-a putut să ferim populația de calamitățile boale și epidemiilor provenite dintr-o stare de subnutriție să-i conservăm sănătatea puterea de muncă neatin-

Pe lângă aceste chestiuni generale, am crezut necesar să mă ocup după „putință” de nevoile individuale, pentru ca populația să nu simtă adevărul de greu asperitățile ocupației străine și să știe că este și autoritate română care sprijină interesele lor. Am ajuns astfel ca din unghiurile țării să primesc nenumărate plângeri și reclamații — care dăpășeau cu mult competența Departamentului agriculturii — și pe care le susțineam scris și verbal față de administrația militară. Tocmai această direcție am putut face mult bine, apărând și organizând avutul public și privat și drepturile fiecărui. Chiar Academia Română a scăpat veniturile moșilor ei — care erau să fie puse sub administrația forțată — numai grație acestor intervenții.

În toate relațiile mele cu administrația militară am fost corect și loial, și tocmai pentru aceasta mi-am câștigat respectul lor și autoritatea necesară pentru a le putea spune adevărul în față și a sprijini cererile și nevoile țării cu multă tărie și șanse de izbândă.

La venirea guvernului Măghiloman am încetat de a mi se gira Ministerul agriculturii, am fost numit prin decret regal delegat tehnic la tratativele de pace, unde am luptat pe partea negocierilor pentru chestiile dunărene și convenția vânzării cerealelor.

De la semnarea păcii am fost apoi numit comisar al guvernului, întârit cu o plenipotență specială din partea M.S. Regelui, pentru a negocia și aplica convențiile economice. În această calitate am negociat vânzarea vinului și a țuicii, cum se știe, dob-

dind prețuri foarte urcate.

În această a doua parte a activității mele din teritoriul ocupat am avut de dus o luptă și mai grea, căci acum lipsa de alimente din țările centrale silea pe ocupanți — cu toate că pacea fusese semnată — să caute a stoarce tot ce se mai putea lua de la noi. După un ordin de la marele cartier german, pe la finele lui mai rechizițiunile au început a lua astfel de proporții încât periclita direct hrana populației și întreaga noastră economie națională. Vitele ne-au fost luate peste 80% din stocul dinaintea războiului și exportate, ouăle, laptele, brânza de vaci și de oi, miera, fructele, legumele, inul, cînepa, lîna etc. se rechiziționa cît mai mult; se dăduse ordin a se lua tot porumbul țăranilor care trebuia să le asigure hrana pînă la viitoarea recoltă de grîu. Peștele care trecea de 1/2 kg trebuia sărat și exportat; prin sate pornise coloane de cîte 40 soldați care căutau prin casele țăranilor și le luau pinza, velințele, lîna și tot ce mai găseau etc.

Deși nu mai intra acum în atribuțiunile mele, am început o nouă luptă în contra acestor barbarii. Deși prin această extraordinară rapacitate organizată s-a făcut mult rău populației, cred totuși că intervenția mea energetică și neobosită a fost de un mare folos și în aceste grele împrejurări; oricum, rechizițiile prin casele țăranilor ce le făceau

coloanele militare au fost oprite, rechiziția cazanelor de țuică și a fructelor a încetat, permițîndu-se țăranilor să-și fabrice singuri țuică și reziliindu-se contractele cu evreii cărora li se crease un monopol de fabricare a țuicii; tundera oilor a doua oară — care era o barbarie — a fost oprită; o bună parte din vitele deja înregistrate au fost scăpate rechiziționărilor [urmează cîteva cuvinte ilizibile, scrise mărunt printre rînduri].

Proteste și memoriile ce le-am adresat în contra acestor rechiziții barbare, precum și în contra demontării fabricilor noastre pentru a exporta mașinile — care ne-au distrus începuturile noastre de industrie — vor forma desigur o bază serioasă a pretențiilor noastre justificate de despăgubiri la pacea generală. De altfel, dosarele Direcției generale economice vor fi un material prețios pentru acela care va voi să scrie odată istoria ocupației militare a României și să tragă consecințele cuvenite.

Tot în această calitate am fost însărcinat să negociez condițiile predării administrației țării în mîinile guvernului român [condus de Al. Marghiloman], lucrare foarte grea și îndelungată la care am fost ajutat de domnii Crăsnaru, Burghel, Marian, Oscar Niculescu, Oscar Kiriacescu, Petre Antonescu, inginer I. Tănăsescu, ing. Balasinovici, Murat, ing. Mereuță, general Darvari, dr. Dinu Brătianu, Țigara-Samurças,

lulu Zanne etc. etc. Condițiunile grele ce căutau a ni se impune în unele chestiuni, precum și pretențiile pe care le formulasem noi în chestiunea petrolului și nerecunoașterea contractelor încheiate de administrația militară ne-au făcut ca nici după 5 luni de negocieri să nu cedăm și astfel să întîrziem ratificarea păcii și să putem cîștiga timpul necesar pentru a vedea rezultatul final al războiului.

Această scurtă expunere poate da o idee sinceră de felul activității mele din timpul ocupației, de greutatea sarcinii ce mi-am luat-o și de situația extrem de delicată în care mă aflam. Eu cred că mi-am îndeplinit o misiune sfîntă față de țara și compatrioții mei și — cu toată munca istovitoare ce am avut-o timp de 2 ani neînterupt — am marea satisfacție că am putut să-mi îndeplinesc cu totul datorită de bun român ce mi-o dicta conștiința mea.

Acestea sînt, domnilor colegi, lămuririle pe care m-am crezut dator ca coleg și om de onoare a vi le da cu privire la persoana mea. Rămîne acum ca d-voastră să hotărîți asupra demersurilor ce trebuie să le facem pentru a cruța Academiei Romîne o lovitură în demnitatea și independența ei care ar putea duce la consecințe grave, periclitînd chiar firea și existența acestei — celei mai înalte — instituții culturale a țării. ■

Nu uitați!

Mai sînt cîteva luni pînă la sfîrșitul anului.

Nu le lăsați să treacă fără a vă abona la *Magazin istoric*.

Cu numai 25 lei, lunar, vă asigurați primirea unei cărți de istorie în care găsiți informații, documente, mărturii inedite despre istoria tragică și eroică a românilor din antichitate pînă în timpul totalitarismului ca și despre istoria lumii.

Numai abonamentul vă garantează primirea regulată a revistei.

Deci, nu ezitați! Chiar **astăzi**, reînnoiți-vă abonamentul la *Magazin istoric*, cartea dv. preferată de istorie în fiecare lună!

GHEORGHE I. BRĂTIANU

Era în ziua de 8 august 1916, o săptămână înainte de începutul războiului. Plecasem dimineața de la Florica în automobil, cu tatăl meu, și ne întorceam la București. Ultimele ceasuri fuseseră pline de griji: liniștea apăsătoare a zilelor de vară prevestea furtuna. Prinseam câteva vorbe răzlețe, pline de înțelesuri: „...să nu ajungem ca Grecia, totul e de preferat acestui lucru...” Era oare atît de aproape ceasul hotărîrii, lupta pentru întregirea sau chiar pentru viața neamului nostru?

Tatăl meu se uita lung la dealurile de lângă Florica, la via care se pierdea în zarea prăfuită și ploioasă; în privirea lui tristă și întunecată se întrezărea limpede o mare și dureroasă întrebare. Pe sufletul acestui om, care pleca să declare războiul, apăseau greu răspunderile hotărîrii, poate și teama nedeslăuită a nenorocirilor viitoare. Tăcerea devenise nesuferită; îmi adusei aminte că-i dădusem să citească, vre-o două zile înainte, un mic studiu despre politica externă a domnilor români. În această încercare, fusese vorba și de Mihai Viteazul, în care nu mai vedeam simbolul unirii, așa cum îl zugrăvisse Bălcescu; generația nouă dorea Ardealul, nu pe temelii unor drepturi istorice, nu pentru că un mare voivod român cîrmuise doi ani în Alba Iulia, ci pentru că, timp de zece veacuri, stăruise, sub jugul străin, o populație românească asuprită. Amintindu-mi aceste împrejurări, îl întrebai ce părere avea asupra celor citite; și iată conversația noastră, așa cum mi s-a întipărit în minte, aproape neschimbată:

— În partea din urmă a lucrărilor tale, ai combătut politica lui Mihai Viteazul. Admit că nu exista atunci la noi sentimentul național, după cum nu

există nici în alte țări, dar valoarea lui Mihai Viteazul, ca simbol al întregirii neamului, rămîne întreagă. De cite ori ne gîndim la Ardeal, ne gîndim la dînsul, el e, de fapt, iniția confirmare reală a drepturilor noastre asupra acestei țări. Vezi, tu ai dat preferință politicii de conservare și de oportunism a lui Ștefan cel Mare și a altor voievozi. Desigur că acest oportunism e bun la timpul său, dar adu-ți aminte că nu trebuie să confunzi mijloacele cu scopul. Oportunismul în politică e de multe ori un mijloc foarte bun, nu e însă decît un mijloc. Peste oscilațiile unei politici oportuniste, trebuie să mai fie încă ceva, mai înalt, mai nobil, trebuie un scop, un ideal. Nu trebuie să exagerăm nici într-un sens, nici în altul. Nu uita vorba lui Talleyrand: „Surfout, pas de zèle...”

— Îți repet, răspunsei, că n-am vorbit despre oportunism în general. Am spus numai că a fost folositor lui Ștefan cel Mare, în vremea lui, și că părăsirea lui de către Mihai a adus poate dezastrul acestuia...

Tatăl meu mă întrerupse: — Ai condamnat pe Mihai Viteazul, pentru că n-a reușit. Crezi că o acțiune trebuie judecată numai după rezultatele ei imediate? Uite, revoluția de la '48 s-a sfîrșit printr-o catastrofă, și totuși, după cîțiva ani, tata și cu tovarășii săi s-au întors învingători și ideile lor au triumfat. Și să nu crezi că mișcarea lor de atunci a fost fără folos sau fără urmări: a pregătit și a deșteptat țara.

Dar nu e nevoie să ne ducem așa de departe: în războiul de astăzi, dacă înving Aliații — adică nu, cînd vor învinge Aliații, căci aceasta e sigur — situația Serbiei care a fost zdrobită, va fi mult mai bună decît a Greciei care a rămas

neutră. Noi putem spune că Mihai ne-a deschis calea, că fost un premergător și un pregătitor al zilelor de astăzi... Dacă altfel, e o regulă aproape generală în natură, că acel ce lucrează la ceva e un incomplet. Își dă totdeauna seama lucrătorul de pietre scumpe de frumusețea giuvaerului pe care-l cioplește? Regii Franței de altădată nu știau că, adunînd moșii și petece de pămînt sub stăpînirea lor, formau nația franceză de astăzi.

Și pe urmă zici că erau în politica noastră două curente, unul de smerenie și altul de ridicare. Aceasta este drept, pînă și vodă Bibescu spunea la 48: „Soarta acestei țări e de-a fi în veci smerită”. Dar cu astfel de idei, n-am fi ajuns acolo unde sîntem acum; era nevoie de revoluția de la '48 ca să le schimbe. De ce pilda și chipul lui Mihai Viteazul sînt mult mai vii astăzi în poporul nostru, decît chiar figura lui Ștefan cel Mare? Fiindcă a dat o formă reală aspirațiilor noastre. Și noi ne putem găsi în astfel de împrejurări: nu știu cum se va desfășura războiul, putem să fim învingători, putem avea soarta Serbiei, dar vom fi confirmat, în mod imprescriptibil, drepturile noastre asupra pămîntului nostru.

— Atunci...

— Vezi, momentul de față e hotărîtor. Dacă se încheie pacea fără noi, vom fi zdrobiți între o Ungarie mare și o Bulgarie mare. Trebuie să vădă lumea ce voim și pentru ce voim...

Ploaia începuse să cadă mare repede. „Simioane, zise tatăl meu, oprește mașina și dă jos acoperitoarea”. Conversația s-a întrerupt tot atît de neașteptat cum începuse.

Cu acest îndreptar am intrat în război. (Din volumul, *File rupte din cartea războiului*)

KEITH HITCHINS:

România, un mare izvor de talente

Joi, 30 mai 1981, se acordă titlul de membru de onoare al Academiei Române, profesorului american Keith Hitchins, care cu câteva zile mai înainte fusese declarat și doctor honoris causa al Universității din Cluj.

Profesor la Universitatea din Champagne-Urban (Illinois, S.U.A.), membru al Academiei româno-americane din S.U.A., al Asociației istoricilor americani, profesorul Hitchins este un specialist de notorietate internațională, fiind — potrivit caracterizării prezentate cu ocazia decernării titlului — „istoricul cu cea mai bogată activitate în domeniul studiilor române ce activează în afara României”.

Format în ambianța Universității Harward (S.U.A.), elev al unui foarte cunoscut specialist în istoria evului mediu sud-est european, Robert Lee Wolff, în 1964 Keith Hitchins și-a susținut teza de doctorat cu o temă din istoria Transilvaniei The Romanian National Movement in Transylvania, 1780-1849, publicată apoi în Editura Universității Harward în 1969.

Prof. Hitchins, în timpul specializării sale, a frecventat Universitatea din Paris, Sorbona, iar ca bursier în România, Universitățile din București și Cluj, unde a lucrat cu specialiști români în vede-

rea aprofundării istoriei Transilvaniei.

Autor al unei opere de cercetare întemeiată pe surse primare, profesorul american a integrat fenomenul românesc problematicii europene privind istoria politică și culturală. Amintim doar câteva titluri: *Correspondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu, 1886-1892, Cluj, 1970*; *Cultură și naționalitate în Transilvania, Cluj, 1972*; *Orthodoxy and nationality. Andrei Șaguna and the Romanians of Transylvania, 1846-1873, 1977*; *Studies on Romanian National Consciousness, 1983*; *The idea of nation. The Romanians of Transylvania, 1691-1849, București, 1985, etc.*, etc. Recent profesorul Keith Hitchins a descoperit 152 de scrisori dintre Ioan Rațiu și George Barițiu, precum și 6 scrisori dintre Al. Papiu Ilarian și Timotei Cipariu, epistole necunoscute.

Profesorul Hitchins este cunoscut și ca editor al revistei *Rumanian Studies*, consacrată în exclusivitate problemelor românești și aflată la al VI-lea volum.

În timpul vizitei la București, profesorul Keith Hitchins, cu sollicitudinea dintotdeauna (a se vedea interviurile din nr. 1/1974 și 3/1986) a răspuns cititorilor întrebări pentru cititorii revistei noastre.

— Cum apreciați perspectivele unei mai bune cooperări între istoricii români și cei americani, în condițiile liberei circulații a ideilor și a oamenilor?

— Cred că în prezent, posibilitățile de cooperare între istoricii români și americani sînt excelente. La Cluj și București, cele două orașe pe care le-am vizitat în timpul actualei mele călătorii în România, există o mare circulație de oameni și idei. Relațiile dintre universitățile și instituțiile românești și cele străine se dezvoltă rapid, în beneficiul tuturor părților interesate. Schimburile au loc la nivel de profesori, studenți sau publicații, iar proiectele de cercetare comună cît și conferințele sînt în curs de desfășurare.

— Sînteți unul dintre specialiștii străini buni cunoscători ai istoriei românești, în deosebi a celei transilvane. Cum vedeți dv. problemele istoriei Transilvaniei la ora actuală?

— Aș spune că problema Transilvaniei este rezolvată din punct de vedere demo-

grafic, fiindcă românii formează marea majoritate a populației din această zonă. Dar pentru ca problema să fie rezolvată și din punct de vedere politic, economic și cultural, cred că este nevoie să fie garantate drepturile fiecărui cetățean pe baza respectului libertăților fundamentale ale întregii țări și stabilirea unui sistem politic democratic.

— Ce loc ocupă istoria Transilvaniei în preocupările dv. de viitor?

— Transilvania va ocupa un loc important și în cadrul viitoarelor mele cercetări. Tocmai am terminat și revăd acum o lucrare despre mișcarea națională română din Transilvania, între 1850-1914. M-am gândit să o intitulez *Ideea de autonomie* și este o continuare a unei lucrări anterioare, *Ideea de națiune 1691-1849*, care a fost publicată de Editura enciclopedică, în 1986. Aceeași editură și-a manifestat interesul și față de noua mea carte. De asemenea, lucrez la un studiu despre vechiul regim din Europa de Sud-Est, între

1600 și 1800. Este o încercare de a analiza structurile politice, economice și sociale din zonă pentru a putea înțelege de ce și cum s-a produs schimbarea în secolul următor. Transilvania va fi și ea inclusă în studiu.

— Ca istoric, cum recepționați realitățile României de astăzi?

— Mie mi se pare că România trece printr-o perioadă de tranziție. Dacă România urmează să devină partener cu drepturi depline în comunitatea națiunilor europene, atunci eu cred că este important să se îndrepte spre un sistem politic și economic bazat pe largi libertăți. Libertatea presei și a schimbării de idei, dreptul de asociere și de adunare — a căror existență am putut-o constata — sînt pași esențiali în această direcție. Cred că extinderea unor asemenea drepturi în toate zonele vieții publice, atît economice cît și politice, vor elibera marele rezervor de talente individuale existente în România.

Ioana URSU

AUGUST
1941

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● La 1 august încep cursurile de învățare sanitară pentru învățătoare la școala normală de menaj „Gheorghe și Maria Filipescu” din București.

● Subsecretariatul de stat al aprovizionării din cadrul Departamentului economiei naționale interzice utilizarea caucului brut la fabricarea încălțămintei.

● Pentru ajutorarea familiilor ostașilor morți sau grav răniți în război, Filarmonica, sub bagheta lui George Georgescu, dă un concert extraordinar la Ateneul român: solist Dinu Lipatti. În program: Simfonia a treia (Eroica) de Beethoven, Concertul pentru pian în mi bemol de Liszt, Rapsodia română nr. 2 și Poema română, de Enescu.

● Duminică 10 august are loc vernisajul expoziției de caricaturi Ion Sava, în sala „Orfeu”, din Calea Victoriei 44; artistul este prezentat de Tudor Arghezi.

● Secția propagandei din Marele Cartier General organizează un festival artistic pentru răniții germani de la spitalul „Elias”; regizori: căpitan Sică Alexandrescu și soldații Ion Șahighian și Aurel Măcan.

● „Vechea revistă pentru popor Albina, scrie *Timpu*, își va relua în curând apariția, după o scurtă întrerupere pricinuită de greutatea zilelor prin care trecem. Ea va apărea, deocamdată, de două ori pe lună, în 16 pagini mari, tipărite în două culori. Ea va fi cea mai bogată și cea mai fetidă revistă culturală din toată țara”.

● În vitrinele librăriei „Cartea Românească” sînt expuse trofee capturate de la cruciaștorul sovietic „Moscovici”, acufundat în laja Constanței (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1991).

● Vicepreședinția Consiliului de Miniștri hotărăște ca toți copiii de țărani, din întreaga țară, premianți, care nu pot urma mai departe cursurile școlilor din lipsa de mijloace a părinților, să pri-

După eliberarea Bucovinei și Basarabiei, trupele române ajung să lupte, în august 1941, dincolo de Nistru, pînă la preajma Odesei, fapt cu care o serie de lideri ai opoziției își exprimă primă dezacordul, iar populația începe să fie îngrijorată de prelungirea campaniei și creșterea numărului victimelor. Unitățile aflate pe front sînt vizitate de regele Mihai, însoțit de Ion Antonescu. După popasuri în orașele Tighina și Tiraspol, este inspectat sectorul de luptă Odessa.

Pentru meritele sale de comandant de căpetenie al trupelor române, generalul Ion Antonescu este înălțat prin decret regal în gradul de mareșal, fiind decorat, totodată, cu Ordinul „Mihai Viteazul”, la 22 august. Cu 16 zile mai înainte, Ion Antonescu primise din partea lui Hitler Crucea de cavaler al „Crucei de fier” distincție înmînată de cancelarul german la întîlnirea lor de la 1 august „unde, pe frontul de răsărit”, după cum scriu ziarele, „Revederea dintre cei doi conducători este din cele mai cordiale, notează *Curentul*. Führerul aduce mulțumiri d-lui general Ion Antonescu pentru splendida comportare a armatei românești și-și exprimă bucuria că Basarabia și Bucovina au fost recucerite prin eroismul soldaților români și germani”.

Referindu-se la personalitatea mareșalului Antonescu, același ziar scrie la 25 august: „El a înălțat deasupra capetelor noastre steagul strălucitor de frumusețe al unirii tuturor într-o singură țară și Țara, în armura marilor hotărâri unanim consimțite, adunată în jurul acelorași pariuri salvatoare, renăscută ca pasărea leghendară din propria-i cenușă, a dovedit că poate să vrea și să-și asculte”.

La 12 august este publicat decretul-lege privind lansarea „împrumutului reintregirii” din 1941, pentru acoperirea cheltuielilor de război. Acest împrumut public, arată ministrul finanțelor, general de brigadă Nicolae Stoescu, oferă „condițiuni de subscriere de așa natură, încît subscriitorul să găsească îndemnul la subscriere nu numai pentru a îndeplini un act patriotic, dar și pentru că ar găsi în această operațiune o mulțime de avantaje, în raport cu menținerea neproductivă a disponibilului său”.

Împrumutul, scrie *Timpu* din 18 august, constituie „o nouă ocazie pentru verificarea conștiinței și solidarității naționale. Împrumutul acesta verifică sufletul și conștiința fiecăruia. Cei care ocolesc subscrierile sînt ca dezertorii de pe cîmpul de luptă, care-și lasă camarazii să lupte singuri, în timp ce ei se retrag la

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Atis pentru
împrumutul
reintegrării

Artezienele
orasului

napost. A sta cu banii în buzunar și a nu-i da statului care are nevoie de ei pentru apărarea noastră — încheie ziarul citat — este o dezertare civică, o absență de neiertat".

Întîlnim în presa acestei luni și consemnări ale unor fapte și evenimente din statele care luptă împotriva hitlerismului. Astfel, ziarul *Viața* informează despre interviul acordat de Winston Churchill ziaristei americane Dorothy Thompson, cu precizarea că este primul său interviu în calitate de prim-ministru. Într-un moment cum crede că va câștiga Anglia războiul, Churchill răspunde că „pentru aceasta trebuie mai întîi să aibă grijă de a-și pierde. Cînd războiul se va sfîrși — declară el — vor mai fi multe lucruri de făcut, pentru că atunci poate că va fi o lume minunată, poate că nu va mai fi decît un morman de ruine sau poate că va fi o mare închisoare. «Lumea minunată» nu va putea fi realizată decît cu ajutorul americanilor. Poporul englez — conștient premial — suferă enorm, dar nu se plînge și va mai suferi pînă la sfîrșitul acestui război, care ar fi trebuit cîștigat înainte de a fi început și care nu ar fi avut loc dacă poporul englez nu ar fi fost orb. Acum, războiul trebuie dus pînă la capăt".

Sînt publicate, de asemenea, informații privind tratativele dintre Anglia, S.U.A. și U.R.S.S. În vederea luptei comune împotriva nazismului și a ajutorării Uniunii Sovietice. Astfel, se relatează despre întîrvederile avute cu liderii sovietici, la Moscova, de către Harry Hopkins, consilierul președintelui Roosevelt, în legătură cu ajutorul acordat U.R.S.S. de Marea Britanie și S.U.A. „Misiunea Hopkins", cum este cunoscută această vizită a diplomatului american la Moscova, a reprezentat una din primele acțiuni ale coaliției antihitleriste în cadrul căreia s-au stabilit principiile continuării războiului împotriva Germaniei naziste.

Un moment deosebit în cadrul constituirii alianței antinaziste este reprezentat de întîlnirea dintre președintele F.D. Roosevelt și primul ministru W. Churchill dintre 9 și 14 august la baza militară „Argentina" din arhipelagul Newfoundland. După cum se știe, la 12 august 1941, cei doi șefi de guverne au aprobat textul final al convorbirilor lor, intitulat *Declarația comună a președintelui și primului ministru*, dată publicității la 14 august și cunoscută ulterior drept *Carta Atlanticului*. Principiile stabilite în acest document ofereau o primă platformă internațională comună a tuturor forțelor care luptau împotriva fascismului („culisele" elaborării acestui document, în *Magazin istoric*, nr. 7/1986).

O apariție editorială primită cu deosebit interes (și care va deveni în scurt timp subiectul unor virulente dispute — vezi pe larg în *Magazin istoric*, nr. 4/1984) este *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* de G. Călinescu, lucrare care,

Cronică măruntă

mească un ajutor de la stat pentru plata taxelor școlare.

● Revista *Transilvania publică* studiul Bibliotecile românești din Ardealul cedat, de Ion Mușlea, în care sînt amintite principalele biblioteci românești din sec. XVIII-XIX, focare de naționalism și de cultură românească. Astfel, Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea, întemeiată în 1775, avea „aproape 7 000 de volume și mai multe sute de manuscrise dintre care multe din ele ale lui Șincai și Clain".

Bogată în colecții era Biblioteca școlilor din Năsăud (peste 10 000 volume), iar în Biblioteca Universității din Cluj se afla „cea mai mare colecție de cărți românești apărute în Ardeal mai multe zeci de mii de volume, adunate — se știe — cu bani și trudă românească".

● Dan Simonescu publică lucrarea Orațiile domnești în sărbători și la nunți, în care prezintă un manuscris din sec. XVIII, conținînd 14 cuvîntări ce se rosteau la Curtea domnească cu diverse prilejuri. Autorul scoate în evidență faptul că obiceiurile de zile mari sînt aceleași la curțile boieresti, ca și la țărani. Domnii noștri au fost păstrători cu sfințenie ai vechilor obiceiuri populare, pe care le-au primit în ceremonialul și protocolul curților domnești".

● O declarație a lui Gandhi din 1921, reproducă de revista *Vre-mea*: „Dacă Indiile și-ar face legea lor din violență, nimic nu m-ar reține în țara mea. N-aș putea fi mîndru de ea. Patriotismul meu se subordonează religiei mele. Mă simt legat de Indii, așa cum e legat copilul de mama sa, pentru că ele îmi dau hrana spirituală de care am nevoie. Dacă mi-ar fi răpit acest lucru, aș fi cu un orfan și m-aș retrage în singurătatea Himalaiei, ca să-mi ascund sufletul înșingurat".

● Și o alta a lui A.I. Odobescu, reproducă de aceeași publicație:

AUGUST
1941

Constantin Tănase
într-un spectacol
pentru răniții
de război

Cronică măruntă

„Acea ce înalță o națiune, aceea ce-i inspiră demnitate și tărie nu este altă decât dezvoltarea prosperității sale materiale, nici îmbelșugarea produselor industriei sale, nici înmulțirea capitalurilor și averilor, nici luxul vieții casnice, ci respectul către eroii și gloriile naționale de orice fel, ci amorul către pământul natal, pentru păstrarea căruia s-au luptat generațiile trecute, ci iubirea către limba și detaliile pămîntesti, moșteniri scumpe rămase din vechime. Fără de aceste elemente spiritul național pier, inima se sciește în recile speculațiuni și în întreprinderi egoiste ale industriei și ale negului”.

• Dintr-o scrisoare a generalului Kiseleff către țarul Nicolae I, menționată în Revista Fundațiilor Regale: „sciam Majestate, și confirm și acum, guvernatorul H. nu numai prădă averea, ci sughe singele blefuri locuitorii ai Basarabiei. Ca să vă dovedesc cit de rea este administrația noastră de azi, aș dori să poruncesc, Majestate, de a vă prezenta o notă de citi locuitorii au fost în Basarabia la 1812, la încheierea păcii, citi coloniștii bulgari la noi, pe urmă citi locuitorii au emigrat, preferind jugul turcesc, așa de greu pentru dinșii, administrații noastre. Rușii au introdus în Principate și Basarabia toate ororile unei robii din cele mai cumplite, care exista la dinșii acasă și care n-a fost cunoscută de populația liberă de aici”.

• La 19 august se împlinesc 50 ani de la moartea lui Th. Aman, „cel dinții care a pus pe pinză nemuritoarele fapte ale eroilor români”, după cum scria în 1891 ziarul Românul. Evocându-l pe Aman, revista Vremea notează: „Doritor de a-și vedea patria pe aceeași linie de prosperitate artistică, ca și celelalte națiuni civilizate”, el caută să determine interese pentru artă, să ridice prin ea nivelul cultural al poporului, să

notează *Timpul* din 10 august, „vede, în sfârșit lumina tiparului, vestmintul unei somptuoase ediții scoase la iveală de Editura Fundației Regale pentru Literatură și Artă. Tipărită în condiții grafice neobișnuite, într-un format masiv, pe hîrtie de lux și prințind o panoramă iconografică inedită și nespuse de sugestivă, lucrarea d-lui G. Călinescu reprezintă rodul unei munci în care căreia cititorul se va închina, desigur, cu grațitudine”.

Subliniind uriașa muncă de documentare și de interpretare corporată în această scriere, ziarul amintit continuă: „Este o mai vastă și cea mai impunătoare dintre lucrările de specialitate apărute pînă acum. Imensa arenă în care sînt resuscitate chipuri și cariere de scriitori, curente și cenecluri artistice, semnificații, îndreptare de artă — lucrarea d-lui G. Călinescu reprezintă nu numai un moment ci un monument literar”.

Z iarul *Viața* evocă tradițiile armatei române de apărare a pămînturilor țării, trecutul ei eroic. „Armata română scrie ziarul amintit —, așa cum a evoluat în cursul timpului, nu posedat prea multe caractere comune cu armatele care erau în acel timp în Europa”. Spre deosebire de acestea, care erau alcătuite din mercenari, armatele țărilor române „au fost constituite ad-hoc, cînd primejdia era aproape, din țărani care nu posedau exercițiul armelor și nu cunoșteau nici arta războiului”.

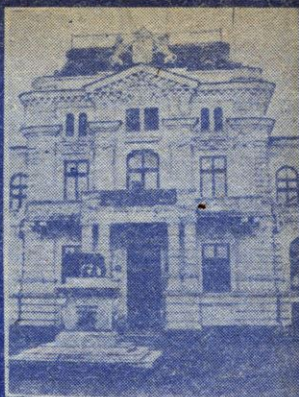
Deși era alcătuită, în cea mai mare parte, din țărani, fără o pregătire militară deosebită, oastea Principatelor române folosea o strategie specifică, obținînd de cele mai multe ori victorii. Aceasta consta în atragerea inamicului în cursă, folosirea terenurilor greu accesibile, modalitatea și rapiditatea în acțiune. În acest fel, inferioritatea numerică a oștenilor români (uneori, luptau unul contra zece) nu reprezenta un impediment în calea reușitei. „Țăranii români, constituiți ad-hoc în armată, au luptat pentru libertate, pentru credință și pentru pămînt. Aproape că nu există bulgăre de pămînt în România care, în cursul altor veacuri de lupte, să nu fi fost înroșit cu sînge românesc. Armata română — continuă ziarul citat — n-a fost armată de cuceriri, ci numai un popor care și-a apărât țara”.

Prezentînd *Atlasul lingvistic român* (partea a doua) editat de Muzeul limbii române de sub conducerea lui Sextil Pușcariu, autori Sever Pop și Emil Petrovici, Th. Capidan scrie în *Revista Fundațiilor Regale*: „Publicarea acestei grandioase opere care este singura în tot sud-estul european, a constituit una din preocupările de căpetenie ale școlii lingvistice din Cluj”, reprezentînd „cea mai strălucită realizare pe terenul lingvistic, istoric”.

Trope române
recind Nistrul

Clădirea
în care
a funcționat
în 1918
Statul Tarii
din Chișinău

național a unor străduințe de aproape două decenii depuse de membrii Muzeului limbii române".

Este subliniat faptul că „executarea *Atlasului lingvistic român* a făcut după un plan bine studiat și aplicat uniform în toate ținuturile exploreate". Chestionarea pentru *Atlas* s-a desfășurat în aproape 400 localități din cuprinsul țării, pe baza a 7 000 întrebări. S-a apelat, de asemenea, la ajutorul unor prestigioși scriitori: M. Sadoveanu, I. Agirbiceanu, I. Al. Brătescu-Voinești.

Uriașa muncă de sistematizare și interpretare a răspunsurilor trimise în cadrul chestionarelor amintite a fost concretizată într-o lucrare de o deosebită importanță, nu numai științifică, ci și patriotică. „Publicarea acestei grandioase opere — scrie Th. Căpitan — constituie pentru noi o mândrie națională, nu numai fiindcă ea reprezintă o înfăptuire românească, dar și pentru faptul că desăvârșirea ei, care reclamă atâtea mijloace materiale, se face fără ajutorul bugetului țării, ci numai din abonamente și contribuții benevole, primite de la instituțiile particulare".

Tot în *Revista Fundațiilor Regale*, Vasile Netea recenzează primul volum de *Documente istorice transilvane*, publicat la Sibiu în 1940 de Ion Lupaș. Sint documente dintre anii 1599-1699, din „cel mai însemnat veac în zbuciumatul trecut al Principatului Transilvan — după cum notează I. Lupaș —, cărui înprejurările de atunci i-au dat puțința să-și afirme propria ființă de stat, săvârșind în cursul acestei dezvoltări seculare isprăvi cu sunet prelungit chiar în anele istoriei europene". Din cele 206 documente din volum, 31 sint mărturii ale domniei lui Mihai Viteazul, marele unificator de țară.

Între ele, și o scrisoare din 4 noiembrie 1599, prin care Mihai Viteazul invita la adunarea Dietei din Cluj pe Ladislau Gyalfi, comitele Solnocului de mijloc: „asigurăm pe Domnia Ta pe credința noastră că nici persoana, nici vitele, nici moșia Domniei Tale nu vor avea nici o stricăciune ori supărare din partea noastră; dacă Domnia Ta nu vei ține seamă de asta și ți se va întâmpla vreun neajuns, vina să n-o pui în socoteala noastră, ci în a Domniei tale. Noi te primim pe Domnia Ta cu inimă bună și cu dragoste".

Printre aceste mărturii, consemnează V. Netea, „care nu vorbesc decît despre războaie, cuceriri, diete și trădări, găsim însă în document surprinzător de poetic și de neașteptat, prin care căpitanul Constantin Stolnicul din partea lui Mihai Viteazul scrie primarului Ioan Budaki din Bistrița să-i trimită, într-o oală, o tufă de garoafe pline „câci oricît vor costa, eu îți voi trimite prețul lor dată ce îmi vei scrie". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

stirnească o mișcare artistică, să întemeieze o artă națională. În același timp lucrează fără răgaz, alcătuiind tezaurul artistic pe care-l va lăsa moștenire țării".

● Societatea Anonimă Română de Telefoane reamintește unor publicului că, în baza convenției din 20 mai 1936, Direcția tehnică a drumurilor din primăria municipiului București se ocupă cu astuparea șanțurilor, de canalizarea telefonică subterană, refaceri de pavaje și ridicarea surplusului de pământ.

● Printr-o lege specială, în Algeria, se pedepesc cu amendă și chiar cu închisoare viticultorii care, după ce au făcut vinul, aruncă semințele de struguri. Acestea se întrebuințează la extragerea uleiului.

● Acolo bătea inima Daciei se intitulează însemnările geografului Ion Conea (Magazin istoric, nr.5/1987) publicate în ziarul *Dacia* (scos de Octavian C. Tăslăuanu, Dan Botta și Emil Giurgiuca) și în care sint prezentate vestigiile fostei capitale a dacilor liberi de la Grădiștea Muncelului. „Trecusem în excursie peste munții acela înainte de a ceti, în Getica lui Părvan, pasagiu în care acesta amintește, după istoricul englez Davies, despre „burgurile" dace semănate pe numite virfuri — și mă impresionase marea peisagiuului, grandioarea lui". Acolo, continuă autorul, „se desfășurase epopeea eroică a lui Decebal". Acolo „legiunile romane, într-un cadru de natură în care te simți mai aproape de zeii decît de oameni, de cer mai mult decît de pământ, acolo, ele, într-un cadru cu adevărat demn de marea faptă, și cu însuși împăratul în frunte, s-au prins cu armatele dace în încheștarea în care Decebal avea — alt decît eroic, totuși — să cadă răpus".

Acolo — continuă I. Conea — stă scrisă, în făptura pământului, nașterea poporului românesc".

1917: o vizită pe front

„19 martie. Ideile revoluționare din Rusia se întind cu repeziciune. Soldații poartă cocarde roșii. S-a suprimat salutul și actele de necuviință (nu mai zic de disciplină, căci disciplina a dispărut) nu mai cunosc margini.

Am fost la Piatra și am dat acolo de o mare manifestațiune.

Am intrat în vorbă cu niște soldați (ruși) asupra înțelesului acestei manifestațiuni și nu au știut ce să-mi spue. Știu numai că ei au acum libertate și aft.

Cind au aflat cine sunt mi-au făcut o călduroasă manifestație amicală" (Alexandru Averescu: *Notițe zilnice din războiul 1916-1918*).

Iată de ce regele Ferdinand I, în calitatea sa de „comandant de căpetenie" al armatei româno-ruse din Moldova, însoțit de statul său major, a întreprins numeroase vizite și inspecții pe front, în zonele de concentrare, instrucție și dizlo-

care a trupelor, pentru a constata starea de spirit a ostașilor, mersul pregătirilor pentru campania din vara anului 1917, precum și de a lua măsurile necesare pentru păstrarea și sporirea capacității combative a unităților.

O astfel de inspecție a trupelor Armatei 2 române a făcut-o în zilele de 22-24 martie 1917. Generalul Averescu o descrie după cum urmează: „Regele a sosit din nou. Nici prin minte nu-mi trece adevăratul motiv.

În orice caz, este o zi de mare însemnătate și denotă că o stare de foarte serioasă îngrijorare domnește în cercurile înalte ale țării.

Probabil că au contribuit mult la producerea ei și evenimentele din Rusia care devin din ce în ce mai complicate.

M.S. Regele a inspectat centrul de instrucție, a asistat la un mic exercițiu tactic la cîmp și apoi s-au vizitat spitalele „Regele Ferdinand" și

„Cazarma 4 Obuziere".

A fost mulțumit de modul cum sînt adăpostiți și îngrijii bolnavii...

După-amiază (masa a fost luată în vagon) am mers cele două divizii în refacere la 8-a la Răcăciuni și 1-a Negri.

După revistă și defilare, fiecare loc, regele a pus a strînge trupa în care și a ține cîte o cuvîntare cam la fel.

În rezumat, după o întrecere, cu care arată multurile sale pentru bravura desfășurată în trecut și nădejde că pune în bravura viitoare prin care se va izbăvi a se bera țara de dușmani, a soldaților făgăduiala că mîntul, pentru care luptă, fi al lor...

23.III.1917. Am petrecut noaptea în tren la Pufest.

Am mers apoi cu automobilele la Divizia 12-a (general Moșoiu) la Varnița. Pînă la urmă, vizitarea unei baterii

(Continuare în p. 5)

COPERTELE

① De-a lungul vremii, elvețienii au dovedit o solidaritate și o unitate pe care nici o țară nu a reușit să le știrbească. Cărți de joc din anul 1840, simbolizînd cantoane elvețiene („Avențurile" *neutralității*, p. 83)

② Otto von Bismarck (p. 78)

④ Din tezaurul artistic național aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române: Evanghelistul Marcu (miniatură dintr-un tetraevangheliar din sec. XVII)(*Vechi mîrturie de artă și cultură la Biblioteca Academiei Române*, p. 59)

PLANSELE

① ② ③ ④ În timpul primului război mondial, regele Ferdinand I vizitează frontul din Moldova, în zilele de 22-24 martie 1917: 1. Inspecție la o instalație de bai pentru trupe, la Grăcea; Divizia 1 în marș, la Negri; 3. Cu o parte dintre ofițerii comandamentului armatei române; 4. Însoțit de generalul Averescu, trecînd în revistă trupele; 5. În gara Pufest; 6. Defilarea unor subunități din Divizia 12; 7. Decorarea unui ofițer rus; 8. O nouă inspecție a trupelor; La Căiuți, înconjurat de ofițeri români; 10. La Răcoasa, în dialog cu soldați români; 11. La Răcăciuni, regele decorează soldați din Divizia 8; 12. Defilarea Diviziei 12; 13. O inspecție în tranșee; 14. Regimentul 55 infanterie rus în așteptarea înaltelor oficialități române; 15. Cu generalul Averescu; 16. În drum spre tranșee (1917: o vizită pe front, p. 32)

1

2

3

4

5

6

7

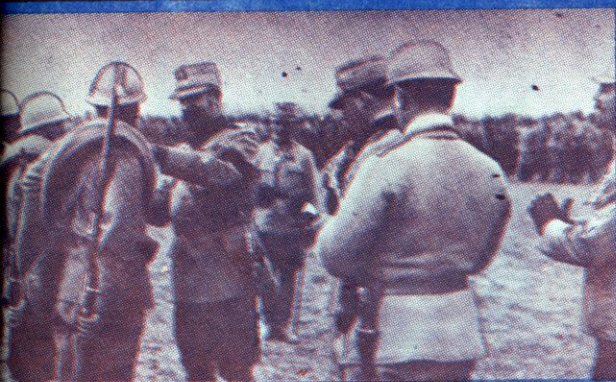
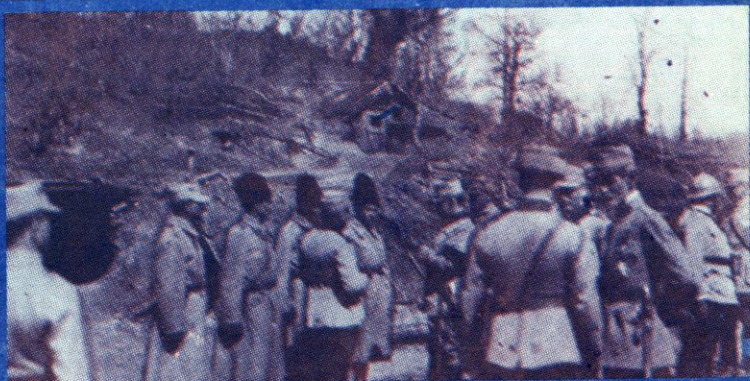
8

9

10

11

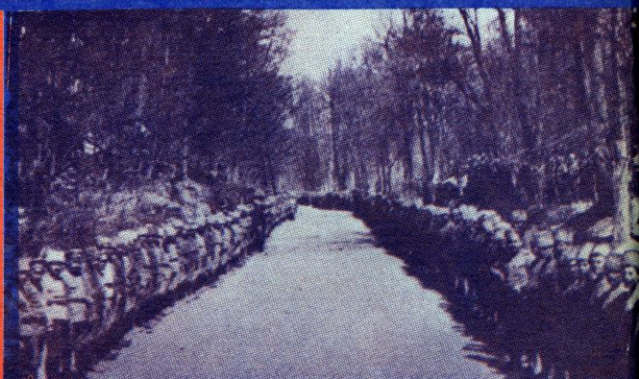
12

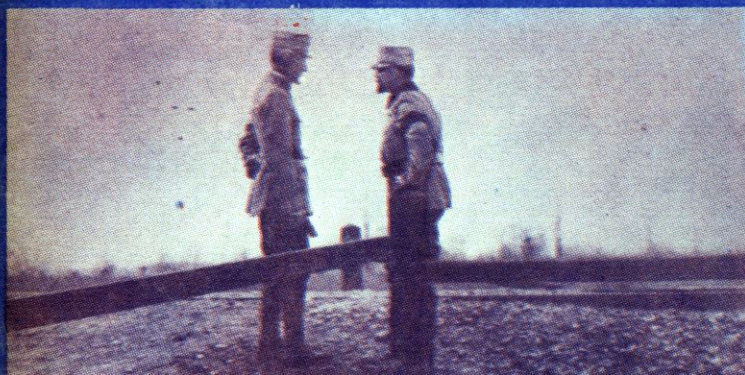

13

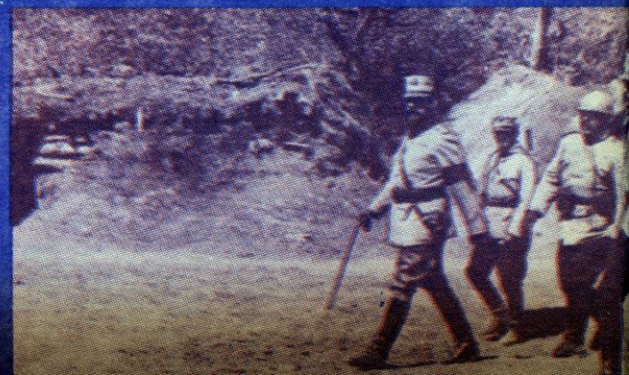
14

15

16

Iuliu Maniu: „Mișcarea comunistă își schimbă

numai mijloacele sale tactice”

„Un fapt politic, pentru ca să-l înțelegi pe deplin, trebuie să-l judeci pe îndelete și sub toate aspectele. Asta înseamnă să nu-l privești superficial, să nu-l judeci sub prima impresie, să nu lași de o parte nici unul din elementele însemnate care-l compun. Pentru că altfel judecata ce o facem este defectuoasă și ne duce la concluzii greșite. Este ușor de înțeles că cu atât mai mult judecata noastră trebuie să fie limpede și înțeleaptă cu cât suferim din plin influența propagandei dușmane, interesată să răstălmăcească faptele și arătându-le întotdeauna strimbe.

Mult interes a stîrnit în ultima vreme hotărîrea Internaționalei Comuniste de a se dizolva¹. În-

¹ În cadrul unei ședințe a Prezidiului Comitetului Executiv al Kominternului, desfășurată la Moscova în ziua de 13 mai 1943, s-a făcut propunerea autodizolvării Internaționalei Comuniste și în acest scop s-a cerut părerea tuturor partidelor comuniste-sectiuni ale Internaționalei. Pînă la 8 iunie, cînd are loc o nouă ședință, și-au trimis răspunsul 31 de partide (majoritatea acestora prin intermediul unor reprezentanți ai lor aflați la Moscova). În condițiile războiului fiind dificilă o consultare a tuturor. La 10 iunie, pe baza analizei răspunsurilor primite, Prezidiul Comitetului Executiv a elaborat o hotărîre în care aprecia că, „plecînd de la considerațiunile expuse mai sus [un scurt istoric al Internaționalei și al mișcării comuniste internaționale] și ținînd seama de creșterea și maturitatea politică a partidelor comuniste și a cadrelor lor conducătoare în diferitele țări, de asemenea, ținînd seama de faptul că în decursul războiului actual mai multe secții au ridicat chestiunea dizolvării Internaționalei Comuniste ca centru de conducere a mișcării internaționale muncitorești, Prezidiul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, neavînd posibilitatea, în condițiile războiului mondial, de a convoca congresul Internaționalei Comuniste, își permite a depune spre aprobarea secțiilor Internaționalei Comuniste, propunerea următoare:

A. Dizolva Internaționala Comunistă ca centru de conducere a mișcării muncitorești internaționale, liberînd secțiile Internaționalei Comuniste de obligațiile decurgînd din regulamentele și deciziile congreselor Internaționalei Comuniste.

Prezidiul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste face un apel tuturor aderenților Internaționalei Comuniste de a-și concentra forțele pentru sprijinirea prin toate mijloacele și pentru participarea activă la războiul eliberator al popoarelor și al statelor coaliției antihitleriste pentru cea mai grabnică înfrîngere a dușmanului de moarte al muncitorilor — a fascismului german și a aliaților și vasalilor săi.

Membrii Prezidiului Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste: Dimitroff, Gottwald, Jdanov, Kolarov, Koplenik, Kuusinen, Manuilski, Marty, Pieck, Thorez, Florin, Ercoli.

La prezenta hotărîre au aderat următorii reprezentanți ai partidelor comuniste: Bianco (Italia), Dolores Ibaruri (Spania), Lehtinen (Finlanda), Ana Pauker (România), Rakosi (Ungaria)“.

semnătatea acestui eveniment s-a făcut văzută în graba cu care specialiștii propagandei hitleriste s-au apucat să-l schimonosească în interesul pe care Națiunile Aliate l-au arătat, cit și în diferitele păreri și impresii care au circulat în jurul acestei hotărîri. Desigur, acest fapt politic își are însemnătatea lui, iar interesul trezit de nemulțumirile asmuțite de el în lagărul dușman, sînt pe deplin justificate“.

Fragmentele citate mai sus reprezintă primele două paragrafe din manifestul intitulat în jurul hotărîrii Internaționalei a III-a Comuniste de a se dizolva, răsîndit de organizațiile comuniste din România în luna iunie 1943. El fusese precedat de alte două documente — manifestul cuprinzînd Hotărîrea Prezidiului Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste și Răspunsul lui Stalin la întrebarea corespondentului-șef al Agenției REUTER la Moscova, urmat de Hotărîrea Comitetului Central al P.C.R. privind dizolvarea Kominternului și sarcinile Partidului Comunist din România. Totul general al acestor documente, idelle enunțate, ca și modul de a interpreta evenimentul nu reprezentau decît o însușire cuminte a rezoluției conducerii Internaționalei, dar voiau să dea impresia că autorii lor erau perfect informați despre cele întîmplăte și în posesia tuturor elementelor necesare descifrării adevăratei semnificații ale faptului produs. Așa să fi fost oare?

Din documente cunoscute de altfel multora dintre istorici, dar, din motive bine cunoscute, lăsate în afara procesului cercetării și analizei istorice, faptele par să fi avut o cu totul altă față. În primul rînd, pasul autodizolvării fusese determinat de rațiuni ce ținneau, hotărîtor, de natura relațiilor dintre U.R.S.S. și ceilalți parteneri din coaliția antifascistă, iar hotărîrea, pentru multe dintre partidele comuniste (cum a fost și cazul celui din România) a provocat, cel puțin în prima fază, o surpriză totală și o reală derută. În această privință, ni se pare cu totul semnificativă nota întocmită de Direcția generală a poliției din România, datată 9 iunie 1943, din care aflăm că „în urma dizolvării neașteptate a Kominternului, Partidul Comunist din România a fost pus în fața unei situațiuni cu totul noi, situațiune care a produs o oarecare frămîntare în mijlocul organizațiilor.

Întrucît conducerea centrală n-a fost în măsura să hotărască din primul moment, s-a lansat cuvîntul de ordine și anume respectarea lozincilor de luptă antifascistă alături de toți luptătorii democrați. Dar cum această situație neclară produce unele șovăiri, conducerea mișcării a decis să trimită cit mai neîntîrziat organizațiilor în subordine unele lămuriri și instrucțiuni. Se aștepta ca însuși Kominternul să dea unele directive de

viitor [subl. noastră]. Oricum ar fi, organizațiile au primit ordinul de a se apropia cât mai mult de lupta patrioților, pentru asigurarea triumfului ideilor „democrate”.

Numeroase astfel de documente, care demolează mitul mult trimbițatei conspirativități comuniste, ne furnizează surprize de a afla date și fapte ce merită a fi luate în considerare atunci când se va scrie adevărata istorie a comunismului în România. Mai mult, am constatat că organele de urmărire și informații ale regimului antonescian au fost tot timpul informate până la detalii cu activitatea comunistilor, și nu numai a lor.

Astfel, legat de același moment al autodizolvării Internaționalei Comuniste, vom cita, de data aceasta o notă a Serviciului Special de Informații din 26 mai 1943, cuprinzând comentariile lui Iuliu Maniu pe marginea evenimentului amintit. Impre-

sionează nu doar clarviziunea și capacitatea de analiză a celui care era recunoscut de cercuri la mai largi politice din țară, dar și de cele din străinătate, drept cap al opoziției antihitleriste din România. Pornind de la aprecierile și interpretările relevante de document, se vor înțelege mai bine relicvențele și pozițiile adoptate de fruntașul național-tărănist în cursul numeroaselor discuții și tratative pe care le-a purtat cu comuniștii în perioada premergătoare creării Blocului Național-Democratic. Reiese limpede, credem, faptul că acceptarea de către el a comunistilor ca parteneri de discuție a fost determinată în mod exclusiv de evoluția raporturilor dintre cele trei mariputeri ale coaliției antifasciste. Dar să facem loc documentului.

M. ȘTEFAN

S.S.I.,

26 mai 1943

Grupările democratice și dizolvarea Internaționalei a III-a

Desființarea Internaționalei a III-a și urmările ce le poate avea asupra vieții interne din România constituie, în ultimele zile, o preocupare principală a cercurilor democratice de la noi.

Opiniile lui Maniu și ipotezele sale în legătură cu dizolvarea

Maniu, fiind întrebât de către amicii săi cu privire la urmările măsurii luate de către Stalin, a declarat unor intimi următoarele:

1. Dizolvarea Internaționalei a III-a și noua tactică de luptă a partidelor comuniste va avea urmări considerabile în viața politică a tuturor statelor.

Nu trebuie să credem că mișcarea comunistă renunță la țelurile sale, deoarece acum își modifică numai mijloacele sale tactice, cu scopul de a putea penetra în viața națională.

Comunismul va deveni mai primejdios, în măsura în care guvernele și partidele democratice se vor încăpățâna să rămână pe poziții ideologice vechi și să refuze a se înțelege, „încotro merge lumea”.

2. Există multă lume serioasă care crede că, până la capăt, puterile anglo-saxone vor găsi mijlocul să anihileze influența sovietică în lume.

Este de adăugat că dacă

aceste puteri vor reuși să oprească întinderea forței sovietice dincolo de hotarele U.R.S.S., este greu însă de presupus că vor putea să limiteze întinderea curentelor radicale și dezvoltarea partidelor comuniste.

Ca oameni realști, trebuie să luăm în considerare ipoteza că Sovietele — în cazul unei victorii aliate — să devină un factor politic în Europa, iar partidele comuniste, la noi și aiurea, să încerce a câștiga masele muncitorești și să înlăture, treptat, din arena politică partidele social-democrate.

Am observat la noi, unde nu există o puternică mișcare muncitorească — și nici nu se poate crea din cauza structurii noastre agrare — că social-democrații au fost pe alocuri eliminați din rîndurile muncitorimei de către comuști.

În afară de aceasta, contactul cu stările din U.R.S.S. și nemulțumirile create de starea de război pot pregăti o atmosferă prielnică comunismului și în alte straturi sociale.

În concluzie, a spus Maniu, situația locală se prezintă astfel: avem un curent comunist, care nu e îngrijorător într-o țară agricolă, unde majoritatea populației o formează țărănimia; trebuie însă să contăm pe acest curent în examinarea viitoarei situații politice.

Aceasta era situația în momentul în care Stalin a hotărât dizolvarea Internaționalei a III-a cu scopul de a da po-

sibilitatea partidelor comuniste din Anglia și America — și mai tirziu și din alte state — să poată colabora cu partidele democratice pentru realizarea țelurilor de război și de organizare socială.

3. Partidul Comunist din România va fixa la rîndul său acțiunea sa după noile norme tactice și alegîndu-și o politică potrivit cu condițiile politice și sociale locale, va încerca a se apropia mai mult de climatul nostru național, pentru a furniza aparente că a încetat să mai execute orbește ordinele Moscovei, fără însă ca noi să credem orbește că va renunța la țelurile sale.

4. Chestiunea nu ne interesează numai din punctul de vedere al viitoarei configurații politice interne a țării, ci și al posibilităților de colaborare cu o anumită parte din muncitorime și cu exponenții politici ai acesteia, în eventualitatea în care asemenea conclucrări ar fi impuse de noile condiții interne și externe.

S-ar putea ca unele considerente de ordin extern să ne oblige de a alcătui — mai tirziu și în cazul unei victorii aliate — un front unitar, întins pînă la extrema stîngă, cu scopul de a asocia toate forțele politice în lupta ce va trebui să ducem în afară, iar în politica internă cu scopul principal ca asociind partidul comunist la reformele sociale ce le vom realiza, să tăiem posibilitatea unor noi agitații radicale.

5. Desigur, primul scop al dizolvării Internaționalei a

III-a este ca partidele comuniste, încetînd de formă de a avea un caracter internaționalist, să obțină puțința de a lucra în mod deschis în țările democratice.

Totul afirmă deci, de mijloacele de luptă și de țelurile ce i le va fixa, în cadrul politice noastre interne, Partidul Comunist din România.

Se pot ivi, după părerea mea, două ipoteze:

— *Prima: Partidul Comunist din România să înțeleagă că trebuie să rămînă exponentul muncitorimii industriale, în limitele interzise de forța numerică a acestei muncitorimii în țara noastră; atunci va putea astfel, în cadrul regimului democratic parlamentar și cu respectul ființei constituționale a statului român, să aducă contribuțiunea sa și eventual să colaboreze cu grupările democratice.*

Noul spirit internațional și reformele sociale la care vom fi siliți, ne pot impune și asemenea colaborări, noi rămînînd să apărăm, bineînțeles, ființa națională a statului.

— *A doua: partidul comunist să profite de posibilitatea de a putea activa în mod legal și, sub pretextul că a devenit o forță politică națională, să continue o acțiune negativă, pentru a submina bazele naționale ale statului și a tinde să tragă toate profiturile din situația ce o avem de țară limitrofă cu U.R.S.S.*

În acest caz, va trebui să ducem o luptă deschisă și tenace împotriva comunismului și ținînd seamă că ne putem baza pe numărul copleșitor al țărănimii, putem avea speranța că vom putea ține piept oricăror agitații antinaționale.

Este de așteptat însă că, în primul moment, să primim oferte în vederea unor discuții, deoarece comunicatul lui Stalin recomandă pentru categoria de țări în care ne aflăm și noi o luptă comună în contra „stăpînirii germane”.

Dacă voi primi o asemenea ofertă, potrivit obiceiului meu de a sta de vorbă cu toată lumea și de a putea să aflu tot ce se urmărește, nu voi re-

fuza discuțiunii, deocamdată strict principiale, fără ca prin aceasta să mă angajez în vreun fel.

Trebuie să mai vedem ce nouă organizare va suferi Partidul Comunist din România, ce nouă conducere va primi, ținînd seamă că Boris Ștefanov, actualul șef, nu locuiește în țară.

Oricare ar fi situația, trebuie să avem în vedere că de aici înainte lupta politică se va da numai în fața maselor populare.

Partidele democratice trebuie să fie pregătite pentru a susține lupta de mase, în condiții extrem de grele.

Vecinătatea cu U.R.S.S. și prezența unui partid comunist activ ne vor obliga la o efortare propagandistică extraordinară, iar guvernul, ținînd seamă de aceasta, trebuie să lase partidelor democratice de ordine posibilitatea de a se organiza și de a-și crea pe teren aparatura trebuincioasă luptei în contra comunismului și a oricăror curente subversive și antinaționale.

Părerea experților electorali național-țărăniști

Profitînd de prezența în București a lui Căpățineanu-Slatina, unul din marii agitari electorali din jurul lui Mihalache, Maniu a avut cu acesta un schimb de vederi cu privire la starea de spirit de la sate, în legătură cu o eventuală acțiune de propagandă comunistă.

Din expunerea făcută de Căpățineanu reies următoarele:

1. Pînă în momentul de față, nu se poate spune că există un curent comunist la sate.

2. Contactul țăranilor cu stările din U.R.S.S. a influențat — după părerea mea — starea lor psihologică și mentalitatea lor politică, iar înșasi ideea de proprietate, aflat de puternică în țărănimie, este

relativ zguduită în urma acestui contact.

Țăranii — a declarat Căpățineanu — încep să creadă că nu proprietatea pămîntului aduce buna stare, ci modul în care este organizată folosința bunurilor pentru toată lumea.

3. Aceste stări psihologice, alimentate de nemulțumirile create de război și de lipsuri, au format un teren prielnic oricăror curente radicale, printre acestea situîndu-se în primul rînd comunismul.

Această situație — după opinia lui Căpățineanu — nu va putea fi dominată decît prin mari și rapide reforme sociale și printr-o necontenită acțiune politică în mase.

Maniu a arătat că observațiile lui Căpățineanu sînt confirmate și de experți electorali din alte regiuni ale țării; șeful grupării național-țărăniște a fost de acord cu soluțiile preconizate de Căpățineanu.

Rezervele conducerii liberale

Conducerea liberală a primit cu mari rezerve posibilitatea ca partidul comunist să poată lucra ca un partid național în viitorul apropiat.

Se precizează că de la războiul celălt, partidul liberal a susținut o luptă tenace împotriva oricărei mișcări comuniste și a folosit mijloacele de stat pentru a împiedica dezvoltarea unei asemenea mișcări la noi.

Partidul liberal — arată conducerea acestuia — nu vede vreo posibilitate de colaborare cu comuniștii care, după părerea lor, vor rămîne un partid internațional, urmîrind aceleași țeluri.

Dacă pentru alte state problema comunistă poate fi examinată numai dintr-un punct de vedere intern, la noi capătă o importanță excepțională și privește înșasi existența statului național român.

ROMÂNIA

ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (III)

Încă la sfârșitul anului 1943 se profilaseră clar perspectivele înfringerii Wehrmachtului, amplele acțiuni ofensive ale armatelor sovietice soldându-se cu eliberarea regiunilor occidentale ale R.S.F.S. Ruse, a estului Bielorusiei și a teritoriilor ucrainene de la est de Nipru. Atingând acest fluviu pe o lărgime de 750 km, trupele sovietice stabiliseră puternice capete de pod pe malul de vest al fluviului. În primele luni ale anului 1944, înaltul comandament sovietic și-a continuat efortul ofensiv de-a lungul întregului front germano-sovietic, deblocând Leningradul și împingând Grupul german de armate „Nord” pe o adâncime de 190-280 km. Acțiuni ofensive au fost organizate și împotriva celorlalte grupări de forțe germane — „A” și „Sud” —, dispuse pe un front de 1 200 km, de la mlaștinile Pripetului până la litoralul Mării Negre. În luna martie 1944, efortul principal a fost concentrat la joncțiunea dintre cele două grupări germane, spre Uman și Balta și, concomitent, pe direcția Rovno-Cernăuți. La 24 martie, trupele sovietice au ajuns pe Nistru, iar la 26 martie pe cursul superior al Prutului; la jumătatea lunii aprilie au pătruns pe căile de acces spre orașele Iași și Chișinău. Din martie până în august 1944, alinamentul arilor de sud a frontului germano-sovietic s-a menținut în mare pe linia: Ilmanul Nistrului — Nistru până la Duboșari — nord-est Chișinău — nord Cornești, nord Iași — nord Tirgu Frumos — nord Tirgu Neamț — versantul estic al Carpaților Orientali — Kutu. Pe acest alinament de circa 650 km se afla dispus în apărare Grupul german de armate „Ucraina de Sud”, compus din patru armate (6 și 8 germane, 3 și 4 române), organizate în două subgrupuri: general Wöhler (Armata 8 germană și Armata 4 română) și general Dumitrescu (Armata 6 germană și Armata 3 română).

În vara anului 1944, operațiile militare pe fronturile celui de al doilea război mondial indicau cu certitudine faptul că Wehrmachtul pierduse complet inițiativa strategică, operația „Overlord”, marcând deschiderea celui de al doilea mare front în Europa (Magazin istoric, nr. 3-5/1984, 8/1989) fiind doar o nouă confirmare a schimbării fundamentale a raporturilor de forțe în favoarea Aliaților. Reacțiile în România au fost din cele mai rapide și dind semne că, atât la nivelul populației, cât și în cercurile opoziției sau chiar ale puterii se întărea convingerea în victoria Aliaților. Numai un miracol (pe care Hitler îl vedea producându-se odată cu lansarea mult-trîmbițatelor sale „arme secrete”) ar mai fi putut schimba cursul războiului, căci factorii hotărâtori în purtarea lui (potențial economic și uman, producție, propagandă

etc.) indicau superioritatea netă a Națiunilor Unite.

Dacă în istoria generală a celui de al doilea război mondial, 1944 este privit ca anul victoriilor hotărâtoare ale armatelor coaliției Națiunilor Unite, aprecierea este cu atât mai justificată pentru frontul sovieto-german, care a rămas în continuare principalul teatru de operații de pe continentul european, desfășurările de la aripa sa de sud influențând decisiv și situația politico-militară din România.

Pentru românii, perspectiva victoriei Aliaților se asocia însă dramatic cu aceea a inevitabilei ocupații militare a țării și transformarea ei în teatru unor pustitoare confruntări. Se confirma acum punctul de vedere al celor care avertizaseră asupra gravelor consecințe pe care le-ar fi putut avea colaborarea militară cu Germania, dincolo de frontierele naționale, în adâncimea teritoriului sovietic.

Cronica noastră va urmări atât evenimentele militare, căpătînd aspecte tot mai dramatice pe măsură ce frontul se apropia sau intra pe teritoriul național, cât și infriguratele tatonări diplomatice desfășurate pe diferite canale, atât de reprezentanții opoziției, cât și de cei ai guvernului (evident cu știrea marșalului Antonescu) cu scopul de a evita României soarta pămîntului pirjolit și regimul unei țări ocupate. Deseori inconsecvente și influențate de impulsuri de moment, contactele diplomatice stabilite de diferiții emisari români sint tot atâtea elemente ale imaginii extrem de complexe a unuiu dintre cele mai grele momente din existența statalității românești.

Cum se va observa și din cronologia pe care o publicăm în continuare, prima parte a anului 1944 poate fi considerată, din punct de vedere politic mai ales, ca o aprigă bătălie pentru armistițiu. În cadrul acestei bătălii, acțiunea factorilor de decizie, atât cei ai opoziției, cât și cei ai guvernului Antonescu, s-a desfășurat într-un spațiu extrem de precis jalonat: de o parte, exigențele capitulării fără condiții cerută de Aliați (la unison, deși vocea ce vorbea era cea sovietică), iar de cealaltă parte, pretenția absurdă, însoțită de amenințări, a lui Hitler ca Antonescu să-l rămînă credincios până în ultimul moment. În acest context a intervenit surprinzătorul moment 23 august.

Studind toate sursele de care dispunem până în prezent, chiar și acum, după decembrie 1989, cînd asupra evenimentului s-au emis puncte de vedere atât de divergente, un fapt se desprinde cu claritate: toate proiectele ce vizau o schimbare de atitudine a României considerau armata ca elementul pivot. De altfel, cum se va vedea, armata a

și fost factorul istoric cu o pondere coplesitoare în aceste evenimente. În final, ea a fost cea care a dat curs noli orientării stabilită de ultimul rege al României, Mihai I, și coaliția celor patru partide (P.N.T., P.N.L., P.S.D. și P.C.R.) din cadrul Blocului Național-Democrat format în iunie 1944. Precizând că această nouă orientare a marcat și sfârșitul Campaniei din Est, în participarea țării noastre la cei de al doilea război mondial a inter-

venit o nouă etapă, distinctă: lupta pentru lichidarea rezistențelor hitleriste din teritoriul aflat la 23 august 1944 sub autoritatea guvernului român și apoi a restului teritoriului național aflat sub ocupația trupelor germano-ungare, continuată cu participarea armatei române la operațiile desfășurate în Ungaria, Cehoslovacia și o parte din Austria, evenimente ce vor forma subiectul cronologiei noastre în următoarele numere.

1944

1 ianuarie: sperînd încă în posibilitatea ieșirii din război doar prin tratative directe cu puterile occidentale, ministrul român de externe Mihai Antonescu transmite lui Fr. Nanu, șeful Legației române la Stockholm, să continue tratativele cu sovieticii, fără a intra însă în fondul problemelor (începînd cu acest număr, Magazin istoric publică pentru prima oară documente din arhivele diplomatice sovietice despre începutul și desfășurarea acestor tratative).

18 ianuarie: Departamentul de stat al S.U.A. redactează un proiect de document referitor la problema și caracterul unei ocupații militare în România, după capitularea necondiționată a acesteia, în conformitate cu principiile Declarației comune adoptate de reprezentanții celor trei puteri la 1 noiembrie 1943 la Moscova și căreia i se alăturase și reprezentantul Chinei. Proiectul de document menționa: „Înainte de capitularea României și ocuparea teritoriului ei, cele trei guverne trebuie să realizeze un acord referitor la dimensiunea și caracterul participării fiecăruia la ocupația și administrația militară a problemelor de natură civilă ale României. Se presupune că, cel puțin în prima perioadă de ocupație, coordonarea problemelor civile se va afla în mîinile unei conduceri militare care să acționeze direct sub ordinele comandanților supremi respectivi în această zonă a războiului”. Ca soluții alternative, se precizează următoarele variante: a) ocupație sovietică cu o comisie interaliată de control sau o comisie politică consultativă tripartită; b) participarea simbolică a forțelor americane la ocuparea și conducerea militară; c) conducere militară și ocupație sovietică, cu o misiune militară anglo-americană atașată pe lângă comandantul șef sovietic pentru legătură și observare; d) guvern militar și de ocupație doar sovietic; e) conducere militară și de ocupație mixtă, formată din forțe sovietice, britanice și americane.

25 ianuarie: persoane din ca-

drul Foreign Office-ului se declară de acord să accepte „capitularea necondiționată din partea oricărui guvern român care este în măsură să o ofere și să o impună”, apreciind ca oportună propunerea comunistilor făcută celorlalte forțe de opoziție de a se forma un front unit de acțiune. „Un front unit pe direcțiile propuse de partidul comunist — apreciază unul dintre reprezentanții Foreign Office-ului — ar avea un dublu avantaj: din punctul nostru de vedere, de a înșufla puțină energie opoziției românești actuale, iar din punctul de vedere al românilor, de a oferi un mijloc de a trata cu guvernul sovietic”.

26 ianuarie: Hitler ordonă elaborarea planului „Margarethe II” de ocupare a României.

1 februarie: din cei 890 485 militari români mobilizați, 82 039 sînt încadrați în unitățile și marile unități dislocate la est de Bug, 114 580 în cele aflate între Nistru și Bug, iar 693 866 intră în componența unităților și marilor unități aflate în țară.

2 februarie: James Clement, directorul Secției pentru afaceri europene a Departamentului de stat al S.U.A., comunică ambasadorului american în Marea Britanie, J.G. Winant, textul prevederilor ce urmează a fi impuse României în momentul capitulării, „la dorința guvernelor Regatului Unit, Statelor Unite și

U.R.S.S., care reprezintă interesele Națiunilor Unite, România neavînd posibilitatea de alegere liberă de a consimți sau nu”. Documentul precizează poziția S.U.A. față de o serie de probleme importante, precum: 1. semnatarii; 2. capitularea necondiționată; 3. prevederi suplimentare ce urmau a fi impuse României; 4. organele de ocupație; 5. evacuarea teritoriilor ocupate („forțele armate române trebuie să fie retrase din toate regiunile, altele decît teritoriul deținut de România la 21 iunie 1941”); 6. demobilizarea și dezamorsarea („forțele române terestre, maritime și aeriene, inclusiv forțele armate cvasipolițienești... trebuie să fie complet demobilizate, ... dezarmate imediat sub conducerea autorităților militare [aliat]”); 7. predarea materialelor de război; 8. ocupația („Statele Unite, Regatul Unit și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, reprezentînd interesele Națiunilor Unite, vor avea dreptul să ocupe cu orice fel de forțe aflate la dispoziția lor și în orice fel vor socoti ele necesar și să folosească în orice fel vor considera ele potrivit oricare sau toate regiunile teritoriului românesc... În scopuri politice, Bucureștii și alte orașe importante, ce urmează a fi stabilite, vor fi ocupate, cel puțin temporar”); 9. arhivele; 10. comunicații, transport și energie electrică; 11. controlul presei, radioului și poștei; 12. mașina comercială (urma să fie predată imediat „autorităților de

Trupe sovietice din nou la Odessa (10 aprilie 1944)

ocupație"); 13. curți de conturi; 14. cetățenii Națiunilor Unite și alți cetățeni aflați sub stare de arest (urmaș să fie predați sau eliberați „după cum vor dispune autoritățile de ocupație”); 15. protejarea străinilor; 16. criminalii de război; 17. controlul mișcării populației; 18. tranzațiile comerciale și financiare; 19. despăgubiri; 20. organizații românești indezirabile; 21. menținerea legii și ordinii; 22. relațiile diplomatice ale României (vor fi supuse „îndrumării și controlului autorităților de ocupație”); 23. organizațiile culturale; 24. reconstrucția economică; 25. colaborarea la acțiunile de pace; 26. cheltuieli necesitate de ocupație (suportate de România); 27. durata și intrarea în vigoare a instrumentului de capitulare etc.

12 februarie: Departamentul de stat al S.U.A. trimite amiralului William Daniel Leahy, șeful Statului Major al Comandamentului Suprem al armatei și mariei, o notă a ambasadorului britanic la Washington referitoare la acțiunea preconizată de un grup de generali români în vederea înlăturării marelui lui Ion Antonescu printr-o lovitură de stat. „Generalii implicați — se arată în nota britanică —, pierzându-și încrederea în posibilitatea unei acțiuni din partea partidelor politice, au recurs la o măsură militară, dar se spune că sînt dornici să colaboreze cu orice partid ales de rege”.

14 martie: „Ieri, 13 martie — comunică Mihai Antonescu Legăției române din Ankara —, am luat dispoziția ca toți evreii din Transnistria să fie trecuți pe teritoriul românesc — în Basarabia și Bucovina —, spre a evita să fie supuși vreunui regim asemănător cu cel din 1941... În ceea ce privește sprijinirea emigranților, vă rog să comunicați tuturor că sîntem gata să dăm orice concurs în această privință... Pînă azi nu s-a vîndut un singur bun evreiesc dintre cele expropriate de la evrei în 1940-41”.

15 martie: Marele Stat Major Român aplică Directiva nr. 49 privind concentrarea Comandamentului Armatei 4; marile unități din componența acesteia ocupă un alinament între Tirgu Neamț — Tirgu Frumos — Iași. La aceeași dată, Armata 3 română intră în dispozitiv pe litoralul maritim, între Bug și Nistru, iar după forțarea Bugului de către armatele sovietice, se retrage pe alinamente succesive pînă la vest de Nistru.

17 martie: la Cairo încep tratative între emisarul guvernului și opoziției române, printul Barbu Știrbei, și reprezentanții Aliaților — lordul Moyne și Christopher Eden Steel (Marea Britanie), Lincoln Mac Veagh și Harold Shantz (S.U.A.) și Nikolai Vasilevici Novikov (U.R.S.S.). Barbu Știrbei declară că „guvernul, regele, precum și opoziția doresc o schimbare a frontului” și subliniază că acțiunea ar putea fi făcută mai bine de către guvern, că Ion Antonescu „va face totul ca să-și salveze propria piele”. Emisarul român precizează și faptul că, la dorința Aliaților, Iuliu Maniu poate să întreprindă „o lovitură de stat”, în cazul în care primește asigurări că: 1. independența României va fi menținută; 2. drepturile sale teritoriale vor fi respectate; 3. România va primi statut de cobeligerantă; 4. sprijin militar aliat în cazul în care va fi atacată de Bulgaria sau Ungaria. Întrunirea se încheie fără a se ajunge la angajamente concrete, fiind urmată de o intensă corespondență diplomatică între Londra, Moscova și Washington pentru armonizarea punctelor de vedere referitoare la România.

18 martie: primele elemente ale armatei sovietice forțează Nistrul la nord de localitatea Soroca, organizînd un cap de pod în această zonă.

21 martie: C.I.C. Brătianu și Iuliu Maniu trimit un nou memoriu marelui lui Ion Antonescu, cerîndu-i să retragă trupele „care mai operează în Rusia”, să pună țara „în situație de nebeligeranță” și să comunice „Aliaților anglo-ruso-americani” hotărîrea luată. În cazul în care nu dorește să dea curs acestor cereri, să arate regelui că nu mai poate conduce țara și că „trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situația în care ne aflăm și care să nu ne expună țara la noi complicații”.

Amiralul W.D. Leahy precizează într-o scrisoare adresată secretarului de stat Cordell Hull: „Comitetul mixt al șefilor de stat major este de părere că din punct de vedere militar retragerea României din Axă și asumarea unui statut de cobeligeranță alături de Aliați ar fi un eveniment care se va dovedi a fi de o importanță cardinală în continuarea pe mai departe a războiului... Pierderea petrolului românesc ar însemna o serioasă lovitură dată capacității de război a Germaniei... Situația militară din

Ucraina de sud și mai de cușind din Ungaria este de așa natură încît cu cît poate fi mai repede încheiat un acord pentru ieșirea României din război, cu atît mai mare va fi dimensiunea pierderilor provocate armatelor germane”.

23 martie: în instrucțiunile adresate ambasadelor de la Londra și Cairo; Departamentul de stat al S.U.A. își exprimă satisfacția în legătură cu propunerile românești privind ieșirea din război și alăturarea ei Aliaților. Autoritățile militare americane, se precizează în document, și-au manifestat convingerea „că ieșirea României din război și asumarea de către România a statutului de cobeligerant alături de Aliați va avea o importanță cardinală în desfășurarea viitoare a războiului...”.

23-24 martie: la castelul Klesheim se desfășoară o nouă rundă de convorbiri între conducătorii Germaniei și cei ai României. Încercînd să obțină noi angajamente din partea lui Antonescu, Hitler declară caduc dictatul de la Viena din 30 august 1940 și promite că va interveni prompt pentru înzeestrarea corespunzătoare a armatei române cu armament și tehnică de luptă. J. von Ribbentrop poartă, la rîndul său, discuții cu ministrul român de externe M. Antonescu, reproșîndu-i acestuia contactele inițiate într-o serie de capitale neutre cu reprezentanți ai Aliaților, precum și misiunea Știrbei la Cairo. Deși discuțiile se încheie fără a aduce o clarificare în relațiile româno-germane, ele au contribuit la evitarea unei ocupații militare a țării de către germani (planul „Margarethe II”), așa cum se întîmplase cu puțin timp în urmă în Ungaria.

26 martie: divizii ale Frontului 2 ucrainean înaintază spre vest și trec la est de Prut.

Revizuiindu-și poziția față de misiunea lui Știrbei la Cairo, V.M. Molotov, comisarul poporului pentru afacerile externe, înmânează o scrisoare ambasadorului britanic la Moscova, Sir Archibald Clark Kerr, în care se arată că guvernul sovietic „este gata acum să încerce să stabilească un contact cu Antonescu” și cere ca trupele române să capituzeze în fața armatei sovietice, după care vor fi „predate lui Antonescu în scopul organizării lor de către guvernul român în vederea unei rezistențe împotriva trupelor germane”.

28 martie: analizînd propune-

rile sovietice, Comitetul mixt al țărilor de stat major americani este de părere că acestea „lasă problema capitulării României exclusiv în mâinile rușilor” și apreciază că din punct de vedere militar aceasta este „natural și previzibil, căci forțele rusești sînt singurele pregătite să aplice și să profite de condițiile de armistițiu”.

29 martie: ambasadorul britanic la Moscova, A.C. Kerr, trimite o telegramă la Foreign Office, în care menționează sprijinul guvernului sovietic în cazul unei răsturnări a guvernului Ion Antonescu: „*Molotov răspunde că guvernul sovietic nu are nici o obiecție și a instruit ministrul sovietic la Cairo să-i spună generalului Wilson, pentru informarea lui Maniu, că dacă domnul Maniu planuiește o lovitură împotriva germanilor și răstoarnă guvernul Antonescu, guvernul sovietic este gata să-i vină în ajutor*”.

30 martie: Cordell Hull, secretarul Departamentului de stat al S.U.A., face cunoscut ambasadorului american pe lângă guvernele iugoslav și grec în exil poziția guvernului american referitoare la preponderența ce trebuie acordată sovieticilor în ceea ce privește capitularea și administrarea statelor est-europene dominate de Germania; se precizează că S.U.A. și Marea Britanie se vor rezuma la statutul de membri ai comisiilor de control.

31 martie: nouă întrevedere la Cairo între Barbu Știrbei și reprezentanții Aliaților, în cursul căreia aceștia atrag atenția emisarului român „asupra urgenței cu care trebuie acționat în vederea unor rezultate imediate”.

Ambasadorul sovietic la Ankara prezintă ministrului român în capitala turcă, Al. Crețeanu, o notă în care este reconfirmată poziția guvernului sovietic în legătură cu capitularea României, cerînd ca aceasta să fie adusă de urgență la cunoștință „atît a mareșalului Antonescu, cît și domnului Iuliu Maniu”; nici Antonescu, nici opoziția nu se grăbesc să răspundă condițiilor sovietice.

„*Obiectivul nostru* — menționează W. Churchill într-o minută destinată informării lui A. Eden — este de a-i face pe români să lupte contra germanilor și să-i ajute pe ruși să avanseze”.

Aprilie-mai: acțiunea forțelor politice de opoziție cunoaște o deosebită intensificare. În a doua jumătate a lunii aprilie, partidele comunist și social-democrat

constituie Frontul Unic Muncitoresc; la sfîrșitul lunii aprilie și începutul lui mai se constituie un comitet central de acțiune compus din reprezentanți ai P.N.T., P.N.L., P.S.D. și P.C.R., în vederea perfectării platformei comune de acțiune a celor patru formațiuni politice. La 26 aprilie s-a format Coaliția Național-Democratică compusă din reprezentanți ai P.S.D., P.C.R., Partidului Socialist-Tărănesc, Frontului plugarilor, Madosz-ului, Uniunii patrioților și grupării din jurul lui Petre Topa.

1 aprilie: într-o telegramă trimisă la Berlin de Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București, se apreciază: „*Dacă nu se reușește oprirea rușilor pe linia principală de apărare care s-a stabilit, în primul rînd cu arme care să distrugă blindatele, și rușii înaintează spre regiunea petroliferă și spre București, România este obligată să capituleze, ceea ce va avea ca urmare, probabil, căderea Bulgariei și intrarea Turciei [în război]. Pierdere regiunii petrolifere ar însemna o catastrofă pentru Germania în ducerea mai departe a războiului*”.

2 aprilie: declarația guvernului sovietic adusă la cunoștință ziariștilor străini și sovietici de către V.M. Molotov prin care se arată că trecerea Prutului de către armatele sovietice „este dictată exclusiv de necesități de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența”; U.R.S.S. nu urmărește să dobîndească „vreo parte din teritoriul României” sau să schimbe „ordinea socială existentă în România”.

3 aprilie: „*Scopul nostru principal* — menționează W. Churchill într-un proiect de minută destinat informării lui A. Eden — a fost în primul rînd de a-i re-

concilia pe români cu rușii. Făcînd aceasta, considerăm că inițiativa trebuie lăsată rușilor”.

4 aprilie: aviația anglo-americană reia seria raidurilor aeriene (ziua și noaptea) împotriva României; sînt provocate mari daune materiale. Totalizînd valoarea pierderilor pe ansamblul economiei naționale, serviciul statistic al Marelui Stat Major aprecia, în 1945, că acestea se ridicaseră la 192 612 577 681 lei (conform prețurilor din 1945). Numărul victimelor provocate de raidurile aeriene s-a ridicat la 15 502 (7 693 morți și 7 809 răniți), iar al clădirilor distruse și avariate la 47 344. Între 4 aprilie și 19 august 1944 s-au înregistrat 1 045 ore de alarme, adică circa 44 zile.

5 aprilie: informînd pe ambasadorul american la Moscova, A. Harriman, că poziția Departamentului de stat în ceea ce privește trecerea României de partea Aliaților este, în principiu, asemănătoare cu aceea a guvernului britanic, Cordell Hull apreciază: „*Noi credem că ar fi, de asemenea, util ca în vederea stimulării unor acțiuni propice ale românilor, să-i facem să înțeleagă clar că cei trei principali aliați acționează după o consultare reciprocă și de comun acord și că viitorul națiunii române nu urmează să fie lăsat exclusiv în minile singurei puteri cu care românii au fost direct angajați în luptă*”.

8 aprilie: reprezentantul U.R.S.S. la Cairo prezintă reprezentanților americani și britanici propunerile sovietice de armistițiu cu România, declarînd că, după obținerea acordului anglo-americanilor, este autorizat să le transmită lui I. Antonescu și I. Maniu, prin Barbu Știrbei. În

Artillerie sovietică în acțiune pe frontul Iași-Chișinău

esență, guvernul sovietic propune: „trupele române care luptă împreună cu cele germane să se predea armatei roșii sau să atace spatele frontului german și să înceapă operațiile împotriva Germaniei; restabilirea graniței româno-sovietice stabilită la sfârșitul lui iunie 1940; plata despăgubirilor de război către U.R.S.S.; repatrierea tuturor prizonierilor de război aflați în România; asigurarea libertății de mișcare neîngrădite a trupelor aliate pe teritoriul României...” Guvernul sovietic declară că armatele sovietice sînt gata să acționeze împreună cu cele române împotriva trupelor germane și ungare, pentru ca „întreaga Transilvanie sau cea mai mare parte a acesteia să fie înăpăoiată României”.

Trupele sovietice declanșează o puternică ofensivă pentru eliberarea Peninsulei Crimeea. Două zile mai târziu, comandamentul Armatei 17 germane dispune începerea retragerii și apoi evacuarea trupelor germano-române din Crimeea. Acțiunea se desfășoară în trei etape, încheindu-se la 12 mai. În total (pe mare și pe calea aerului), au fost transportați în țară 120 183 oameni, dintre care 35 858 români, 58 486 germani (restul fiind slovaci). Din cei 65 093 militari români, aflați în Crimeea la 1 aprilie, au fost recuperați doar 54,61%; pierderile românești în timpul evacuării Crimeei s-au ridicat la 22 139 militari (731 ofițeri, 692 subofițeri și 20 716 gradați și soldați).

20 aprilie: Iuliu Maniu confirmă primirea condițiilor de armistițiu sovietice din 12 aprilie și declară că acceptă să negocieze pe baza lor, anunțând că în acest scop va trimite un nou emisar la Cairo.

1 mai: manifest al Frontului Unic Muncitoresc, chemînd toate forțele politice la acțiune pentru răsturnarea guvernului Antonescu, întoarcerea armelor împotriva Germaniei.

Într-o scrisoare adresată șefilor de partid, Gh. Tătărescu se pronunță pentru încheierea păcii cu Națiunile Unite, declarînd: „Negocierile pentru încheierea armistițiului și păcii cu Societate trebuie duse direct cu ele, fără nici o rețineră, fără nici un grad de tergiversare și fără a mai uza de mediațiunile protectoare a altora, care, în împrejurările de azi, nu ne-ar putea fi de nici un folos”.

25 mai: emisarii români la Cairo — Barbu Știrbei și Con-

stantin Vișoianu — declară reprezentanților celor trei puteri aliate că, în conformitate cu noua situație social-politică și militară din România, Iuliu Maniu „dorește să afirme încă o dată și în modul cel mai solemn că, alături și de comun acord cu celelalte partide democratice, este hotărît să schimbe politica actuală a României și să adopte o politică de reală colaborare cu Aliații”. Apreciînd că prezența a numeroase forțe germane în România, „face ca o lovitură de stat întreprinsă în interiorul țării să nu aibă nici un succes”, se arată că „ferma dorință de a ieși din Axă i-a determinat pe conducătorii opoziției să ia în considerare o altă formulă...”, aceea de a opera lovitură de stat și întoarcerea armelor chiar pe front. Regele este cucerit de această soluție pe care o aprobă”. În perioada următoare, Aliaților le sînt comunicate garanțiile solicitate de I. Maniu: „1. orice teritoriu ocupat de Aliați să se afle exclusiv sub administrația românească; 2. regiuni ale țării, care nu sînt în zona de operații, ca de pildă București, să nu fie ocupate de forțele aliate; 3. fonduri ale Băncii Naționale a României confiscate de germani să fie înăpăoiate statului român; 4. fonduri guvernamentale românești sechestrate în Marea Britanie și S.U.A. să fie deblocate; 5. întreaga Transilvanie să fie înăpăoiată României”.

29 mai: Marele Stat Major întocmește situația generală a efectivelor românești evacuate din Crimeea: 40 551 militari, din care 35 171 valizi.

31 mai: W. Churchill face cunoscută lui F.D. Roosevelt inițiativa britanică de împărțire a sud-estului european în sfere de influență, precizînd: „O asemenea reglementare ar constitui o dezvoltare firească a situației militare existente, deoarece România cade în sfera armatelor rusești, iar Grecia în cea a Comandamentului Aliat de sub comanda generalului Wilson din Mediterana”.

1 iunie: reprezentanții celor trei puteri aliate înmînează emisarilor români la Cairo „o ultimă declarație”, prin care-l anunță pe I. Maniu că „prelungirea negocierilor nu mai servește nici unui scop și că negocierile sînt considerate încheiate... Dacă dl. Maniu dorește să profite de condițiile de armistițiu oferite de cele trei puteri, el trebuie să urmeze statul ce i s-a dat deja, trimițînd

un ofițer pentru a lua legătura directă cu armata roșie pe front”.

6 iunie: trupe aliate debarcă pe coasta Normandiei; deschiderea celui de al doilea front în Europa (cea mai mare operație de desant combinat — aerian și marin — din istoria războaielor).

12 iunie: emisarii români din Cairo primesc următorul mesaj din țară: „Maniu este de acord să încheie un armistițiu pe baza condițiilor formulate de Aliați. Mijloacele de punere în aplicare a armistițiului sînt pe cale de a fi stabilite în înțelegere cu cei răspunzători și vă vor fi comunicate în câteva zile. Blocul patriotic democrat a fost alcătuit. Avînd în vedere faptul că au fost acceptate condițiile armistițiului, sîntem convinși că vom obține o îmbunătățire a acestor condiții cînd vor fi puse în practică, după cum au arătat Aliații în repetate rînduri”. Acest mesaj, ca și cele care i-au urmat, nu mai are nici un ecou în rîndul Aliaților; canalul diplomatic de la Cairo fusese practic închis.

13/14 iunie: reprezentanți ai partidului comunist (L. Patrășcanu și E. Bodnăraș), ai Palatului regal (C. Sănătescu, I. Mocșoneanu, Mircea Ionițiu) și Grigore Niculescu-Buzești se întîlnesc și discută așa-numita „variantă Gigurtu” (înlocuirea lui Ion Antonescu cu I. Gigurtu și a altor miniștri și generali cu funcții de răspundere); comuniștii resping formula și susțin răsturnarea prin forță a marșalului Antonescu. În 15 iunie, C. Sănătescu face cunoscut acordul regelui cu soluția răsturnării prin forță.

20 iunie: declarația de constituire a Blocului Național-Democrat (P.N.L., P.N.T., P.S.D. și P.C.R.): „1. încheierea, fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliați a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), cîuind a obține condițiile posibile cele mai bune pentru interesele țării; 2. ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale; 3. în acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării; 4. menținerea unei ordini democratice și

realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român”.

1 iulie-august: întâlniri și discuții repetate între reprezentanții forțelor politice din cadrul Blocului Național-Democrat, al Palatului și armatei, în cursul cărora sînt stabilite detaliile politico-militare ale ieșirii României din război și alăturarea ei la coaliția antihitleristă, data acțiunii (26 august), componența și felul noului guvern (politic sau militar), conținutul documentelor ce urmează a fi aduse la cunoștința publică, modalitățile de contactare a Aliaților etc.

12 iulie: „Exploatarea economică sistematică de sută la sută a țării [România] — raportează la Berlin Carl Clodius — eșuează din cauza rezistenței marelui și a inactivității și sabotajului guvernului român și al administrației care, în această privință, după experiențele lor de pînă acum, se simt acoperiți pe tăcute de mareșal”.

14 iulie: organele administrației centrale redactează documentul *Pagubele în lei produse de trupele germane* (între 1 ianuarie-1 iunie 1944) din care rezultă că acestea s-au ridicat la 2 001 014 220 lei.

28 iulie: o anchetă a Marelui Stat Major efectuată pe front constată că militarii români nu mai doresc să lupte alături de germani; majoritatea comandanților de regimente declară că nu se mai poate conta pe subunitățile lor.

1 august: Manfred von Killinger, ministrul Reichului în România, declară generalului Hans Friessner, noul comandant al Grupului german de armate „Ucraina de Sud”: „Mareșalul Antonescu are în spatele lui poporul și guvernul”. Generalul Alfred Gerstenberg, comandantul Misiunii germane a aerului în România, este de părere că „în caz de incidente, o baterie germană de antiaeriană va fi suficientă pentru a lichida orice lovitură de stat la București”. Nemulțumit și alarmat de cele găsite la preluarea comenzii, generalul H. Friessner solicită lui Hitler „putere de comandă absolută asupra tuturor organizațiilor, trupelor, forțelor polițienești germane etc., inclusiv în spatele frontului”.

5 august: ultima întrevvedere Hitler-Antonescu, la Cartierul general al Führerului. Cancelarul

pune „în mod cu totul intempestiv și cu totul neobișnuit în practica dintre conducătorii de state”, cum înregistrează minuta convorbiri, problema raporturilor viitoare dintre cele două țări, arătînd că vrea să știe dacă „România, și în mod special conducătorul ei, mareșalul Antonescu, sînt decisi să meargă pînă la sfîrșit cu Germania”. Replicînd prin trei întrebări, la care Hitler nu răspunde satisfăcător, mareșalul Antonescu precizează că „dacă trupele germane nu puteau ține frontul pe linia existentă a ceea ce, România nu se putea angaja să meargă pînă la distrugerea ei alături de Germania”. În continuare, Hitler repropune conducătorului român modul în care acesta înțelege să abordeze problema raporturilor economice româno-germane, declarînd: „Este înjositor și insoportabil pentru conducătorul unei țări ca Germania să aștepte mureu de la generali săi că pentru nevoile armatei germane nu se găsesc sumele de lei necesare”. Dacă războiul este pierdut, remarcă el, „sînt pierdute și monedele românești și rezervele de aur românești, și rezervele petrolifere, precum și toate celelalte pe care apărătorii, poate prea grijiți, ai intereselor românești, le-au pus deoparte cu menajamente”.

Referindu-se la aceleași aspecte economice, Ribbentrop îi repropune și el lui Mihai Antonescu că „nu este admisibil ca trupelor germane să nu li se deschidă toate resursele agricole românești excedentare, ci trebuie să-și acopere necesarul în mare parte din alte regiuni mult îndepărtate”, că nu este nevoie ca cerealele să fie plătite „numaidecît cu aur”, deoarece „moneda românească este garantată și anume cu acoperirea în aur cea mai mare pe care o posedă, la ora actuală, vreo țară din Europa”.

Dînd o apreciere generală convorbirilor avute, mareșalul Ion Antonescu declară: „M-am despărțit de Führer după o discuție de cinci ore și jumătate, fără să-i fi dat vreun răspuns nici negativ nici pozitiv la întrebarea intempestivă pe care mi-a pus-o”. După încheierea întrevederii, declară colaboratorilor săi: „Aștia sînt gangsterii! Ai văzut, domnule, mi-a pus mina în gît și m-a întrebat dacă sînt de acord să mă sinucid cu el, împreună cu armata și poporul român!”

12 august: Foreign Officeul este informat că doi emisari români ai mareșalului Antonescu (colonelul T. Teodorescu și prof. C.C. Giurescu) s-au prezentat la Istanbul agenților americani „cu propuneri de pace vagi și extrem de nerealiste, cărora guvernul american nu le acordă nici o considerație”. Aceeași informație este transmisă și la Moscova.

13 august: telegramă a ministrului român la Berlin, generalul Ion Gheorghe, în care, sintetizînd părerile culese din sondarea cercurilor germane, rezultă: „că Banca Națională a României ar sabota finanțarea întreținerii trupelor germane de pe frontul românesc, că guvernul român nu voiește sau nu poate face ordine în această chestiune, că România nu așteaptă decît primul prilej de a trece de partea adversarilor, că inamicii comuni sînt ținuți la curent cu informații chiar militare de către organele oficiale românești. Reproșul esențial ce ni se face este că în acest moment critic al războiului, în loc de a face totul pentru a ajuta efortul german, am deschide și am întreține procese, mai ales de ordin economic”.

Potrivit unei sinteze întocmită de statul major al Grupului german de armate „Ucraina de

Ostași români atacînd rezistențele germane din apropierea Ploieștilor

Sud", marile unități din subordinea subgrupărilor „Wöhler” și „Dumitrescu” sint clasificate, după capacitatea lor de luptă, în patru categorii. În prima grupă valorică nu sint reținute decît trei divizii germane, restul sint de categoria trei și patru; în plus, Divizia 20 blindată germană, rămasă doar cu un tanc, „nu are capacitate operativă și nu e aptă să intre în luptă”.

16 august: generalul H. Friessner apreciază că este „imposibil a se conta pe diviziile române”.

20 august: marile unități ale fronturilor 2 și 3 ucrainene (totalizînd 930 000 luptători, avînd la dispoziție 16 000 tunuri și aruncătoare, peste 1 870 tancuri și autotunuri și peste 1 760 avioane) declanșează o puternică acțiune ofensivă în sectorul de front de circa 654 km, dintre izvoarele Sucevei și litoralul Mării Negre. Încă de la început, rezistența opusă de Grupul german de armate „Ucraina de Sud” (în cadrul căruia acționează și cele două armate române 3 și 4) este ruptă. Ofensivei sovietice i se opun 739 350 luptători (cele două armate românești și armatele 6 și 8 germane), dar dintre acestea doar 147 600 formează efectivele luptătoare; în plus, ei nu dispun decît de 189 tancuri și autotunuri și de 2 498 tunuri.

22 august: Ion Antonescu și Hans Friessner analizează situația frontului din Moldova și Basarabia. „Situația se înrăutățește și mai mult — notează generalul german în memoriile sale. Noi am convenit să se organizeze un front de apărare comun pe linia Galați-Focșani, folosindu-se fortificațiile pregătite de români cu mult timp înainte. Mareșalul mi-a promis să trimită în acest scop Grupului de armate [«Ucraina de Sud»] toate rezervele românești disponibile la București, pentru a sprijini frontul”.

Întors la București, în după-amiaza zilei, I. Antonescu îl convoacă pe Carl Clodius și-l informează că a hotărît să lase din război și li cere să obțină avizul lui Hitler în această privință.

23 august: Gh. I. Brătianu, din însărcinarea lui Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și C. Titel-Petrescu, încearcă într-o scurtă întrevvedere la Snagov să-l convingă pe mareșalul Antonescu să încheie armistițiul cu Națiunile Unite, „fiindcă noi toți, fără excepție, îi stăm în ajutor”. Antonescu acceptă, dar cere asentimentul scris al șefilor opoziției. Cîțiva ani mai tîrziu, în cadrul

procesului ce i-a fost intentat (Magazin istoric, nr. 6/1991), el avea să declare: „Iată, d-le Brătianu, fac armistițiu, dar îmi trebuie această scrisoare de garanție, fiindcă este vorba de o răspundere istorică și atunci luăți-vă și dv. această răspundere printr-un act scris, nu discuțiuni care se pierd și care pot fi negate mine”. Informații despre acordul lui Antonescu, cei trei lideri politici acceptă să dea asentimentul scris, autorizîndu-l pe Gh. I. Brătianu să-l înștiințeze despre aceasta pe Mihai Antonescu, textul urmînd să fie formulat în cursul zilei.

Colonelul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4 române, declară într-o convorbire telefonică cu generalul Constantin Sănătescu: „Puteți conta, în momentul politic și militar care se apropie, pe absoluta noastră credință românească”.

Devansînd cu trei zile (26 era ziua programată) acțiunea stabilită împreună cu fruntașii B.N.D., la 23 august în jurul orei 17, Mihai și Ion Antonescu sînt arestați — din ordinul suveranului — la Palatul regal; la scurt timp, sint chemați la Palat și arestați și alți membri ai guvernului Antonescu; se constituie un nou guvern condus de generalul C. Sănătescu. După orele 22 sint difuzate la radio Proclamația regelui către țară și Declarația noului guvern, anunțînd țării și lumii întregi trecerea României de partea Națiunilor Unite. În jurul orei 23, generalul Gheorghe Mihail, noul șef al Marelui Stat Major, însărcinat de rege cu misiunea de a comanda toate forțele armate române, transmite trupelor directiva strategică generală prin care armata română primește următoarele misiuni: „a) încetarea imediată a focului contra trupelor Națiunilor Unite (sovietice); b) recuperarea forțelor armate române de pe frontul din Basarabia și Moldova în scopul ulterioarei lor întrebunîțări în operațiile vînzînd recucerirea Ardealului de Nord; c) eliberarea teritoriului național de trupele germane; d) acțiunea ofensivă pentru recucerirea Ardealului de Nord”. Directiva precizează că „acțiunea militară trebuie să fie fulgurătoare”. Pentru a „exploata surpriza inițială”, iar atitudinea față de trupele Națiunilor Unite (sovietice) „prietenoașă, fără a cădea în servilism”.

Pînă la 31 august, armata română desfășoară acțiuni militare împotriva trupelor germane, eliminînd rezistența acestora din părțile centrale, de sud-est, sud, sud-vest ale României (circa

150 000 km pătrați); forțele române angajate în operațiile împotriva trupelor germane însumează 465 500 militari și au scos din luptă peste 61 000 luptători inamici (echivalentul a șase divizii), capturînd însemnate cantități de armament și tehnică de luptă, între care 222 avioane, 438 nave de diferite tipuri¹.

27 august: în multe zone din sud-estul țării se mențin situații confuze; jurnalul de operații al Regimentului 3 dorobanți consemnează, de pildă: „*Nici foarte grea pentru regiment. Zici un soldat nu poate să-și dea seama căre este inamicul său, deoarece află rușii cît și germanii dezarmează pe ostași și împușcă ofițerii*”.

Din datele centralizate ale Marelui Stat Major, rezultă că armata română a pierdut în cursul Campaniei din Est 624 740 militari, dintre care 71 585 morți, 243 622 răniți și 309 533 prizonieri și dispăruți. Pînă la data de 30 septembrie 1947, s-au repatriat circa 90 000 dintre prizonierii capturați de armata sovietică.

29 august: o delegație română, alcătuită din Lucrețiu Pătrășcanu, Ghiță Pop, generalul Dumitru Dămăceanu, Ion Christu, cărora urmează să li se alăture, venind direct de la Cairo, Barbu Știrbei și Constantin Vișoianu, pleacă la Moscova pentru a încheia armistițiul cu Națiunile Unite; tratativele oficiale încep însă cu mare întîrziere, abia în ziua de 10 septembrie. Ziua de 23 august marchează însă o nouă etapă în participarea României la cel de al doilea război mondial, etapă pe care o vom prezenta în numerele viitoare, dar oprindu-ne asupra momentelor sale mai puțin cunoscute. ■

(Va urma)

Cronologie întocmită de:
Alesandru DUTU,
Mihai RETEGAN,
Marian ȘTEFAN

¹ Nu am insistat asupra desfășurării zilei de 23 august și a evenimentelor declanșate prin această cîștigă, deoarece, în numeroase rînduri, revista noastră a prezentat pe larg implicațiile politico-militare ale alăturării României la coaliția antifascistă (Magazin istoric, nr. 8/1974, 8/1979, 8/1984, 8/1989, 8/1990).

Pentru prima oară
în arhivele diplomatice
sovietice

ИНОСЛ. ССР В ЦЕНТРИ

Сов. Секретно

экз. единственный

№ 139

20 октября 1944г.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ СССР ССР

В.М. МОЛОТОВ

Посланы Вам следующие документы, относящиеся к мирному зацдачу руины в Остготы и к предварительным переговорам в 1944 году о выходе Руины из войны:

1. Текст заявления руинского посланника Пану от 4 января 1944 года, врученного им советнику Овенову. Записка написана Пану на немецком языке.
2. Запись беседы атташе т. Овечкина с Пану относительно подготовки упомянутой выв. встечи.
3. Письмо болгарина Горанова о его беседе с руинскими советниками по писюм Овечкину от 31 марта 1944 года. Это письмо было передано Горановым т. Овечкину 1 апреля 1944 года.
4. Беседа т. Овечкина с итальянским прессатташе Орсо от 1 апреля 1944 года.
5. Записка атташе т. Овечкина о визите Горанова 1 апреля с появлением визитной карточки Овечкину и Константианеску.
6. Запись беседы Овечкина с Горановым от 24 мая 1944 года.
7. Заявление руинского посланника от 29 мая 1944 года. Передано посланником советнику Овенову в тот же день.
8. Визитная карточка руинского советника Дук, подписанная им на квартиру Овенова при начале переговоров с Дук.
9. Заявление переданное Дук Овенову о посадке в СССР генерала Альфа.
10. План перевозок оппозиции в Руины, переданный Дук послу А.М. Коллонтай.
11. Письмо английского посланника Паллет о руинском зацдаче. Текст соответствующих документов в свое время был передан нами по телеграфу.

ПРИЛОЖЕНИЕ: упомянутое в тексте на "28" листах.

отпеч. I экз.
т. Молотову
20.X.44г. В.

СОВЕТНИК - *Министр* / Овенов/

DOSARE DESIGILATE

CRISTIAN POPIȘTEANU, FLORENTINA DOLGHIN

Odissea tatonărilor de pace ale României în anii celui de-al doilea război mondial este în mare parte cunoscută. Istoriografia română (și, în primul rând, istoricii Aurică Simion, Eugen Preda, Gh. I. Buzatu, T. Udrea, I. Chiper, Florin Constantin, Gh. I. Florescu, V. Dobrinescu, Gh. Zaharia, Cristian Popișteanu, V. Mocanu, rapoartele lui René de Weck, publicate de Magazin istoric, ca și volumele coordonate de Iosif Constantin Drăgan, în memoria mareșalului Ion Antonescu), precum și unii istorici străini (britanici, francezi, sovietici, americani, elvețieni, belgieni, germani) au deciprat numeroase documente, le-au integrat cercetările și au realizat pînă la ora actuală un prim nivel de ansamblu de înțelegere a premise-

lor și destășurării acestor tatonări și, într-o oarecare măsură, a nonproductivității lor.

Ceea ce s-a realizat pînă acum la noi s-a bazat mai ales pe sursele românești, precum și pe cele britanice, americane, elvețiene. Lipsesc însă încă multe piese ale acestei odislei, care, fără a fi fost o reușită, este o dovadă certă a tragicei situații în care s-a aflat România în acel an.

Perioada care a început după decembrie 1989 ar putea completa următoarele două nivele ale analizei tatonărilor de pace, nivele fără de care înțelegerea lor deplină ar fi iluzorie:

a) cunoașterea tuturor surselor — în primul rând sovietice — de informare asupra contactelor de pace;

b) elucidarea printr-o sinteză exhaustivă a factorilor promotorii și inhibitorii ai acestor tentative de reală semnificație istorică.

Pînă la împlinirea acestor deziderate, intenționăm ca în acest articol să aducem la cunoștința publicului și a istoricilor alte câteva documente de arhivă.

¹ Magazin istoric a prezentat în mai multe numere contactele prin canalele diplomatice sau serviciile secrete, solicitate de reprezentanții antonescieni sau ai lui Maniu în diferite capitale ale țărilor neutre (nr. 7-8/1969, 8/1974, 8/1982, 8/1983, 4/1984, 7/1984, 7-8/1987, 8-9/1988, 4-12/1990, 1-7/1991).

București, decembrie 1989 — București, septembrie 1990 — Moscova, octombrie 1990. Iată etapele ce ne-au permis nouă să abordăm problema petelor albe din istoria relațiilor celor două țări, România și U.R.S.S. În octombrie 1990, unul dintre autori, Florentina Dolghin, a avut posibilitatea să studieze documentele ce urmează la Arhivele istorico-diplomatice ale Ministerului afacerilor externe de la Moscova (unde a fost primită de directorul Felix N. Kovaliov și de adjunctul său Andrei A. Bikov). Arhivele diplomatice sovietice au fost până de curând — și mai sînt încă — unul dintre centrele de studiu cele mai rîvnite de istorici, atît sovietici, cît și din lumea întreagă. Este cazul să multumim ambasadorului sovietic la București, excelența sa domnul Felix Bogdanov, și ambasadorului român la Moscova, domnul Vasile Șandru, pentru sprijinul acordat în realizarea acestei premiere la *Magazin istoric*.

În Arhivele diplomatice sovietice se găsesc peste 1 300 000 dosare cu documente, ce așteaptă ca o nouă lege să reglementeze accesul mai grabnic al cercetătorilor la aceste surse de prim ordin (aici studiază numeroși istorici, sînt publicate multe volume de documente diplomatice și se primesc scrisori de peste tot pentru acordarea permisiunii de cercetare).

Tatonările de pace dintre 1943-1944 desfășurate atît de guvernul Antonescu, cît și de opoziția democratică (Maniu-Brătianu) și, ulterior, de Blocul Național-Democrat (P.N.T., P.N.L., P.S.D., P.C.R.) s-au dus la Cairo, Roma, Vatican, Madrid, Lisabona, Berna, Ankara, Stockholm. Toate contactele cu puterile anglo-saxone au evidențiat de la început decizia acestora de a accepta convorbiri preliminare propriu-zise doar sub condiția sine qua non a participării U.R.S.S. În aceste circumstanțe, atît la Cairo (priințul Barbu Știrbei și C. Vișoianu), cît mai ales la Stockholm (ministrel F. Nanu

și consilierul său George Duca, fiul lui I. Gh. Duca, premierul liberal asasinat de legionari pe peronul gării regale din Sinaia, la 29 decembrie 1933) s-au desfășurat contacte între români (atît emisari ai mareșalului Antonescu și ai lui Mihai Antonescu, cît și ai opoziției în persoana acelorasi Nanu și Duca — care deseori nu știau unul de altul) și diplomați sovietici (doamna Kollontai era ambasador, iar V. Semionov, consilier). În zilele de 26 și 29 octombrie 1990, Florentina Dolghin s-a aflat la Arhivele diplomatice sovietice, unde a avut permisiunea să xerocopieze cîteva documente, pe care începem să le prezentăm în acest număr. Ele sînt, după știința noastră, primele acte publicate despre contactele româno-sovietice de la Stockholm, din 1943-1944.

Pe coperta dosarului — foarte subțire de altfel — stă scris:

„Dosar Su-Ro
Documente primite de la misiunea U.R.S.S. în Suedia, referitoare la sondajul de pace al românilor și la tratativele preliminare din 1944 privind ieșirea României din război.

Înc.[epute] 21 dec./1943 -
Înch.[eiate] 20 oct./1944.”

Urmează primul document, un memorandum ce sintetizează intențiile românești (guvernamentale ori din opoziție) de a lua legătura cu puterile occidentale, în vederea unei soluții de pace pentru România. Memorandumul, scris probabil de V. Mallet, ministrul englez la Stockholm (judecînd după cartea de vizită ce-l însoțește), a fost transmis Ambasadei sovietice din Suedia, în cadrul schimbului de informații folosit tot timpul războiului între partenerii marii coaliții.

Reproducem traducerea textului englez:

„Memorandum

La 31 octombrie, consilierul Legației române, domnul Duca, a informat Legația bri-

tanică, printr-o cunoștință suedeză comună, despre faptul că a aflat că anumiți membri ai guvernului român știau că agenții ai opoziției române se aflau în legătură cu reprezentanții britanici și americani din străinătate, în special din Lisabona. În legătură cu aceasta, regele României a dorit să se înțeleagă că el respinge în mod categoric politica externă a guvernului Antonescu, că este încă prizonier, că așteaptă să fie eliberat în curînd și că, la un semn potrivit din partea Aliaților, ar trece atunci în mod deschis de partea noastră. O formă a planurilor pentru cooperarea politică și militară cu Aliații, convenită de rege, liderii opoziției Maniu și unii șefi ai armatei care colaborează cu el, urmează să fie trimisă, nu peste mult timp, prin Ankara, de îndată ce Londra și Washington-ul vor fi în măsură să asigure pe rege că un asemenea plan ar fi luat în considerare prompt și în mod serios.

I s-a trimis domnului Duca un mesaj care specifica faptul că românii, dacă doresc să întreprindă vreo acțiune de apropiere, trebuie să se adreseze și guvernului sovietic. Răspunsul domnului Duca a fost că el a înțeles că lucrurile se prezintă astfel și nu-și putea închipui că liderii opoziției române erau atît de stupizi încît să încerce să opună una dintre Națiunile Unite celorlalte.

La 18 noiembrie, domnul Duca a făcut din nou să parvină un mesaj la Legația britanică, cum că tocmai a primit din București un mesaj urgent care spunea că un înalt personaj politic și un ofițer superior erau gata să zboare la Cairo cu un memorandum adresat guvernelor aliate, conținînd propuneri concrete pentru o strînsă colaborare politică și militară. Memorandumul va prezenta punctul de vedere comun al regelui, liderilor opoziției și șefilor militari care conlucrează cu el asupra celei mai bune căi pentru folosirea puterii militare a românilor în

sprijinul cauzei Aliaților. Ei doresc un răspuns imediat privind momentul în care respectivii emisari pot pleca spre Cairo.

Ca răspuns la aceasta, domnului Duca i s-a răspuns din nou că guvernul britanic nu poate lua în considerare tatonările guvernului român sau ale unor persoane particulare române, decât dacă erau dirijate și către guvernele sovietic și al Statelor Unite. Asemenea tatonări trebuie să capete forma unei oferte din partea unui emisar cu depline puteri pentru a semna o capitulare necondiționată către principalii trei aliați. Nici un alt aranjament nu prezintă interes pentru noi.

Se pare că, la 25 noiembrie, a intrat în scenă ministrul Nanu. Se crede că pînă atunci el a fost, în cea mai mare măsură, în necunoaștință de cauză în privința activităților domnului Duca. Și nu se știe cît cunoaște și acum despre ele. La acea dată, el și Duca au chemat pe un suedez și i-au spus că la București s-a produs o criză gravă și că au nevoie în mod urgent de sfatul guvernelor britanic, american și sovietic privind măsurile politice și militare necesare pentru a scoate România din război. Au precizat că dispun de o cale pentru a contacta pe englezi și americani (probabil prin Turcia), dar nu și pe ruși. Ei doresc să soluționeze acest aspect.

Se subînțelege că emisarul politic propus ar urma să fie domnul Constantin Vîșoianu, fostul ministru român la Varșovia. Principalul agent al opoziției române pare a fi domnul Cretzeanu, ambasadorul [ministru] român la Ankara.

Urmează piesa de rezistență a întregului dosar: sinteza alcătuită de adjunctul „bătrînei doamne” (Aleksandra Mihailovna Kollontai), consilierul Semionov, într-un singur exemplar și destinată de el lui V.M. Molotov, pe atunci comisarul poporului pentru afaceri externe, care l-a informat, probabil, pe Sta-

Die Bedeutung dass mit der U. R. S. S. eine die Kollontai
vorstandigung nicht ausgeschlossen wäre post von
verantwortlichen Persönlichkeiten in Romänien
mit Zustimmung zur Reintanz zusammenwäre
Da es aber aus demselben Grunde nicht möglich
wer die Absicht des Russens zu verstehen, was
die jetzt zu Kung zusammen mit anderen wichtigen
Führungsfähigkeit, Führung zu nehmen, sind das
Probleme das selbstverständlich sehr wichtig sind
haben

lin. Documentul are următorul conținut:

„Misiunea U.R.S.S. în Suedia
Strict secret,
exemplar unic
No 239
20 octombrie 1944

Comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. V.M. Molotov

Vă trimitem următoarele documente referitoare la sondajul de pace al românilor la Stockholm și la tratativele preliminare din 1944 privind ieșirea din război a României:

1. Textul declarației trimisului român Nanu din 4 ianuarie 1944, înmînat de el consilierului Semionov. Nota este scrisă de Nanu în limba germană.

2. Însemnarea discuției atașatului tov. Spickin cu Nanu, referitoare la pregătirea întâlnirii menționate mai sus.

3. Scrisoarea bulgarului Goranov despre discuția lui cu consilierul de presă Șeinescu din 31 martie 1944. Această scrisoare a fost transmisă de Goranov tov. Spickin la 1 aprilie 1944.

4. Discuția tov. Spickin cu atașatul de presă italian Orano din 1 aprilie 1944.

5. Nota atașatului tov. Spickin privind vizita lui Goranov la 1 aprilie, cu anexarea cărții de vizită a lui Șeinescu și Constantinescu.

6. Nota discuției lui Spickin cu Goranov din 24 mai 1944.

7. Declarația trimisului român la 29 mai 1944. Transmisă de ministrul plenipotențiar consilierului Semionov în aceeași zi.

8. Cartea de vizită a consilierului român Duca, aruncată de el în apartamentul lui Semionov la începutul tratativelor cu Duca.

9. Declarație transmisă de Duca lui Semionov privind călătoria în U.R.S.S. a generalului Aldea.

10. Planul loviturii opoziției în România, transmis de Duca ambasadorului A.M. Kollontai.

11. Scrisoarea ministrului englez Mallet despre sondajul românesc. Textul documentelor corespunzătoare a fost transmis la vremea lor de către noi prin telegraf.

Anexă: menționată în text în „28” pagini.
Consilier Semionov”.

Ceea ce este esențial în acest document este faptul că, elaborat în octombrie 1944, deci după cotitura din România de la 23 august

1944, el cuprinde toate materialele principale ale tatonărilor româno-sovietice via Stockholm și că n-a fost cunoscut până acum.

În sfârșit, cel de-al treilea document pe care-l publicăm în acest număr este declarația ministrului român Frederic Nanu, înmînată de el consilierului sovietic Semionov. Originalul, cu scrisul diplomatului român, este în limba germană.

„Înștiințarea că nu ar fi exclusă o înțelegere directă cu U.R.S.S. a fost primită cu satisfacție de personalități responsabile din România. Deoarece din motive tehnice nu a fost posibilă amînarea plecării curierului, timpul a fost prea scurt spre a se putea lua legătura cu alte personalități importante pentru a putea studia suficient această problemă — care desigur este foarte delicată și complicată — și pentru a putea propune ceva concret.

O persoană responsabilă din România s-a întrebat însă dacă nu este vorba despre o încercare de a câștiga timp și de a primi totodată indicații din partea sovietică asupra a ceea ce se așteaptă din partea României și ce avantaje ar avea România dintr-o asemenea înțelegere”.

În legătură cu debutul contactelor româno-sovietice la Stockholm, nu este deloc lipsită de interes nota confidențială a unui diplomat american (probabil E. Allan), trimisă ministrului S.U.A. în Suedia, Herschel V. Johnson, la 7 decembrie 1943.

Stockholm, 7 decembrie 1943
„Strict confidențial”

Notă pentru ministru

Sîmbătă, 4 decembrie. Duca m-a informat că la ora 5 p.m., ziua precedentă, ministrul său fusese abordat de atașatul de presă român, Șei-

nescu (despre care se știe că este un reprezentant al poliției secrete române²). Șeinescu a declarat că el s-a aflat în contact cu un anumit ziarist bulgar, care îl informase că atașatul Igor Spicikin de la Legația [Ambasada] sovietică (presupusul reprezentant al NKVD-ului la Stockholm) are să-i spună ceva (lui Șeinescu). Românii, firește, au fost curioși să afle ce este în spatele acestei chestiuni și Nanu l-a permis lui Șeinescu să aranjeze o întâlnire cu Spicikin. Aceasta a fost proiectată pentru luni seara, 6 decembrie, la ora 8 p.m. În același timp, Duca spera să afle ce este în spatele acestei tentative sovietice de apropiere și m-a rugat pe mine să fac câteva investigații discrete.

La 6 decembrie, înainte de masă, m-am întâlnit cu domnul Hinks, care se ocupă de problemele românești la Legația britanică, și am aflat de la el că ministrul britanic, domnul Mallet, luase masa cu doamna Kollontai vineri, 3 decembrie, numai cu câteva ore înainte ca Șeinescu să-l informeze pe ministrul său despre interesul manifestat de Spicikin de a se întâlni cu românii. După cît se pare, în timpul mesei, domnul Mallet i-a spus doamnei Kollontai că guvernul său i-a dat dispoziție să o informeze că guvernele britanic și american, prin reprezentanții lor la Stockholm (și de prin alte părți), se aflau în contact cu cercurile românești care pretindeau că sînt legate de o mișcare de opoziție din România aflată sub conducerea lui Maniu și, probabil, a regelui. Acești lideri au afirmat că aveau motive să creadă că ei vor putea să răstoarne actualul regim, dar că nu doreau să întreprindă vreo acțiune radicală înainte de a ști ce intenționau Națiunile Unite, ce garanții de securitate puteau ele oferi noului

regim odată venit la putere și ce condiții vor fi oferite pentru o capitulare necondiționată. De vreme ce nici o hotărîre nu se poate lua la Stockholm, se sugera că poate doamna Kollontai dorea să stabilească vreun contact cu aceste cercuri românești pentru a aduce la cunoștința guvernului ei orice informație sau propunere ce s-ar putea primi la Stockholm.

Doamna Kollontai, despre care se știe că este foarte activă în legătură cu problema finlandeză, asemănătoare în multe sensuri cu cea română, a manifestat, după cît se pare, un interes considerabil pentru remarcile domnului Mallet și a spus că ea ar fi foarte mulțumită să trateze cu o persoană competentă de la Legația română din Stockholm. Domnul Mallet a informat-o că domnul Duca este persoana cu care legațiile britanică și americană s-au aflat în contact și i-a dat doamnei Kollontai anumite informații de fond despre domnul Duca. Se subînțelege că însăși doamna Kollontai ar dori să-l primească pe domnul Duca, cu condiția ca ea să primească permisiune de la guvernul ei.

Avînd în vedere întâlnirea Spicikin-Șeinescu proiectată pentru acea seară, l-am informat imediat pe Duca (cu aprobarea lui Hinks) despre dineul Mallet-Kollontai. Duca și-a arătat interesul și îngrijorarea, pentru că, știind că doamna Kollontai nu se afla în spatele întâlnirii Spicikin-Șeinescu, el se temea că el ar fi putut să menționeze numele său (al lui Duca) lui Spicikin, care în schimb putea să-l menționeze în fața lui Șeinescu. Acesta ar fi evident lucrul cel mai regretabil, întrucît l-ar face suspicios pe Șeinescu în legătură cu acțiunile lui Duca și ar putea diminua sau reduce la zero utilitatea lui Duca, în calitate sa de intermediar între rege și cercurile aliate. Duca s-a exprimat dorința ca eu să-i spun lui Mallet și să-l rog, dacă el vrea, să ia legătura cu doamna Kollontai

² Diplomatul american nu cunoștea sistemul instituțiilor speciale din România. Întrucît Șeinescu nu putea fi reprezentant al poliției, ci mai degrabă — și mai plauzibil — al S.S.I.-ului

¹ În traducerea rusească, întocmită de atașatul Spicikin, se afirmă că ministrul Nanu a explicat că este vorba despre Mihai Antonescu.

înainte de întâlnirea Spicikin-Şeinescu pentru a-i explica situaţia delicată.

După ce am vorbit cu dv., m-am dus la domnul Hinks, care l-a informat imediat pe domnul Mallet despre întâlnirea Spicikin-Şeinescu şi despre rugămintea lui Duca. Apoi Hinks m-a informat că Mallet acţionase prompt şi, spre sfârşitul după-amiezii (6 decembrie), a trimis o notă doamnei Kollontai. La ora 9.30, Duca m-a sunat ca să-mi spună că Spicikin anunşase întâlnirea cu Şeinescu cu scuza că înainte de a se întâlni cu acesta s-au cerut noi instrucţiuni de la Moscova.

Probabil doamna Kollontai îşi informează guvernul despre intenţia de a se întâlni cu Duca într-un viitor apropiat".

(Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, Microfilme S.U.A., rola 662, cadrele 669-682)

Iar în memoriile sale, fostul consilier de Legaţie George Duca scrie:

„19 decembrie 1943. Instrucţiunile cerute au sosit alaltăieri, ceea ce mi-a pricunit iarăşi o muncă încredutată, pînă la 2 şi jumătate noaptea. Acestea sînt amănunţite şi precise, căci sînt dezlegat a accepta «invitaţia doamnei Kollontai», cu toate că eu scrisesem clar că fusese doar vorba de o «intervenţie». Cum reieşea, spre mirarea mea, că opoziţia nu a luat pînă acumă nici un contact cu reprezentanţii Sovietelor — sub pretextul puţin convingător al unei «imposibilităţi materiale» — şi, pe de altă parte, constatînd dorinţa noastră de a intra în legătură cu dînsii, am luat iniţiativa de a cere o întrevedere doamnei Kollontai.

În ciuda gravităţii acestui pas, conştiinţa mea este totuşi împăcată, fiindcă în dramaticele împrejurări de azi trebuie să fim realişti: după ultimele conferinţe de la Moscova şi Teheran, nu mai încapă nici o îndoială că sîntem nevoiţi a ne adresa celor trei puteri aliate, laolaltă, mai

deschis anglo-americanilor decît ruşilor, dar nu acestora din urmă prin intermediul celor dintîi... Aştept acum răspunsul ambasadoarei paralitice".

(G.I. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, Editura Ion Dumitru, München, 1985)

Oprim aici descrierea dosarului Su-Ro de la Arhivele diplomatice sovietice, conducerii cărora — în speţă directorului Direcţiei istorico-diplomatice a M.A.E. al U.R.S.S. Felix N. Kovaliov — îi adresăm încă o dată mulţumirile noastre. I-am adăugat cîteva documente americane şi româneşti, lămuritoare pentru contextul istoric, urmînd ca în numărul viitor să continuăm a reproduce documente, din surse sovietice, în această eşuată încercare de ieşire a României din război. Credem că toate acestea documente şi altele mult mai importante pentru istoria contemporană a României — cum sînt, de pildă, imensa arhivă Titulescu-Litvinov, cea privindu-l pe Grigore Gafencu în U.R.S.S., cele de la Cairo şi Ankara (cît de special este pentru noi, istoricii, documentul american reprodus în nr. 6/1991 al revistei noastre despre misiunea profesorului C.C. Giurescu la Istanbul), esenţiala arhivă a detenţiei marelui Ion Antonescu şi a celorlalţi demnitari ai regimului său între septembrie 1944 şi primăvara 1946, undeva în Uniunea Sovietică, materialele despre cazul Pătrăşcanu, orientat şi de consilieri sovietici, şi cele privind multe-multe alte capitole: relaţiile P.C.R. cu Cominternul sau cele ale conducerii lui Gheorghiu-Dej şi apoi ale lui Nicolae Ceauşescu cu conducerea P.C.U.S., a statului şi guvernului sovietic, inclusiv momentul Praga 1968 şi ultima discuţie de la Moscova din decembrie 1989 cu Nicolae Ceauşescu — ne vor ajuta să scriem istoria adevărată. ■

(Va urma)

CLIO ANUNTA

SPONSORUL LUI KARL MARX

În 1847 oraşul Bruxelles devenise Mecca revoluţionarilor din Europa. Agitatori alungaţi din ţările lor şi delegaţi ai mişcărilor muncitoreşti din Franţa, Anglia, Germania, Polonia se strîngeau în cafenelele oraşului şi discutau cît era ziua de lungă. La una dintre mese luau loc, în fiecare zi, trei bărboşi — două bărbi negre şi una albă. Unul dintre ei aducea şi un caiet. Se numea Karl Marx şi pe prima pagină a caietului era scris: *Manifestul Partidului Comunist*. Celălalt tînar era Friedrich Engels. Al treilea personaj, cu barba albă, era Jean Laffite. Avea 56 ani şi era ultimul mare pirat din Caraibe. Cu banii proveniţi, în mare parte, din piraterie, a finanţat el tipărirea *Manifestului*.

Pe atunci, Laffite se stabilise, ca onorabil neguţător, la Saint-Louis, Mississippi. Afacerile lui prosperau. Dar păstrase nostalgia flibustei, cu regulile ei comunitare. Iată motivul care l-a făcut să se intereseze de mişcările muncitoreşti anticapitaliste. Aşa i-a cunoscut pe Marx şi Engels. Laffite, care corespundea cu viitorul preşedinte american Abraham Lincoln, i-a trimis acestuia un exemplar din *Manifestul Partidului Comunist*, cu speranţa că îl va convinge să se inspire din ideile expuse. Pare-se, fără succes.

D.M.

23 august 1944-9 mai 1945

ANTIAERIANA ROMÂNĂ LA DATORIE

General-It. (r) GH. D. MARINESCU

„M-am născut în anul 1891, la 16 noiembrie stil vechi, către orele 4 dimineața, în comuna Cotorca, județul Buzău. Tatăl meu a fost preotul Dobre Marinescu, preotul bisericii din sat, al cărui preot-ajutor era bunicul meu, Atanase Stoicescu, tatăl mamei mele, Constantina (Dina). Familia noastră a fost numeroasă, cu 10 (zece) copii, 6 băieți și 4 fete. Dintre acești copii, 8 (5 băieți și 3 fete) au ajuns la deplina maturitate, și-au terminat studiile și au întemeiat familii. Cursul primar l-am făcut la școala din sat, al cărei învățător era tatăl meu. În anul 1902 am absolvit cursul primar, am dat examen și am intrat la Liceul «Hasdeu» din Buzău, absolvind secția reală a acestuia».

Așa începe Povestea unei vieți, lucrare memorialistică datorată generalului-locotenent în rezervă Gheorghe D. Marinescu (decadat în noiembrie 1989), pe care soția sa, doamna Maria Marinescu ne-a pus-o cu amabilitate la dispoziție.

Este într-adevăr povestea vieții unui om care impresionează prin ținuta sa morală, prin tăria convingerilor, prin demnitate și o mare dirigenție în fața adversităților pe care le-a avut de întâmpinat. Vom cunoaște povestea vieții unuia dintre numeroșii bravi ostași ai armatei noastre, dar și calvarul uneia dintre mii de victime ale odiosului aparat de represiune pus în funcțiune de regimul comunist încă din primele zile ale instaurării dictaturii.

Deocamdată, să schițăm în câteva cuvinte traectoria vieții bravului oștean. Absolvent al Școlii de ofițeri de artilerie (1912), participant la campaniile din 1913 și 1916-1918 (în

aceasta din urmă ca comandant al Escadrilei 9 recunoaștere din cadrul Grupului 2 aeronautic, pus la dispoziția Armatei 1, în timpul bătăliei de la Mărășești), absolvent al Școlii Superioare de Război, cu stagii la diferite unități și la conducerea unor instituții de învățământ militar, în 1926 urmează cursurile Școlii de tir și bombardament aerian de la Cazaux (Franța), fiind numit un an mai târziu comandant al școlii similare din România organizată atunci la Mamaia. În 1929 a fost chemat în Inspectoratul general tehnic al armatei. Avansat la gradul de colonel în 1937, doi ani mai târziu a fost detașat în Comandamentul apărării antiaeriene a teritoriului (nou creat), iar la 1 octombrie 1939 numit comandant secund al apărării antiaeriene a teritoriului. La 10 mai a devenit secretar general al Subsecretariatului de stat al aerului, iar după 15 septembrie 1940 a revenit în cadrul Comandamentului apărării antiaeriene, fiind înaltat la gradul de general de brigadă. După 22 iunie 1941, în calitate de comandant secund al apărării antiaeriene a armatelor de operații, a fost atașat Marelui Cartier General Român și a făcut toată Campania din Est. Dar ajunși în acest punct, să facem loc unui prim extras din amintirile generalului, tocmai pentru a putea urmări și înțelege mai bine drama pe care a trăit-o în perioada imediat următoare războiului ca deținut în celebrele închisori comuniste ale României, dramă pe care o va relata în numerele viitoare ale revistei noastre.

M. ȘTEFAN

În fața perspectivei de a ne vedea țara ocupată de armatele ruse și de a pierde războiul alături de Germania, regele Mihai, de acord cu șefii politici ai opoziției și cu înaltul comandament al armatei, a ordonat în după-amiaza zilei de 23 august 1944 arestarea mareșalului Ion Antonescu și a susținătorilor lui cei mai apropiați. În același timp a constituit un nou guvern, în care au

intrat delegați ai tuturor partidelor (y compris socialiștii și comuniștii), cu misiunea de a încheia imediat un armistițiu cu Uniunea Sovietică. Cu toate angajamentele luate de șeful Misiunii militare germane, trupele și în primul rând aviația lor au trecut, chiar a doua zi dimineața (24 august), la atacarea trupelor și a instalațiilor militare românești. Ca urmare a acestor acte, guvernul român

condus de generalul Sănătescu a declarat război Germaniei în chiar după-amiaza acelei zile și a ordonat trupelor române să treacă la atacarea trupelor germane și expulzarea lor de pe teritoriul național.

Trupele române aflate în București trec la atacul posturilor de comandă și al diferitelor formațiuni germane și, după ciocniri singeroase, le capturează sau le pun pe

goană. Unitățile de apărare antiaeriană iau parte activă la lupte; astfel, Bateria antiaeriană de 88 mm amplasată la nord de pădurea Băneasa, baterie care ținea sub foc aerodromul de la nord de Otopeni, ocupat de germani, a fost atacată timp de două zile și s-a apărut cu îndirigire, germanii fiind respinși cu ajutorul celor două tunuri de 20 mm, cu armamentul portativ din dotare și chiar cu grenadele.

La 28 august, toate comandamentele și formațiunile germane din București sau din jurul său sint capturate sau izgonite.

La fel au procedat unitățile noastre de apărare antiaeriană care intrau în componența dispozitivului de apărare din jurul Ploieștilor și Cimpinei. De îndată ce au luat cunoștință de declarația noastră de război, au trecut la atacarea vecinilor lor germani care, după o scurtă rezistență, au părăsit pozițiile numai cu armamentul portativ și s-au retras spre nord. Toată această grupare se ridică la cîteva mii de oameni și a încercat să treacă în Transilvania, pe Valea Prahovei, dar s-a izbit, la Breaza, de barajul trupelor române, care au respins-o spre sud, provocându-i pierderi mari. Amenințați cu încercuirea, germanii au trecut pe la Telega, în Valea Slănicului, dar au fost din nou interceptați de români, care au atacat din mai multe direcții, silindu-i să fugă precipitat spre trecători.

Primele subunități sovietice au intrat în București în după-amiaza de 29 august, găsindu-l complet golit de germani.

Unitățile de antiaeriană aparținînd marilor unități care luptaseră în Moldova și Basarabia sau fuseseră în apărarea Dobrogei s-au retras și ele odată cu celelalte trupe române, îndreptîndu-se către noile poziții destinate lor pe noul front de bătaie, în curs de încheiere în Transilvania, de-a lungul Tirnavei Mici, Mușului și Munților Apuseni. Comandantul titular al apărării antiaeriene, generalul R. Enescu, fiind pus în disponibilitate, la 20 septembrie mi s-a încredințat Comandamentul

apărării antiaeriene a teritoriului și a armatelor de operații. Misiunea forțelor române de antiaeriană, așa cum decurgea ea din convenția de armistițiu ce fusese semnată la Moscova, era: a) de a apăra în contra atacurilor aeriene inamice întreg teritoriul național român rămas în spatele frontului; b) de a acoperi în contra activității aeriene inamice mișcările și acțiunile de luptă ale celor două armate române (a 4-a și 1-a), care luptau pe noul front alături de ruși.

Cînd armatele ruso-române din Transilvania și Banat au respins forțele germano-ungare spre nord-vest și vest, pînă dincolo de linia Tisei, liniile de comunicații ale grupului de armate ruse Malinovski lungindu-se, lipsa unităților de artilerie antiaeriană de care suferau rușii a început să se simtă, comandamentul rus fiind obligat să apeleze la aliații lor români ca, pe lângă diviziile angajate deja pe front, să le mai pună la dispoziție încă un mare număr de unități antiaeriene, care să le apere spatelul.

Spre a răspunde solicitării, Comandamentul apărării antiaeriene a trebuit să treacă la o nouă regroupare a forțelor sale: a retras toate unitățile amplasate în Moldova, Dobrogea și Muntenia (cu excepția Bucureștilor și zonei petrolifere) și a organizat cu ele Divizia 1 antiaeriană pusă sub comanda generalului-maior Horia Roman. Restul de 6 regimente antiaeriene de care mai dispunea Comandamentul apărării antiaeriene, reunite în 3 brigăzi, au rămas la misiunile lor inițiale: apărarea spatelului armatelor 1 și 4 române și a zonei petrolifere și a Capitalei.

Cum însă către sfîrșitul lunii decembrie 1944 și începutul lui ianuarie 1945 germanii, profitînd de lungile nopți de iarnă, au început să trimită avioane care lansau mine pe Dunăre, scufundînd cîteva importante convoaie cu benzină, muniții și subzistențe pentru trupele ruse, Comandamentul sovietic a apelat iar la aliații lor români pentru apărarea acestei foarte importante linii de comunicații a armatelor lor din Ungaria. A trebuit deci să re-

nunțăm la apărarea Capitalei și Regimentul 7 a.a. și o brigadă de proiectoare a primit misiunea să apere cursul Dunării între Bechet și Porțile de Fier.

În ziua de 1 ianuarie 1945 am fost avansat la gradul de general-locotenent.

Unitățile Diviziei 1 a.a. au fost utilizate de Comandamentul sovietic pentru apărarea aerodromurilor, depozitelor de muniții și carburanți, a podurilor, garilor și cantonamentelor importante etc. Din punct de vedere al hranei, Divizia era în subzistența armatelor sovietice, pe care le deservea; ca aprovizionare cu muniții, benzină, echipament, încădrare, instrucție, reparații depindea de Comandamentul român al apărării antiaeriene. Unitățile Diviziei 1 a.a. au doborât un însemnat număr de avioane inamice și uneori au fost întrebuintate și în lupta împotriva blindatelor. Comandantul diviziei a primit note elogioase la terminarea războiului din partea generalului comandant al Armatei 5 aeriene sovietice.

La 9 mai 1945, cele mai înaintate unități ale Diviziei 1 a.a. române se aflau la Viena, unde apărau triajul, gara principală și aerodromul, cucerite de ruși cu cîteva zile înainte de capitularea Germaniei. Pe de altă parte, la aripa dreaptă a grupului de armate Malinovski, grupul de artilerie antiaeriană al Armatei 4 române se găsea la cîteva zeci de km de Praga.

(Va urma)

1946-1954

Mari procese
politice
în România

23 AUGUST 1944: MĂRTURII INEDITE

DIN PROCESUL LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

CRISTIAN POPIȘTEANU

● Mareșalul Ion Antonescu urma să-l întâlnească pe Lucrețiu Pătrășcanu ● Cum s-a alcătuit delegația pentru semnarea armistițiului de la Moscova ● De ce a fost comutată pedeapsa de condamnare la moarte a șefului S.S.I.

Calvarul detenției (și anchetelor) lui Lucrețiu Pătrășcanu și al celorlalte persoane „implicate” în grupul său de organizatori ai tuturor represaliilor cu care și-a început (și de fapt cu care și-a sfârșit) comunismul dominația în România include o înfinitate de metode. Am văzut din actul de acuzare publicat în numărul trecut al revistei noastre, cite „crime” de o gravitate excepțională cădeau în seama lor. Pentru a se ajunge la fabricarea acestor „crime”, interogatoriile se desfășurau aproape fără întrerupere (însoțite de cele mai multe ori de brutalitățile și pedepsele cele mai aspre). Iar întrebările priveau o listă imensă de întâmplări, de la viața personală sau cea intimă la pregătirea loviturii de stat, de la acțiuni de spionaj la întrevederi cu diferite personalități. Absurditatea întrebărilor, ilogismul lor și repetarea interogatoriilor pe aceeași temă erau o practică naturală a anchetatorilor.

Întind în posesia unor revelații din sursă directă, respectiv chiar de la Lucrețiu Pă-

trășcanu, la citeva interogatorii (care par a nu fi fost viciate de brutalitățile ci doar de presiunea anchetatorilor) despre evenimentele legate de 23 august 1944, ne pregătim să le dăm publicității. Credem că, împreună cu documentele din arhivele diplomatice sovietice (unde Magazin istoric a pășit pentru prima oară) despre aceleași evenimente, ponderea dosarelor secrete pe care revista noastră le introduce în dezbaterile istoriei contemporane românești, a cărei luminare este atât de necesară, capătă noi dimensiuni.

Și acum vom citi împreună declarațiile de maximă importanță ale lui Lucrețiu Pătrășcanu despre o serie de momente-cheie legate de actul de la 23 august 1944; completările între paranteze drepte ne aparțin.

Primul moment este certificarea unei proiectate întrevederi între Lucrețiu Pătrășcanu și mareșalul Ion Antonescu. (În transcrierea documentelor, am respectat întru totul textul originalului).

„Declarație

Subsemnatul L. Pătrășcanu, în legătură cu întrevăderea avută cu Piki Vasiliu [subsecretar de stat la Ministerul afacerilor interne, inspector general al Jandarmeriei], declar următoarele:

La sfârșitul lui martie 1944 sau în primele două zile ale lui aprilie 1944 — în orice caz înainte de 4 aprilie — într-o dimineață pe la orele 7-7.30 a venit un agent și mi-a comunicat că trebuie să merg la comandantul Jandarmeriei, pe Șoseaua Ștefan cel Mare. M-am îmbrăcat și m-am dus cu agentul. În tramvai l-am întâlnit pe Nițulescu, care a voit să-mi vorbească, dar l-am făcut semn că sînt cu agent și el nu s-a apropiat de mine.

La Jandarmerie am fost introdus în biroul lui [Constantin] Anton [șeful de stat major al Inspectoratului General al Jandarmeriei]. După o jumătate de oră am fost chemat de Piki Vasiliu.

După ce s-a interesat de tratamentul medical, motivul întreruperii domiciliului obligator, mi-a spus că Antonescu se gîndește să încheie armistițiul și voiește să știe dacă conducerea P.C.R. ar forma o delegație, care să înceapă preliminarile. Crezînd că totul este o provocare polițistă, i-am răspuns că n-am nici o legătură cu conducerea P.C.R., că urmez doar tratamentul medical și frecventez biblioteca Academiei. Piki Vasiliu a insistat și a revenit mai accentuat asupra intențiilor lui Antonescu să încheie armistițiul. Mi-am dat seama că poate, totuși, e ceva serios, discuția aceasta avînd loc după Uman [localitate din Ucraina, eliberată de armatele sovietice la 10 martie 1944]. Am continuat să neg, mai departe, orice legătură cu conducerea P.C.R., dar i-am răspuns la insistențele lui, că-i pot spune părerea mea personală și anume: războiul lui Hitler e pierdut și România e foarte bine să rupă cu Hitler și să se încheie armistițiul ieșind din război și din Axă. În ce privește delegația — tot ca pă-

rerea mea personală — că ar trebui făcută din reprezentanții tuturor organizațiilor și formațiilor antifasciste, astfel încît să se poată vorbi în numele poporului român. Piki Vasiliu a notat ce am spus și m-a întrebat dacă aș accepta să-l văd pe Ion Antonescu și să discut cu el problema de mai sus. Am stat puțin pe gînduri. Mi-am amintit că la radio Moscova s-a spus odată — chiar în 1944 — că guvernul sovietic este gata să încheie armistițiul chiar și cu Antonescu, dacă România rupe cu Axă. În același timp, cum toată activitatea politică a P.C.R. era concentrată asupra aceleiași chestiuni: scoaterea României din războiul antisovietic și ruperea de Axă — indiferent cine le-ar fi făcut — am răspuns afirmativ. Piki Vasiliu m-a rugat să viu a treia zi, la orele 10 dimineața, în Piața Romană lângă un depou [stație] de benzină, unde mă va aștepta cu mașina. M-a mai rugat să se țină cel mai adînc secret asupra celor discutate, din cauza Gestapoului. În aceeași zi, l-am chemat pe Bodnăraș — cu care aveam atunci legătură permanentă, fiind în timpul pregătirii înlăturării lui Forș [secretarul general al partidului comunist, înlăturat în noaptea de 3 spre 4 aprilie 1944] (cred că l-am chemat prin Orbanas, legătura lui — legătura mea fiind Lucia Flicher) și ne-am văzut seara la Lucia Flicher, pe str. Londra — casa ei utilizînd-o totmai pentru întîlnirile cu Bodnăraș. l-am comunicat acestuia toate cele arătate mai sus. Cum nu luase ființă noul Secretariat [al C.C. al P.C.R.], iar înlăturarea lui Forș și a Secretariatului de atunci fiind hotărîtă, n-am avut cu cine mă sfătui ce trebuie să fac, decît cu Bodnăraș. Acesta a fost de acord să-l văd pe Antonescu, pe baza punctului de vedere expus lui Piki Vasiliu în ce privește delegația.

A treia zi m-am dus în Piața Romană, la ora 10, și Piki Vasiliu mă aștepta, în civil, la volanul unei mașini. M-am suit în mașină și acesta mi-a spus că întrevăderea cu

Antonescu nu va avea loc deoarece acesta se mai gîndește, situația încă nu este atît de gravă etc. Am luat la cunoștință răspunsul și Piki Vasiliu m-a lăsat în fața școlii. Pe Bodnăraș nu l-am revăzut decît după 2-3 zile — întrucît, între timp, Forș a fost înlăturat. L-am revăzut — cred — tot la Lucia Flicher. l-am povestit contramandarea întîlnirii cu Antonescu. Curînd s-a format noul Secretariat și am fost chemat la o ședință. N-aș putea preciza dacă atunci sau mai tîrziu am comunicat întregului Secretariat discuția cu Piki Vasiliu dar tin minte că în 1945, vorbind cu Constantin Părvulescu — secretarul general al Partidului în 1944 — ne-am amintit de chestia cu Antonescu. Deci am făcut Secretariatului nou, în plenum lui, referat asupra propunerii lui Antonescu, pentru că altfel Părvulescu nu avea de unde să știe.

În 1946, cînd s-a făcut instrucția lui Ion Antonescu la Ministerul de interne, unul dintre anchetatori l-a întrebat de ce n-a încheiat armistițiul. Antonescu a răspuns că s-a gîndit la acest lucru și a voit să aibă o întrevădere cu mine, pe această chestiune, dar întrucît eu am spus că delegația trebuie să reprezinte poporul, iar el voia să-l reprezinte pe el și guvernul lui — întîlnirea n-a mai avut loc. Cu alte cuvinte nu i-a plăcut punctul de vedere comunicat de mine.

Semnez liber și nesilit de nimeni”.

Această declarație din noiembrie 1951 este urmată de o a doua, *identică* în conținut, la 10 mai 1952, și de o a treia, *identică* în conținut, la 15 septembrie 1952. Era, după cum specificam, o metodă a anchetatorilor: de a repeta întrebările asupra aceluiași puncte stabilite de ei pentru a determina pe arestați să se contrazică în propriile declarații. Transcriem din cea de-a treia declarație alte întrebări referitoare la tatonările de pace ale României din primăvara anului 1944:

Întrebare:

În această perioadă, ce tratative se duceau cu Cairo?

Răspuns:

Eu nu știu ce tratative se duceau în această perioadă. La una din consfătuiri, la Safianu acasă, mi-a spus Buzzești că are legături cu aliații prin Constantinopol, prin Crețeanu care era acolo, iar la sfârșitul lui aprilie, în preajma plecării, a venit Vișoianu la mine spunându-mi că regele îl trimite la Cairo.

Întrebare:

Cum a ajuns Vișoianu să-ți spună că pleacă la Cairo și de ce ți-a spus?

Răspuns:

Înainte de a lua legătura cu palatul, am trimis pe nevăstă-mea la Vișoianu, pentru a-mi face legătura cu el. La întâlnirea cu el au discutat și situația politică în general și din discuția cu el și-a dat seama de activitatea politică a mea.

Eu am făcut legătura cu el pentru a vedea ce se petrece la palat și care-i atmosfera acolo.

În preziua plecării lui la Cairo, am avut o întâlnire cu el la Florica Brătescu-Voinescu, unde mi-a spus că regele îl trimite pe el la Cairo pentru a lua legătura cu aliații.

El mi-a spus că este împotriva plecării lui, dar nu poate să-l refuze pe rege.

El nu mi-a spus nimic din ceea ce i-a spus regele, să discute el la Cairo cu aliații.

Întrebare:

A mai plecat cineva care deasemeni te anunța că pleacă din țară?

Răspuns:

Da, m-a anunțat Aușnit.

În preziua plecării lui, Gută Steinberg mi-a organizat o întâlnire cu Aușnit la el acasă. În această întâlnire el mi-a spus că pleacă din țară și m-a întrebat dacă conducerea Partidului are de trimis vreun mesaj. Eu i-am spus că nu am de trimis nimic. După aceasta m-a întrebat ce poate să comunice cercurilor politice din Apus. Eu i-am spus să comunice că în România există o mișcare de rezistență condusă de comuniști și că

această mișcare se întărește pe zi ce trece. După aceasta nu l-am mai văzut pe Aușnit până după 23 August în decembrie la recepția la englezi.

Întrebare:

Căror fapte se datorește că atât Aușnit cât și Vișoianu s-au întâlnit cu dumneata înaintea plecării lor la Cairo?

Răspuns:

Acest lucru se datorește faptului că ei știau că eu sint în conducerea Partidului și ei lucrau cu Partidul.

Ei voiau să informeze conducerea Partidului de aceste lucruri.

Lt. col. de Securitate,
Soltuțiu Ion."

Un alt moment asupra căruia a fost anchetat Pătrășcanu este formarea delegației române care la 29 august a plecat la Moscova pentru a semna armistițiul cu cele trei puteri ale coaliției antihitleriste — U.R.S.S., S.U.A. și Anglia —, precum și discuția arestatului cu ambasadorul englez în capitala sovietică, A.K. Kerr.

„Declarație

Subsemnatul L. Pătrășcanu, la întrebarea de mai jos declar următoarele:

Întrebare:

Cum și din cine s-a format comisia de ducere a tratativelor în vederea Armistițiului?

Răspuns:

În prima ședință a Consiliului de Miniștri, a guvernului Sănătescu, care a avut loc în ziua de 25 august 1944, în subsolul „B.N.R.”, s-a ridicat chestiunea începerii imediate a tratativelor de Armistițiu. Pe front se luase deja contact între comandamentul sovietic și cel românesc. Maniu a propus când a început discuția, ca din partea României să fie trimis un general. Chestiunea începerii tratativelor de Armistițiu a ridicat-o ministrul de Externe de atunci, Niculescu-Buzești. M-am ridicat împotriva propunerii lui Maniu, care și cu această propunere se menținea pe vechea lui poziție de a nu lua nici un angajament politic ca șef al P.N.T. în ce privește Armistițiul. Eu am cerut ca să se trimită o dele-

gație mai largă — în care să fie reprezentat și elementul politic din noul guvern. Întrucât — în ce mă privește — socotam că cea dintâi și principală problemă după reușita lăviturii de Stat este de a asigura o cât mai rapidă și efectivă participare a României la războiul antihitlerist și pentru a avea siguranța că delegația trimisă va merge hotărâtă și fără rezerve pe această linie, am propus ca și eu să fac parte din delegația de Armistițiu, tocmai în vederea scopului de mai sus. În fața argumentelor mele și a propunerii făcute, Maniu a cedat, s-a declarat de acord cu o delegație reprezentativă și a propus ca Ghiță Pop — pe atunci secretar general al P.N.T. — să facă parte din delegație. Am fost de acord cu această propunere și cu desemnarea, din partea Consiliului, a lui Dămăceanu — subsecretar de stat la Război — care urma să discute partea militară a Armistițiului. Delegația a fost completată cu Ion Cristu, desemnat de Externe, și cu col. Focșăneanu de la Marele Stat Major. Eu m-am propus să fac parte din delegație — dat fiind [că eram] singurul ministru în delegație, mi-a revenit prin acest fapt președinția delegației. Asupra președinției delegației nu a fost nici un fel de discuție, chestiunea rezolvându-se în acest fel automat.

Întrucât după noaptea de 23 August, au început bombardamentele masive nemțești și legătura cu Partidul a fost pentru patru zile întreruptă — și fiind în situația de a lua o atitudine imediată — propunerea de mai sus în forma în care am făcut-o din inițiativă proprie și pe răspundere proprie. În prima ședință cu Secretariatul Partidului, în ziua de 26 sau 27 august, am comunicat cele discutate în Consiliul de Mi-

¹ Studiind aceste texte ne apare evident că deși prin conținut declarațiile reflectă punctul de vedere și mai ales fapte și informații cunoscute doar de Lucrețiu Pătrășcanu, stilul lor este mai degrabă al anchetatorului, care-i rezumă declarațiile după orele de interogatoriu.

niștri relativ la Armistițiul și Secretariatul a aprobat să plec în calitate de președinte al delegației la Moscova.

Semnez liber și nesilit de nimeni. 24 iulie 1951."

„Declarație

Subsemnatul L. Pătrășcanu, la întrebările de mai jos declar următoarele:

Întrebare:

Ce ați discutat la Moscova cu ambasadorul Kerr?

Răspuns:

În noaptea când am ajuns la Moscova, am adresat o scrisoare personală Ministrului de Externe Sovietic, la care am primit răspuns după câteva zile. Trei sau patru zile după sosire am fost chemați — eu ca președinte și cu doi membri ai delegației — la Ministerul de Externe Sovietic. Am desemnat din delegație pe generalul Dămăceanu și pe Vișoianu. Am luat atunci contact la Kremlin cu Ministrul de Externe Sovietic și cu adjunctul său. S-au discutat liniile generale ale armistițiului și — după propunerea mea — participarea României la războiul antihitlerist, Dămăceanu dînd unele lămuriri de ordin militar privind efectivele românești, armamentul lor etc. Prin funcționarul de la Externe, sovietic, care ținea legătura cu delegația românească, am rugat pe ministrul adjunct sovietic să mă primească în audiență. Ministrul adjunct m-a primit imediat și am discutat cu el diferite chestiuni, privind și Armistițiul și situația politică din țară. În cursul acestei discuții mi-a spus că tratativele întîrzie din cauza guvernului englez — care urma să facă o comunicare în legătură cu redactarea definitivă a proiectului de convenție a Armistițiului. I-am spus că voiu lua contact direct cu reprezentantul Marii Britanii de la Moscova, pentru a urgenta începerea tratativelor. Prin funcționarul sovietic de la Externe, am aranjat o întrevedere cu Kerr, ministrul Angliei la Moscova. Am fost la el, împreună cu Știrbey și Vișoianu — de două ori, în ambele dăți ridicînd chestiunea, pentru ce guvernul englez nu

trimite răspunsul așteptat. El mi-a declarat prima oară că s-a comunicat dominioanelor textul definitiv al convenției și că aștepta răspunsul lor și că el va comunica la Londra cererea delegației române, de a urgenta începerea tratativelor. Cum totuși au mai trecut cîteva zile și tot nu au început tratativele din cauza aceleiași întîrzieri pusă de guvernul britanic — am fost și a doua oară, insistînd asupra acestui fapt. Kerr mi-a spus că a comunicat la Londra și probabil că răspunsul va sosi curînd. O zi sau două după această nouă vizită, au început tratativele de Armistițiu — englezii dîndu-și asentimentul la formarea defini-

Armistițiului și vizitele au fost și la el foarte scurte.

Semnez liber și nesilit de nimeni. 24 iulie 1951."

Ultimul document din acest ciclu este declarația explicită a lui Pătrășcanu care lămuirește un alt document publicat în revista noastră privind pe condamnații la moarte în procesul mareșalului Ion Antonescu (*Magazin istoric*, nr. 6/1991, pp. 49-56).

„Declarație

Subsemnatul L. Pătrășcanu, declar următoarele în legătură cu Eugen Cristescu:

După condamnarea grupului de criminali de război în frunte cu I. Antonescu, a venit la Minister în audiență Radu Xenopol, spunîndu-mi

Primire la Președinția Consiliului de Miniștri a unei delegații de generali și ofițeri sovietici. În imagine (de la stînga la dreapta): generalul Constantin Sărațescu, Lucrețiu Pătrășcanu, un colonel sovietic și Constantin, Titel Petrescu

tivă a proiectului de Convenție.

Amănuntele discutate cu Kerr nu mi le aduc aminte, dar toată discuția a privit tratativele de Armistițiu și ambele vizite au fost foarte scurte.

Întrebare:

Despre ce ați discutat la Moscova, cu Harriman?

Răspuns:

Și discuția cu Harriman a privit tot urgentarea tratativelor de Armistițiu. Întrevederea cu el am aranjat-o tot prin funcționarul sovietic, care ținea legătura cu delegația română. Amănunte din discuția cu Harriman nu-mi amintesc, dar și cu el nu am discutat decît în legătură cu

că Eugen Cristescu își ia angajamentul să dea pe mîna organelor Statului aparatul Intelligence-Service-ului, care lucrează în România. Cum știam legăturile lui Xenopol cu soția lui Cristescu, mi-am dat seama că comunicarea lui este autentică și mi-am și închipuit că soția lui Cristescu i-a adus și lui acest angajament la cunoștință. Dar cum nu mă interesau amănuntele, ci faptul în sine, nu i-am cerut lămuriri. Dîndu-mi seama că comunicarea lui Xenopol este adevărată, am comutat pedeapsa lui Cristescu de la moarte, așa cum figura pe lista mea, în închisoare pe viață și la palat m-am dus cu 4 nume. Lista

celor grațiați și a celor ce urma să fie împușcați am arătat-o numai la doi oameni la Comisia de Control, unde am fost înțeli, și apoi la Partid, unuia din conducători.

Cînd la Comisia de Control, celui care conducea această Comisie [la acea dată generalul sovietic I.Z. Susaikov], am voit să-i detaliez motivele care m-au făcut pe unii să-i grațiez, pe alții să-i execut — acel conducător m-a oprit și mi-a spus că această este o chestiune care privește exclusiv guvernul român — de unde am dedus că de astă dată fiind vorba de execuții — acel conducător al Comisiei nu voește să ia atitudine, lucru care mi-a apărut foarte explicabil. Am voit ca chestia cu Cristescu să o arăt acelui conducător sovietic — dar în urma felului cum a decurs discuția nu am apucat să o fac. M-am gîndit la acel conducător, dîndu-mi seama că chestia Cristescu, în general, trece de competența organelor Statului Român. Cum prin faptul grațierii lui, știam că Cristescu va fi pus în situație să-și țină angajamentul — avînd tot interesul s-o facă — nu m-am mai interesat de urmări. De altfel am fost de părere că cu cit va ști [mai] puțină lume despre acest angajament și mai ales de ceea ce deținea Cristescu ca material informativ, cu atît era mai bine, deoarece în 1946 — lucrurile nefiind încă gata pentru o răfuială cu englezii — care figurau în Comisia de Control, era prematur să se discute despre angajamentul lui Cristescu.

Cînd Xenopol mi-a adus la cunoștință acest angajament, eu am socotit de datoria mea să fac ca Cristescu să trăiască — atît și nimic mai mult. Cui urma el să-i încredințeze secretul lui, cînd și în ce chip, nu era nici în atribuția mea și nici nu m-am gîndit să cercetez mai departe lucrurile.

Pentru aceste motive n-am comunicat absolut nimănui comutarea pedepsei de la moarte — așa cum am socotit în primul moment că urma

să se întîmple — la închi-soare pe viață. Aceasta am făcut-o din absolut proprie inițiativă — așa cum am procedat și cu ceilalți.

Pentru motivele de mai sus n-am comunicat nici conducerii Ministerului de interne, bînuind că Cristescu nu este la Interne ci în alt loc.

Semnez liber și nesilit de nimeni. 18 iulie 1951.

Prezentul proces-verbal de interogatoriu este identic cu originalul.

Lt. colonel de securitate,
Soluțiu I."

În procesul-verbal de interogatoriu din 10 septembrie 1952, București, desfășurat între orele 17 și 20.30 și contrasemnat pentru conformitate cu originalul de Lt. colonel de securitate I. Soluțiu se repetă aceeași declarație plus o încercare de admenestare din partea anchetatorului:

„Întrebare:

Față de această afirmație a dumitale că numai pentru acest motiv l-ai scăpat pe Eugen Cristescu, ai adus la cunoștința organelor românești de competență, spre a se putea folosi de cele ce afirmi d-ta?

Răspuns:

Nu. Despre ceea ce am arătat în legătură cu Eugen Cristescu nu am spus nimănu.

Întrebare:

Atunci înseamnă că nu acesta era motivul salvării lui Eugen Cristescu de către d-ta, deoarece logic și normal era să arăți Ministerului de interne sau organelor de anchetă care se ocupau de Eugen Cristescu că el nu a fost sincer în anchetă și că el mai ascunde foarte multe lucruri, nu?

Răspuns:

Eu am socotit că nu trebuie să spun nimănui ce mi-a transmis Eugen Cristescu prin Xenopol, deoarece știam că organele de anchetă pînă la urmă, tot vor afla de la Cristescu cele ce le-a comunicat de la arest. Alți răspuns nu am de dat.

Întrebare:

Ce a însemnat acest lucru cînd d-ta ministru al Justiției

în funcțiune ai intrat în legătură cu criminalul de război Eugen Cristescu prin Radu Xenopol și ai luat măsuri de a-l salva dintr-o situație peste capul Ministerului de interne și a organelor sale?

Răspuns:

Nu a însemnat nimic. Așa am considerat că trebuie eu să fac și am procedat excelent!

ss/L. Pătrășcanu."

Cred că toate aceste documente (deși date de L. Pătrășcanu în condițiile grele ale detenției), prin ineditul și laconismul informației istorice (nealterată de intervenția anchetatorilor), aduc la lumină noi detalii de mare însemnătate despre evenimentele istorice de acum 45-47 ani care nu mai trebuie truate, exagerate, inventate, ci doar corect interpretate.

Chiar și aceste documente pur relative ale faptelor au fost total denaturate de anchetatorii securității care, în ciuda celor trei declarații ale lui Pătrășcanu citate aici, susțin că el a arătat că în timpul războiului a dus tratative nu numai cu partidele „reacționare”, cu regele și cu reprezentanții capitalului englez în România, ci și cu guvernul Antonescu.

O colecție de falsuri, minciuni, încălcări flagrante și premeditate ale oricăror norme juridice civilizate, toate cu consecințe criminale atît în cazul Pătrășcanu, cît și în numeroase alte cazuri, așa ni se înfățișează încă de pe acum drumul Golgotei pe care l-au urcat atîția dintre nevinovații osîndiți sau uciși de anchetele justiției și temnițele totalitariste. Sperăm să aducem la lumină și alte mărturii ale acestui drum spre infern la care au fost impuse mari personalități și mulți oameni simpli nevinovați. ■

¹ Aici Lucrețiu Pătrășcanu își dezvăluie propriul stil și răspunsul echivalează cu un dispreț nemăscat față de anchetator pe care-l socotea probabil și incult și incompetent.

„Nici Stalin nu va putea aproba acest masacru...”

Avem în față Dosarul nr. 3 238. L-am putea considera o piesă a acelor „arhive secrete” despre care atât de mult se vorbește în ultimul timp. Poate fi privit astfel, dar numai situându-l într-un context istoric. Dacă până în decembrie 1989, el părea un dosar obișnuit, conținând acte prin care o persoană ce se considera nedreptățită și solicită o pensie corespunzătoare, își justifică cere-

rea prin diverse piese probatorii ale activității desfășurate, acum dosarul capătă o semnificație prevalent politică și prin aceasta istorică.

Constantin Costișel, fost colaborator apropiat și însoțitorul lui Petru Groza, în perioada în care acesta a fost prim-ministru, a depus în acest dosar și o mărturie ce depășește sfera problemei în sine, ea definește începutul unei întregi epoci. Iată mărturia:

„În 1948, pe cînd dr. Petru Groza era prim-ministru, mă lua cu el dimineața cînd mergea să facă tenis, pe care îl practica adesea. Ducîndu-mă ca de obicei să-l iau de acasă, l-am găsit foarte tulburat, galben la față și mi-a mărturisit că nu dormise toată noaptea. Am plecat cu el pe drum. Contrar obiceiului său de om voios și povestitor, de astă dată era tăcut, îngîndurat și frîmîntat de gînduri care îi chinau chiar fizionomia.

Îngrijorat, am căutat să-l ispitesc cu diferite întrebări la care el nu răspundea și părea că nu mă aude. Ne-am plimbat astfel o oră tăcînd. La un moment dat mi-a spus:

— Costișel, pot să am încredere în dumneata?

— Domnule președinte... doar mă cunoașteți de zeci de ani de zile...

După multe ezitări, a început să-mi se mărturisească:

— Astă noapte, pe la orele 12, o voce la telefon mă imploră să mă duc imediat la sediul Comitetului Central al partidului, căci se pun la cale fapte foarte grave de care voi răspunde și eu.

Cînd am întrebat cine este, mi s-a închis telefonul. Tulburat și nedumerit, m-am îmbrăcat în grabă și am pornit spre Comitetul Central. Acolo, spre surprinderea mea și a celor prezenți, am găsit pe Ana Pauker, pe Vasile Luca, pe Iosif Chișinevski și pe Teohari Georgescu. Se găseau în plină discuție aprinsă, iar intrarea mea i-a surprins și încurcat.

I-am întrebat despre ce este vorba, căci în calitate mea de prim-ministru aș dori să fiu și eu informat, ca să nu fiu surprins de evenimente. Erau cu toții congestionați la față în urma discuțiilor avute și nu prea voiau să-mi comunice subiectul discuțiilor. După multe insistențe, i-am asigurat de devotamentul meu pentru partidul comunist și de încrederea pe care trebuie să o aibă în mine. Vasile Luca mi-a spus

că ei au discutat suprimarea celor 6 500 oameni arestați, majoritatea intelectuali, conservatori reacționari și dușmani ai poporului, care, dacă vor fi lăsați în viață, ar putea deveni foarte periculoși... Că în urma discuțiilor avute, ei erau cu toții de acord că singura soluție era să scape de ei, să se facă o noapte a Sfințului Bartolomeu ca în Franța și să fie cu toții suprimați, așa precum au suprimat legionarii, pe miniștrii arestați la Jilava, într-o noapte. «Decît să ne suprimăm ei pe noi, mai bine îi suprimăm noi pe ei, cît timp îi avem în mină. Așa au făcut și bulgarii».

Îngrozit și desfigurat, am început să urlu și să le spun că printre arestați se mai găsesc și rude de ale mele și prieteni, care m-au ajutat în vremuri grele, cînd și eu eram arestat și mi-au salvat viața. Că suprimarea lor fără judecată va avea un ecou internațional foarte nefavorabil pentru țară și pentru regimul nostru și chiar pentru Partidul Comunist Român. Că nici Stalin nu va putea aproba acest masacru în masă și chiar lui îi vor face greutăți în confruntarea lui cu [foști] aliați din război, care nu vor aproba acest masacru și vor crede să Stalin l-a ordonat... Nimeni nu va crede că este o inițiativă particulară a unora dintre conducătorii Partidului Comunist Român... Că este mai bine să-l întrebe pe Stalin, care are răspunderea a tot ce se întîmplă în țara noastră și se face de [căt]re reprezentanții Partidului Comunist Român.

Două ore am discutat apoi cu Vasile Luca, cel mai înverșunat și mai cu autoritate dintre ei. Desfășurîndu-i toate argumentele care mi-au venit în minte, încet-încet, am observat că se face lumină în capul lui Vasile Luca și că i se înmoaie inima, spunîndu-i că printre arestați se găsesc și mulți secui reacționari și mulți germani. Că răspunderea este enormă și istorică, iar eu nu pot să-mi iau partea mea de răspun-

dere la acest masacru al intelectualilor români, iar dacă se întîmplă acest fapt, eu îmi prezint demisia, orice consecințe ar fi să îndur după aceasta... Că demisia ar fi o dezavuare a celor ce au hotărît masacrul, fapt care va fi comentat de adversarii noștri și de presa din Occident.

Față de opunerea mea categorică, dar mai ales de argumentul Stalin și Occident, Luca i-a convins și pe ceilalți ca să amine hotărîrea și să gasească o altă soluție fără zgomot, într-o realizare aceluiași scop... Astfel, în zori m-am înnoptat acasă zdroidit și desfigurat. A fost cea mai cumplită noapte din viața mea, frate Costișel, și te rog să închizi în sufletul dumitale ce ți-am povestit, căci pe lîngă panica ce-ai trezi astfel de destăinuri, și eu și dumneata vom putea fi suprimați. Cînd va veni vremea, și va veni odată, dacă vom mai trăi, vom putea vorbi deschis și despre aceasta. Pînă atunci mormîntul tăcerii.

În acea zi, nici dr. Petru Groza nu a mai făcut tenis ca de obicei, iar eu l-am condus acasă și apoi la Președinția Consiliului de Miniștri”.

Aceasta este mărturia. Am transcris-o aidoma, preluînd atît punctele de suspensie, cît și sublinierile autorului ei. Desigur, marea majoritate a personajelor acelei nopți (ce puteau declara o altă noapte a Sfințului Bartolomeu, dar de data aceasta în România), dacă nu chiar toate, sînt dispărute. Dar cu încrederea istoricului în șansa documentului de a supraviețui (desigur nu întotdeauna) și de a apare cînd nu te aștepti, așteptăm să găsim și alte piese care să autentifice această cutremurătoare depoziție făcută într-un moment cînd autorul ei nu se gîndea că va fi făcută publică. Textul relatării lui C. Costișel este datat 26 februarie 1971.

M. ȘTEFAN

UN CĂRTURAR UMANIST IGNORAT:

FILIP MORE DIN CIULA

IOAN DRĂGAN

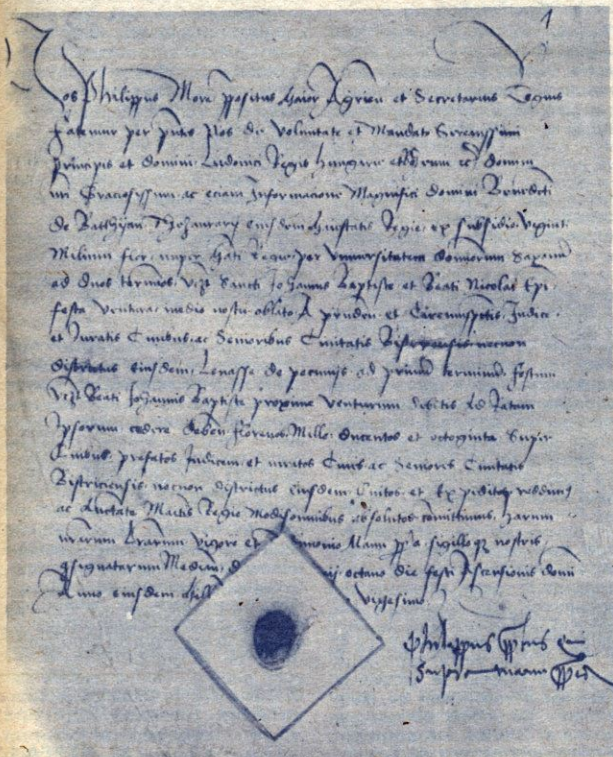
Numele lui Filip More din Ciula era aproape cu totul necunoscut istoriografiei noastre pînă în anul 1966, cînd reputatul medievist clujean, profesorul Francisc Pall, menționa originea lui românească într-un studiu sintetic asupra renașterii și reformei în istoria României.

Remarcată apoi, succint, de către distinșii exegeți ai umanismului românesc Sigismund Jakó (Philobiblon transilvan, București, 1977) și Virgil Cîndea (Rațiunea dominantă, Cluj-Napoca, 1977), personalitatea lui Filip More impune o atenție sporită, el înscrîndu-se în plelada cărturarilor deschizători de drumuri în cultura umanistă din țara noastră.

Între oștenii lui Iancu de Hunedoara

S-a născut în preajma anului 1470, în localitatea Ciula din Țara Hațegului — proprietate ereditară a familiei —, fiind al șaselea dintre cei opt copii ai nobilului român Vlad din Ciula. Familia Ciula, menționată documentar pentru înția dată în anul 1404, se număra printre puternicele familii nobiliare românești din această străveche formațiune politico-administrativă — Țara Hațegului. La 25 august 1404, *Ladislaus filius Michaelis de Chula*, cum glăsuiește documentul, era propus ca „om de măturie” (*homo regius* potrivit terminologiei utilizate în cancelaria vremii), ca și faptul că domeniul Ciula nu este menționat între daniile pe care familia le-a primit în secolul XV, ne determină să credem că aceasta va fi fost

Facsimil din manuscrisul înțitului umanist român — Filip More din Ciula

innobilată încă din veacul anterior, poate spre sfârșitul sec. XIV, când astfel de acte au devenit destul de frecvente în rîndul cnezimii române din zona Hațegului. În afară de Ciula (cunoscută și sub numele de Ciula Mare), familia deține și domeniul Tuștea (pe care un document din anul 1504 o desemnează, de asemenea, ca fiind „părintească” — *aviticis*) și diferite domenii căpătate ca danii pentru activitatea desfășurată în rîndurile oștii lui lancu de Hunedoara. După cum se știe, acesta, în calitate de voievod al Transilvaniei, a acordat multă atenție recrutării de oșteni din rîndul nobilimii mărune și al țăranilor români din Transilvania, creîndu-și un puternic corp de oaste pe care s-a bizuit în acțiunile sale antiotomane. Din rîndul acestor oșteni au făcut parte și diferiți membri ai familiei Ciula, care, pentru activitatea susținută alături de voievod (să nu uităm că el însuși se ridicase din rîndurile cnezimii Țării Hațegului), au fost răsplătiți cu diferite pămînturi. Astfel, în anul 1447, Ioan, fiul lui Mihail din Ciula, a fost răsplătit de lancu (pe atunci guvernator al regatului Ungariei) cu părți de moșie în Densuș, pe care urma să le stăpînească împreună cu cnezii din această localitate, cu care, de altfel, Ciulanii se înrudeau. Potrivit documentelor, familia mai stăpînea pămînturi ori părți de moșii în Totești, Valea, Dealul Negru, precum și la Hățegel. Se număra, așadar, printre familiile bogate și puternice din Transilvania, ceea ce explică și atenția cu care era urmărită instrucția tinelor vîrstare provenite din rîndurile ei. Mai mulți dintre membrii familiei sînt menționați a fi urmat școli înalte, chiar universități. Astfel, în 1445 la Cracovia studia un *Stephanus Thome Czula*, iar în anul 1492, *Johannes de Transsilvania alias de Cwla*, era student al aceleiași universități; pentru ca doi ani mai tîrziu să devină *Baccalaureus artium* al ei.

Ascensiunea vertiginoasă a

familiei se leagă de domnia lui Matei (Matia) Corvinul (1458-1490), fiul lui lancu și, cel puțin în prima parte a domniei, executorul legatului antiotoman al tatălui său, pe care cnezii și nobilii români hațegani îl susținuseră. Aceeași prezență masivă o constatăm pînă la 1465, cînd proaspătlul rege lupta pentru consolidarea tronului, redeschizînd conflictul cu otomanii. În politica de centralizare, el s-a sprijinit îndeosebi pe orășenime și pe păturile mici și mijlocii ale nobilimii comitatense, din rîndurile cărora a ridicat dregători, curteni și sfetnici apropiați.

În noile condiții, nobilimea hațegană, prin diferiți membri (între care și unii ai familiei Ciula), a atins înalte trepte ale carierei politico-militare și eclesiastice. Astfel, dintre cei opt copii ai lui Vlad de Ciula, trei — prin merite deosebite pe frontul antiotoman — au dobîndit înalte funcții sociale: Ladislau Ficior — comis, ban de Jaice și Severin, în intervalul 1479-1492; Gheorghe More — mare comis, căpitan și apoi ban de Belgrad (1489-1507), Nicolae Cînde — ban de Sabac; Ioan zis Oancea — castelan în 1489 de Unguraș.

Se cuvin unele precizări în legătură cu numele More sau Ficior, atribuit diferiților membri ai familiei. Acest nume — More — purtat de Filip, precum și de frații săi, Gheorghe, Mihail, Ioan și — în unele documente — de Ladislau era destul de răspîndit în rîndul românilor transilvăneni la finele sec. XV și începutul celui următor. El apare pe la începutul deceniului șapte al secolului al XV-lea și este purtat exclusiv de români, îndeosebi cei angajați cu leafă în armata regelui Matei Corvin. Pentru etimologia cuvîntului, încă incertă, ar putea fi luat în considerare vechiul apelativ românesc *măre*, deformat într-un mediu lingvistic străin.

Rămăs orfan de tată în 1480, cînd avea vîrsta de aproximativ zece ani, Filip More din Ciula a fost crescut de frații săi, în principal de

Ladislau, la acea dată ban de Bosnia. În documente, Filip este amintit pentru prima dată în 24 februarie 1489, ca stăpîn, alături de frații săi, al moșiei Șirioara, din comitatul Dăbica. Într-un alt act, din 17 mai 1496, e menționat și ca stăpîn al moșiilor Mărgăul Mare și Mărgăul Mic, din comitatul Cluj. La acea dată, Filip se afla de șase ani la Bologna, unde dobîndise o solidă formație spirituală umanistă. Revenit în țară în primăvara anului 1500 a deținut diferite dregătorii: secretar regal, mareșal al curții, prepozit de Agria, apoi de Pecs (1520), iar patru ani mai tîrziu episcop, demnitate pe care o va păstra pînă la sfârșitul vieții (1526).

Inscripțiile de la Sarmizegetusa

Filip More s-a format, așadar, în atmosfera de puternică emulație umanistă de la finele sec. XV, întretînută prin influența directă a „umanismului italian” și ilustrată de personalități de seamă, între care se va număra, cîteva decenii mai tîrziu, și Nicolae Olahus. La Bologna, unde și-a făcut studiile universitare, Filip More a fost elev al lui Filip Beroaldus cel Bătrîn (1453-1505), studiînd, cu asiduitate, retorica, latina, operele lui Plautus și Plinius. A frecventat, de asemenea, și alte centre din peninsulă — Ferrara, Veneția și, probabil, Roma — și a legat prietenii cu personalități distinse ale timpului, între care Aldus Manutius din Veneția, celebrul tipograf și editor (inventator, între altele, al caracterului de litere — aîdine — ce-i poartă numele), Rafael Regius, profesor la Padova ș.a. El și-a exprimat prețuirea pentru înzeestratul fiu al lui Vlad din Ciula, dedicîndu-i diferite ediții de autori clasici sau contemporani. Astfel, în 1496, în lucrarea *Comentarii QuestNonum Tusculanarum*, Filip Beroaldus omagia zelul elevului său aflat de șase ani în casa lui,

amintind, totodată, ilustra familie din care provenea; un exemplar din acest incunabul se păstrează în biblioteca Teleki din Tirgu-Mureș. În 1513, Rafael Regius i-a dedicat o ediție a *Metamorfozelor* lui Ovidius, iar Aldus Manutius, în același an, i-a dedicat o ediție a lui Cicero, și un an mai târziu l-a menționat în prefața cărții sale *Athenaeus*.

Filip More însuși s-a străduit în direcția punerii în valoare a unor scrieri sau vestigii istorice. Și dacă încercarea de editare a operei cărturarului Janus Pannonius a rămas fără rezultat, datorăm lui Filip More ducerea în Italia a inscripțiilor romane, culese, la îndemnul său, de un alt învățat al vremii, Ioan Mezerzius, inscripții pe care a intenționat să le publice împreună cu Andrea Solanus. Valoroasa colecție epigrafică a dăruit, datorită efortului său de a o copia, până în zilele noastre, numele lui Filip More fiind înscris în volumul al treilea al celebrei culegeri *Corpus Inscriptionum Latinarum*, alcătuită de Theodor Mommsen.

Legăturile cu Transilvania natală s-au menținut nu numai prin amintirea originii în distincția nobiliară „de Ciula” și prin preocupările epigrafice, sugerate, desigur, de impunătoarele ruine ale Ulpiei Traiane Sarmizegetusa din vecinătatea Ciulei natale, ci și prin vizite directe, ca aceea din 1520, când a trecut prin Sibiu, Idrifaia și Gilău. Un document din 24 mai 1520 emis în Sibiu, aflat la Arhivele Statului din Cluj, o chitanță pentru banii de cens primiți de la bistrîeni, păstrează semnătura umanistului, la acea dată mare prepozit de Agria și secretar regal.

Totodată, a întreținut relații strînse cu umanștii ardeleni, precum Ioan Mezerzius, Iacob Pise și Nicolaus Olahus. În privința acestuia din urmă, se cuvine amintit că Filip More l-a cunoscut încă de pe vremea cînd era secretar regal (Olahus fiind la acea dată pă). La recomandarea sa, Olahus a fost numit secretar și, apoi, consilier regal, urmind aproximativ aceeași ie-

rarhie a dregătorilor ca și Filip More. Înregistrăm, astfel, o autentică transmitere a ștafetei între doi reprezentanți de frunte ai umanismului vremii, amîndoi de curată și declarată descendență românească.

Filip More din Ciula a fost și un distins diplomat. Sol la Veneția timp de peste două decenii (1505-1525), trimis în repetate rînduri pentru rezolvarea unor dispute în regiunea dalmată, el s-a remarcat prin deosebitele sale calități intelectuale și oratorice, un *Diario* numindu-l *il notevole orator* (importantul orator). Cu armele elocinței și persuasiunii, el a servit deseori cauza luptei antiotomane, ultima sa misiune diplomatică, întreprinsă în 1526, fiind destinată tot obținerii de ajutoare împotriva primejdiei otomane. A căzut în lupta cu turcii la 29 august 1526 la Mohács, sfîrșitul fiindu-i astfel relatat de către cronicarul Istvanfius: „Filip More... Nu de mult întors din solia îndeplinită la Senatul și Republica Veneției, după ce a primit mai multe rîni de moarte, s-a tras din linia de bătaie și, slăbit fiind, și-a dat suflului pe drum, între mărăcini și stejăriș”.

Personalitatea lui Filip More s-a impus contemporanilor și se impune a fi relevată și posterității, prin calitățile sale multiple de umanist, diplomat, demnitar ecleziastic și dregător. Evoluția sa ilustrează extraordinara vitalitate și pe plan spiritual, nu numai militar, a nobilimii române, ridicate în sec. XV din trecezi Hațegului, Hunedoarei și Banatului. Totodată, aserțiunea făcută de Ștefan Bezdechî în titlul unei lucrări din 1939 — *Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română* — se cuvine amendată. Fără a fi atins strălucitele însușiri și fapte ale celui pe care l-a ajutat să urce în scara ierarhică, Filip More din Ciula se situează, cronologic, la începutul contribuțiilor românești la istoria umanismului european. ■

1917: O VIZITĂ PE FRONT

(Urmare din p. 32)

poziție și apoi dejun la divizie.

Aspectul trupelor excelent. Oamenii, bine sub toate raporturile, cu moralul foarte ridicat și foarte vioși. Generalul Moșoiu este un bun soldat.

După-amiază am mers cu trenul pînă la Căiuți, iar acolo cu trenul pe frontul Diviziei a 6-a (general Arghirescu). Vizita a ținut pînă seara tîrziu...

După-masă, regele a plecat și mi-a spus în momentul despărțirii, că duce cu sine cele mai bune impresii.

Aceste vizite ale regelui pe front, discursurile sale mobilizatoare, decorațiile acordate, dialogul direct cu soldații etc., depășesc semnificația lor pur protocolară, ele avînd un rol important în contracararea influențelor străine ce nu puteau aduce nimic folositor intereselor naționale. Răspîndirea ideilor bolșevice în rîndurile armatei române ar fi însemnat în acele momente un adevărat dezastru, cu urmări, desigur, greu de imaginat, în perspectiva destinului național.

În toate inspecțiile sale pe front, regele a fost însoțit și de o echipă de ofițeri ai „Serviciului fotografic al armatei române”, ce au reușit să immortalizeze pe peliculă numeroase instantanee, ce constituie documente de mare valoare istorică. Întrucît ele nu au cunoscut încă lumina tiparului (cu excepția imaginii nr. 6 de pe planșă), le-am selectat pe cele mai semnificative; tipărirea acestora constituie, sîntem siguri, o contribuție la iconografia unuia dintre cele mai importante evenimente din istoria patriei.

Cristian TRONCOTĂ

VECHI MĂRTURII DE ARTĂ ȘI CULTURĂ

LA BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

GABRIEL ȘTREMPEL

Cea mai veche unitate a Academiei Române, fondată la numai un an după constituirea înaltului for¹, Biblioteca, a făcut obiectul citorva articole, scrise de noi special pentru Magazin istoric². Unele din acestea s-au referit la colecțiile de manuscrise românești adunate de-a lungul vremii. Din considerente de spațiu tipografic, nu am consacrat atunci și câteva pagini manuscriselor slave, grecești, latinești și orientale conservate de venerabila instituție, cu atât mai mult cu cât unele se remarcă nu numai printr-o mare vechime, ci și printr-o artă minaturală de excepție. Din cele citeva mii de volume, ce formează tezaurul de cercetare nu numai al românilor, ci și al popoarelor din Balcani, cele mai multe au fost scrise pe pământul românesc. Excepție fac doar manuscrisele în turcă, arabă și persană, a căror

sursă trebuie căutată, evident, în Orientul apropiat.

Pot fi puse numeroase întrebări cu privire la geneza, conținutul, vechimea, circulația acestor relicve, ce demonstrează implicarea noastră în cultura popoarelor din jur — și nu numai — precum și interesul pentru ele manifestat de oamenii de cultură sau așezămintele religioase din țară, care au adunat, au păstrat și ne-au lăsat moștenire aceste mărturii ale vieții spirituale de pe cuprinsul pământului românesc. Căci, chiar dacă unele dintre ele au fost scrise în afara granițelor noastre, faptul de a fi fost adunate în bibliotecă românești, de a fi fost cercetate de oameni de mult dispăruți, le conferă o valoare dincolo de cea strict lingvistică sau bibliofilă.

Scriptoriile mănăstirești

Cel mai important dintre fonduri rămîne cel slav. Nu este locul să stăruim asupra rolului jucat de limba și cultura slavă în viața poporului român. Adoptată sau impusă, ca limbă de stat și de cult, limba slavonă a fost utilizată în cecelariile domnești și în biserică pînă la mijlocul secolului XVII. Este explicabil, așadar, numărul mare de do-

cumente istorice în slavonă, ce ne-au parvenit, precum și prezența în bibliotecile mănăstirești din Țara Românească și Moldova, mai ales, dar și din Transilvania, a unor importante manuscrise slave, cele mai multe de redacție medio-bulgară și medio-sîrbă. Aceste texte co-boară în timp pînă în sec. XIII-XIV și sînt legate strîns de organizarea noastră bisericească și de mișcarea monahală. Mănăstirile au fost și la noi, ca în Occident, centre de cultură, scriitorii, dinspre care se difuzau textele liturgice, scrierile părinților bisericii, textele juridice, cronicile și literatura beletristică — atîta cîtă a fost ea la vremea respectivă. Mănăstirile Tis-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 4/1986; 6/1987, 11/1988, 4/1989, 7, 10/1990

În imagini: viniete și ornamente din manuscrise românești în limba slavonă păstrate la Biblioteca Academiei Române.

mana, Cozia, Cotmeana, Bistrița, Cimpulung, Dealu, Argeș din Țara Românească, Neamț, Bistrița, Putna, Po-brata, Dragomirna, Secu, Biserican, Vorona din Moldova, Peri, Hodoș-Bodrog, din Ardeal, sînt doar cîteva din marile centre de cultura unde sub formă slavă mai întîi, în românește, mai apoi, cînd înlocuirea slavonismelor a devenit fapt împlinit, după anul 1650. Așa cum în vremea lui Constantin Brîncoveanu tipografiile lui Antim Ivireanu tipăreau cărți pentru întreaga ortodoxie, în veacurile XV și XVI din scriptoriile mănăstirilor noastre ieșeau superbe manuscrise slave, bogat ornamentate ce erau difuzate în întreaga lume slavă. Nenumărate manuscrise moldovenesti și muntenesti au ajuns astfel la Athos, la Muntele Sinai, Ierusalim, Bulgaria, Iugoslavia și mai ales în Rusia. Ca să nu mai vorbim de manuscrisele copiate și difuzate în sprijinul bisericii strămoșești din Transilvania.

Odată cu înființarea Bibliotecii Academiei Române, cînd vocile marilor oameni ai neamului — un Odobescu, mai întîi, un D.A. Sturdza, un Ion Ghica, sau Kogălniceanu, iar mai spre finele veacului trecut aceea de profet a lui Nicolae Iorga — au atras atenția asupra condițiilor improprii în care erau păstrate vechile manuscrise, nefolositoare vieții cotidiane călugărești, și au propus trecerea lor în păstrarea Academiei Române. Biblioteca le-a salvat de la distrugere și le-a impus cercetărilor istorice și filologice.

Aceste manuscrise slave, preluate de la mănăstiri constituie fondul principal al colecției academice. Dar nu numai bibliotecile mănăstirești au fost absorbite de Biblioteca Academiei. Multe altele provin de la Muzeul de Antichități, de la Seminarul Central, sau au fost dăruite de numeroșii deținători de valori culturale, cum au fost, spre exemplu, D.A. Sturdza, episcopul Melchisedec Ștefănescu, V.A. Urechia, Gr. To-

cilescu și alții alții. În sfîrșit, în trecut, ca și astăzi, Biblioteca Academiei a cumpărat manuscrise prețioase, plătind nu puține parole anticarilor sau misiților, care se ocupau cu acest gen de negustorie. Și așa se face că astăzi numărul acestor volume se cifrează la 816. Dacă ne gîndim cîte furtuni s-au abătut asupra poporului nostru, cîte invazii și ocupații streine, cîte distrugeri, incendii și alte calamități au trecut peste lăcașurile de închinăciune, ne vom mira că au străbătut, totuși, pînă la noi filele acestor codice, pe care și-au plecat fruntea atîtea suflete deznădăjduite sau osîndite.

Pomelnicul domnilor

Cea mai mare parte a fondului de manuscrise slave al Bibliotecii noastre îl formează cele religioase. Este explicabil acest lucru nu numai pentru că, multe au fost copiate înaintea introducerii tiparului la noi, ci și pentru că biserica și credința jucau rolul fundamental în viața oamenilor acelor timpuri. De la cărțile biblice, ale *Vechiului și Noului Testament*, trecînd prin comentariile lor și alte scrieri ale sfinților bisericii răsăritene, și pînă la lucrări de cult, transmise în zeci de exemplare, aproape întreaga literatură religioasă a circulat și a fost adăpostită în marile biblioteci mănăstirești. Ceea ce ne lipsește sînt doar cîteva cărți ale *Vechiului Testament*, *Cărțile regilor*, *Cărțile*

Macabeilor precum și texte complete ale *Bibliei*. De altfel, vechimea cea mai mare a manuscriselor o dau înseși cărțile biblice. Fragmente de *Apostol* pe pergament din sec. XII-XIII constituie manuscrisul nr. 790, fost al istoricului Mihail Costăchescu de la Iași. Fragmentul de *Evangelhii* de la Rîșnov (ms. 613), tot pe pergament, datează din sec. XIII. Un alt *Apostol* de 215 file, de asemenea pe pergament (ms. 20), cu numeroase ornamente în negru și roșu scris de un oarecare Ștefan, cu text pe două coloane, este datat ca aparținînd veacului XIII, iar de unii specialiști chiar cu un secol mai devreme. Veacurilor XIII-XIV le aparține și *Octoiul* de la Caransebeș (ms. 450), un volum de 157 file, cuprinzînd ultimele patru glasuri. Din aceeași vreme datează și un *Minnei* de la Mănăstirea Neamț (ms. 682) și altele. Toate sînt scrise pe pergament în scrierea semiuncială, specifică fiecărui veac.

Cel mai vechi manuscris datat (1346) este o *Psaltire cu tilc*, un superb volum, tot pe pergament, de 410 file (ms. 205) scris din porunca lui Branco Mladenovici „cu mina mult păcătoșului Ion, numit Bogoslov”, în Serbia, în vremea despoților Ștefan și Uroș, fiul său. Manuscrisul a aparținut mănăstirii Bistrița (din Oltenia) și a fost cercețat, printre alții, și de Al. Odobescu. A sfîrșit mai mare interes decît altele pentru că era complet și pentru că gramatical a avut inspirația să-și consemneze pe ultima filă strădania muncii sale. În sec. XIV numărul textelor crește, iar pergamentul, fără să fie eliminat cu totul, va fi, treptat, treptat înlocuit cu hirtia, mai ales începînd cu secolul XV. Din anul 1399 păstrăm un *Tilc al apocalipsului Sf. Ioan Teologul*, scris pe hirtie (ms. 100) și care provine de la mănăstirea Glavacioc.

Secolul XV este secolul de aur al literaturii manuscrise slavonești. Două elemente fundamentale îi conferă acest atribut. Mai întîi, activitatea

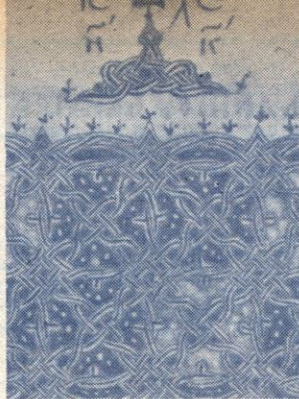

dusă pînă la desavîrșire artistică la mănăstirea Neamț dintr-o anie 1424-1450 de către celebrul Gavriil Uric. În al doilea rînd, scriptoriul de la mănăstirea Neamț din vremea fericitului întru pomenire Ștefan cel Fără Egal în istoria noastră, unde printre alții, s-a remarcat grămaticul și protopsaltul Eustatie, unul din marii creatori de muzică bisericască românească. Artă caligrafică și miniaturală, desfășurate pe o lungă perioadă de vreme și în secolul următor, au impus mai apoi forma literelor, a majusculilor și a superbelor frontispicii pe care le-au imitat tipografiile primelor noastre cărți, începînd cu anul 1508.

De la Gavriil Uric, ale cărui creații sînt admirate astăzi în numeroase mari biblioteci europene, Academia Română păstrează peste zece volume, din care amintim un manuscris de *Omiliile* ale Sf. Ioan Gură de Aur (ms. 136), datat 1443, o *Scară* (ms. 143) ce cuprinde scrierea de perfecțiune monahală a Sf. Ioan Sinaitul, datată 1446, manuscrisele de viață de sfinți (nr. 164 și 165, cel dintîi datat 1439, al doilea 1441) și altele.

Nu putem trece fără să amintim încă patru manuscrise de importanță deosebită din sec. XV. Mai întîi celebrul *Pomelnic* de la Bistrița (ms. 78) pe pergament, scris pe timpul lui Ștefan cel Mare, dar care copiază, în primele file (are în total 53, de file), un alt pomelnic din anul 1407. Acesta e unul din cele mai importante documente românești ce redă nu numai succesiunea exactă a domnilor Moldovei de la întemeiere, ci și pe aceea a mitropoliților și boierilor țării. Impresionantă este, spre pildă, înșiruirea boierilor strîvîți la Războieni de mulțimea turcilor, pomelnic dat, probabil, de însoși Marele Ștefan.

Un alt manuscris de excepție este textul *Pravilei* (sau *Sintagmei*, cum mai este cunoscută) a lui Matei Vlașares (ms. 131). A fost scris tot la mănăstirea Neamț de către ieromonahul Ghervasie la anul 1472, luna aprilie 28 și

este cel mai vechi text juridic cunoscut la noi. Mai amintim, tot din vremea lui Ștefan cel Mare, monumentalul *Evangelheliar* scris și împodobit pe pergament la Neamț de către diacul Teodor Mărășescu, aproximativ între anii 1493-1500 (ms. 10). În sfîrșit, tot de la Neamț păstrăm și cea mai veche variantă a romanului hagiografic *Varlaam și Ioasaf* (ms. 132), lucrat în a doua jumătate a veacului XV.

Dispariția marelui voievod și vremurile grele care au urmat pentru Moldova au încetinit ritmul în redactarea manuscriselor și au umbrat partea artistică, dar n-au oprit, nici pe departe, producția scriptoriilor, cu atât de veche și strălucitoare tradiție. Am putea spune că veacul XVI a fost mai prolific sau, mai exact, ne-a păstrat mai multe volume de literatură religioasă, în special cărți liturgice. Dar tot acum ne sînt transmise cele dintîi cronici slavonești privitoare la românii sau la popoarele din jur.

Portrete pe foiță de aur

Nu vom înșirui mulțimea de *Liturghiere*, de *Mineie*, de *Octoihuri*, dar vom aminti cele cîteva texte de cronici pe care le păstrăm și care sînt de mare valoare istorică. Mai întîi textul cunoscut sub denumirea de *Letopisețul de la Bistrița*, aflat la finele unui *Sbornic* (sau miscelaneu, cum definim astăzi manu-

scrisile neunitare sub raportul conținutului), păstrat ca ms. 649. Cele 247 file ale codicelui sînt împărțite între texte de literatură dogmatică și *Tălmăcirea visului lui Nabucodonosor*, făcută de Daniil prorocul. Numai filele 237-246 sînt ocupate de textul letopisețului sau al *Analelor de la Bistrița*, cum mai este cunoscut manuscrisul. Într-adevăr, forma foarte succintă sub care sînt prezentate domniile, de la descălecarea lui Dragoș (1352-1353) și pînă la începutul domniei lui Bogdan III cel Orb (2 iulie 1504) le conferă titlul de anale. Nu știm pînă unde mergea textul, căci sfîrșitul lipsește. Oricum prea mult nu putea continua, căci după toate elementele paleografice manuscrisul a fost redactat pe la mijlocul veacului XVI.

Un alt manuscris cu conținut istoric, nr. 636, a fost copiat la anul 1557 de diaconul Ilarion de la Neamț și cuprinde, după textul *Pravilei Sfinților apostoli*, care ocupa cea mai mare parte a scrierii, un fragment de cronică sirbo-moldovenească. Manuscrisul următor este închinat evenimentelor din Polonia din anii 1572-1573, cu referiri și la istoria Moldovei.

Din Țara Românească trebuie evidențiat, din mulțimea manuscriselor liturgice realizate în această vreme, un superb *Apostol* (ms. 202) scris la Craiova de către Dragomir diacul din porunca jupanului Preda, fiul vornicului Pirvu Craiovescu, care l-a dăruit mănăstirii Bistrița. Copierea s-a încheiat la 26 octombrie 1519. Manuscrisul este împodobit cu frontispiciu și majuscule în culori, executate cu mare grijă și pricepere. O legătură masivă în scoarțe de lemn și piele, artistic imprimată, protejează filele volumului. Aceluiași Preda i-a datorat mănăstirea Bistrița și o serie de *Minee* (cuprinse aproximativ între cotele 254-265) scrise tot de diacul Dragomir.

Veacul XVII, deși poate fi socotit al apusului culturii slavone, n-a fost unul de decadență, cel puțin nu din

punct de vedere artistic. Matei Basarab, fidel tradițiilor slavone, a protejat nu numai dezvoltarea tiparului în limba slavă, ci și activitatea de copiere și ilustrare a manuscriselor ce se desfășura în marele mănăstiri din Țara Românească. Astfel, la 14 mai 1643, călugărul Mardarie termină de lucrat la mănăstirea Căldărușani, ridicată de domn din temelie, un somptuos *Evangeliiar*, ferecat în argint peste scoarte de lemn și catifele verde. Cheltuielile au fost suportate de voievod, care a dăruit volumul ctitoriei sale „pentru pomenirea și pentru sufletul meu și al doamnei mele Elina și a părinților”, cum glăsuiește însemnarea copistului. Ilustrarea manuscrisului cu frontispicii, majusculă și cu icoanele celor patru evangheliști de dimensiunea paginilor (31 x 20 cm) a fost făcută de către popa Vlaicu, zugravul, într-o cromatică de excepțională frumusețe.

Un *Liturghier*, din 1653-1654 (ms. 651), scris și ilustrat de Radu grămatul, din porunca și cu cheltuiala Păunei, soția vornicului Preda Brîncoveanu, ne-a transmis portretele domnului și al doamnei sale Elina, moartă, spune o însemnare, chiar în anul copierii manuscrisului. Este printre puținele portrete autentice de domnitori români ce ne-au parvenit.

În Moldova, în acest veac XVII, asistăm la activitatea școlii de copiere și ilustrare a manuscriselor de pe lângă mănăstirea Dragomirna, opera inegalabilului Anastasie Crimca, cel care a ridicat mănăstirea și a devenit mai apoi episcop de Roman și mitropolit al Sucevei. Manuscrisele sale, ilustrate în parte de el, în parte de zugravul Ștefan de la Suceava, exact în aceeași manieră, au fost împrăștiate de vreme și se găsesc acum răspândite prin multe biblioteci straine unde sînt păstrate ca valori inestimabile ale culturii și artei românești. Cîteva au ajuns în Biblioteca Academiei Române.

În vremea domniei lui Vasile Lupu, rivalul contemporanului său din Muntenia, și în lucruri bune, a fost realizat unul din cele mai frumoase *Liturghiere* (ms. 170), cu cheltuiala marelui logofăt Teodor Ianovici. Copierea și ilustrarea au fost făcute de călugărul Ivanco de pe lângă Episcopia de Rădăuți și au fost încheiate la 25 mai 1643. Manuscrisul a fost dăruit de marele logofăt înțeleptului mitropolit Varlaam, cum ne informează însemnarea de la finele volumului. După moartea lui Varlaam, *Liturghierul* a rămas în biblioteca mănăstirii Secu, de unde a fost trecut în colecțiile Academiei. Pe lângă frontispiciile și majusculile lucrate în aur, într-o desăvîrșită artă, lucrarea este împodobită cu miniaturile marilor teologi Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul, lucrate pe foiță de aur. O legătură ferecată și bogat împodobită (din care n-au rămas decît urme) fusese dată acestei capodopere a artei caligrafice și miniaturale românești tirzii.

Cultura slavă nu s-a stins cu totul nici în sec. XVIII. Influențe rusești, de data aceasta, se exercită asupra isihismului în Moldova și Țara Românească. Reînnourile aduse de Paisie Velicicovschi¹ și extinse și dincoace de Milcov s-au făcut mai ales prin traduceri din literatura rusă, dar și prin difuzarea de manuscrise în rusește, copiate în unele centre călugărești, cum au fost mănăstirea Poiana Mărului din apropiere de Rîmnicul Sărat, sau Vorona, din nordul Moldovei. Multe din manuscrisele slavonești și rusești scrise în aceste lăcașuri se păstrează la Academie. Unul dintre ele, cel cu nr. 350,

¹ Călugăr, născut la Poltava în 1722 și mort la mănăstirea Neamț, în 1794. A pus bazele curentului de renaștere monahală cunoscut sub numele de paisianism. Prin statutele de redresare spirituală (sărăcie, muncă, supunere față de stareț, viață în comun, înaltă morală prin lecturi din părinții bisericii) paisianismul a contribuit decisiv la schimbarea vieții de trîndăvie din unele mănăstiri românești și la ridicarea culturală a monahismului nostru.

ne-a transmis și testamentul, se pare autograf, al marelui reformator Velicicovschi scris la Neamț. Erau ultimele raze piezișe de lumină, înaintea apusului definitiv al culturii slavonești care a stăpînit la noi atîtea sute de ani.

Acestea sînt cîteva dintre cele mai reprezentative manuscrise din fondul slavon al Bibliotecii noastre, valori de neprețuit ale tezaurului cultural național. ■

(Va urma)

SURPRIZĂ LA WESTMINSTER ABBEY

„Este cea mai importantă pictură din sec. XIII de la nord de Alpi, cea mai veche pictură în ulei engleză și, probabil, din lume”, declară profesorul Paul Binski, specialist în istoria evului mediu de la Yale University (S.U.A.), revistei *Observer*. Descoperirea — o piesă de altar aflată la Westminster Abbey — datează, potrivit analizelor de laborator, din jurul anului 1270. Există în Anglia mai multe fresce, din aceeași perioadă, la realizarea cărora s-au folosit și culori pe bază de ulei, dar panoul din spatele altarului catedralei Westminster este prima pictură pe lemn în tehnica uleiului. De obicei, se folosea tempera. Se deversează astfel, cu 200 ani, utilizarea de către italieni a picturii în ulei.

Deși foarte bucură de descoperirea făcută, experții au avertizat Westminster Abbey că piesa se află într-o „condiție extrem de delicată”. În timpul Reformei, panoul — care are 3 m, este încrustat cu pietre prețioase, iar picturile reprezintă scene din scripturi — a fost folosit drept capac pentru o ladă. Abia în 1725 a fost descoperită pictura de pe fața sa. Au mai trecut 102 ani pînă cînd panoul a fost plasat într-o casetă, protejată cu sticlă, dar procesul de degradare a continuat. Comparînd starea de azi a picturii cu o fotografie din 1897, diferența este evidentă. Restaurarea necesită 300 000 lire sterline.

Avantajată într-o poziție puțin așteptată, pictura a fost ignorată pînă acum de vizitatori, deși este cea mai importantă comoară de artă adăpostită de celebra catedrală londoneză.

S.O.S. MONUMENTELE ISTORICE!

Publicarea recentelor articole privitoare la soarta unor monumente istorice, nu numai religioase, dar și civile, începând cu cele distruse în anii dictaturii ceaușiste, a determinat o seamă de întrebări din partea cititorilor, privitoare la măsurile ce se întreprind pentru salvarea și conservarea acestui patrimoniu, deosebit de istoric și artistic. Ne-am adresat la rîndul nostru d-lui doctor arhitect Gheorghe Sebestyén, colaborator al revistei, pentru unele opinii pe această temă.

Una dintre primele măsuri întreprinse după Revoluția din decembrie 1989 a constituit-o reînființarea Comisiei Monumentelor Istorice (cu comisii zonale), avînd ca organ operativ Direcția Monumentelor Istorice. Trebuie însă spus că înființarea acestor organisme constituie doar un început și că ele, singure, nu vor putea rezolva situația dramatică în care se află unele monumente istorice. Cu atât mai mult, cu cât și munca acestor organisme trebuie reluată practic de la început. Vechile liste de monumente nu mai sînt valabile, datorită, pe de o parte, puținelor noi descoperiri, dar mai cu seamă prin dispariția unor monumente, ca urmare a masivelor demolări ordonate de dictatură. Apoi, trebuie spus, lipsește cadrul legal de protecție a monumentelor, ca și sursele de finanțare a restaurării lor; a scăzut, de asemenea, numărul specialiștilor pentru cercetarea, proiectarea și execuția restaurărilor. Dar, ceea ce mi se pare mai grav, este lipsa sau, mai curînd spus, inconsistența unei opinii publice de prețuire și grijă față de monumente.

Ce am avea de făcut în această situație, agravată de starea deplorabilă a multor monumente valoroase?

Considerăm că nu mai este cazul să insistăm asupra responsabilităților ce revin Comisiei, respectiv, Direcției Monumentelor Istorice pe linia pregătirii cadrului legislației, precum și a calificării cadrelor ce vor lucra în acest domeniu. Acestea sînt de la sine înțelese. Numai că, firește, ele nu pot fi rezolvate dintr-o dată, ci pe parcursul unei perioade ce poate măsura ani chiar.

Nici asupra problemelor de finanțare n-am insistat, cu toate că de ele se leagă nu numai procurarea de fonduri și materiale (care în condițiile liberalizării prețurilor devine realmente o problemă dintre cele mai spinoase), ci și (aș spune,

mai ales) de găsierea unei utilizări a monumentului. Perspectiva unei folosințe (firește adecvate categoriei de monument), deci perspectiva valorificării investiției făcute ar ușura considerabil atît procurarea fondurilor necesare restaurării, cît și problema îngrijirii lui de către un beneficiar interesat în buna păstrare a monumentului în cauză.

Cum însă ambele aspecte prezentate aici necesită timp și bani (nici nu știu care este ordinea exactă a acestor două cerințe), consider că este util să-mi expun părerea asupra acelor probleme la a căror rezolvare pot și ar trebui să contribuie mulți alții, în primul rînd cei ce îndrăgesc istoria patriei noastre, a locurilor natale, poate în frunte cu profesorii de istorie și de desen, de arte plastice, chiar cititori pasionați de istorie.

Ne-am lămita, în cele ce urmează, la trei aspecte esențiale.

În primul rînd am amintit problema necesității stringente a evidenței monumentelor istorice, a cărei organizare a început, dar care trebuie considerată ca o preocupare permanentă, nu numai pentru că adeseori descoperim, sub aspectul unor clădiri mai puțin arătoase, case vechi, de o valoare istorică deosebită, dar mai ales fiindcă o acțiune de atare amploare și însemnată nu poate fi considerată terminată, deci perfectă, după o campanie de citeva luni, și cu un număr restrîns de specialiști angrenați în efectuarea ei.

În al doilea rînd, punem problema urgentelor, a priorităților de restaurare. Avînd în vedere penuria de fonduri, de specialiști și de materiale, este evident că nu ne putem lansa în lucrări ample de restaurare, ci ar trebui, în principal, să ne orientăm spre protecția, menținerea celor mai periclitate. Este vorba deci de acele monumente la care lipsa unei intervenții urgente ar putea duce la dispariția monumentului respectiv sau transformarea lui într-o ruină irepara-

bilă. Desigur, semnalările de acest fel vor trebui analizate de specialiști, pentru a se considera dacă, într-adevăr, sînt urgente. Totuși, am semnalat două categorii destul de frecvente (după informațiile la cunare de care dispunem). Una dintre ele o reprezintă clădirile considerate în trecut, într-un fel „ale nimănui”: castele sau conace boierești, din care localnicii extrăgeau materiale pentru construirea caselor lor. O altă categorie o constituie clădirile ridicate din materiale perisabile (biserici și case din lemn), care tind să fie înlocuite de altele noi. Și în acest caz va trebui făcută o selecție, întrucît considerăm că, dat fiind gradul avansat de distrugere al unora dintre ele, nu toate vor putea fi menținute. De asemenea, ar trebui analizat, de la caz la caz, în ce măsură este sau a fost justificată înlocuirea unei biserici strămoșești de lemn, printr-o „catedrală” de zidărie și beton, adeseori mai puțin frumoasă.

Și, în sfîrșit, al treilea, și ultimul aspect pe care dorim să-l subliniem este acela de schimbare a mentalității, a atitudinii față de monumentele istorice, față de construcțiile vechi. O multitudine de factori, inclusiv presa, ar putea contribui la schimbarea unei mentalități de indiferență, pe alocuri chiar distructivă, care dăinuie față de monumente. Ar trebui, poate, editate cărți postale, pliante, lucrări monografice despre monumentele valoroase dar părăginite, dintr-o anumită localitate sau județ. Turismul ar trebui, de asemenea, să le acorde o atenție mai mare. Aș menționa, în acest sens, existența în orașele polonoze a asociațiilor „prietenii orașului”, avînd vaste preocupări legate de studierea, cunoașterea și punerea în valoare a istoriei locale și, prin ea, a țării.

Dr. arh. Gheorghe SEBESTYÉN

ÎNALTA LECȚIE A ISTORIEI

PETRE DAN

Constituirea unor state naționale, unitare, independente și suverane pe harta bătrînului continent, consecință logică și legică a prăbușirii, în urma primului război mondial, a celor trei imperii, a impus în planul vieții sociale și culturale, ca o necesitate vitală, reconsiderarea rolului istoriei în formarea conștiinței popoarelor. Acestei teme i-au fost consacrate, în deceniul trei, numeroase reuniuni științifice internaționale. Una dintre acestea, găzduită în 1927 de celebrul „burg” universitar geman Heidelberg, este al IV-lea Congres al Uniunii Intellectuale, cu participarea delegaților din 14 țări, printre care și România.

Prin conținutul ideatic al problematicii abordate, prin mesajul umanist ce-l conținea, intervenția reprezentanților țării, principesa Alexandrina Gr. Cantacuzino și profesorul universitar C. Rădulescu-Motru, s-a situat în centrul atenției participanților la congres. Numele principesei Alexandrina Gr. Cantacuzino este asociat unor importante realizări în viața publică interbelică, în special acelor din domeniul luptei pentru emanciparea femeii. Astfel, încă în 1910, ea a contribuit la fondarea Societății Ortodoxe a Femeilor Române, iar în 1923 a Consiliului Național al Femeilor Române, în 1927 a Casei Femeii, îndeplinind și calitatea de consilier tehnic al delegației române la Liga Națiunilor. Concomitent, a desfășurat o bogată activitate pe plan internațional, fiind inițiatorea Grupului Femeilor din Mica Înțelegere, deținând funcția de președintă a acestuia, iar în Consiliul Internațional al Femeilor era vicepreședintă. Numeroasele sale articole (reunite mai apoi în volumul *Cin-*

cisprezece ani de muncă socială și culturală) publicate în limba română sau franceză stau mărturie acestei laborioase activități, la care se poate adăuga aceea de conferențiar, în țară și străinătate.

La Heidelberg, în intervenția sa, principesa Cantacuzino a făcut încă o dată dovada înaltei sale pregătiri intelectuale, dar și a înțelegerii imperative majore ale epocii, a rosturilor pe care trebuia să le implinească cunoașterea istoriei în crearea unui climat de înțelegere și colaborare între popoare. „Istoria - arăta principesa în intervenția sa - alcătuiește catehismul unei națiuni, în ea se reflectă secretul energiei națiunii și cauzele slăbirii sale. În ea se vede evoluția, procesul intern al formării sau al scăderii caracterelor. Răsfoind o carte de istorie simțind bătând ritmul care însuflețește multimea. Istoria nu este numai cronologia faptelor, ea nu constă numai în date și în expunerea searbădă a evenimentelor; ea este temelia psihologiei universale. Acolo se poate mai bine ca oriunde studia omenirea, înțelege scopurile așa de felurite și acea luptă continuă care nu este decît o reîncepere nesfîrșită spre culmile către care omul nu încețază a rîvni.

Istoria este o fișie din sufletul nostru în acțiune”.

În viziunea sa, femeii-mamă îi incumbă responsabilități cu totul deosebite. „Iată de ce noi, femeile, mamele, îi pricepem așa de bine însemnătatea - continuase principesa - căci noi, care creștem generații, am înțeles tot ce înseamnă istoria în formarea caracterului și a sufletului copiilor noștri. Mai ales că noi, femeile din sudul Europei, care nășteam în du-

rere și disperare, noi știm tot ce a fost istoria pentru părinții noștri: ea a fost singura putere statornică care la orice ceas de slăbiciune arăta calea de urmat, dînd exemple de răbdare și de stăruință”.

Cu inteligență și înaltă înțelegere a menirii pe care trebuie să o aibă cunoașterea istoriei în modelarea relațiilor de încredere și înțelegere între popoare, principesa Cantacuzino (inuse să remarce: „Distinsul nostru confrate din Ungaria a făcut aluzie ieri la o epocă dureroasă și mișcătoare din istoria noastră. Am prea mult respect pentru această adunare, ca să vă mai trezesc aci asemenea amintiri, aceasta n-ar sluji decît pentru a începe o discuție nefolositoare și nepotrivită. Privind spre viitor, noi am venit aici însufleții de sentimente de solidaritate și de înțelegere; de aceea nu vom tulbura seninătatea dezbaterilor, din contră, vom căuta a le înălța în serviciul păcii și al bunei înțelegeri, care ne sînt atât de scumpe”.

Replica vorbitoarei viza intervenția, în afara programului anunțat, făcută de filologul român Eckart din Budapesta, care formulase proteste față de Tratatul de pace de la Trianon. În disprețul adevărului istoric privind reglementările teritoriale de după primul război mondial, intervenția profesorului Eckart risca să umbrească atmosfera în care se desfășurau lucrările congresului. Replica principesei Cantacuzino s-a produs în limitele unei atitudini elevate, ale unui spirit tolerant.

Cultul pentru istoria românilor, o istorie a luptei pentru suveranitate, pentru neafirmare și liberă afirmare, domină conștiința acestei fiice a plaiurilor

moldave (descindea din vechea familie moldovenească Palady). „Nicaieri – afirma ea – istoria n-a jucat un rol mai strălucit în formarea conștiinței unui popor, ca la noi, românii, care am luptat 1 000 ani ca să ne păstrăm naționalitatea. În sate sau în palate eram mereu amenințați de invazii nesfârșite și pe cind moartea nu înceta a pluti deasupra leagănelor, noi trăiam în tăcere istoria, alcătuită din lacrimi și jertfe, răbdând cu bărbăție loviturile soartei.

Prin istorie, neamul românesc a putut, deși împărțit în atâtea grupuri sub atâtea stăpîniri, să-și păstreze caracterul său etnic așa de vădit, obiceiurile, tradițiile.

Pentru a se cunoaște și a ne înțelege bine, trebuie să pricepem rolul pe care satele noastre l-au jucat în dezvoltarea noastră: satul a fost parapetul de care s-au izbit toate incercările de deznăționalizare ale

diferiților stăpînitori politici pe care soarta ni l-a trimis. Satul, alături de Biserica ortodoxă, a rămas neclintit la toate amenințările, la toate persecuțiile, el a trăit într-o reculegere, într-un fanatism mut, religios, național, susținut de femeile, de mamă, care împreună cu preoții a fost păzitoarea dirză a trecutului nostru.

Biserica a fost centrul social, politic și național; ea este aceea care întrebuiind limba strămoșească la slujba religioasă, o transmitea din generație în generație: ea ne învăța istoria și cei dinții croniciari ai noștri au fost preoți. Primele evanghelii tipărite în 1663 serveau aproape ca manuale de literatură. Strinsa colaborare între mamă și Biserică, slujindu-se și una și alta de istorie pentru a forma caracterul și pentru a da sufletelor o disciplină întemeiată pe tradiția națională, iată ce a îngăduit poporului român să reziste și să

izbutească a înjgheba un stat". În finalul intervenției sale, principesa schița locul care i se cuvenea istoriei „în îndrumarea generală a națiunilor”, subliniind necesitatea de a se trage „lecții de înaltă filosofie ce se cuvine”, altfel fiind puși în situația de a păcătui „față de morții noștri, față de trecutul și de copiii noștri, pe care îi aruncăm, printr-o mentalitate greșită, spre rugul ridicat și menținut prin ambițiile, uitările noastre, nimicind minunata înflorire artistică la care generații întregi au contribuit și distrugând bătrîna noastră Europă, care fiind fără apărare va fi învinsă de mersul crescînd al celorlalte continente”.

Înceiem aici această semnalare a discursului rostit de principesa Cantacuzino, nu înainte însă de a sublinia actualitatea multora din ideile pe care le cuprinde. ■

Un proiect pentru Muzeul tehnic și istoric al Societății Comerciale „FAUR-S.A.” București

Stimate domnule Cristian Popișteanu,

Am fost impresionat de articolul d-lui dr. ing. Henry Holban, privind Uzinele „Malaxa”. Regret că Firma FAUR-S.A. nu are încă o istorie publicată, un muzeu, o clădire modernă pentru serviciile de proiectare și cercetare.

Iată de ce propunem construirea unui muzeu cu funcțiuni de expunere permanentă, prezentare istorică, spații pentru desfășurarea de conferințe, discuții, protocol și încheieri de afaceri avînd forma de piramidă de sticlă cu o suprafață construită la sol de 300 mp.

Proiectul a fost întocmit de Colectivul de Arhitectură și Design din INTEGRAL PROIECT-S.A. Construcția ar urma a fi amplasată în incinta platformei industriale „FAUR-S.A.” ca un element simbol prin simplitatea și expresivitatea formei. Ea s-ar integra viziunii arhitecturale modelate de unul dintre cei mai mari arhitecți români, Horia Creangă (1893-1943), nepotul investitorului Ion Creangă. S-a afirmat între 1932 și 1942 cu blocul și cinematograful ARO (azi Patria) din București, hotelul ARO (azi Carpați) din Brașov și a fost un colaborator apropiat în probleme de arhitectură și organizarea spațiului al lui Nicolae Malaxa, construind halele principale ale Uzinei.

Construcția și armonizarea cu formele arhitecturale unitare realizate pe această platformă industrială vor constitui un punct de atracție prin adăpostirea rezultatelor experienței și năzuințelor celor care și-au desfășurat sau își desfășoară activitatea în acest loc, continuatori ai tradițiilor industriale de vîrf din România.

Asociația „PRO-FAUR” roagă persoanele fizice și juridice din țară și străinătate care se consideră amici ai Societății „FAUR-S.A.” să participe la subscripția publică deschisă pentru edificarea acestui muzeu, prin depuneri în lei în contul 45.10.659.2 și 47.21.3.16.45.59.0 în dolari S.U.A., Banca Comercială Română, București, sectorul 3.

Va fi un gest de sprijin față de tradițiile economiei românești.

Arh. Iulius Rădulescu

(Vezi și paginile 95-96)

SF. APOSTOL ANDREI

PETRU I. DAVID

Popor născut creștin, în chip spontan, odată cu procesul său de etnogeneză, poporul român s-a ilustrat în istoria omenirii și prin fermitatea păstrării credinței sale. O credință poate nu întotdeauna argumentată prin cuvânt, prin scrieri teologice (deși au existat numeroase și valoroase exemple și în acest sens), cit, mai cu seamă, prin faptă. Este știută vitejia cu care - în secolele evului de mijloc al omenirii - românii, conduși de voievozi destoinici, s-au interpus ca o pavăză pentru apărarea creștinătății, un Mircea cel Bătrîn, un Ștefan cel Mare sau un lăncu de Hunedoara binemeritând din partea contemporanilor lor atributul de „Atleți” ai lui Hristos. Asemenea exemple - multe neajunse pînă la noi - vor fi fost și mai numeroase în mileniul tăcerii din timpul marilor migrații. Și totuși, deși erau primii care, atunci, dădeau piept cu neamurile barbare, locuitorii pămîntului de la Carpați, Dunăre și Mare au oferit - chiar în condițiile rarității izvoarelor documentare - exemplul unui popor aureolat de puritatea credinței creștinești, de tărie morală și spirituală. Mulți dintre locuitorii creștini ai acestor meleaguri au avut sfîrșit tragic, de martiri. Despre marea majoritate a lor nu s-au păstrat știri. Faptele unora au răzbătut însă prin urgia vremii, primind recunoștința și recunoașterea atît din partea contemporanilor, cit și a generațiilor ce le-au succedat.

Este drept că Biserica Ortodoxă Română n-a efectuat

prea multe canonizări. Aceasta din mai multe motive: 1. Biserica strămoșească a fost și este, de două mii de ani, parte din Biserica Universală. 2. Toate hotărârile dogmatice și normele canonice (inclusiv, recunoașterea sau generalizarea cultului sfinților) ale Sinoadelor Ecumenice și particulare au fost însușite de ierarhii timpurilor respective. 3. Datorită poziției geografice și condițiilor specifice istorice ale țării noastre - sfinții, martirii, cuvioșii, mărturisitorii au fost venerați local, fără a le fi înscrise numele în sinaxare și martirologii la Constantinopol, Ierusalim, Roma etc. Așa se explică și faptul că multe nume de sfinți români au fost grezitate, latinizate sau slavizate. În aceeași ordine de idei se inscrie și transferul moaștelor sfinților autohtoni în alte locuri, la alte biserici, ca și readucerea relicvelor sfinte - în întregime sau în parte - din depărtări pe pămîntul românesc.

Dar nu numai moaștele, ci și unele obiecte considerate ca făcătoare de minuni, purtate de sfinți au fost la loc de cîmp în evlavlia străbunilor. În sfîrșit, obiceiurile, învățăturile și tradițiile, ca și costumațiile autohtone identifică apartenența unor sfinți la patrimoniul spiritual al neamului nostru. Cei mai mulți însă, cum spuneam, rămîn în anonimat, știuți numai de Dumnezeu și înscrși în *Cartea vieții* (Apoc. III, 5).

Începînd cu acest număr, revista *Magazin istoric* a avut inițiativa de a prezenta crono-

logic pe acei viețuitori ai acestor meleaguri, care, pătrunși de înaltă credință, prin faptele și cuvintele lor, au meritat titlul de *sfinți*, fiind înscrși ca atare în calendarul creștin. În fruntea lor, deși nu era originar de pe aceste meleaguri, dar cărora le-a adus, prin propovăduire, credința creștină - Sf. apostol Andrei.

Așa cum ne istorisesc Scrierile sfinte, Andrei era fratele mai mic al apostolului *Simon-Petru*, amîndoi fii ai lui Iona din localitatea Bet-saida (care înseamnă Casa vinătorilor) - nume simbol al pescarilor originari din Galileia¹. Din copilărie, concomitent cu îndeletnicirea tradițională de pescar, fusese inițiat în unele aspecte ale vieții de sinagogă, învățînd să scrie și să citească Legea și scrierile profetilor. Fiind înclinat spre rugăciune și meditație, avînd chemare pentru înțelegerea tainelor lui Dumnezeu, s-a apropiat de Sf. Ioan Botezătorul în pustia Iordanului, devenind ucenic al acestuia. A asistat deci la botezul lui Iisus. Cunoșcînd bine profețiile mesianice și totodată cu dorința specifică celor tineri de a ști cit mai multe despre lume și viață, s-a apropiat de Mintuitor, întrebîndu-l: „Unde locuiești?” „Vino să vezi!” i-a răspuns Iisus Hristos (Ioan, I, 29) și Andrei a plecat împreună cu El. Tînrul l-a impresionat pe Iisus, prin cîndoarea și puritatea sa. Nu înțelegea că Hristos este Mesia cel profet, nu pricepea cum

¹ Să amintim că tot Iona era personajul biblic înghițit de balenă - n.n.

să se coboare Dumnezeu pe pământ, când nici lui Moise nu i s-a arătat, cum să trăiască Dumnezeu prin oameni, unde o fi cerul, din ce lume a venit, ce va face aici. I-a văzut casa, pe mama sa, atelierul lui Iosif, gindind că, dacă n-are ce minca, să-l cheme să pescuiască.

Cu aceste frământări în suflet s-a întors la fratele său, Simon, căruia i-a istorisit totul. Acesta, preocupat de meseria sa de pescar, l-a considerat pe fratele său mai mic un copil visător și neastâmpărat. A doua zi însă, când Iisus a apărut, atît Andrei, cît și Simon Petru au rămas fermecați de Mintuitorul. „Venii după mine și de acum vă voi face pescari de oameni” (Matei, IV, 19), le-a spus Iisus și cei doi frați l-au urmat, fiind martori ai tuturor faptelor și patimilor lui Iisus sporindu-și cunoștințele și credința.

După pogorîrea Sf. Duh, atunci cînd s-a hotărît ca apostolii să continue propovăduirea începută de Hristos, sorții au decise ca Sf. Andrei să predice în Asia, Pontul Euxin și sudul Dunării. În prima sa călătorie misionară, Sf. Andrei, împreună cu Sf. Ioan, a predicat în cetățile Asiei, întemeind comunități creștine în Antiohia, Efes, Elicori (numită, începînd cu domnia împăratului Traian, Niceea), pînă la Bizanț. În anul 50, este prezent la Sinodul apostolic (Fapte, XV, 1-29), după care pornește în a doua călătorie misionară. Purta - așa cum îl înfățișează portretul zugrăvit la Sinopi (cetate antică din sudul Mării Negre), de un pictor al timpului; prima icoană creștină a unui apostol - un toiag cu cruce la capăt, cu care - spun cărțile sfinte - făcea minuni.

Din Sinopi, a mers în cetățile pontice, la Abhazi, Cherson și prin nord, propovăduind vreme de cîțiva ani credința creștină în rîndurile triburilor traco-dacice și scitice pînă spre izvoarele Niprului, Nistrului și apoi în localitățile Deltei Dunării, înființînd comunități în cetățile pontice, în rîndurile cărora se numărau și Histria, Tomis, Callatis. Pînă astăzi, o tradiție pioasă arată că Sf. Andrei

„Venii după mine și de acum vă voi face pescari de oameni”. Chemarea apostolilor Petru și Andrei, panou din Maestral realizat între 1308 și 1311 de Duccio di Buoninsegna, pictură aflată în prezent la National Gallery of Art (Washington)

și-ar fi făcut o locuință într-o peșteră pe valea Casimcei (sau poate la Murfatlar-Basarabi, acolo unde, mai apoi, s-au construit bisericile rupestre atît de vestite).

Deși ne lipsesc mărturiile directe, ni-l putem imagina predicînd, în satele și localitățile de la Dunărea de Jos, pe malurile riurilor mari, în păduri și munți, convertind la credința creștină pe localnici. În unele privințe, viața sa va fi fost asemănătoare celei a lui Dion Chrysostomos călător, cam în aceeași vreme, pe meleaguri dacice: „Se întîmplă - scria istoricul grec - că am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru și în țara geților... Am mers acolo nu ca neguțator de mărfuri, nici să adun purtători de bagaje în serviciul unei tabere militare sau îngrijitori de boi, nici nu am dus vreo solie pentru aliați sau vreo alta cu nume frumos, din acelea care făgăduiesc numai cu gura... Nu eram un om care știe să călătorească, nici arcaș priceput, nici aruncător de lănci sau pietre, dintre soldații ușor înarmați și fără scut. Nu puteam nici să tai lemne din pădure sau să sap un șanț, nici să cotesesc fin dintr-o poiană dușmană... Mă înfățișam... un spectator foarte pașnic al răz-

boiului, neputincios la trup, înaintat în vîrstă, om care nu purta sceptorul de aur și nici panglicuțele sfînte ale vreunui zeu, care venise pe drumul unde-l mina nevoia... doritor de a vedea oamenii luptînd, [unii] pentru stăpînire și putere, iar alții pentru libertate și patrie. Pe urmă, nu primejdia m-a făcut să șovăi - nimeni să nu creadă aceasta! -, ci mi-am amintit de o veche dorință și m-am întors iar la noi”.

Ca și pe Dion Chrysostomos, înrăutățirea relațiilor daco-romane la granița dunăreană, după urcarea lui Decebal pe tronul dacic, l-au determinat pe Sf. Andrei să treacă în sudul Dunării, unde și-a continuat misiunea de convertire, dar fiind socotit iscoadă dacică și-a făcut și dușmani în imperiu. După convertirea Maximilei - o matroană romană - fratele acesteia, Egheat, dregător la curtea imperială și ostil credinței creștine a poruncit slujitorilor să-l aresteze pe Andrei. El a reușit să-i convertească și pe cei puși să-l aresteze. „Și voi v-ați făcut ucenicii săi” (Ioan XI, 46), i-a dojenit Egheat, trimițînd alți slujitori pentru a-l aresta. După ce a fost supus unor crunte suplicii, Sf. apos-

tol Andrei a fost răstignit pe o cruce din lemn de tei în formă de X: „Unde este stăpînul tău să te salveze? Îl așteptam” – i-ar fi spus trimișii lui Egheat. Apostolul a răspuns: „Eu sînt cel dinții chemat de El. I-am văzut minunile, l-am ascultat porunca, l-am văzut răstignit, mort, dar a înviat și s-a înălțat în slava de unde venise și unde și eu voi merge”. Supliciile au continuat, pînă ce apostolul Andrei și-a aflat sfîrșitul. Era în ziua de 30, luna a nouă în calendarul roman, poate în anul 87. Apostolul avea aproape 70 ani. Impresionați de sfîrșit, mulți dintre cei aflați de față s-au convertit. Vestea a ajuns la Roma. Maximila și Stratoclis – convertit de apostolul Andrei și hirotonit episcop de Patara – i-au luat trupul și l-au dus într-o biserică ferită de persecutori, unde l-au ascîrțat.

În secolul IV, Constanțiu, fiul lui Constantin cel Mare, a luat moaștele Sfințului Andrei, ale Sfinților Luca și Timotei și le-a depus în biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol. În același timp, împăratul a trimis moaște ale Sf. Andrei și la Tomis, denumit după numele său, Constanța. În Constantinopol, moaștele au stat pînă în anul 1204, cînd cruciații latini le-au ridicat și dus în Italia. Ele au fost restituite Greciei în decembrie 1964, iar crucea pe care fusese răstignit Andrei, a fost cedată de Roma Corintului în anul 1980, fiind depusă în catedrala mitropolitană din Corint.

În tradiția poporului român, Sf. Andrei, serbat la 30 noiembrie („Moș Andrei” cum i se spune) este cel ce începe luna darurilor, aducînd vestea Evangheliei care se încheie, tot în această lună – a lui „Andreea” – cu darul cerului, Pruncul Iisus. În folclorul dobrogean din colindele vechi, Sf. Andrei apare ca un moș cu toaig minind o turmă de capre ce se întîlnește cu colindătorii și le dă o nouă veste, a lui „Moș Crăciun cel mai bătrîn”.

Luna lui Andreea (decembrie) ca și zodiacele Capricorn se păstrează de două mii de ani în tradiția și calendarul neamului românesc. ■

CLIO ANUNȚĂ

ȘI TOTUȘI ESTE UN FALS!

Pînă în anul 1935, vizitatorii lui *British Museum* puteau admira un sarcofag „etrusc” degropat în 1871, în orașul antic Caere. El fusese inițial imprumutat muzeului, care, doi ani mai tîrziu, l-a achiziționat. Faptul că Enrico, fratele lui Pietro Pennelli, cel care îl „descoperise”, s-a lăudat în gura mare că el l-a sculptat, a trecut neobservat. Piesa a fost datată ca fiind din sec. VI î.e.n. și timp de 60 ani a tronat în sala muzeului, devenind cea mai populară sculptură etruscă, reproducă și în foarte multe cărți despre istoria artei antice.

Treptat însă, au apărut semnele de întrebare. Mai întîi s-a constatat că reliefurile de pe coșciug reproduceau modele ale ceramicii ateniene din sec. IV î.e.n. Inscripția de pe capac s-a dovedit a fi identică cu cea de pe o broșă din aur păstrată la Luvru. Teste științifice au confirmat că pigmentul nu fusese ars în antichitate, ci mult mai recent. Dar, așa cum au declarat cei de la *British Museum* revistei *Observer*, este „surprinzător cit de greu poți schimba părerea oamenilor”. Chiar și acum muzeul mai primește cereri pentru fotografierea sculpturii în vederea reproducerii ei în albume de artă.

● Promptitudine! ● Eficiență! ● Largă Difuzare!

Folosind reclama prin intermediul revistei noastre, beneficiați de posibilitatea întîlnirii cu cele mai diverse cercuri de cititori.

Îi puteți interesa în afacerile dv. apelînd la noi!

Revista noastră, cu paginile ei de reclamă puse la dispoziția celor interesați — firme, organizații, asociații, edituri, întreprinzători particulari etc. — vă oferă posibilitatea de a vă prezenta marelui nostru număr de cititori, din țară și străinătate, cu produsele dv., cu realizările și inițiativele dv., și, bineînțeles, cu cele mai reprezentative pagini din cronică ascensiunii dv.

Nu ezitați, decil

Publicitatea în paginile Magazinului istoric garantează reușita inițiativelor dv.

ISTORICI PE CARE I-AM CUNOSCUR

Dr. ION HURDUBEȚIU

La 82 ani (mulți înainte domnule profesor, alături de urările noastre de sănătate și putere de muncă) aș vrea să împărtășesc cititorilor revistei *Magazin istoric* câteva amintiri despre istorici pe care, în anii '40, când îmi pregăteam doctoratul la Breslau (în prezent, Wrocław, în Polonia), am avut prilejul să-i cunosc.

În toamna anului 1940 eram tânăr profesor la Liceul „Dinicu Golescu”, din Cîmpulung-Muscel, când, în ciuteva rînduri, m-a asistat la lecții profesorul Arthur Franz, un celebru romanist care preda atunci la Universitatea din Königsberg (actualmente, Kaliningrad, în U.R.S.S.). Se pare că m-a apreciat în chip deosebit (de altfel, fără falsă modestie, trebuie să mărturisesc că în autobiografia sa publicată în 1963 mă considera „cel mai bun pedagog din școală”), deoarece m-a propus Institutului german din București, spre a mi se acorda o bursă Humboldt la una din universitățile germane. Precizez că nici eu, nici el nu eram animați nici atunci, nici mai tîrziu de admirație față de regimul la putere în Germania. Dimpotrivă (era doar la cîteva săptămîni după ce, cu ajutorul Germaniei și Italiei, ne fusese smuls, prin dictat, pămîntul atît de scump al Transilvaniei de Nord), nu i-am ascuns părerea mea (și altelei) despre acest rapt teritorial și nici alte simpatii politice. Iar el le-a recunoscut, cu sinceritate, scriind în 1961, pe cînd era profesor la Universitatea din Jena: „Această bursă i s-a acordat fără a se ține seamă de convingerile sale politice; de altfel, el [adică eu] nu ascundea faptul că împărtășea convingerile poli-

tice ale binefăcătorului său, doctorul Nicolae Lupu. Am fost de față la o discuție ce a avut loc în cancelaria liceului, ocazie cu care profesorul Hurdubețiu a susținut cu energie părerea că tratatul de la Viena din 30 august 1940 a adus mari prejudicii poporului român, prin aceea că i s-a luat Transilvania de Nord. Mai tîrziu, el mi-a atras atenția asupra lucrării *Lupta pentru limbă*, a istoricului sas Ștefan L. Roth, care, în 1842, apăra teza că Transilvania este o țară românească”.

De altfel, pe alți istorici pe care i-am întîlnit, nu m-am sfiit să-i înfrunt deschis, ori de cîte ori exprimaui păreri ce veneau în contradicție cu realitatea istorică, așa cum o cunoșteam din cercetările mele, așa cum o descoperisem, de fapt, la reputeți autori germani, începînd cu Johann Thunmann și sfîrșind cu Ernst Gamillscheg. Acesta și fusese subiectul tezei de doctorat pe care mi-o alesesem ca doctorand al medicvistului Hermann Aubin, de la Universitatea din Breslau, al cărui discipol devenisem cu începere din 1 aprilie 1941. Teza de doctorat se intitula *Originea românilor oglindită în istoriografia germană*, fiind tipărită în anul 1943, sub titlul *Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen (von Johann Thunmann bis Ernst Gamillscheg)*. Atît primul, care își tipărise lucrarea în anul 1774, la Leipzig, cit și Gamillscheg, care trăia și activa la București în anii cînd eu îmi făceam studiile, fuseseră susținători convingși ai continuității daco-romane, considerîndu-ne pe noi, românii, trăind în vatra noastră etnică de azi și dintotdeauna ca „fii ai Romei”. Între acești doi istorici, peste 100 de au-

tori (printre care J. Jung, M. Friedwagner, G. Reichenkron — ale căror scrieri le studiasem în profunzime) susținuseră aceleași idei.

Cînd însă am dat peste studii precum acel *Die Nationwerdung der Rumänen*, publicat în 1937 de istoricul Georg Stadtmüller, în care, referindu-se la problema continuității în Dacia, apreciască că această teorie „ist völlig abzulehnen” (e total de respins), i-am scris deîndată, solicitîndu-i să-și argumenteze poziția. Și-a atenuat părerea intrucîtva în *Istorie sud-est europeană*, publicată la München în 1950, dar am avut o deosebită satisfacție să constat că într-o lucrare și mai recentă (*Grundfragen der europäischen Geschichte*) recunoaște ca justă teza lui Gamillscheg. Mi-ar plăcea să cred că am avut și eu (prin corespondența pe care am întreținut-o cu el) o parte de contribuție în modificarea acestei păreri. De altminteri, în anul 1969, am avut prilejul să-l întîlnesc la München, unde îmi suplimentam documentarea în vederea susținerii celui de-al doilea doctorat pe această temă (de data aceasta, în românește, avîndu-l conducător științific pe regretatul acad. Constantin C. Giurescu). Într-o discuție amicală, „la o cafea” mi-a declarat că „nu putea să nu țină seama de noile dovezi aduse în favoarea continuității, mai ales după apariția *Atlasului limbii române*, elogiat de către emeriții romanisti Karl Jaberg și Walter von Wartburg și, ca atare, admite, cel puțin în Munții Apuseni, ca sigură, menținerea elementelor romanice și după evacuarea administrativă și militară a Daciei, sub Aurelian”.

Pe unul din autorii menționați de el, Karl Jaeger, l-am cunoscut personal, în anul 1943, la Berna, unde i-am fost în două rânduri oaspete. Mai întâi, în drum spre Geneva, unde m-am înscris la cursurile de limbă franceză, i-am înmănat manuscrisul dactilografiat al tezei mele, rugându-l ca, la înapoiere, care avea să se petreacă peste o lună, să-mi împărtășească sugestiile și, dacă este cazul, să modifice ceva. La 8 septembrie, ne-am revăzut în biblioteca seminarului de limbă romanică. Mi-a dat lucrarea, spunându-mi că n-a modificat nimic, dar să nu uit că „nemții vor pierde războiul”. Eram, cum spuneam, în anul 1943; totuși, amabilul meu interlocutor voia să-mi atragă atenția asupra unei fraze din prefață, pe care, la întoarcerea la Breslau, am eliminat-o din șpalturi. Apoi, mi-a arătat un teanc de broșuri aflate pe o poliță, sugerându-mi să le răsfoiesc: „Nu le-am citit — mi-a spus —, căci convingerea mea este că voi [românii] aveți dreptate, dar cu aceste broșuri vi s-a luat Ardealul de Nord”. Ca și mai înainte, ca și mai târziu (chiar în zilele noastre încă) revizionistii de la Budapesta împinziseră statele europene cu astfel de materiale. În iunie 1945, după eliberarea din lagărul hitlerist de la Mariapfaar, am avut prilejul, la Biblioteca municipală din Bologna, să „inventariez” nu mai puțin de 32 broșuri propagandistice susținând „drepturile” ungare asupra Transilvaniei. Multe nici nu purtau semnături ale unor autori maghiari, ci pe cele ale unor „mercenari” de ocazie, așa-ziși specialiști în probleme de istorie românească.

Pe unul dintre aceștia, autor al unui volum apărut în două versiuni la Geneva, am reușit să-l cunosc. Se numea Herbert van Leisen și era olandez. Reproșându-i că deformează istoria românilor, mi-a mărturisit, cit se poate de sincer, că „tot materialul pentru *Le problème transylvain* — așa se intitula lucrarea «scrisă» de el — mi

s-a trimis de la Budapesta; eu n-am făcut decât să-l stilizez”.

Înainte de a pleca la Geneva, la 4 august 1943, făcusem o vizită la Budapesta celor doi conducători ai Editurii Pannonia, profesorii Ladislav Gáldi și Emmerich Lukinich. La solicitarea consilierului nostru cultural (se numea Bucur și nu mai știu cum), m-am primit la ora 15, la Academia maghiară. Le-am mulțumit pentru bunăvoința acestui dialog, spunându-le că sînt fiu de țaran ardelean și că, pregătindu-mi la Breslau lucrarea despre etnogeneza românilor, am avut ocazia să citesc toate materialele referitoare la Transilvania, apărute la Pannonia-Verlag. Obiectul venirii mele — am continuat — este acela de a afla dacă afirmațiile din aceste broșuri și cărți „sînt convingerea d-voastră științifică sau propagandă?” Lukinich a reacționat violent; ca împins de un resort, s-a sculat, a bătut cu pumnul în cristul de pe masă, spunându-mi, roșu de furie: „Domnul meu, tot ce este scris în aceste lucrări este purul adevăr!”

Este cazul acum, după mai mult de jumătate de veac, să arăt cititorilor acestei reviste două mostre despre acest „*reine Wahrheit*” (purul adevăr), care, zicea Lukinich, s-ar afla în respectivele lucrări. În *Geschichte der Rumänen*, Budapesta 1942, L. Gáldi și L. Makkai afirmă că „după [anul] 275 rămășițele romane [din Dacia] au dispărut fără urmă”, iar Lukinich, de asemenea, consecvent ideilor sale, susținea în *Probleme transylvanien*, ediția II, Zurich, 1968, că „pe ruinele fumegînde ale năvălirilor barbare era imposibil ca rămășițele romane să supraviețuiască în Dacia”. Cit de departe sînt aceste afirmații de cele scrise de marele Theodor Mommsen (autor ce nu poate fi, în nici un caz, acuzat de părtinire în favoarea românilor).

De fapt și conducatorul lucrării mele de doctorat H. Aubin era un adept

convins al continuității de viață daco-romane în Dacia, susținându-și părerea în lucrări de referință. Din păcate, sînt nevoit să constat că și azi, teoriile de ieri ale unui Gáldi sau Lukinich continuă să aibă adepți, cum mi-o demonstrează un recent studiu *Les peuples de l'Ardeal*, apărut în revista *Erdely Magyar-sab* sub semnătura dr. István Kreczinger.

N-aș putea încheia aceste scurte notații despre istorici pe care i-am cunoscut, fără să amintesc de cel pe care îl consider un adevărat frate sufletească al poporului român, marele romanist de la Universitatea din Lund, profesorul suedez Alf Lombard. Îmi amintesc că în vara anului de doliu pentru români, al ultimatumului sovietic și al dictatului de la Viena, profesorul Alf Lombard a ținut să răspundă, în revista *Svensk Tidskrift*, unui alt cercetător, Fredborg, adversar al continuității românești, afirmînd că romanicii din Dacia n-au abandonat niciodată țara lor din nordul Dunării și că în regiunile muntoase din Apusenii (cum susținea și Gamillscheg) s-a menținut, tot timpul, „un puternic nucleu romanic”. „Argumentul istoric — își încheia el articolul de răspuns — adică chestiunea de a ști care străbuni erau acolo cei dintîi, și argumentul statistic [în Ardealul ocupat de unguri, prin dictat, sublinia el, românii erau majoritari, populația maghiara însumînd doar 37,1%], adică chestiunea de a ști care popor e în majoritate, sînt suficiente să probeze contrariul”.

L-am cunoscut personal pe Alf Lombard în anul 1956, cînd, împreună cu regretatul acad. Alexandru Rosetti, a vizitat mănăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel și m-a asistat la lecția despre întemeierea Tarii Românești pe care am ținut-o în cadrul alfit de sugestiv al vechiului lăcaș. L-am păstrat o amintire de neșters, lui, ca și celorlalți distinși cărturari, atașați adevărului istoric, pe care i-am cunoscut în felurite împrejurări de viață. ■

ĂȘA NU NE PLACE ISTORIA!

O pinia publică mondială a fost, se știe, deopotrivă, surprinsă și șocată de un fenomen adiacent războiului din Golful Persic: anume, severa cenzură instituită asupra operațiilor militare din zonă. Într-adevăr, de la bun început s-a afirmat: „Acest război nu va fi un al doilea Vietnam”. Atunci mass-media s-a bucurat de o cvasi neîngrădită libertate de acțiune; ulterior, consecințele acestei libertăți au fost, însă, considerate una din cauzele eșecului militar american din peninsula indochineză. De aceea, de asta dată corespondenții de presă nu au mai fost autorizați să relateze în direct operațiile militare; ei erau supuși unui necrutător control asupra textelor și imaginilor difuzate, obligați să evite anume subiecte, socotite delicate ca, de pildă, tipul și cantitățile de arme utilizate într-un anume sector, pierderile suferite de trupele aliate etc. Toate imaginile care „curgeau” pe ecranele televizoarelor în cursul operațiilor militare din Golful Persic, fie că proveneau din tabăra forțelor aliate, fie din cea irakiană, purtau sigla *cenzurat*. În aceste împrejurări, nu este de mirare că, într-un Apel al Comitetului internațional al Crucii Roșii, publicat la 7 februarie 1991, s-a putut afirma că abia atunci „cînd constrîngerea cenzurii nu va mai exista, se vor dezvălui toate ororile suferințelor provocate popoarelor din zonă, combatanților și familiilor lor”. În fața draconicelor restricții, un număr de ziare și ziaristi din Washington n-au șovăit chiar să depună o plîngere împotriva guvernului lor, declarînd că ele „echivalează cu o politică de cenzură aplicată pentru prima oară în istoria războiului modern”.

Dacă existența amintitelor restricții nu poate fi așadar — și nici nu a fost, de altfel, de nimeni —, contestată, protestele mass-mediei occidentale au reamintit alte precedente. Căci cenzura strictă a existat nu numai în primul și în cel de-al doilea război mondial, dar și mai recent, cu ocazia intervenției trupelor a cinci state din fostul Tratat de la Varșovia, în august 1968 (mai puțin România), în Cehoslovacia, a intervenției sovietice în Afganistan, în decembrie 1979. Său în războiul Malvinelor (Falkland; *Magazin istoric*, nr. 7/1982), bunăoară cînd B.B.C.-ul, exasperat de blackout-ul impus de oficialitățile britanice, n-a ezitat s-o sfideze pe doamna Margaret Thatcher, achiziționînd imagini... din Argentina. Ori, și mai de curînd, cu ocazia expedițiilor militare americane din Granada și Panama. Iar referindu-se la măsurile de cenzurare a informațiilor în timpul războiului din Golf, Norman Schwarzkopf, comandantul trupelor aliate, a

declarat deschis că la conferințele sale de presă se opera „selectarea ziaristilor”, iar admiși erau doar cei „care nu ridicau probleme”.

În aceste cazuri — ca și în altele similare — a fost, totuși, vorba — să nu uităm — de situații excepționale, de evenimente militare, care au propriile lor rigori.

Există, însă, și un alt fel de cenzură: aceea a ideilor care are o vîrstă aproape egală cu aceea a exprimării lor în scris. Areopagul atenian n-a ordonat, oare, arderea operelor lui Protagoras, din cauza că acesta și-a permis să se îndoaiească de existența zeilor? Împăratul August n-a ars satirele lui Iabienus, iar, mai tîrziu, Constantin cel Mare scrierile lui Arie? E adevărat, acestea au fost, totuși, mai mult măsuri represive. Căci antichitatea n-a cunoscut cenzura preventivă, introdusă abia de conciliile bisericii catolice, spre a interzice credincioșilor să ia cunoștință de lucrările „eretice”.

Fața văzută și cea nevăzută a cenzurii

Ca instituție, cenzura s-a constituit, însă, mai ales după inventarea tiparului. De la sfîrșitul secolului XV, mai mulți episcopi din vestul Europei au început să interzică astfel publicarea, în diocesele lor, a oricărei cărți ce nu fusese în prealabil examinată de autoritățile eclesiastice și nu purta viza lor. Ulterior, printr-o bulă din anul 1501, papa Alexandru VI a extins autoritatea cenzurii bisericești asupra tuturor statelor ce recunoscteau supremația spirituală a Papei, oprînd publicarea oricărei scrieri care n-ar fi fost mai întîi supusă cercetării arhiepiscopilor sau vicarilor respectivi, sub pedeapsa excomunicării și a unor mari amenzi. Inchiziția și-a făcut cunoscută identitatea istorică și printr-o adevărată operație de cenzură internațională a oricărui gînd liber sau exprimat în dezacord cu dogmele papale.

În Franța, cenzura preventivă, cu corolarul ei: obligativitatea unei autorizații prealabile de imprimare, a durat pînă în 1789. Din această cauză, marile opere ale sec. XVIII

au trebuit să fie publicate în afara hotarelor țării, Montesquieu, Voltaire, Rousseau și-au tipărit astfel cărțile în Elveția, Olanda sau Anglia, unde libertatea de conștiință, de gândire și de exprimare erau într-o mai mare măsură asigurate. Revoluția franceză a desființat cenzura, ușurând apariția a sute de gazete (*Magazin istoric*, nr. 7/1989). Dar, după lovitura de stat a lui Bonaparte de la 18 Brumar (9-10 noiembrie 1799) toate ziarele ostile lui au fost suprimate, Constituția anului VIII n-a mai cuprins nici o referire la libertatea presei, iar în 1803 pe lângă fiecare ziar a fost stabilit un cenzor anume. Al doilea imperiu, al lui Napoleon III, a însemnat și el o perioadă de gîtuire a libertății presei. Abia în 1881 a putut fi legiferată în Franța libertatea completă a presei și desființate autorizația prealabilă și depunerea unor cauțiuni — care au fost înlocuite printr-o simplă declarație ce specifică numele girantului responsabil și al tipografului. În principatele germane, cenzura prealabilă a durat pînă după unificarea țării, iar în Imperiul habsburgic și în Rusia pînă la prăbușirea monarhiei bicefale și a țarismului.

Dar la o adevărată perfecțiune a cenzurii — dacă se poate face o asemenea asociație de termeni — s-a ajuns, mai cu seamă, în statele totalitare din perioada interbelică: Uniunea Sovietică stalinistă, Germania nazistă, Italia fascistă, Spania franchistă, Portugalia salazaristă, Japonia militaristă ș.a. Niciodată în istoria umanității nu mai existaseră regimuri politice atît de zeloase pe monopolul lor ideologic asupra mijloacelor de comunicare și atît de doritoare să acapareze limbajul — scris, oral sau prin imagini —

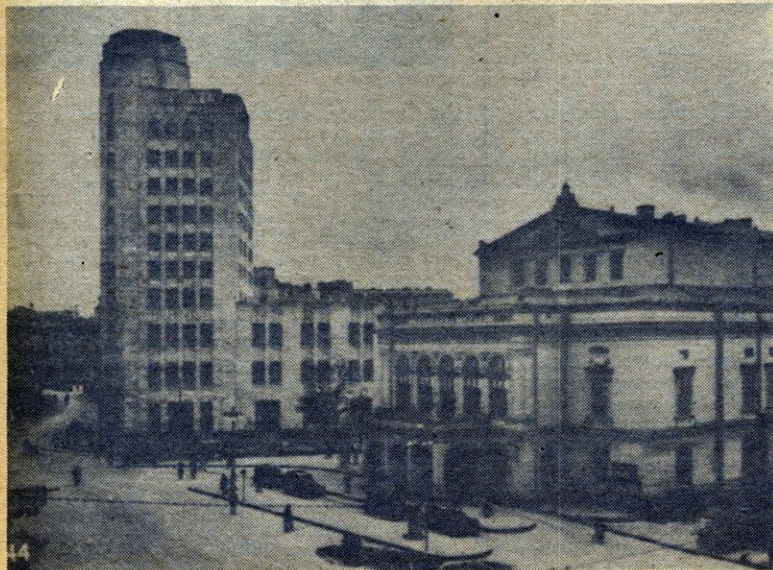
pentru a-și impune, cu orice preț, țelurile lor, măturisite sau nu.

De asemenea, cenzura a acționat ca un puternic instrument represiv al gândirii și al libertății de expresie în regimurile de dictatură militară din America Latină și din Asia, în colonii, în toate statele în care puterea își menținea autoritatea prin uzurparea drepturilor cetățenești.

După cel de al doilea război mondial, imitînd modelul totalitarismului sovietic, și în țara noastră a fost instituit un formidabil aparat de control al comunicării ideilor — prin presă, edituri, radio, cinematografie, iar mai tîrziu și televiziunea — pus în serviciul exclusiv al siluirii și încorsetării gândului liber, al mutilării conștiințelor, al impunerii, la urma-urmelor, a unui mutism generalizat. În plus; într-o primă etapă, presa și propaganda căpătaseră, ca și alte domenii ale vieții de stat, politice și sociale, nelipsitul ajutor al consilierilor sovietici.

În țara noastră, cenzura a luat, parcă, forme și mai aberante începînd din 1977 cînd, oficial, organismul calificat, așa numita Direcție a presei și a tipăriturilor, a fost desființat ca atare; din acel moment cenzura s-a exercitat prin conducerea întregului sistem informațional, al mass-mediei, de către partidul comunist, cu bine cunoscutul rol tute-lar al organelor de securitate și cu acea formă nevăzută a autocenzurii generată de teroarea spiritelor, exercitată de la cabinetele 1 și 2 ale fostului regim.

Și totuși, în ciuda sistemului generalizat de cenzură, chiar în anii cei mai grei ai dictaturii, presa — vorbită sau scrisă —, cele-

Doa efigii
ale Bucureștilor
interbelice:
Palatul Telefoanelor
și fostul edificiu
al Teatrului Național

Patriarhul
Miron Cristea
este condus
pe ultimul
drum

alte mijloace de exprimare literar-artistică au reușit deseori să aducă la cunoștința marelui public — nu o dată cu complicități în chiar aparatul de stat și de partid — glasul adevărului, întreținând vie flacăra speranței în reîntronizarea libertății și demnității în viața țării.

Sperăm din toată inima să existe răgazul necesar și ca tineri cercetători — mai ales istorici — să treacă nu numai la alcătuirea unor antologii ale rușinii, ce exaltau cultul personalității fără limite, cerut, impus și operat, nu numai în fiecare ziar sau revistă, ci în fiecare loc de muncă din țara noastră de Nicolae și Elena Ceaușescu (prin mijloacele ce le stăteau la dispoziție), după tipicul stalinist, ci și a unor antologii ale inteligenței care să dovedească cum, prin talent și spirit, se puteau strecura în mass-media, ca și în artă și cultură cu mari, foarte mari riscuri, idei contrare dictaturii și, în orice caz, o cultură de altă esență decît o cerea regimul stat-partid. Nu o dată ele erau sesizate și raportate post factum, iar consecințele nu întîrzieau să se arate pentru cei implicați.

Mecanismele și absurditatea cenzurii ceaușiste ne sînt, de altfel, prea proaspete în amintire, pentru a mai fi nevoie să stăruim asupra monstruoșităților și absurdității ei.

Ce se știe, însă, mai puțin este că — țara aflată mereu în bătaia vînturilor potrivnice ale istoriei, care, printre altele, periclita adesea exercitarea unei vieți publice realmente democratice — România nu a fost ferită de cenzură nici înaintea dictaturii comuniste. Întreaga perioadă din ultimii 53 de ani a stat sub semnul cenzurii: regimul de dictatură personală al lui Carol II, dictatura legio-

nară, cea antonesciană, care s-a exercitat pe lîngă cenzura de război românească și apoi cea a Comisiei aliate de control (de fapt cenzura autorităților militare sovietice) și, în final, din 1948, cenzura regimului comunist.

În același timp s-ar putea spune că întreaga istorie a presei românești — și apoi a celorlalte mijloace de comunicare în masă — oglindește multitudinea de forme sub care presa a încercat să se sustragă opreliștilor cenzurii, eludînd multe din nenumăratele încercări de reducere ori chiar de suprimare a libertății de expresie. Căci de la apariția primelor publicații periodice de la noi, în vremea domniilor regulamentare, ele s-au confruntat cu rigorile cenzurii. Astfel, cenzura extrem de cicălitoare a lui Mihai Sturza a văzut o primejdie pînă și în titlul pe care tînarul Mihail Kogălniceanu voia să-l dea revistei sale: *Propășirea* (1844).

Nu trebuie trecute cu vederea, în același context, condițiile extrem de vitrege în care erau nevoite să apară ziarele românești din Transilvania și Bucovina, aflate sub dominație austriacă sau austro-ungară. Pînă la Marea Unire din 1918, numeroase publicații ardelenene și bucovinene au dus o continuă luptă cu cenzura autorităților austro-ungare în numele cauzei unității românilor. În Basarabia, din 1812-sub regim țarist, presa, alături de întreaga populație trăia sub semnul deznăționalizării.

Să ne oprim, totuși, mai pe larg la funcționarea cenzurii din perioada interbelică. Ea a fost formal interzisă prin Constituția din 1923 (articolul 25 al titlului II care stipula imperativ „Nici cenzura, nici o altă măsură preventivă pentru aparițiunea, vinderea

sau distribuirea oricăror publicațiuni nu se vor putea înființa"). După cum, Constituția garanta tuturor și „libertatea de a comunica și publica ideile și opiniunile prin grai, prin scris și prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți în cazurile determinate prin codicele penal, care nici într-un caz nu va putea restrânge dreptul în sine". De asemenea, se mai preciza: „Nici o cauciune nu se va cere de la ziariști, scriitori, editori, tipografi și litografi. Presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor. Nici un ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendat sau suprimat".

În 1927, însă, deci la numai patru ani de la adoptarea noii constituții, pentru a împiedica dezbaterea așa-numitei „chestiuni interzise", adică expulzarea din țară a prințului moștenitor Carol (*Magazin istoric*, nr. 6/7/ 1972) și renunțarea acestuia la orice pretenție la tronul României, guvernul liberal de sub președinția lui I.I. C. Brătianu a introdus brusc cenzura, ceea ce i-a atras un energic protest al tuturor ziarelor din Capitală. „Direcțiile ziarelor — se afirma în acest protest, semnat de publicații de toate orientările politice, în speță: *Adevărul*, *Argus*, *Cuvântul*, *Dimineața*, *Dreptatea*, *Lupta*, *Neamul Românesc*, *Politica* [evident *Viitorul*, organul Partidului Național Liberal nu se asociase] — au fost înștiințate ieri, verbal, de către d. maior Pella, comisar regal, că din ordinul Comandamentului II Armată se reintroduce cenzura presei.

Măsurile excepționale luate în ultimul timp de guvern împotriva presei au tulburat țara și au alarmat străinătatea. Guvernul însuși părea că și-a dat seama de răul ce îl pricinuia și a revenit asupra acelor dispozițiuni.

Ridicarea măsurilor excepționale a fost anunțată în mod oficial, atât ziarelor românești, cit și presei străine.

Astăzi, măsurile ilegale, ridicate de Ministerul de interne, sînt reînființate de autoritățile militare.

Directorii ziarelor din Capitală cer guvernului să pună capăt regimului intolerabil la care e supusă presa, adînc păgubitor intereselor țării.

În caz contrar, vor lua măsurile de apărare dictate de împrejurări".

Guvernul n-a renunțat, totuși, la controlul preventiv al presei, care a rămas supusă regimului excepțional și după moartea lui I.I.C. Brătianu, deci sub scurta guvernare a lui Vintilă Brătianu, pînă la căderea acestuia de la putere.

La 20 noiembrie 1928 a fost instalat un guvern național-țărănist prezidat de Iuliu Maniu, care a ridicat cenzura. Dar, la 25 martie 1930, același guvern prezenta Parlamentului o lege „împotriva alarmismului", care, adoptată, oferea autorităților posibilitatea de a cenzura libertatea de exprimare, nu numai prin cuvîntul tipărit, ci și prin cel rostit.

O adevărată ferecare a presei și a tuturor mijloacelor de comunicare a intervenit, însă, mai ales, odată cu instaurarea regimului stării de asediu, la 30 decembrie 1933 în urma asasinării primului ministru I. Gh. Duca (*Magazin istoric*, nr. 12/ 1983). Regimul stării de asediu care se extindea asupra județelor Prahova și Dimbovița, a tuturor marilor aglomerări urbane: București, Constanța, Cluj, Iași, Timișoara, Cernăuți, Chișinău, Galați, Oradea, precum și a localităților din Valea Jiului unde, se preciza, „există industrii miniere", a fost instaurat inițial pe o durată de șase luni. După expirarea termenului, starea de asediu a fost prelungită în mod repetat din șase în șase luni, în anii următori, cu o singură întrerupere în vederea alegerilor pentru Camera și Senat — numai pentru perioada 25 noiembrie-31 decembrie 1937.

La puțin timp după aceea, odată cu instaurarea Dictaturii regale, la 11 februarie 1938, prin Înalt Decret Regal, Carol al II-lea a introdus starea de asediu pe tot cuprinsul țării. Conform acestui decret, autoritățile militare erau împuternicite „de a cenzura presa și orice publicațiuni, avînd dreptul de a împiedica apariția oricărui ziar sau publicațiune sau numai apariția unor anumite știri sau articole".

Controlul presei se exercita printr-un Serviciu de cenzură care, între 30 decembrie 1933 și 31 decembrie 1937, a funcționat pe lângă ministerele de interne și al apărării naționale. La sfîrșitul anului 1937, Ocatașan Goga — atunci prim-ministru —, l-a trecut la Președinția Consiliului de Miniștri, dar la 14 februarie 1938 nou guvern, al patriarhului Miron Cristea, l-a mutat din nou la interne.

Nu mai exemplificăm cum opera cenzura, întrucît selecția care urmează va oferi un tablou sugestiv al modului cum acționa aceasta în anii 1938-1940, cum erau selectate informațiile după criterii a căror logică — așa cum poate constata cititorul — este greu de sesizat.

Și totuși, cenzorii nu acționau la voia întîmplării. Ziarele, primeau zilnic instrucțiuni, așa numitele normative, care notificau ce subiecte erau tabu, ori cum trebuiau tratate anumite teme.

În fine, se cuvine să ținem seama că cenzura se exercita nu numai asupra presei interne, ci și asupra celei externe intrate în țară, a filmelor, ca și a cărții românești și străine, de către organisme specializate în fiecare din aceste domenii.

Pe lângă Ministerul de interne funcționa astfel Comisia de control și cenzura filmelor. Prin Decretul Regal din 8 octombrie 1938, de pildă, au fost desemnați ca membri, pe o durată de 4 ani: Sergiu C. Dimitriu, atunci președinte al Oficiului Național de Turism, Al. Brătescu-Voinești, Al. Săndulescu, președintele Sindicatului Ziaristilor, autorul dramatic Caton Theodorian.

criticul dramatic Ion Dumitrescu, Maria Filotti, Constantin Kirîtescu, director general în Ministerul instrucţiunii publice, Emanoil Bucuţa, director al Educaţiei poporului din Ministerul instrucţiunii publice, iar pe lângă aceştia procurorul Nicolae Missir, Eugen Negulescu, subdirector în Direcţiunea generală a poliţiei, colonel Gh. Liteanu, ca reprezentant al Marelui Stat Major, procurorul T. Boieru, secretar general al Prefecturii Poliţiei Capitalei.

Tot pe lângă Ministerul de interne îşi exercita atribuţiile şi Biroul presei străine, care controla şi-şi dădea avizul asupra oricărui ziar şi a oricărei cărţi străine care intrau în ţară, iar în cazuri mai delicate consulta şi Direcţia presei şi propagandei de pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri. În vara anului 1938 — un astfel de caz a fost prilejuit, bunaoară, de intrarea în ţară a romanului *Königliche Hoheit* (Alteţea regală) al lui Thomas Mann, laureat al Premiului Nobel şi cel mai mare scriitor german al veacului nostru. Împreună cu alte două cărţi germane, romanul lui Thomas Mann a fost expedit la Direcţia presei şi propagandei, unde i s-a făcut următorul referat: „*Alteţea regală* de Thomas Mann. Un princip de operetă dar cu situaţii verosimile constituind sarje împotriva principului monarhic, împotriva ceremonialului de la curte, împotriva administraţiei guvernului care salvează finanţele statului şi introduce calorifer la palat, prin căsătoria morganatică a fratelui monarhului, a «Alteţei regale», cu fiica unui miliardar american... Deşi mişcându-se pe un plan de artă, superior, *nu putem admite* intrarea romanului ce bagatelizează instituţiile monarhice şi persoana suveranului dintr-un principat fictiv dar cu atât mai general simbolic”. Iar decizia, fără apel, a fost: „Se prohibesc toate trei cărţile. Se va face adresa de prohibire”.

În timpul războiului din răsărit purtat alături de puterile Axei, la sfîrşitul lunii noiembrie 1941, şeful cenzurii l-a chemat la el pe poetul Ion Vinea şi i-a citit, din ordin, un protest al Ministerului propagandei Reichului transmis prin Legaţia germană. Ministerul lui Gobbels îşi îngăduia deci, atunci, să adăpostească în astfel de termeni un poet român, care mai era, în plus, şi preşedintele de onoare al Societăţii ziariştilor. Articolul privitor la presa elveţiană, apărut

în *Cuvîntul* (reprodus după *Evenimentul*) dă de gîndit. Frază în care autorul spune că presa elveţiană a perseverat într-o tradiţie de cultură şi de veche civilizaţie, că ea are libertate de atitudine şi de păreri ... sînt cu totul deplasate şi contrarii adevărului.

Cenzura română este datoră ca pe viitor să i se atragă atenţiunea asupra situaţiei României şi a îndatoririlor sale de ziarist”.

Mai tîrziu, presiunile hitleriste au impus, se ştie, chiar internarea în lagăr a lui Tudor Arghezi, pentru un articol publicat în presa românească. Articolul purta titlul *Baroane* şi era un nimicitor pamflet la adresa ministrului nazist la Bucureşti, Manfred von Killinger, care se voia un soi de Gauleiter al României.

În final, se cuvine, totuşi, să precizăm cît se poate de limpede ca în anii interbelici presa românească s-a bucurat şi de anumite libertăţi, pînă la instaurarea regimului personal al lui Carol II. Chiar dacă aceasta „libertate a presei” nu se compara cu cea din Anglia, Franţa, Statele Unite, Elveţia etc., publicaţiile şi gazetarii vremii au ştiut să deoace adesea rigorile cenzurii apărînd libertatea de expresie şi demnitatea profesiei de ziarist, şi lăsîndu-ne astfel moştenire o presă de înaltă ţinută publicistică.

Cum funcţiona totuşi „bucătăria” cenzurii, cum arăta faţa ei nevăzută? Un document revelator ne-o revelează în toate amănuntele. Este vorba de un *registru intern* al Serviciului cenzurii presei din anii 1939-1940, oferit după război spre păstrare Bibliotecii Academiei Române de Aurel Brătescu, fost funcţionar al aceluşi serviciu, cu condiţia expresă ca nimeni să nu-l poată utiliza pînă la 1 ianuarie 1957. Este uşor de înţeles că, în anii dictaturii comuniste, un asemenea document nici n-ar fi putut fi publicat, întrucît putea da „idei” şi înlesni apropierei fireşti cu stări de lucruri pe care orice regim despotice are tot interesul să le ascundă. Acum, însă, nimic nu ne mai poate împiedica să-l punem — fie şi parţial, din cauza mării sale (trei volume, format mare, cu cîteva sute de pagini) — la îndemîna cititorilor noştri ca pe un document inedit de cel mai mare şi larg interes, ba chiar nu lipsit de o anumită doză de umor, e adevărat involuntar.

Dumitru HÎNCU

1939

1 ianuarie, ora 21.15. Din ordinul d-lui col. [Radu] Hotineanu [şeful cenzurii]. Dacă vine în ziare descrierea uniformelor miniştrilor se lasă”.

Am transcris textul conform normelor ortografice actuale, păstrînd particularităţile stilistice ale originalului, inclusiv unele incorectitudini gramaticale. Intervenţiile explicative în paranteze drepte şi notele de subsoal ne aparţin.

Se interzice cu desăvîrşire a se scrie în ziare că *Neamul Românesc* n-a apărut azi sau că a fost suspendat sau orice; este ordinul d-lui ministrul de interne, Armand Calinescu.

8 ianuarie. Se cenzurează prezenţa d-lui G. Tătărescu în Bucureşti. De asemenea c-a luat parte la o masă (la dl. Grigore Gafencu).

9 ianuarie. În ziarul *România* de ieri, într-un sfîrşit de articol, autorul se ocupa de românii de peste Nistru. D. ministru de externe a cerut cenzurii să nu mai lăsam în ziare să apară articole din care ar reeşi că noi ne ocupăm şi ne interesăm de situaţia românilor ce nu sînt în interiorul graniţelor noastre, căci deocamdată nu mai

avem nimic de revendicat. Pentru a nu da loc la complacătăi, ca rușii să se intereseze de rușii din Basarabia etc., noi nu vom mai permite asemenea discuțiuni.

24 ianuarie. Din ordinul d-lui ministru de interne. Nu se mai scrie nici un cuvânt de Garda de fier, de foștii legionari, de adeziuni în Frontul Renașterii Naționale¹ sau de declarațiuni de credință a tuturor acelora din mișcările subversive. Numele lor pot să apară ca înscrși în Frontul Renașterii, dar ca simpli particulari, nu ca foști legionari. La recepția ce a avut loc la dl. dr. Caracostea s-a pierdut o brătară a d-nei Georgette Dragomirescu. Tapaj, discuțiuni, poliție. Ziarele vor să facă la fel. Se cenzurează.

26 ianuarie. Din ordinul d-lui colonel-șef al cenzurii, se aduce la cunoștință d-lor cenzori că atunci când sînt în echipă cu d-l cenzor Virgil Carianopol² le este interzis de a-l lăsa singur pînă la terminarea serviciului, mai ales în timpul nopții.

Reamintesc: greve, conflicte de muncă, instigare de lucrători, funcționari se cenzurează. „Legeația iugoslavă din București a fost înălțată la rangul de ambasadă, odată cu transformarea în ambasadă a legației României din Belgrad”. Informația aci alăturată merge numai în această formă; în nici un caz nu se va indica numele persoanelor numite în aceste posturi.

29 ianuarie. S-a sinucis Constanța Grecu, aruncîndu-se de la etajul 3 de la Prefectura Poliției Capitalei. Se cenzurează.

¹ Organizație politică înființată de Carol II în decembrie 1938, după desființarea tuturor formațiunilor politice; vezi și *Magazin istoric*, nr. 12/1988. Pentru multe din faptele și evenimentele politice consemnate în aceste însemnări, a se vedea și *jurnalul politic* al lui Victor Slăvescu (nr. 10-12/1988, 1-9/1989), precum și rubrica *În București, acum 50 ani* din nr. 2-12/1989.

² În acea perioadă, la Serviciul cenzurii erau angajați: M. Dumitrescu, Gr. Eremiescu, I. Opris, A. Braescu, I. Dubert, Al. Predescu, A. Todie, V. Mocanu, V. Chioperc, Al. Tîsescu, V. Carianopol, Gh. Nicola, C. Pantazescu, M. Nițescu, I. Hrubaru, A. Alexe, V. Stupcaru.

6 februarie. Se reamintește ordinul de a nu se ataca nici un stat străin, pe nici o chestiune. Deci nu se vor lăsa atacuri la adresa Italiei, Germaniei, Franței, Angliei etc. Sub nici o formă.

Dl. ministru de interne a aprobat reparația revistei *Bilete de papagal*, a d-lui Argehezi. D-nii cenzori, dacă vor avea ceva de cenzurat, îmi vor arăta mie. Deci nu se cenzurează nimic fără ordinul meu.

Din revista *Viața românească* nu se cenzurează nimic fără ordinul meu.

9 februarie, ora 1. 10. Dl. chestor Paximiade comunică din partea d-lui ministru E. Titeanu [subsecretar de stat pentru presă și informații] să nu se lase în ziare știrea incidentului petrecut la restaurantul „Neptun” între d-na Maria Tânase și patronul localului.

În *Lumea Nouă* cenzura a fost exagerată. S-a cenzurat și că muncitorimea ieșeană a hotărît să ia măsuri să se vîndă *Lumea Nouă*. Dacă este un organ democrat, aceasta nu înseamnă să nu poată scri nimic. Mi se va arăta mie toată cenzura și se va face de către șeful echipei. D. Pan [tazescu] a fost prea sever. Unde sînt ordine precise da, unde este chestiuni de apreciat trebuiește să fiu eu întreb. Șeful cenzurii.

10 februarie. Într-un articol, dl. Pamfil Șeicaru a atacat ofițerii de stat major. Se va cenzura în viitor orice articol în care ofițerii de stat major, elita armatei, se vor mai ataca sub orice formă și mi se va arăta și mie. Dl. A.I. Athanasiu în *Ordinea* răspunde lăudîndu-i. Cu drept cuvînt. Deci, orice critică se cenzurează, orice laudă se lasă.

11 februarie. Cînd se revine asupra unei cenzuri, primul lucru ce se face este de a se face această mutație în decupări și la Marele Stat Major. Cenzura raportează și atunci autoritățile superioare, primul ministru, miniștrii de interne etc. citeșc în ziare și în decupări. Este inadmisibil acest lucru.

12 februarie. Se lasă atențatul (încercarea) contra d-lui ministru Armand Călinescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

Să fie lăsată d-na Adela Călinescu, soția d-lui Armand Călinescu, c-a fost la Predeal. De ce a cenzurat dl. Carianopol?

Ora 22.45. Din ordinul d-lui col. Hottineanu. Asupra încercării de atentat contra d-lui ministru. A. Călinescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, nu se lasă în ziare decît ceea ce a apărut în ziarele de azi.

13 februarie. Cercetări pentru descoperirea complotului contra d-lui vicepreședinte al Consiliului de Miniștri se fac în toată țara. S-au făcut arestări în țară. Nu va apare nici un cuvînt despre cercetări sau arestări. Să se citească cu atenție corespondențele de provincie.

Se reamintește ordinul de a nu apare nici o caricatură a șefilor de state sau de guvern.

Nepotul generalului Cantacuzino³ a cerut tribunalului anularea actului prin care vindea lui Corneliu Zellea Codreanu terenul de la Gutenberg. Atențiune. Se va cenzura.

14 februarie. „Acțiune de anulare”. Trib. Ilfov a fost sesizat eri cu o interesantă acțiune în anulare de act vinde-re-cumpărare.

Reclamant e domnul I. Cantacuzino, în calitate de legatar universal al defunctului Zizi Cantacuzino; actul a cărei anulare se cere e cel prin care generalul a vîndut lui C.Z. Codreanu terenul din str. Gutenberg 6, pe preț de lei 1.700.000 platibili în rate anuale, iar temeiul acțiunii e neplata ratei de lei 50.000 exigibilă în decembrie 1938⁴.

Dl. Todie a binevoit a lăsa această informație, deși era ordin precis să nu se scrie. Ce-nseamnă aceasta? Vom lua măsuri severe. Șeful cenzurii.

³ Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Granicerul (1869-1937), general, deputat averescan și, apoi, conservator. În 1936, C.Z. Codreanu l-a numit conducător.

20 februarie, ora 13. Din dară de seamă a deschiderii Conferinței presei înțelegerii Balcanice¹, se va cenzura din cuvântarea d-lui Săndulescu² începutul, adică cuvintele: „Deschizînd această conferință”, cuvîntarea d-sale urmînd a începe cu „După cuvintele atît de calde rostite de d. ministru Titeanu” etc.

24 februarie. Ziarul *Semnalul* a fost suspendat 10 zile, pentru articolele din ziua de 22 și 23 februarie 1939. Deci nu se mai citește noaptea aceasta. Poate apare în ziare suspendare.

7 martie, ora 3.30. În ce privește anunțarea în ziare a numirii d-lui Armand Călinescu ca prim-ministru, nu va apare decît textul decretului, fără fotografie, fără comentarii, fără biografie, fără nimic altceva. Mare atențiune și fără nici un fel de excepție, la nici un fel de intervenție.

Revista *Țărănismul* a d-lui I. Mihalache a fost suprimată, deci nu se mai citește.

8 martie. Nici o fotografie a d-lui Călinescu, nici un elogiu, nici o apreciere. Nimic, absolut nici un cuvînt. Se cenzurează fără a mai fi întrebare. Am dat ordin și la „Rador” și la Radio.

Se cenzurează inventarierea averii I.P.S. Patriarhului [Miron Cristea, decedat la 6 martie 1939]. Se cenzurează că s-a sigilat locuința de la Patriarhie sau casa de la Dragoslavele.

12 martie, ora 11.30. Din ordinul d-lui prim-ministru Armand Călinescu, transmis prin subsecretarul de stat al presei și propagandei [d. Victor Alboteanu]: „Domnii cen-zori sînt rugați să facă o cen-zură cit mai severă a fotogra-fiilor — ce apar în ziare — care, ca și textele trebuie, să cător al partidului „Totul pentru țară” (Garda de fier).

Între 20 și 22 februarie 1939, a avut loc la București cea de-a IV-a Conferință a presei înțelegerii Balcanice, organism constituit la București, în iunie 1936. Din Comitetul Național Român făceau parte Cezar Petrescu, Demostene Botez, Mircea Grigorescu și N. Baltzaria.

² Alexandru Săndulescu, fost membru al P.N.L., era președintele sindicatului ziaristilor, senator și vicepreședinte al Senatului (1936); editor al ziarului *Viitorul*.

treacă, obligatoriu, pe la cen-zură”.

Ora 11.20 seara. Astăzi duminică, 12 martie 1939, a avut loc o adunare a gazetarilor la care a luat parte și dl. ministru Titeanu, care a făcut declarații. Declarațiile se vor citi d-lui Victor Alboteanu, care le va da redacțiunea cuvenită.

Declarațiile d-lui ministru Eugen Titeanu la adunarea generală a Uniunii Ziaristilor profesioniști merge numai în forma de mai jos: „Dl. Eugen Titeanu, aduce la cunoștința Adunării generale că M.S. Regele și [cuvintele subliniate sînt în chenar roșu și

cu ștampila „cenzurat”] Guvernul au (are) toată solici-tudinea pentru presă și pentru slujitorii ei, ziaristii.” „Pentru realizarea acestor gînduri bune, d-sa mai aduce la cu-noștință că în urma înțelege-rii cu d-l ministru [Mihail] Ralea [ministru muncii] s-a hotărît crearea unui corp al ziaristilor profesioniști, care să se bucure în ce privește raporturile de muncă între salariați și patroni de toate avantajile legii muncitorești și legii breslelor”. ■

(Va urma)

Selecție și note
Ioan LĂCUSTĂ

Desen din anul 1911, semnat Grandjouan, reprodus de revista *Le Nouvel Observateur* pentru a ilustra repetarea istoriei după șapte decenii

OTTO VON BISMARCK LA ORA GERMANIEI UNITE

CONSTANTIN ANTIP

Cine a vizitat Berlinul în perioada august-noiembrie 1990 nu a putut trece nepăsător pe lângă afişele care recomandau expoziția Bismarck-Preussen, Deutschland und Europa (Bismarck-Prusia, Germania și Europa), organizată cu prilejul împlinirii unui secol de la scoaterea forțată din viața politică activă a „Cancelarului de fier”. Este vorba despre cea mai recentă manifestare de amploare (prezentarea exponatelor a necesitat un catalog de 526 de pagini!) consacrată celui ce a fost supranumit „un Richelieu al Germaniei” (împăratul Napoleon III), „cel mai mare prusian după Frederic cel Mare” (regele Carol I al României), un adevărat „fenomen al geniului politic al seminției germane” (Thomas Mann).

Expoziția în cauză nu a fost doar o evocare în sine a imaginii lui Bismarck, ci proiectarea ei în condiționările proprii epocii, istoriei Prusiei și Germaniei, ale interdependențelor cu evoluția generală a Europei, de la bătălia de la Waterloo la bătălia de pe Marna. Comentînd-o, istoricul american Gordon Craig subliniază: „Prin acest secol de transformări politice, de progres material și de escaladare a violenței și-a croit drum Otto von

Bismarck, mai întâi exploataînd forțele schimbării revoluționare, iar apoi, în anii în care a deținut funcția de cancelar, căutînd, nu fără succes, să le dirijeze pe făgașul subordonării față de interesele țării, pentru a ajunge, la sfîrșit, ca mulți alți conducători europeni, un fel de ucenic vrăjitor, covîrșit de forțele pe care le-a ajutat să se dezlanțuie”.

Expoziția Bismarck-Prusia, Germania și Europa a sensibilizat nu doar prin discursul istoric, ci mai ales prin impactul cu actualitatea, vernisajul ei coincidînd (accidental, fără îndoială, deoarece pregătirea a început în 1987, cînd nu erau previzibile evenimentele de peste trei ani) cu accelerarea procesului reîntrupării Germaniei într-o singură entitate statală, proces desăvîrșit la 3 octombrie 1990. Acest moment istoric nu putea să nu invite la evaluări comparative între actul unificării Germaniei în 1871 și cel al reunificării ei în zilele noastre.

În primul rînd, este de reliefat, atunci și acum, identitatea scopului: afirmarea deplină a națiunii germane, unitatea constituind, ca pentru toate națiunile, o necesitate inexorabilă a dezvoltării istorice, singurul cadru propice valorificării superioare a potențelor ei în toate domeniile. În 1871, dintr-o expresie geografică, Germania a devenit o

În imagine: Berlinul, în a doua jumătate a sec. XIX.

realitate politică; în 1990, Germania a depășit divizarea politică și și-a recompus unitatea teritorială, germanii, atât din vest cât și din est, respingând ideea perpetuării a două state, ca și sloganul propagandistic aberant al existenței a două națiuni germane, una burgheză și cealaltă socialistă: „Nu există o Germanie capitalistă și o Germanie socialistă — spunea unul din artizanii reunificării, Hans-Dietrich Genscher —, există numai națiunea germană”.

Și în procesul unificării, și în cel al reunificării au trebuit neutralizate puternice rezistențe: în secolul trecut, particularismul curților princiare și al curcilor retrograde, în zilele noastre, mai cu seamă obstrucționismul burocrăției politice totalitare din Est. Și într-un caz și în celălalt un imperativ l-a constituit întrunirea condițiilor externe favorizante: în 1871, înfrângerea Franței și asigurarea neintervenției Austro-Ungariei, Rusiei și Marii Britanii; după 120 de ani, obținerea acordului puterilor învingătoare în cel de-al doilea război mondial — Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Franța —, care prezideră la divizarea Germaniei.

Paralela între două momente atât de depărtate în timp relevă nu numai asocieri, precum cele creionate mai sus, ci și disocieri, actele istorice neputând fi repetabile aldoma. Astfel, unificarea

s-a realizat sub hegemonia Prusiei, cea mai slabă dintre puterile europene, iar reunificării din 1990 i-a imprimat impuls decisiv Republica Federală Germania, statul cel mai puternic din punct de vedere economic de pe continent. Dacă unitatea, în veacul trecut, s-a înfăptuit sub semnul autoritarismului monarhic, prin războaiele din 1864, 1866 și 1870-1871, refacerea ei a fost rodul hotărârii adoptate în mod liber și democratic, sub emblema republicană, cu excluderea oricărei violențe. Este, de asemenea, semnificativ că în larma lui 1871, cancelarul Otto von Bismarck își sărbătorea opera vieții sale, în vreme ce fostul împărat al francezilor, Napoleon III, era prizonier în castelul Wilhelmshöhe (Magazin istoric, nr. 1-3/1978), iar în toamna lui 1990, la dărîmarea zidului Berlinului, simbolul divizării, asistau împreună cancelarul german Helmut Kohl și președintele Franței, François Mitterand.

Dacă, în optica lui Bismarck, un prusian trebuia să fie totdeauna adversar al Franței, Kohl, dimpotrivă, evaluează ca extrem de importantă colaborarea germano-franceză, fundamentată de tratatul de colaborare franco-vestgerman din ianuarie 1963, semnat de Konrad Adenauer și Charles de Gaulle, agregarea a ceea ce politologi și istorici numesc axa carolingiană, esențială pentru modelarea Europei viitoare.

Întîlnire pe curentul timpului

O Germanie unificată și puternică a produs, în lume și mai ales în rîndul vecinilor nemijlociți, reacții contrare. O opinie: Germania unită reprezintă un factor mai sigur în cadrul unui sistem european eficient. Altă opinie, opusă: Germania unită constituie un generator permanent de teamă. Nu puțin au fost cei care au întîmpinat unificarea și reunificarea germană cu exclamația: *Achtung!* La mijlocul deceniului al șaptelea din secolul XIX, Adolphe Thiers declara că menținerea fărîmării Germaniei trebuie să fie un principiu al dreptului internațional în Europa. În cel de-al șaptelea deceniu al secolului XX, François Mauriac nota: „Atîta timp cît au existat Germanii, puteam să ne plîmbăm prin ele. Cînd s-a născut o Germanie s-a terminat veselia. Astăzi există două. Măcar cu un ochi putem dormi. Cînd cele două bucăți se vor lipi din nou va trebui să redevenim iepurele care doarme cu ochii deschiși”. Din cauze diferite de cele invocate în afară și în Germania, reunificarea își are contestatarii prominenți. Cunoscutul scriitor Günther Grass, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, de pildă, aprecia în preajma lui 3 octombrie 1990: „Am cunoscut între 1871 și 1945, adică de la Bismarck la național-socialism, o scurtă perioadă în istoria Germaniei în care a existat un stat unitar. Această perioadă a fost cea

mai nenbrocită din istoria Germaniei... Asistăm [acum] la o veritabilă politică de Anschluss față de germanii din Est”.

Sesizînd motivul principal al suspătării Imperiului german, anume teama în fața creșterii puterii sale militare și a tentației spre expansiune teritorială, Bismarck a căutat să o contracareze. În repetate declarații, el a subliniat că Germania nu are pretenții la pămînturi străine, că interesele comune cu vecinii o fac disponibilă colaborării și convieturii pașnice, ca și acțiunilor întreprinse pentru menținerea noului echilibru între marile puteri. După căderea sa de la putere (1890), motivele de neliniște în Europa au primit o teribilă confirmare. Avantajele oferite de unitatea națională și de progresele Germaniei au fost manipulate cu tenacitate de forțele ce au propulsat ideea unei misiuni de dominare a Imperiului în Europa și dîncolo de ea, suport al unei gîndiri și practici agresiv-imperialiste, cu rol determinant în declanșarea celor două conflagrații planetare.

Posibilitatea reînvierii spiritului de revanșă și gigantică forță economică a Germaniei reunificate au stat și stau și astăzi la baza îngrijorării resimțite în largi cercuri politice și straturi sociale din diverse țări ale Europei. Beneficiind și de contribuțiile remarcabile ale predecesorilor săi — Willy Brandt și Helmut Schmidt — la promovarea ideii că națiunea germană a tras învățămintele cuvenite din erorile trecutului și la politica de destin-

dere în viața internațională, cancelarul Helmut Kohl a răspuns prin satisfacerea cerinței imperative a puterilor învingătoare: recunoașterea definitivă a granițelor fixate după cel de-al doilea război mondial, îndeosebi frontiera Oder-Neisse, prin includerea sistematică și viguroasă a procesului de unificare în orbita edificării noii Europe. Mesajul cancelarului Kohl transmis guvernului român, la 3 octombrie 1990, sublinia că Germania unită nu constituie un pericol pentru comunitatea internațională și, în primul rînd, pentru cea europeană, ci, dimpotrivă, reprezintă calea cea mai sigură pentru a elimina sechelele războiului și pentru a garanta, în cadrul unei formule confederative, securitatea continentului nostru.

De dimensiuni istorice diferite, Bismarck, fiul unui junker, și Kohl, nepotul unui țăran, se întîlnesc pe „curentul timpului”, pe care, spunea „Cancelarul de fier”, „omul nu-l poate nici crea, nici dirija... [omul] nu poate decât să navigheze pe el și să cîrmească cu mai multă sau mai puțină îndeminare și experiență; poate fie să naufragieze, fie să eșueze, fie să ajungă cu bine în port”.

Un von contestat

Nimănui nu i-ar fi putut trece prin minte că publicînd citeva rînduri despre sporierea — la 1 aprilie 1815, orele 1 p.m. — a numărului membrilor familiei Bismarck din Schönhausen cu un

băiat, Otto-Eduard-Leopold, bătrina gazetă *Vossische Zeitung* anunța de fapt nașterea omului care peste o jumătate de veac avea să se afirme drept conducătorul noului destin al Germaniei pe curentul timpului. Atunci când bărbății vechii mărci a Brandenburgului își pregăteau ranile pentru a se înfrunta cu Napoleon, reînțors din insula Elba, anunțul menționat, dacă nu trecea pur și simplu neobservat, nu ducea mai departe de constatarea că venise pe lume încă un vâstar al nobilimii din regatul Prusiei.

Originea nobiliară a lui Otto-Eduard-Leopold von Bismarck a fost pusă însă la îndoială de o parte dintre biografi săi. După von Riedel, autoritate în rândurile istoriografilor Brandenburgului, prima atestare documentară a familiei datează din secolul XIV și consemnează existența unui Rulo Bismarck, staroste, de mai multe ori, al ghidei maistrilor croitori de postav din Stendal. De ce oare, se întreabă anticonstatarii, în acest țigășor german nu s-ar fi putut proceda ca în orașele italiene ale Toscanei, care obligau pe gentilomii de țară, dotorii de a domiciliu în așezări urbane, să fie membri într-o ghillă medievală? Rulo Bismarck putea foarte bine să fie maistru croilor în Stendal, tot așa cum Dante Alighieri fusese spîter la Florența.

Fără a căuta să stabilim clipa cînd familia Bismarck a căpătat privilegiul de a folosi particula *von*, vom nota că de-a lungul vremii ea a furnizat statului prusian un șir întreg de ofițeri și funcționari credincioși. Bunicul lui Otto von Bismarck, Karl-Alexander, a fost căpitan de cavalerie și era poreclit „Poetul”, datorită predilecției de a rima (în limba franceză!), după cum o dovedește acea elegie, din 1774, *Laudă la monumentul ridicat în memoria Christinei von Bismarck, născută von Schönfeld*, soția sa. Tatăl, Ferdinand von Bismarck, a fost și el căpitan de cavalerie, nu însă și „poet”, singurul text pe care l-a publicat fiind amintitul anunț din *Vossische Zeitung*. Dacă prin ascendenții paterni Otto von Bismarck era legat de nobilime și de armată, nu trebuie omis, susțin biografia de nuanță național-liberală, că prin ascendența maternă — mama sa, Wilhelmina, născută Mencken, se trăgea dintr-o familie de intelectuali — era apropiat de burghezia studioasă și cultivată, care se afirma în peisajul spiritual german din acele timpuri.

Nu datorită nașterii, ci vocației de a cunoaște realitățile și a-și fixa poziția în funcție de ele, Otto Bismarck va frecventa și mediul intelectual burghez, și mediul nobiliar, ca elev la Institutul „Plamann” și Liceul „Instituter Kloster” din Berlin, ca student al vestitei Universități „Georgia Augusta” din Göttingen, în scurtul interval al îndeplinirii obligațiilor de funcționar în justiție și administrație și în cei aproape 10 ani petrecuți, la cerea părinților, ca gospodăru al domeniilor familiei de la Schönhofen și Kniephof. În contactele sale cu Asociația patriotică a studenților „Burschenschaft” (de care avea să se îndepărteze destul de repede) va detecta telurile mișcării de emancipare a Germaniei; la moșie va recepta concepția adversarilor oricărei înnoiri, știut fiind că forțele reacționare, pe lângă cercurile de la Curte, își aveau susținătorul cel mai activ în junkerimea de la est de Elba.

În condițiile intrării Germaniei, după 1815, într-o etapă nouă, datatoare de mari speranțe, ideile conducătoare ale mișcării politice germane se concentră în devisa „unitate și libertate”, care răspundea dominantelor, pe plan european, ale secolului XIX: naționalul și socialul, respectiv promovarea conceptului individualității organice și autodeterminării popoarelor, al revendicării libertăților și drepturilor lor, al participării membrilor societății la viața publică. Influența Revoluției franceze asupra continentului, momentele revoluționare înregistrate, începînd din 1820, în Spania, Portugalia, Regatul Neapoleului, Piemont, Lombardia, Grecia, Tara Românească demonstrau caracterul de universalitate al mișcării promotore a aspirațiilor naționale și liberale. Tocmai de aceea, Metternich denunța ca pe un pericol de moarte pentru ordinea constituită curente care tieau de la crearea și consolidarea statelor naționale, împingea Dieta Confederației germane de la Frankfurt să stopeze, în statele germane, acțiunile reformatoare și determina Sfînta Alianță să adopte principiul intervenției.

„Republica de prinți”

Conștient că nu era doar o comunitate de limbă, de civilizație materială și spirituală, ci că trebuie să depășească toate particularismele, toate diviziunile și contrastele care i-au grevit istoria, poporul german înțelegea că sarcina fundamentală ce-i stătea

în față era constituirea sa într-o comunitate politică și de destin unitară.

Problema unității germane s-a pus și în epoca medievală, și în cea a Renașterii, și în contextul lumii moderne. Ea a întîmpinat mai mult opoziție decît aderenți, alți în interior, cit și în exterior.

Din punct de vedere intern, principii, susținători hotărîți a separatismului și particularismelor, nu au trecut niciodată mai departe de conceptul federalismului, care s-a afirmat ca un principiu capital în istoria Germaniei. Din secolul X, de la acel *Regnum Teutonicorum*, care pune capat istoriei france și marca începutul istoriei Germaniei, de la prima formă dată de Otto cel Mare imperiului german, principii statelor confederate în Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană, mai ales cei șapte electori care desemnau prin vot pe împărat, și-au intrat propria putere în dauna celei centrale. Împăratul a devenit doar o autoritate nominală, imperiul numai o putere de opinie, electorii fiind aproape independenți de alesul lor. „Bula de Aur” dată de împăratul Carol IV la 1356 a definitivat constituția imperiului, prin abandonarea ultimelor drepturi regaliene în favoarea electorilor imperiul fiind încarnat de împărat și membrii Colegiului elector. Pe bună dreptate, Frederic cel Mare definea cu malicie acest imperiu „o nobilă republică de prinți”.

Forțelor centrifuge interne li se adăugau statuirile de drept internațional, care, pornind de la ideea că un stat german unificat în regim absolutist nu putea fi decît rezultatul întăririi puterii coroanei imperiale, au vizat permanent menținerea pluralismului statal, consolidarea poziției principilor, erodarea autorității centrale. Această politică și-a avut apogeul în Tratatul din Westfalia din 1648, la încheierea războiului de treizeci de ani, care avea și rang de pact constituțional al imperiului. Tratatul consacra suveranitatea aproape absolută a principilor, viața politică germană fiind dispersată în peste 300 de suveranități, și limita autoritatea împăratului, orice inițiativă a lui putînd fi modificată sau împiedicată prin intervenția puterilor garante — Franța și Suedia —, autorizată de Tratat. Ordinea în Germania era, așadar, privită ca un element constituitiv al raportului de putere pe continent, o problemă europeană. Europa nu avea nevoie de o Germanie, ci de Germanii, de aici toate combinațiile diplomatice menite

să perpetueze și să agraveze parcelarea imperiului.

Un atare context intern și internațional indica limpede că numai statele cele mai mari aveau posibilitatea să devină entități compacte, ceea ce se va solda cu apariția a trei centre de greutate: Austria, Prusia și Confederația Rinului (rezultat al păcii westfalice). Rivalitatea dintre Austria și Prusia va fi aceea care va domina viața imperiului, competiție în care Prusia va depune eforturi susținute spre a se ridica și întâri. Acestui scop i-au fost subordonate îndeosebi actele regelui Frederic II, de la anexarea Sileziei și confruntările militare cu Maria Tereza la Liga principilor din 1783-1785. În acest ultim act diplomatic de anvergură al lui Frederic cel Mare, apreciaza analiștii, nu trebuie căutat un precursor politic al acțiunilor din secolul următor dedicate realizării uniții germane.

Situația constituțională a Germaniei, după disoluția imperiului în 1806, a suferit o nouă reglementare la Congresul de la Viena din 1815. Potrivit Cartei federale (*Bundesakte*) din 8 iunie 1815, pusa, ca și vechiul Tratat westfalic, sub supraveghere străină, imperiului îi succeda o confederație de 39 de state total independente, care nu avea un guvern central, ci o Dietă, compusă nu din reprezentanți aleși, ci din ambasadori numiți, neablită să ia vreo hotărâre importantă fără instrucțiunile exprese ale guvernelor lor. Principiul unanimității impus pentru adoptarea deciziilor permitea ca un stat care nu voia reglementarea unei probleme să o poată face și numai prin simpla aminare *sine die* a răspunsului său.

Carta federală și regimul instituit de ea nu oglindeau existența unei națiuni unitare politic, perpetuau lupta pentru preeminență între Austria și Prusia, mențineau vechea ordine aristocratico-dinastică, de aceea mișcarea înnoitoare le considera total nesatisfăcătoare. Date fiind barierele puse de forțele reacționare și de absolutismul monarhic, fragilitatea burgheziei, absența din câmpul politic a muncitorilor și țărilor, liberalismul nu putea sconta pe dezvoltarea rapidă a unei mișcări generale de masă. Au devenit prioritare două direcții: cea culturală, cultura fiind o condiție a luptei pentru unitate și libertate, și cea a constituționalismului, care-și avea și un temelie juridic în prevederile Cartei federale, ce stipulau dreptul statelor de a se guverna după constituții.

Pe planul cultural, prin litera-

tură, istorie, filosofie, economie politică, se urmărea educarea poporului în ideea realizării unui stat care să unească pe toți germanii. Pe țărmul constituționalismului se viza obținerea formelor constituționale apte să asigure garanțiile necesare accesului poporului la conducerea statului. În acest scop, curentul istoric din mișcarea politică liberală pune accentul pe ideea extinderii vechilor drepturi și libertăți germanice la întregul popor, nu numai la castele privilegiate, ca în evul mediu, adaptarea lor la exigența epocii moderne într-o comunitate politică unitară și liberă; curentul progresului rațional se orienta spre implementarea la specificul Germaniei a valorilor revoluției americane și celei franceze, ca și a experienței engleze și belgiene. Mișcarea patriotică avea să-și sintetizeze țelurile într-o simbolistică ce va sensibiliza conștiința întregului popor: în 1818, prin Asociația studentescă „Burschenschaft”, lansa culorile viitorului drapel al Germaniei — negru, roșu, auriu —, după tunica neagră și roșie, cu brandenburguri aurii a vinătorilor din detașamentul de partizani „Lutzow”, devenit vestit în războaiele național-eliberatoare, iar în 1841 transpunea devisa, formulată în cursul aceluiași război (1813) de Ernst Moritz Arndt — „Patria germană este Germania întreagă” — în imnul *Deutschland über alles*, care semnifica, atunci, o singură Germanie peste toate Germaniile.

Primul discurs parlamentar

Momentul de vîrf al mișcării liberale constituționaliste l-au constituit actele primului parlament pangerman, ales prin vot (un deputat la 500 000 de locuitori) în timpul revoluției de la 1848. Parlamentul de la Frankfurt a proclamat Imperiul german, pe baze federaliste, a numit un guvern central responsabil și a adoptat, la 27 martie 1849, Constituția poporului german, promovindu-se, astfel, dezideratul uniții naționale, al democrației parlamentare. Și chiar dacă aceste hotărâri nu s-au validat în practică, ele au rămas un izvor de învățăminte pentru viitor. Günther Grass, de exemplu, apreciază că noua Constituție a Germaniei de astăzi are trebui să se inspire din cea elaborată de pașoptiști.

Climatul acelei epoci, evocate

aici în doar cîteva dintre trasaturile ei esențiale, va fi și acela în care și-a petrecut tinerețea și s-a maturizat Bismarck. Referindu-se la influența avută asupra lui de fenomenele politico-sociale ale acelor ani, Bismarck notează în memoriile sale: „Ideile pe care le-am supt odată cu laptele matern erau mai mult liberale decît reacționare”; „Treceam drept «liberal» în sensul pe care îl dădeau atunci acestui cuvînt proprietarii și familiile lor pentru a spune că ești nemulțumit de birocratie”. Nu adera la mișcarea constituționalistă, dar pastrează în forul său interior „aspirațiile naționale și convingerea că viitorul... va conduce la unificarea Germaniei”. Mărturisește chiar că aprecia republica drept „forma de guvernămint cea mai rațională”, încercînd să descopere „motivele în stare să decida milioane de oameni să suporte toată viața voiața unuia singur”. Nimic însă nu a fost așa de puternic „pentru a șterge sentimentul de devotament absolut față de monarhia prusiană”, devotament ce avea să-l manifeste cu deosebită forță odată cu intrarea în viața politică a țării, ca membru în Dieta reunită din 1847 la Berlin și în cursul revoluției din 1848-1849.

În primul său discurs parlamentar, rostit la 17 mai 1847, s-a ridicat împotriva a ceea ce taxa drept „o legendă”, că în 1813 prusienii s-ar fi bătut pentru a obține o constituție, ca și cum dominația străină n-ar fi fost suficientă pentru a determina ridicarea la luptă. „În ochii mei — spune în memorii — era o nedemnităte ca națiunea, pentru ca s-a eliberat prin ea însăși, să voiască să prezinte regelui nota de plată, formulată în articole constituționale”. Această declarație, primită cu zgomotoase dezaprobari, venea de fapt în întîmpinarea mesajului prin care regele Frederic-Wilhelm IV deschisese lucrările Dietei la 11 aprilie, mesaj în care avertiza: „Nu voi suporta niciodată ca între Stăpînul Nostru Dumnezeu din cer și persoana Noastră să se interpună o foaie de hirtie scrisă, ca o a doua Providență, pentru a ne conduce prin paragrafele sale, în locul vechii fidelități”.

Peste un an numai, sub presiunea revoluției, regele convoca din nou Dieta reunită, motivînd că reorganizarea Confederației „necesită o organizare constituțională a tuturor țărilor germane”. Mai mult, a evacuat trupele din Berlinul revoltat și a traversat calare orașul cu cocarda tricoloră. Stupefiat că regele era

de fapt prizonier al răsculaților, iar trupele prusiene erau obligate să capituleze în fața insurgenților. Bismarck încearcă sentimente de pornire împotriva suveranului. „Ce-mi reproșezi, la drept vorbind?” îl întreabă acesta, în cursul unei întrevederi. „De a fi evacuat Berlinul” — răspunde Bismarck. „Acesta s-a petrecut împotriva voinței mele”, replică regele, după care conchide: „Nu cu reproșuri poți ridica un tron prăbușit; pentru aceasta am nevoie de concurs, de sprijin eficace, și nu de critici”. Bismarck îl aprobă și se declară câștigat de monarh.

A sosit ora

Bismarck era de părere că dacă n-ar fi cedat și ar fi știut să se folosească de armată, Frederic-Wilhelm IV ar fi putut plasa Prusia în fruntea celorlalte state germane spre a înfăptui unitatea națională, care nu ar fi fost amenințată de vecini, slăbiți și ei de revoluție, și, în condițiile prăbușirii Austriei, nu ar fi fost contestată de Rusia. Din contră, în unitatea concepută de „eroii baricadelor” vedea doar „o fantezie germană”, încât jubilează de bucurie când regele Prusiei declină, la 3 aprilie 1849, coroana imperială oferită de Parlamentul de la Frankfurt.

Agresivitatea pe care Bismarck o afișează în cele mai diverse împrejurări nu scapă intuiției lui Frederic-Wilhelm care, când contele de Brandenburg i-l propune pentru un portofoliu ministerial, comentează: „Reacționar roșu, simte singele, să ne folosim de el mai târziu”.

Dacă regele nu l-a numit ministru, i-a încredințat în schimb,

în 1851, reprezentarea Prusiei în Dieta de la Frankfurt. Nu a trecut prea mult timp pentru ca Bismarck să-și facă părerea că Dieta nu era decît un fel de adunare a cavalerilor Mesei rotunde, care se străduiau să mențină pacea internă între statele Confederației. „Raporturile noastre aici — notează Bismarck într-o scrisoare intimă — sînt bazate pe neîncredere și spionaj reciproc. Și măcar dacă ai avea ce spiona sau ce ascunde! Acești diplomați, care debitează cu un aer de superioritate fleacurile lor, îmi par mult mai ridicoli decît deputații Dietei reunite... Dacă nu survin evenimente din afară, știu de astăzi ceea ce vom face în viitorii doi, trei sau cinci ani... Fac progrese extrem de rapide în arta de a nu se spune nimic folosind foarte multe cuvinte”. Teoretizările abstracte ale oratorilor sau disputele asupra unor înfrîntoare banalități (cine are dreptul să fumeze în timpul ședințelor!) îi demonstrează că cel mai bun lucru pe care l-ar putea face ar fi să determine Dieta să ajungă la „conștiința dezolantă a însondabilului său neant”. Decît ședințele Dietei mai mult îi plac plimbările pe lângă statuia lui Carol cel Mare, amuzîndu-se la apariția marchizului francez de Tallenay, intrat în diplomație pe vremea bătăliei de la Piramide, ca și a bătrînului prinț von Hessen-Darmstadt, care-și mai amintește că în 1813, în bătălia de la Leipzig, Napoleon îl încurajase la atac strigîndu-i „Înainte, rege al Prusiei!”, sau conversînd cu un om care realmente îl interesa, prințul Alexandr Gorceakov, ministrul Rusiei.

Însă participarea opt ani la activitatea Dietei i-a dat posibilitatea lui Bismarck să sesizeze an-

samblul problemelor politice, să-și formeze concepția privind poziția și aspirațiile Prusiei în contextul lumii germanice și europene. Intrat în Dieta ca partizan al conlucrării dintre Prusia și Austria, Bismarck o va părăsi convins de necesitatea extirpării „spiritului austriac” din statele germane, a asigurării primatului Prusiei în Confederație și a înscrierii ei în rîndul marilor puteri europene. „D. von Bismarck — subliniază unul din miniștrii austrieci la Frankfurt, contele Prokesch-Osten — declară Prusia centrul lumii. El nutrește dorința violentă de a dezagrega Confederația... Dacă un înger ar coborî din cer, el nu l-ar primi dacă nu poartă cocardă prusiană”.

Și pentru recunoașterea cocardei prusiene va acționa Bismarck și după încheierea misiunii sale la Frankfurt, de astă dată pe tărîmul diplomatic european. La 1 aprilie 1859, Otto von Bismarck își prezenta scrisorile de acreditare ca ambasador al Prusiei la Petersburg. Peste trei ani, în 1862, ocupa aceeași funcție la Paris. Posturile acestea vor fi folosite pentru a capta bunăvoința celor două mari puteri în favoarea întăririi poziției politice a Prusiei, atît de necesară în disputa cu rivala sa, Austria. După ce și-a asigurat prietenia țarului Alexandru II și a cîștigat aprecierea împăratului Napoleon III, cariera sa diplomatică lua sfîrșit: o telegramă trimisă de prietenul său, generalul Roon, datată 18 septembrie 1862, prin care i se aducea la cunoștință că situația politică tensionată reclama prezența lui la Berlin, anunța că sosește adevărata oră a lui Otto von Bismarck. ■

(Va urma)

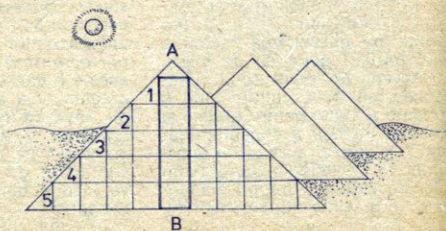
ARITMOGRIF. PIRAMIDE

ORIZONTAL:

1. Începutul lui Hathor;
2. Seti I partener al tinerei Tui, fiica lui Raya;
3. „Rezervație” pentru plăcerile sultanilor mameluci;
4. Meșesug al cărei protector era zeița Neit (art.);
5. Dinastie de militari ambițioși, diplomați abili, care au făcut ca Egiptul să devină centrul lumii.

VERTICAL

A — B — Rege al Egiptului, adorat ca șoim și zeu al lumii. Rival cu zeul Seth la puterea asupra întregului Egipt. Fiu al lui Isis și Osiris.

Elveția — 700

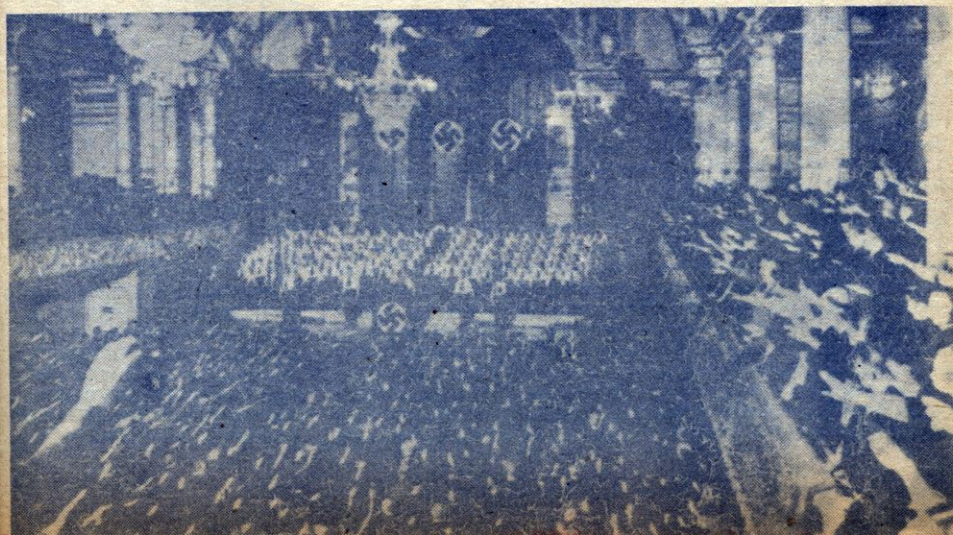

„AVENTURILE“ NEUTRALITĂȚII

LEON SĂRĂȚEANU

Vocația de neutralitate a Elveției nu datează de ieri. Singurul lucru mai vechi decât ideea de neutralitate este voința poporului elvețian — reputat pentru seriozitate, hărnicie și spirit constructiv — de a-și apăra neatințarea și libertatea. Această dirzenie calmă, dar neabătută, în apărarea independenței și libertății marchează istoria elvețienilor încă de la izvoarele ei. Cine a asistat la un întâi august, ziua în care se cinstește sărbătoarea națională a țării, va fi fost impresionat de sobrietatea manifestării, dar și de unanimitatea sentimentelor exprimate.

Criza anilor '30 a marcat profund o întreagă generație de elvețieni. La rând, pentru primirea ajutorului de șomaj (sus). Manifestație național-socialistă la Zürich în 1935, organizată de imigrația germană

Dacă n-ai bani, n-ai...

Elvețienii au datini diferite, potrivit cantoanelor din care fac parte; vorbesc patru limbi: dialectul germanic Schwitzer-Dütsch, franceza, italiana și retoromana. Dar ei au dovedit de-a lungul vremii o solidaritate și o unitate pe care nici o furtună n-a reușit să le știrbească. Ele își au sorginea în istoricul 1 august 1291, din urmă cu 700 ani, când — sături de stăpînituri hulpavi — reprezentanții a trei regiuni forestiere, Uri, Schwitz și Unterwald, așa-numitele „Waldstaeten”, adică „țările pădurii”, s-au reunit pe micuța cîmpie Grütli (după ortografia și pronunția modernă: „Rütli”), pentru a-și jura sprijin mutual de apărare „oriunde ar fi necesar” (*Magazin istoric*, nr. 8/1981). Pădureni, reușii pe cîmpia din preajma lacului Celor patru cantoane, consemnau că și-au încheiat tratatul „cu voia lui Dumnezeu, pe veci”. Aceasta indică, neîndoios, conștiința acelor săraci dar mindri munteni a faptului că, în acel moment, puneau piatra de temelie a unui edificiu politic, ce avea să se înalțe veac după veac și să-și afirme o exemplară perenitate. Alte cantoane, prin voința liber consimțită a locuitorilor, au unit destinul lor cu cel al confederației incipiente și elvețienii și-au dovedit curajul și capacitatea militară, biruind prin răsunătoare fapte de arme invadatori întotdeauna mai numeroși și mai bine dotați.

Rînd pe rînd, Habsburgii, împăratul german, trufașii burgunzi și alți doritori de posesiuni pe pămînt helvetic au suferit grele înfrîngeri. Atît de mare ajunsese faima războaielor elvețiene, încît mai mari vremurilor țineau să angajeze luptători din sinul acestui popor. Franța a avut timp îndelungat o gardă elvețiană. Vaticanul o mai are și azi. Totodată, prețuind nu numai bravura, dar și cinstea, ca și dirigența în respectarea angajamentului luat, caracte-

ristice elvețienilor, aristocrații Europei angajau ca paznici ai castelelor sau palatelor lor tot elvețieni. Prezența la poarta unei locuințe somptuoase a unui paznic din acest neam devenise semn de opulență. Marele Jean Racine a formulat într-un vers sintagma: „Point d'argent, point de Suisse” — „N-ai bani, n-ai elvețian” — (la poartă). Destinul a vrut ca ea să se transforme în proverb francez.

Dar, în război, sorții sînt schimbători. Și la 14 septembrie 1515, trupele regelui Franței Francisc I, pornite spre regatul Milanului, dar avînd și misiunea să-i supună, în drum, pe elvețieni, au zdrobit rezistența acestora, care opuneau suiletele lor ancestrale tunurilor și flintelor franceze (*Magazin istoric*, nr. 2/1980). Atunci, crede istoricul Gio Spaventa Filippi, la Marignan (azi Melegnano), înfrîngerea a sădit, „pentru prima dată, se poate spune, în inimile și mințile elvețienilor, ideea de neutralitate”. Cert este că aceștia au negociat cu Franța o „pace perpetuă”, ceea ce poate fi considerată o idee ce anunța viitorul statut de neutralitate al țării. Iar cum negocierile au avut loc la Geneva, ele inaugura lungul sir de congrese și conferințe internaționale găzduite de frumosul oraș de pe malurile Lemanului, pentru rezolvarea pașnică a litigiilor dintre țări (*Magazin istoric*, nr. 6/1980).

Cînd, la 1648, pacea westfalică (*Magazin istoric*, nr. 4/1976), punînd capăt calamităților războiului de treizeci de ani, recunoștea elvețienilor deplina neatîrnare, aceștia și-au amintit de înțelepte sfaturi date confederaților de către sihastrul din Obwald, una dintre luminoasele figuri ale tradiției lor naționale: „Nu vă amestecați în certuri din afara fruntăriilor voastre... Fără cauze foarte serioase nu atacați pe nimeni cu violență și dușmănie, dar, dacă sinetii oprimați, ridicăți-vă curajos pentru libertate și patria voastră”. Și, călăuziți de acest sfat, elvețienii au început să militeze neobosit

pentru neutralitate. Abia în 1815, după multe și grele alte încercări, idealul s-a îndeplinit, înfrîngîndu-l pe Napoleon, puterile biruitoare s-au reunit în acel an în congres la Viena, pentru a făuri ceea ce am numi, cu un termen de secol douăzeci, „o nouă ordine europeană”. Cu acel prilej, congresiștii recunoșteau în mod oficial neutralitatea perpetuă a Elveției.

Evenimentul a fost plin de consecințe. Țara a străbătut, fără a participa, războiul dintre Franța și Prusia de la 1870, primul și al doilea război mondial. Harnicii elvețieni s-au putut consacra dezvoltării țării lor, modernizării industriei, asigurării uneia dintre cele mai dense rețele feroviare și rutiere din lume, ridicării sistematice a standardului de trai al populației. În același timp, neutralitatea Elveției a fost profitabilă pentru întreaga lume și, în primul rînd, pentru beligeranți. Elveția a oferit azil persecutaților de pretutindeni; pe teritoriul ei, unde nu băteau tunurile, se puteau asigura contacte discrete și stabili înțelegeri între părțile aflate în conflict. Elveția a preluat reprezentarea pe plan diplomatic a intereselor beligeranților în țările inamice. Deosebit de prețioase au fost acțiunile umanitare. Crucea Roșie, întemeiată în 1865 de elvețianul Henri Dunant (*Magazin istoric*, nr. 8/1986), a acordat îngrijiri răniților din toate taberele în luptă fără discriminare, s-a îngrijit de soarta prizonierilor de război, a ajutat la informarea familiilor despre situația acestora și la repatrierea lor. Dinspre țara munților semeți și a lacurilor limpezi ca oglinda o undă reconfortantă de omegie s-a revărsat întotdeauna peste cîmpurile înroșite de sînge, peste orașe pîrjolite, peste neamuri infometate.

Pornind să pregătesc acest articol, am cercetat mai multe surse istorice. Fără îndoială că izvorul cel mai complet și cel mai lămuritor l-a constituit monumentală lucrare (șase volume) *Istoria neutralității elvețiene în tim-*

pul celui de-al doilea război mondial, scrisă de Edgar Bonjour, profesor de istorie la Universitatea din Basel. Într-o concisă, dar substanțială prefață, acest prestigios om de știință arată cum s-a născut studiul său. Edgar Bonjour a primit din partea Consiliului Federal al țării, în 1962, mandatul de a întocmi un raport despre ansamblul politicii externe a Elveției în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale. În acest scop, Consiliul Federal, care, cu cei șapte membri ai săi, șefi de departamente, reprezintă guvernul, a făcut un notabil act de excepție: a deschis pentru profesor toate arhivele secrete, militare și civile ale statului, pe care autorul le-a putut consulta și studia în deplină libertate.

„Este excepțional faptul că un stat își permite să expună deschis tot ceea ce a făcut”, notează profesorul. Și adaugă: „Un stat nu-și poate salva demnitatea decît respectînd adevărul”. La rîndul său, Edgar Bonjour a respectat cu aceeași strictețe acest adevăr: „Am-am vrut nici să acuz, nici să apăr; unica mea preocupare a fost aceea de a descrie fidel atitudinea Elveției în timpul celui de-al doilea război mondial”, scrie el. Cum era și firesc, lucrarea reproduce Declarația de neutralitate făcută de Consiliul Federal la 31 august 1939, la izbucnirea conflagrației. Documentul, care — după cum spune profesorul Bonjour — reia aproape cuvînt cu cuvînt declarația elvețiană din 1914, în primul război mondial, exprimă hotărîrea Confederației helvetică de „a menține și a apăra prin toate mijloacele de care dispune inviolabilitatea teritoriului său și neutralitatea pe care tratatele din 1815 și angajamentele ce le completează o recunosc, ca fiind în interesul politic al întregii Europe”.

Declarația proclamă, de asemenea, „hotărîrea Confederației de a facilita, așa cum a făcut-o și în cursul ultimelor războaie, activitatea imparțială cu caracter umanitar, ce poate contribui la atenua-

rea suferințelor generate de un conflict”.

Un prim dușman: defetismul

La început, Declarația a fost bine primită de toate țările intrate în război. Dar faptul nu a atenuat îngrijorarea elvețienilor. Obisnuți să trăiască în liniște vreme îndelungată, protejați de securitatea statului lor, ei își dădeau seama că acest scut al neutralității, bazat exclusiv pe echilibrul european, era serios amenințat cînd, în anii treizeci, la nordul frontierei lor, în Germania, venise la putere un regim ce aspira la hegemonia mondială. Hotărîrea Consiliului Federal de a decreta mobilizarea armatei a avut darul să atenueze temerile opiniei publice. La aceasta s-au adăugat și precizările guvernului că Elveția nu este direct amenințată. „Încrederea noastră — se spunea într-o declarație guvernamentală — se bazează pe armata noastră, pe poporul nostru și pe Dumnezeu atotputernicul”.

Anul 1940 a adus însă noi spaimă. Din păcate, îndreptățite. Elvețienii — deprinși de generații să privească spre Franța ca spre un prieten de nădejde, iar, după instaurarea regimurilor fascist în Italia și nazist în Germania, ca spre singurul lor vecin cu o orînduire democratică asemănătoare, în liniile ei esențiale, cu cea elvețiană — asistau cu respirația tăiată la cumplita tragedie a prăbușirii statului francez și a pulverizării puterii lui militare.

Educați să privească realist lucrurile, oamenii își puneau întrebări tulburătoare: neutralitatea presupune neamestec într-un război, atunci cînd există două tabere care luptă. Dar, într-un moment cînd armistițiul cu Franța și retragerea dramatică a britanicilor de la Dunkerque (*Magazin istoric*, nr. 9-12/1983) au făcut ca armele să tacă pe pămîntul Europei, față de cine să te declari neutru? E drept, Marea Britanie susține sus și tare că ea continuă războiul

Dar este departe. În schimb, jur-împrejur sînt numai puteri amenințătoare. La nord, Germania lui Hitler; la răsărit, Austria încorporată cu forța în „marele Reich german”; la sud, Italia lui Mussolini; la vest, o Franță ajunsă la discreția lui Hitler. Și atunci?

Deprimarea, îngrijorarea elvețienilor erau abili întreținute de diferite formații create cu sprijin financiar nazist și de oficiile de propagandă ale acestor „fronturi” ce își dădeau demagogice denumiri și proclamau necesitatea ca Elveția să se încadreze în „noua Europă”. Berlinul putuse implanta pe teritoriul elvețian această veritabilă „coloană a cincea”, beneficiind chiar de prevederile legale ale țării, elaborate tocmai în respectul ideii de neutralitate.

Mai grav era că starea de defetism atinsese chiar unele cercuri politice conducătoare de la Berna. Un exemplu grăitor în acest sens l-a constituit cuvîntarea rostită la 25 iunie 1940 de către însuși președintele din acel an al Confederației, Marcel Pilet.

Acest bărbat politic, originar din cantonul Vaud (capitala — Lausanne), era o personalitate bine cunoscută la nivel național și european prin vechimea activității lui și demnitățile deținute. Potrivit sistemului elvețian, președintele Confederației, ales întotdeauna doar pentru un an, are numai un rol protocolar. Dar el este unul dintre cei șapte deținători de portofolii ministeriale din cadrul Consiliului Federal (guvernul) și aceștia păstrează respectivele portofolii perioade mai îndelungate. Pilet, care, între 1930 și 1940, fusese șeful Departamentului poștelor și căilor ferate, mai deținuse calitatea de președinte al Confederației în anul 1934.

În 1940, cînd rostea discursul la care mă refer, el era deja șeful Departamentului politic, echivalentul Ministerului afacerilor externe, ocupînd acest post pînă în 1944 și — cum spuneam — cu înalta și funcția de președinte al Confederației. Or, tocmai

acest om cu greutate făcea în cuvîntarea lui (despre care profesorul Bonjour apreciaza, nu fără o undă de subtilă ironie, că fusese „concepută cam în grabă”) propunerea de a se „demobiliza parțial și gradual armata”. Aceasta, spunea el, întrucît „constatăm acum cu ușurare că, prin încetarea focului, vecinii noștri, francezi, germani și italieni, se îndreaptă spre pace”. „Europa — adăuga el — trebuie să-și găsească un nou echilibru, total diferit de cel din trecut”. Și Pilet invita pe elvețieni să se consacre muncii pe tărîm intern, pentru a repara daunele aduse economiei naționale de mobilizarea în armată, precizînd că toate sectoarele trebuie adaptate „noilor circumstanțe”. Înainte, economia națională se baza pe echilibrul dintre beligeranți. „Azi, nici un vagon de cale ferată nu mai poate pătrunde în Elveția sau părăsi țara fără aprobarea Germaniei sau a Italiei”. De aici concluzia că trebuie făcute mari concesiuni Germaniei care „domină totul”. Dacă în Adunarea federală a Elveției — cu cele două camere ale ei, Consiliul național, cu deputații aleși de populația celor 22 de cantoane, și Consiliul statelor, cu deputații aleși în fiecare canton, după criteriile locale — s-au făcut auzite, alături de unele aprobări, multe și vehemente critici la adresa discursului, în schimb la Roma și mai ales la Berlin lăura de poziție a lui Pilet a fost primită cu „agreabilă surpriză”. Opinia publică elvețiană era cuprinsă de stupeoare. Cele mai fanteziste zvonuri au început să circule. Cel mai frecvent era că președintele Confederației primise un ultimatum de la Hitler și că tonul net germanofil al discursului reprezenta o tentativă de calmare a Führerului. Dar în acest climat de incertitudini și îngrijorări un om nu și-a pierdut nici calmul, nici hotărîrea de a acționa cu energie. Era comandantul suprem al armatei elvețiene, generalul Henri Guisan.

Prestigiul lui Henri Guisan

În mod tradițional, Elveția nu dispune, în vremuri normale, de ofițeri cu grad de general. Cel mai înalt grad este acela de colonel care — după dimensiunile unității comandate — poate fi „colonel brigadier, colonel divizionar sau colonel de corp de armată”. În momentele de cumpănă însă, Adunarea Federală alege din rîndul colonelilor un comandant suprem, care capătă grad de general. Este și cazul lui Henri Guisan, ales cu o covîșitoare majoritate de voturi, cînd războiul devenise iminent. Originar și el, ca și Marcel Pilet, din cantonul Vaud, era, temperamental vorbind, opusul concetățeanului său. Pilet era un grăbit la vorbă și un spontan în acțiuni, pe care nu le cumpăna cu grijă. Guisan era un taciturn, un reflexiv, dar care, atunci cînd lua o hotărîre, după matură chibzuință, o ducea energic la capăt.

Primul răspuns al generalului a fost ordinul către armată, dat la 2 iulie 1940. Pilet declarase că angajarea Germaniei, Italiei și Franței „pe calea păcii” era de natură să liniștească îngrijorările elvețienilor. Guisan era de părere contrară și o spunea fără echivoc în ordinul de zi. „Armistițiul nu înseamnă pace”, declara — el, adăugînd: „Războiul continuă cu Anglia și el se poate apropia de noi de la o zi la alta, amenințîndu-ne independența”. Iată de ce el cerea compatrioților să nu se lase tirii spre defetism și să-și păstreze intacte moralul și voința fermă de rezistență. În timp ce Pilet recomanda confederaților să se consacre muncii de construcție internă, Guisan insistă în termeni vibranți pe necesitatea rezistenței militare cu orice preț. „Chiar dacă ar fi să nu raportăm o victorie imediată, ne vom bate, apărîndu-ne pămîntul pas cu pas și salvînd onoarea armatei și a țării”.

Dar, dacă ordinul de zi a fost cunoscut mai ales de mi-

litari, reacția publică cea mai spectaculară și cu mare ecou în rîndul tuturor elvețienilor a fost reuniunea ofițerilor superiori din 25 iulie. Guisan a ales intenționat locul unde să se desfășoare aceasta: pe cîmpia încărcată de simboluri de la Rütli, unde se puseseră bazele confederației. Hotărîrea generalului nu era lipsită de riscuri, într-un moment cînd relațiile Elveției cu Germania lui Hitler erau tensionate. Faptul că Guisan îi urca pe un vapor, la Lucerna, pe toți ofițerii superiori, plus șeful Statului major, pentru a străbate lacul celor patru cantoane pînă la micuța cîmpie unde — cum spunea el — „se înalță misterioasa chemare a străbunilor” crea primejdia ca un potențial inamic să atace ambarcația, decapitînd astfel armata. De altfel, la debarcaderul Lucernei, unde o mulțime de elvețieni l-au ovacionat pe general, s-a auzit totuși remarca „toate ouăle într-un singur paner”. Din ferice, soarta a surîs din nou Elveției și traversarea lacului, ca și reuniunea s-au desfășurat fără nici un incident.

În raportul-discurs al lui Guisan, acesta relua în substanță ideile din ordinul de zi de la 2 iulie. El cerea tuturor să privească lucid viitorul, pentru „a ne apăra de primejdii mereu actuale și pe care pactul celor trei cantoane de la 1291 le numea deja «răutatea timpurilor»”. Generalul ținea, în același timp, să explice celor 650 de comandanți de mari unități reuniți la Rütli concepția lui despre „reduta din Alpi”. El voia ca, în cazul unui atac inamic, să retragă grosul armatei în meterezele naturale ale semetilor munți ai Elveției, unde principalele arme ofensive ale Wehrmachtului erau inoperante. Blindatele lui Hitler nu se puteau cățăra pe sinuoasele poteci montane, iar aviația nu reușea să depisteze cazematele și celelalte întărituri și ascunzișuri. Din înălțimi nu se zăreau decît creste etern înzăpezite.

Ecoul reuniunii de la Rütli a fost enorm, atît în rîndul ci-

villilor, cît și al ostașilor. Un tânăr ofițer, citat de profesorul Bonjour, scria: „Acum știm și ce avem de făcut, și de ce trebuie să facem așa”. Dar satisfacția oamenilor era însoțită și de o profundă tristețe. Elvețienii, mîndri de orașele lor, de uzinele și monumentele lor, nu puteau privi fără strîngere de inimă perspectiva ca cea mai mare parte a suprafeței țării să fie lăsată la discreția unui invadator, prin retragerea în munți a grosului armatei. Mai ales că Guisan nu făcea secret planul său de a distruge uzinele și rețeaua feroviară și rutieră a țării, în cazul unui atac. Pentru alte motive, de-a dreptul nemulțumit era președintele Pilet. El deplora faptul că generalul aducea prejudicii politicii lui de reconciliere cu Germania. Dar, trebuie spus că, pe ansamblu, prestigiul lui Henri Guisan sporise enorm în țară, ca și la Londra și în restul lumii libere, și că moralul poporului crescuse.

Creștea precum copilul din poveste

Un obiectiv de prim ordin al generalului a fost acela de a pune la punct un eficient serviciu secret de informații. Bun cunoscător al istoriei, Guisan știa că pe vremuri, cu secole în urmă, locuitorii Bernei își făuriseră un asemenea serviciu care le fusese de mare utilitate în timpul războaielor cu burgunzii. Dar, mai tîrziu, elvețienii, călăuziți de criteriile neutralității, uitaseră această lecție. Doar în perioada primului război mondial ei au reconstituit un serviciu secret, pentru a-l lăsa apoi aproape să dispară, considerînd că, în timp de pace, existența lui ar fi fost un lux prea costisitor. Numai cînd nazismul a venit la putere în Germania, Elveția a reluat ideea, deschizînd serviciului nou creat un credit mai mult decît modest de 30 000 de franci și dotîndu-l cu prea puține cadre.

Dar, cum pericolele se adunau la orizont, acest ser-

viciu a crescut — grație excelentului spirit organizator și realismului elvețienilor — precum copilul năzdrăvan din poveste. La izbucnirea celui de-al doilea război, serviciul, în fruntea căruia fusese numit, din 1937, colonelul Roger Masson, dispunea deja de fonduri de peste zece ori mai mari (320 000 de franci) și de cadre mai numeroase. Insuficient totuși față de complexitatea sarcinilor. Ațîț de insuficiente, încît industriașul Hans Hausmann din Appenzell, într-o pornire patriotică și folosind întinsele relații de afaceri pe care le avea în străinătate, mai ales în Germania, a creat o întinsă și activă rețea de informații particulară. El a pus rețeaua la dispoziția Serviciului oficial de informații, fără a-și pierde însă independența de acțiune.

Între timp, dacă ofițerii elvețieni de informații nu erau în număr suficient, în schimb, calitatea lor, spiritul de abnegație și curaj în îndeplinirea misiunilor și, nu în ultimul rînd, dragostea de țară au compensat puținătatea lor. Este un fapt confirmat de documente oficiale că serviciul colonelului Masson a reușit în scurtă vreme performanța de a dispune, în Germania, de pildă, de surse de informații de primă mînă, atît în cercurile militare, cît și civile.

Uluitoare, dar grăitoare, în același timp, este dezvăluirea că, prin ceea ce s-a numit codificat „linia Viking”, elvețienii aveau o sursă sigură și extrem de activă chiar la Cartierul general al lui Hitler. Asemenea surse existau și la înaltul comandament german, și la principalele ministere de la Berlin. Cum se explică aceste succese de talie? Ipoteza emisă de profesorul Edgar Bonjour este că, în pofida pretențiilor propagandei oficiale naziste, cum că poporul german ar fi un monolit, strîns unit în jurul lui Hitler, de fapt, existau chiar și la nivelele cele mai înalte oameni care detestau ideologia național-socialistă și erau profund indignați de excesele celor ce o aplicau. Doritori să

vadă dispărînd acea pacoste din țara lor, ei erau convinși că, dezvăluind unor servicii neutre secretele cele mai mari ale regimului hitlerist, contribuiau la distrugerea acestuia.

Explicația profesorului din Basel este desigur înțeleasă, dar nu acoperă ansamblul fenomenului. Nu trebuie, cred, uitat că, pe măsură ce luptele creșteau în intensitate și frontul se extindea, militarii germani de carieră, ca și cei mai lucizi dintre demnitarii civili deveneau tot mai conștienți că războiul este pierdut și că vor plăti scump. Este permis, deci, să ne imaginăm că, făcînd serviciul Elveției, ei socoteau că, după prăbușirea lui Hitler, vor putea găsi în acea țară adăpost și protecție. În sfîrșit, nu este de neglijat nici ipoteza că majoritatea căpeteniilor naziste, îmbogățite enorm de pe urma jafului sistematic practicat pe tot întinsul Europei și care își făcuseră depozite la solidele bănci elvețiene, considerau că este în interesul lor și al familiilor lor să aperse independența și neutralitatea unei țări care — sperau ei — le va garanta avutul, indiferent de turnura ce o vor lua evenimentele.

Sprijinind și stimulînd activitatea de culegere și analizare a informațiilor de către specialiștii elvețieni, Henri Guisan s-a preocupat și de lupta împotriva spionilor străini strecurați în Elveția. Dacă dintotdeauna diverse țări nu și-au făcut scrupule în a introduce agenți într-o țară considerată propice acestui gen de activități, datorită reținerii pe care însuși statutul de neutralitate o impunea autorităților, în schimb, cum spune profesorul Bonjour, „niciodată Elveția n-a fost supusă unui spionaj atît de intens — practicat, mai ales de țările Axei — ca în cursul celui de-al doilea război. Și niciodată spionajul străin în serviciul unor țerte state n-a fost mai amplu pe teritoriul ei”.

Iată de ce Henri Guisan a creat un serviciu de contra-spionaj de mare eficacitate.

După război, unul dintre șefii spionajului german — citat de Edgar Bonjour — avea să declare: „Noi am considerat organizația elvețiană de contraspionaj ca fiind de departe cea mai periculoasă; numărul agenților noștri scoși în afara luptei a fost în Elveția cel mai mare”. Dintre străinii care au operat în Elveția, profesorul din Basel citează, în primul rând, pe emigrantul german Rudolf Rössler, instalat din 1934 la Lucerna. Catolic fervent și adversar pasionat al național-socialismului, el a folosit întinsele relații pe care le avea în țara de origine, pentru a crea o activă organizație de spionaj. La început, și-a pus organizația în serviciul elvețienilor, dar, din 1942, a devenit agent dublu, începând să lucreze și pentru sovietici. Un alt agent instalat în Elveția și care a lucrat pentru U.R.S.S. a fost ungu-l Alexander Rado. El a avut trei emițători pentru transmiterea la Moscova a informațiilor, întrucât Uniunea Sovietică, neavând relații diplomatice cu Elveția, nu putea proceda ca alte țări care, la adăpostul imunității, transmiteau direct de la legațiile lor din Berna.

Despre agenții britanici instalați în Elveția nu ni se spune nimic. Nu știm dacă această discreție a profesorului Bonjour se datorește faptului că scrupulosul om de știință n-a găsit în arhive documente concludente sau dacă a vrut să-i menajeze pe englezi. În schimb, aflăm de instalarea serviciului american condus de Allan Dulles. Edgar Bonjour se mulțumește să observe doar că acesta „avea excelente relații în Elveția”. Fapt este că, în cursul războiului din umbră, dus de contraspionajul elvețian, emițătorii clandestini au fost localizați și neutralizați, șefii rețelelor pentru țări judecate și condamnați (este drept, cu suspendarea pedepsei și cu excepția lui Dulles), Elveția procedind și aici cu grija protectoare a propriilor ei interese. ■

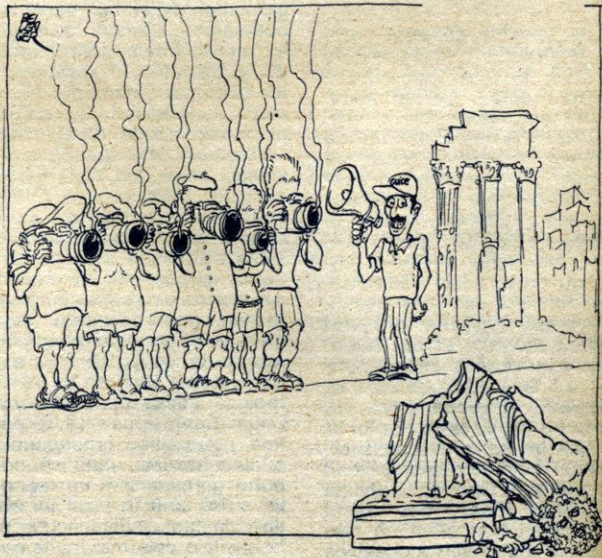
(Va urma)

În 1947, într-o grotă de lângă Marea Moartă — pe atunci în Iordania, astăzi între teritoriile ocupate de Israel — un beduin a descoperit mii de fragmente de rulouri din papirus, vechi de două milenii. Sînt printre cele mai vechi documente biblice cunoscute, redactate în arameică și conțin fragmente din *Vechiul Testament* și comentarii necunoscute pe marginea *Torah*-ului. Unele dintre acele scrieri au devenit, încă de atunci, cunoscute publicului larg drept manuscrisele de la Marea Moartă. Aproximativ o cincime însă au rămas închise în Muzeul Rockefeller, din Ierusalim. Responsabilul echipei însărcinate să le descifreze și analizeze, John Strugnell, profesor la Harvard, în vîrstă de 60 ani, a fost demis recent de autoritățile israeliene, „din rațiuni de sănătate”.

De fapt, în urma unui scandal, după cum aflăm din revista *Time*, Strugnell era cunoscut în lumea arheologilor ca o persoană bizară, cu un comportament nonconformist. În plus, colegii îi reproșau încetineala cu care se desfășurau cercetările și secretul absolut care le înconjură. Fragilitatea fragmentelor, laborioasa muncă de restaurare nu justifică cei 36 ani ce au trecut de la descoperire.

Scandalul a fost declanșat de un interviu acordat de Strugnell cotidianului *Haaretz*, în care declara: „Iudaismul este o religie rasistă, un lucru foarte primitiv... legile Sabbat-ului sînt o scuză formidabilă pentru lene... Nu văd decît o singură soluție problemei evreiești, conversiunea masivă la creștinism”.

Întreaga comunitate științifică internațională a fost indignată. În decembrie 1990, echipa de cercetători a cerut înlocuirea lui John Strugnell. De altfel, în aceeași lună, el a fost spitalizat în Statele Unite. Un tânăr savant israelian, profesorul Emanuel Tov, va continua și — se speră — va urgenta cercetările.

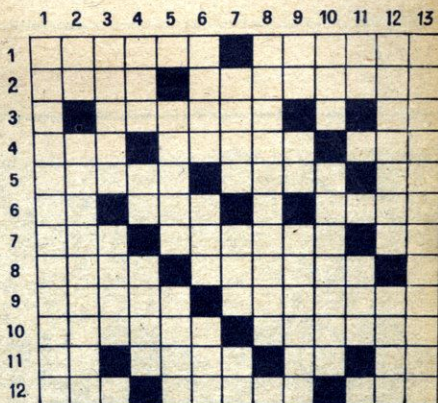

Afluența vizitatorilor are consecințe negative, asemenea poluării, asupra monumentelor istorice. Autoritățile din unele țări au limitat sau chiar interzis accesul la o serie de obiective istorice. Dar problema este departe de a fi rezolvată, lăsa și o caricatură pe această temă, apărută în ziarul francez *Le Monde*

EXPRESII CELEBRE (II)

ORIZONTAL: 1) „Aut Caesar, aut nihil” (lat.: „ori Cezar, ori nimic”), paternitatea expresiei este atribuită acestui faimos cardinal și om politic italian (Cezar) - „Amicus Plato sed magis amica veritas” (lat.: „Mi-e prieten Platon dar mai prieten mi-e adevărul”), expresie ce aparține unui filosof alexandrin (Ammonius). 2) „Animus meminisse norret” (lat.: „Sufletul meu se cutremură când îmi aduc aminte”), cuvinte cu care eroul legendar, din opera omonimă a lui Vergiliu, începe să descrie ruinele Troiei - „La plus perdues de toutes les journées-est celle où l'on n'a pas ri” (fr.: „Ziua cea mai irosită este aceea în care n-am ris”), susține un scriitor francez (Nicolaus). 3) „Numero deus impari gaudet” (lat.: „Zeilor le plac numerele neperechi”) spunea Vergiliu; în antichitate numerele 3,7,9,13 se bucurau de o deosebită trecere: minunile lumii erau 7, muzele 9, Parcele 3 iar aceste divinități din mitologia romană erau tot 3 - Gelu Rădulescu. 4) A stropi - „Divide et impera” (lat.: „Dezbină și stăpânește”), faimos adagiul roman ridicat la principii de guvernământ pe care acest poet german (Heinrich) îl atribuia regelui Filip al Macedoniei - Oraș în U.R.S.S. 5) Ritm (muz., pl.) - Ued în peninsula Arabia - Eugen Dimitriu. 6) Campion - „Sesam, deschide-te!”, formula magică rostită de un cunoscut personaj din *O mie și una de nopți* - „Ochi au, dar nu vor să vadă; urechi au, dar nu vor să...” (inf.), se spune în *Psalmul 115*. 7) Republique de Côte d'Ivoire (siglă) - „Honni soit qui mal y pense” (fr.: „Rusine acelaia care de rău gîndește”), cuvinte ce alcătuiesc deviza celei mai înalte decorații britanice, Ordinul Jartiere, instituită în anul 1348 de către acest rege al Angliei (al III-lea) - Al patrulea roman! 8) „Pares cum paribus facillime congregantur” (lat.: „Cei ce se aseamănă, lesne se adună”), Cicero în *De senectute*, aduce un elogiu acestui scriitor și om de stat roman (Marcus Porcius) - „Ce e val, ca valul trece”, celebru vers eminescian; prin extensie, expresia se aplică faptelor, ideilor și sentimentelor de acest fel (masc. sg.). 9) „Bread is the staff of life” (engl.: „Pinea este temelia vieții”), Swift, autorul lui *Gulliver*, lasă să se înțeleagă că omul, asigurându-și-o întâi pe aceasta, se poate apuca apoi de problemele spirituale - Anno Domini (lat.: „..... Domnului”; neart.), expresie creată în evul mediu spre a marca socotirea anilor de la nașterea lui Iisus Cristos - Dafin. 10) Zeița înțelepciunii la greci, care, alături de Afrodita și Hera, s-a supus judecății lui Paris - Duși (fig.). 11) „Cîmpul cu floriile” din vestimentația noastră populară - „..... mare, undae” (lat.: „Înaintea mării, apele”), expresie al cărei autor nu este cunoscut - Eugen Nicolau - Stan Udrea. 12) Sud - sud-est (abr. uz.) - „In vino veritas” (lat.: „În vin e adevărul”), expresie veche de peste 2.000 de ani. Paternitatea ei e atribuită acestui poet liric grec - „O, sancta simplicitas” (lat.: „O, sfîntă simplitate!”), ultimele cuvinte ale acestui reformator religios ceh (Jan).

VERTICAL: 1) „Calomniez, calomniez, îl en restera toujours quelque chose!” (fr.: „Calomniati, calomniati, ceva tot va rămîne!”), expresie extrasă din opera *Bărbierul din Sevilla*, operă a acestui dramaturg francez (1732-1799). 2) Octavian Neagoe - Filosof, matematician și fizician francez (René), autorul vestitei axiome: „Cogito, ergo sum” (lat.: „Cuget,

deci exist”). 3) „A horse, a horse, my kingdom for a horse!” (engl.: „Un cal, un cal.... meu pentru un cal”; neart.), faimoasa expresie din piesa *Richard al III-lea* de Shakespeare - Orașul în India. 4) Localitate în U.R.S.S. - Radu Alexe - Derivat din numele de Ion. 5) „Căciul lui....”; erou grec, aflat la originea acestei expresii - „De la... la Caiăfa”, formulă ce își are obârșia în scriptură. 6) Documente - „..... lui martie”, expresie devenită celebră după asasinarea lui Cezar (neart.) - Abreviere pentru atelier (milit.). 7) Comună în Franța - Riu în U.R.S.S. - Eliade Călinescu. 8) Dalila, numele faimoasei curtezană din Gaza, care, după cum spune legenda, a fost plătită de filisteni spre a-l supune pe „herculianul” Samson; aceeași legendă a inspirat opera *Samson și Dalila*, autorul ei fiind acest compozitor francez (2 cuv.; Camille). 9) Anton Moreanu - Ene Ulmu - Radu Mănescu - Rîglă de desen. 10) Căile Ferate Române (siglă) - „Robespierre, tu me suivras” (fr.: „Robespierre, mă vei urma”), cuvinte cu care Danton a mers la eșafod; acest istoric francez (1871-1956) susține o altă variantă a expresiei-avertisment: „Eșafodul te reclamă. Mă vei urma, Robespierre!”. 11) Cămil Oprescu - Localitate în India. 12) De la celebra expresie: „veni, vidi, vici!” (lat.: „Am venit, am văzut, am învins!”), acest scriitor român a ajuns la a scrie despre primul cosmonaut: „Omul a venit, a văzut și a biruit” (Tudor) - Riu în toponimia mongolă. 13) „Materiam superabat opus” (lat.: „Opera depășește materialul”; Ovidiu, *Metamorfoze*). Despre Paganini s-a spus că a cântat pe o astfel de vioară, dar „Materiam superabat opus”...

Lucian VASILESCU

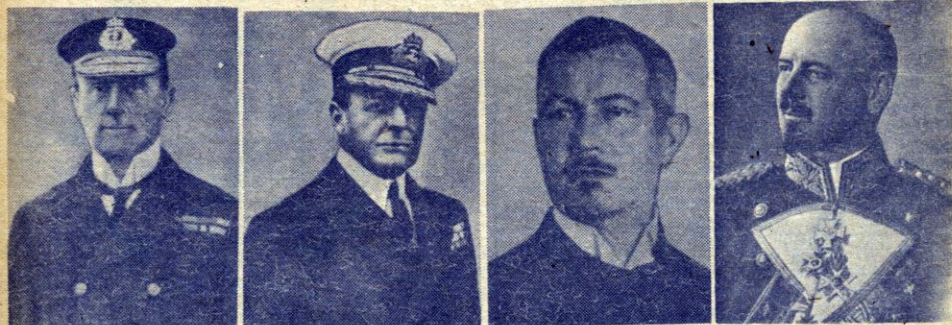
Dicționar: OHA, STUM, ITAH, GAR, ATL, HHS, UFA, RAN, USSU.

Soluția careului *Expresii celebre* (I): CICERO - SOLON - ETOLA - LATINA - ZALA - SOLOMON - ALOCA - GUSA - D - RIN - OGAS - NOU - ANI - AUTT - P - S - ALOL - IANUS - ET - EPICUR - SE - NERO - LU - IA - C - EST - HERA - RIO - CE - ARISTOTEL - AUGUR - ARMATE

Acum 75 de ani...

Cea mai mare bătălie navală din istorie:

Iutlanda-Skagerrak

Vreme de aproape o sută de ani, supremația pe mare, dobândită de Imperiul britanic după bătălia de la Trafalgar (1805), nu a fost pusă în cumpănă. Începând din 1898 însă, aspirațiile economice și politice ale celui de-al doilea Reich au condus la făurirea unei puternice flote militare germane, capabile să conteste Angliei hegemonia maritimă. În 1914, la izbucnirea primului război mondial, Kaiserul și statul major german, așteptându-se la o înfrângere grabnică a Franței pe uscat, au urmărit să păstreze flota, ca argument la viitoare tratative de pace. Cum însă Franța nu a fost înfrântă, iar războiul s-a prelungit, flota de bătaie germană — „die Hochseeflotte”, cum era denumită — a primit aprobarea unor ieșiri în Marea Nordului. O primă luptă, în care s-au confruntat numai crucișătoarele de bătaie (cuiasate rapide care constituiau avangarda flotelor principale), la 24 ianuarie 1915, nu a avut un rezultat favorabil pentru germani. Dar, la 31 mai 1916, cele două flote s-au întâlnit, în totalitatea lor, în largul coastei daneze a Iutlandei, la sud-vest de strâmtoarea Skagerrak¹. Au participat cele mai puternice

nave de luptă și aproape toate tipurile de nave militare ale epocii: de partea britanică, 28 de cuiasate moderne (tipul „dreadnought”), 9 crucișătoare de bătaie, 8 crucișătoare cuiasate, 26 crucișătoare ușoare, 5 contratorpiloare conducătoare de flotilă, 74 de torpiloare și un transportor de hidroavioane, cu un efectiv de 60 000 oameni; de partea germană, 16 cuiasate moderne, 6 cuiasate vechi, 5 crucișătoare de bătaie, 11 crucișătoare ușoare și 61 de torpiloare, cu un efectiv de 45 000 de oameni.

Bătălia s-a desfășurat în patru faze, din 31 mai de la ora două după-amiază, până a doua zi, 1 iunie, în zori. Amândouă flotele cuprindeau două fracțiuni, avangardă și gros, avangărzile aflându-se inițial la 50-60 mile de gros. În prima fază, crucișătoarele de bătaie germane, conduse de viceamiralul von Hipper, inferioare numeric, au căutat să atragă crucișătoarele de bătaie engleze, conduse de viceamiralul David Beatty, spre grosul german. Odată ce acesta a intrat în luptă, a fost rindul crucișătoarelor de bătaie britanice să atragă grosul german, sub focul flotei de bătaie britanice, „the Great Fleet”. Contactul celor două forțe principale a avut loc către ora 18 (faza a 2-a). Comandanți-șef englez, amiralul John Jellicoe, a ajuns să se plaseze între germani și bazele lor. Sub acoperirea atacurilor de torpiloare și a cortinelor de ceață artificială, coman-

¹ Magazin istoric, nr. 4/1973.

În imagini: pentru istorie protagoniștii-adversari, umăr la umăr: amiralul Jellicoe și viceamiralul Beatty (Anglia), amiralul Scheer și viceamiralul Hipper (Germania).

dantul-șef german, amiralul Reinhard Scheer, s-a putut deroba seara spre vest (faza a 3-a), dar pe timpul nopții a avut de înfruntat atacurile torpiloarelor britanice dinapoia flotei lui Jellicoe (faza a 4-a). Bine antrenată pentru lupta de noapte, „Hochseeflotte” a ajuns în zori la marginea zonelor minate ocrotitoare din largul coastei daneze și s-a putut întoarce apoi în bază.

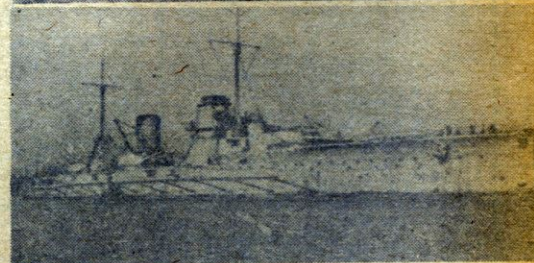
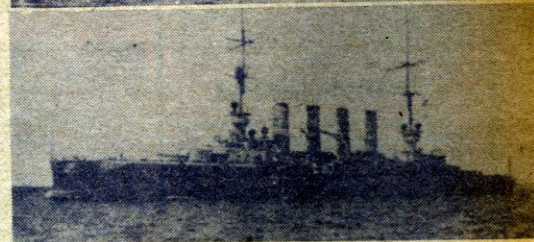
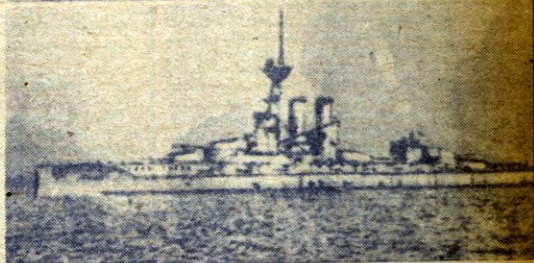
Pierduse 11 nave, însumând 61 180 tone (un crucișător de bătalie, un cuirasat vechi, patru crucișătoare ușoare, cinci torpiloare). Avea 2 551 morți, 507 răniți. Flota britanică pierduse 14 nave, însumând 115 025 tone (trei crucișătoare de bătalie, trei crucișătoare cuirasate, un contratorpilor, șapte torpiloare). Avea 6 094 morți, 674 răniți, 177 prizonieri. Succesul tactic părea să fie de partea flotei germane, care, inferioară în forțe, nu fusese distrusă și pricinuisse pierderi aproape duble adversarului.

Dar succesul strategic a rămas de partea Angliei. Cîteva zile după bătălie, în raportul său către Kaiser, amiralul Scheer a arătat că Germania nu putea câștiga războiul cu flota sa de suprafață, care rămânea simțitor inferioară celei britanice, și că numai un război submarin fără cruțare putea aduce Anglia la tratative de pace. Dar cu tot tonajul comercial scufundat în 1917 și 1918, submarinul nu s-a dovedit „arma absolută”, așa cum nădăjduseră amiralii Scheer și von Tirpitz, creatorul „Hochseeflottei”. Blocada navală britanică a continuat, flota germană nu a mai acceptat o nouă bătălie și, după armistițiu, în noiembrie 1918, a fost internată în baze engleze. Nu a ajuns însă în posesia aliaților învingători. Cu o săptămînă înainte de semnarea păcii, amiralul von Reuter, ultimul său comandant, i-a dat un sfîrșit mai apropiat de regulamentele și tradițiile marinaresți: și-a sabordat toate navele în ziua de 21 iunie 1918, în golful Scaja Flow.

Istoriografia navală consideră lutan-da-Skagerrak cea mai mare bătălie pur navală din istorie, dacă se ține seama de puterea distructivă totală a forțelor participante. Statistic, s-au tras 8 195 lovituri de tun de calibru greu, circa 20 000 lovituri de calibru mijlociu și mic, s-au lansat 183 torpile. S-au folosit din plin transmisiunile și bruiajele radio, s-au lansat numeroase cortine de ceață artificială, s-au tras și proiectilele iluminante, s-a folosit în cercetarea navală o armă a viitorului — mijloacele aeriene —, baloane dirijabile și un hidroavion. ■

Niculae KOSLINSKI

Nave de luptă britanice (primele trei) și germane (următoarele)

DIALOG CU CITITORII

LA POSLOGEA

Pe marginea articolului August 1940: din culisele marii nedreptăți istorice (nr. 1/1991), dl. **GHEORGHE VESA**, din Salonta, ne trimite câteva informații referitoare la incidentul petrecut la punctul de frontieră Posloghea de la granița cu Ungaria, fapte relatate de unchiul meu Puta Petru, fost sergent de poliție (actualmente pensionar în vîrstă de 82 ani) la pichetul Cuștean. În ziua de 27 august după-amiază se întorcea din inspecția făcută la pichetul Posloghea împreună cu un soldat, cînd au auzit focuri de armă dinspre pichet. El ordonă soldatului să anunțe pichetul Cuștean și să ceară întărit. Unchiul meu se întoarce la pichetul de graniță unde găsește efectivul de soldați de la pichet retrași în adăpostul de refugiu de unde executau foc de armă asupra grănicerilor unguri care ocupaseră pichetul. După un aprig schimb de focuri grănicerii unguri s-au retras lînd captiv radiotelegrafistul care nu parăsese pichetul. Acesta a fost eliberat după aproape un an de zile. Grănicerii români au deschis focul asupra garii din Matyegane ca răspuns la focurile de armă cu care grănicerii unguri au obligat trenul de persoane care făcea legătura cu Ungaria să se întoarcă în gara Salonta. Episodul s-a încheiat a doua zi în urma discuțiilor dintre un maior român și un ofițer de graniță ungur. Peste cîteva zile începea dramatica odisee a poporului român în urma dictatului de la Viena.

JURĂMÎNT ÎMPLINIT

Dl. **ALEXANDRU COJAN**, locotenent în rezervă, veteran de război, din București, ne relatează un eveniment deosebit din primăvara anului 1944 care mi-a rămas adînc imprimat în suflet. **Într-o zi** Eram elev anul II la Școala de ofițeri de rezervă nr. 2 din Bacău cînd la 27 martie 1944 am primit ordin de evacuare în garizoana Ineu din jud. Arad.

În curtea școlii, la troiță, unde era locul de adunare, întreaga Școala, ofițeri și elevi în careu, cu arma pentru onor, la comanda colonelului Ioan Lucă, comandantul Școlii, am jurat ca suprem fel dezrobirea Transilvaniei de nord, ocupată samavolnic prin dictatul de la Viena din 1940, în timp ce un elev, ieșit din front, ștergea cu baioneta de pe harta țării, care era fixată pe troiță, pata neagră ce reprezenta zona răpită.

Momentul acela ne-a înfiorat sufletele tuturor și jurămîntul împlinit în inima fiecăruia a rămas năzuința noastră și ne-a fost fară în misiunea ce o aveam de îndeplinit.

Am plecat prin viscol, cu viscol în suflete și cu inima grea.

După o jumătate de an, pe valea Crisului Alb, în septembrie 1944, am început împlinirea lui cu tot elanul anilor noștri tineri și credința în dreptatea noastră.

Ofițeri și elevi am luptat cu bărbăție

împotriva cîmpitorilor și mulți și-au dat jertfa supremă, dar pămîntul românesc a fost eliberat.

Mormintele eroilor căzuți au rămas pietre de hotar pe granița de vest și vor rămîne strajă de neclintit și mărturie a jurămîntului împlinit.

CALAFAT, 1904

Din Calafat, dl. **SORIN CIUPAG** ne scrie despre Monumentul Independenței din acest oraș, ridicat în amintirea evenimentelor din timpul războiului ruso-româno-turc din 1877-1878.

Monumentul, așezat în punctul cel mai înalt al orașului, pe locul unde a fost amplasată Bateria Carol, a fost ridicat în anul 1886.

Corpul monumentului în formă de trunchi de piramidă lucrat în piatră cioplită este așezat pe un pedestal prismatic, cu înălțimea totală de 3 m. El avea în vîrf un obuz tras din Vidin asupra bateriei.

Acesta nu a explodat, căzînd în fața domitorului Carol. Acest lucru este consemnat pe unul din stîlpii de beton care marchează locul.

În anul 1904 acest monument s-a reamenajat prin grija Primăriei Calafat și a locuitorilor săi.

În acel an au fost prezenți la comemorarea evenimentelor regele Carol I și membrii guvernului; iată o fotografie realizată cu acel prilej.

DIN RETRAGERE

În legătură cu relatările publicate de noi în nr. 4/1991 privind „Armata lui Vlasov”, dl. **DEZIDERIU MACH**, din Cîmpia Turzii, vechi și statornic cititor și colaborator al revistei noastre, încă din primii ani de apariție, ne scrie următoarele: În vara anului 1943, eram cu unitatea (Divizionul 36 artilerie grea hipo) pe țărmul nordic

al Mării Azov, în regiunea Berdians-Mariupol. La 16 sept, a început retragerea spre Nipru, care a durat mai multe săptămîni. Atunci am văzut în rîndul trupelor germane cu care ne-am retras împreună și mulți sovietici intrați în armata germană.

Cazacii călări în uniformă germană purtînd căciuliile lor caracteristice din blană, neagră cu postav roșu. Calmuci, turcmeni, la fel în uniformă germană cu căciuli de blană cu clape.

Erau și mulți ucraineni, dar nu puteau fi deosebiți de soldații germani, numai după vorbă. Toți erau înarmați dar i-am văzut făcînd parte din unități auxiliare: trenuri de luptă, pază, comunicații.

Retragerea în permanente lupte de apărare a decurs în condiții foarte grele. Au început ploile, iar drumurile și stăpă s-au transformat într-o mare de noroi.

Despre gen. Vlasov și armata sa am aflat din lucrările care au tratat despre evenimentele din război.

ADEVĂRATA ISTORIE

LAURIAN BUTURE, din Bacău. Cred că ar fi deosebit de util pentru toți cititorii revistei, și nu numai, ca în numerele următoare să elaborăm o retrospectivă a modului cum s-a desfășurat, încă din anii '30, urcușul spre „înaltă societate” a „celui mai iubit” și a „celelalte savante...”, pentru a putea cunoaște mai bine adevărata față a diabolicei epoci ce a adus România în pragul catastrofei și al deznădejdi. Sint convins că în timp ne veți prezenta adevărata istorie a patriei, fără deformările și intervențiile de ultim moment caracteristice celor 45 ani de tristă amintire. Istoria a fost făcută de oameni, pentru oameni și, de aceea, orice denaturare a ei se răsfrînge negativ asupra trecutului sau prezentului națiunii noastre, atît de încercate în decursul timpurilor.

PĂCĂLEALĂ TÎRZIE

Doi cititori bucureșteni, care — dintr-o nejustificată „modestie” — nu-și precizează și adresele, semîndu-și scrisorile doar **NICOLAE BARNĂ** și, respectiv, **H. KÜSO**, ne semnalează faptul că una dintre fotografiile publicate în cadrul rubricii în București, acum 50 ani, din nr. 4/1991 — „automotor pe linia tramvaiului 19” — reprezintă, de fapt, un trucaj fotografic oferit cititorilor de acum 50 ani drept păcăleală de 1 aprilie.

Semnatarul rubricii respective s-a familiarizat cu practica ziaristilor din anii interbelici de a lansa de 1 aprilie mici glume publicistice spre a-și păcăli cititorii și, pe cit le-a stat în puțină, s-au ferit de a cădea în „capcanele” întinse de colegii lor din urmă cu cinci decenii. Iată, însă, că se mai întâmplă ca tradiționalele păcăleli de 1 aprilie să „percuteze” și după o jumătate de veac. Facem deci și noi cuvenita precizare, la sugestia celor doi

DIALOG CU CITITORII

cititori: respectiva fotografie reprezintă o păcăleală de 1 aprilie 1941. Dar cum rămâne cu identitatea celor doi corespondenți, cărora le mulțumim, dar care ne-au comunicat doar numele lor? Nu vrem să credem că tot pentru a ne păcăli. Ceea ce trebuie să recunoaștem că în viața noastră de astăzi seamănă mai mult a... sperietură. Sau poate le e frică de Magazin istoric?

SIMPOZION

Prof. MIHAI D. DRECIN, din Oradea, ne scrie despre simpozionul național Muncă, bani, bănci, cultură și politică (sec. XVIII — 1918), editia I, desfășurată la Oradea între 19-20 aprilie 1991. În cadrul simpozionului, organizat sub egida Inspectoratului școlar al județului Bihor, Școlii normale „Iosif Vulcan”, Universității tehnice — ambele din Oradea — și a Uniunii culturale „Vatra Românească”, au fost prezentate 16 comunicări susținute de cercetători, muzeografi, cadre didactice din București, Arad, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Caransebeș, Tirgu Mureș, Suciu de Sus — Maramureș și — bineînțeles — Oradea.

REBUSISTICE

DI. MIHAI DACĂLU, din sat Fețești, com. Scobinți, jud. Iași, ne relatează că a cumpărat primul exemplar al revistei în ziua de 27 aprilie 1991, până atunci neputând obține vreun număr. Bănănuț că este vorba despre aceleași necazuri provocate de difuzarea presei, pe care ni le-au semnalat alți de mulți dintre cititorii noștri. Domnia sa ne spune că prima pagină la care s-a oprit a fost cea cu Rebus.

Domnule Dăcălu după cum ai constatat deja, soluția careului respectiv a apărut chiar în numărul următor. O ultimă precizare: revista noastră nu se ocupă cu difuzarea cărților. Noi doar semnalăm acele apariții editoriale care ne sosesc la redacție.

DI. NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș, la rândul său ne scrie: Cum iarna e un sfetnic bun pentru cei ce nu vor să se plîdisească, munca de afară mai lășind timp cititorii, iată că vă mai trimit două careuri rebus făcute cu această ocazie. Am reținut unul dintre ele spre publicare într-unul din numerele viitoare ale revistei.

CREDO

Din partea Editurii „Cuget Românesc”, din com. Bîrda, jud. Mehedinți, primim primele trei apariții, în ale căror colecții Crede, îngrijite de pr. ALEXANDRU STĂNCULESCU-BÎRDA: Proverbe și expresii religioase. Pentru tine, Doamne (antologie de poezie românească), prefață de arhim. Valeriu Anania). Cărți religioase populare. Epistola Domnului Iisus Hristos.

DOUĂ SCRISORI DESPRE DIFUZARE

Primim, din Sibiu, următoarele scrisori.

Prima: Subsemnatul COTEA GHEORGHE, domiciliat în Sibiu, str. Gen. V. Milea, bl. 10 A, sc. A, ap. 7, tel. 45733, ca urmare a reclamației subsemnatului, privind neprimirea revistei Magazin istoric, nr. 7/1990, mă declar complet nemulțumit față de modul cum dv. cu nr. 88 din 13 febr. 1991, cit și Direcția Jud. de Poșta Sibiu (pe care-l anexez), ați înțeles să-mi rezolvați solicitarea mea.

Față de această situație, intrucum nu am primit nici până în prezent revista Magazin istoric, nr. 7/1990, revin la scrisoarea mea să vă rog să faceți tot ce este posibil pentru ca eu să primesc acest nr. 7/1990 fiindu-mi lipsă din colecție.

Și răspunsul DJPTc Sibiu, semnat: director ing. D. Manea și șef secției ec. T. Bădișescu.

Urmare sesizării dvs. expediată la redacția revistei Magazin istoric, București, privind neprimirea nr. 7 al acestei publicații pe anul 1990 vă comunicăm următoarele:

Din evidențele existente la DJPTc Sibiu — Of. jud. de Difuzarea Presei Sibiu, numărul 7 al publicației neprimite de dv. nu a sosit la unitatea noastră, fapt comunicat de noi la momentul oportun la unitatea expeditoare DEP București, dar care pînă în momentul de față nu a mai expediat acest număr la noi. Acest fapt a condus la neservirea cu acest număr a tuturor abonaților județului nostru.

În eventualitatea că vom mai primi sumele pentru a fi restituite abonaților pentru numărul neprimi, vi se expediază la domiciliu prin mandat poștal. Regretăm cele întâmplate dar vina aparține cu totul altor unități decît unității noastre.

După cum se vede, nu noi sîntem vinovați pentru neprimirea exemplarului respectiv, stimate d-le Cotea. Noi am făcut tot ce ne-a stat în putință pentru alcătuirea lui, pentru îngrijirea tipăririi lui, pînă — așa cum se obișnuiește — toate cheltuielile trajașului, inclusiv acelea privind difuzarea.

Aveți pe deplin dreptate să fiți nemulțumit. Mai înțeleg, pentru că v-ați descompulat colecția și, apoi, pentru că, cu toate demersurile dv. și ale noastre, nu v-ați recuperat exemplarul de revistă ce vi se cuvenea. Și nu sînteți singurul în situația aceasta. Ne-au mai reclamat cititorii din județele Galați, Neamț, Maramureș neprimirea nr. 7/1990, deoarece nu a mai ajuns în județele și localitățile lor. Sute, poate mii de cititori care nu au primit acest nr. 7/1990. La toate insistențele noastre nu am primit nici un răspuns din partea celor în ale căror atribuții (și pentru care revista plătește o taxă de difuzare importantă) intră și difuzarea Magazinului istoric, împreună cu a altor publicații.

În aceste condiții — cum nu mai dispunem de exemplare disponibile din nr. 7/1990, întreg tirajul fiind epuizat — adresăm apelul nostru către cititorii care au un exemplar disponibil din acest număr să-l trimită corespondentului sibian, ajutându-l să-și completeze colecția.

Cît despre gravele deficiențe care ne sînt semnalate în difuzarea revistei, noi stăruim în continuare pe lîngă conducerea Direcției generale a poștelor și difuzării presei, din cadrul Ministerului comunicațiilor, să ne acorde tot sprijinul vital necesar în eliminarea lor, cu aceeași înțelegere, colegialitate și competență colaborare cum a făcut-o și în trecut.

SOLICITĂ NR. 3/1991

Ne sosesc, în continuare, cereri din partea cititorilor noștri care nu au primit, din vina instituțiilor care se ocupă cu difuzarea, nr. 3/1991 al revistei noastre. Cum nici noi nu mai dispunem de exemplare din acest număr la punctul de desfacere din cadrul redacției, publicăm adresele acestor pasionați colecționari ai revistei cu rugămînta lor de a fi ajutați în procurarea nr. 3/1991, pentru a nu-și descompula colecțiile: GIURIU DEIMAN, din Călan, jud. Hunedoara, str. Bradului, nr. 7/35; MIRCEA, MUNTEANU, din Orăștie, str. Nic. Titulescu, nr. 60, bl. 81, sc. A, ap. 19; DUMITRU CODRESCU, din Brașov, str. Proletarilor, nr. 10, bl. 10, sc. E, et. I, ap. 6; DUMITRU BURLAU, din București, str. Covasna, nr. 7, bl. E 1, sc. 3, et. I, ap. 47, sector 4; ION VĂȚEȘU, din com. Cerașu, sat Sion, jud. Prahova (solicită și nr. 7/1990); SIMION GÂRLEA, din com. Vitanesti, jud. Teleorman; NICOLAE CRISTEA, din com. Solonț, sat Cuculeți, jud. Bacău; NICOLAE DĂCONU VILCEA, din Lipova, str. Aurel Vlaicu, nr. 4, bl. A 2, sc. A, ap. 6; ARISTIDE POPESCU, din București, str. Drumul Taberii, nr. 23, ap. 16.

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN A. ANTOFI, Sos. Urziceni, nr. 668, com. Afumați, sectorul Agricol Ilfov, solicită: nr. 10/1989; 10/1990; ofertă: nr. 4/1977; 6/1981; 4-6, 9-12/1983; 1-5, 7-11/1984; 5, 11/1985; 1-4, 6, 7, 11, 12/1986; 7/1988; 1/1989.

IOAN I. SIMION, com. Ulmeni pe Someș, str. Someșului, nr. 14, jud. Mureș, solicită: nr. 2/1989; 4/1990; ofertă: nr. 3-7/1967; 4/1976; 5/1977; 3/1978; 12/1984; 1, 9, 10, 11, 12/1985; 5/1989.

BURGHELEA TCACENCO, str. Badea Cârțan, nr. 8, bl. 3, sc. B, ap. 71, Sinaia, ofertă colecția completă.

EUGENIA FĂCĂIANU, București, str. Cobălcescu, nr. 41, bl. B, ap. 10, ofertă colecția completă.

LIVIU ALEXE, str. Dragalina, nr. 13, Odobesti, solicită: nr. 1, 4, 5/1990.

CONTENTS (Romanian History) I.I.C. Brătianu The Responsibility of Statesmen • R. Netzhammer, A. Goșu, Gh.I. Brătianu, Gr. Antipa, C. Troncoț 75 years since Romania entered World War I • In Bucharest, 50 Years Ago • I. Maniu „The Communist Movement is changing only its Tactical Methods” • Romania in World War II (III) • C. Popăteanu, F. Dolghin 1944. Tentative Negotiations carried out by Romania. Documents from the Soviet Archives • Gh.D. Marinescu August 23, 1944–May 9, 1945. The Anti-aircraft Defence was on Duty • G. Ștrempeț Old Cultural Treasures in the Academy Library • I. Drăgan The Humanist Filip More de Ciula • Gh. Sebestyén Historical Monuments: Alternatives to their Salvation • I. Hurdubețu Historians I Knew • P.I. David Daco-Romanian Saints in Christian Calendar • D. Hincu, I. Lăcustă 1939-1940. Behind the Scenes of the Censor's Office • C. Popăteanu „The Case” of Lucrețiu Pătrășcanu's Group (II) • I. Ursu Interview with K. Hitchins (USA)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I.I.C. Brătianu Le devoir des hommes d'état • R. Netzhammer, A. Goșu, Gh.I. Brătianu, Gr. Antipa, C. Troncoț 75 ans depuis l'entrée de Roumanie dans la première guerre mondiale • A Bucarest, il y a 50 ans • I. Maniu „Le mouvement communiste change seulement ses moyens tactiques” • La Roumanie dans la deuxième guerre mondiale (III) • C. Popăteanu, F. Dolghin 1944. Les sondages de paix de Roumanie. Documents des archives soviétiques • Gh.D. Marinescu 23 août 1944-9 mai 1945. La D.C.A. au devoir • G. Ștrempeț Trésors de la culture antique dans la Bibliothèque de l'Académie • I. Drăgan L'humaniste Filip More de Ciula • Gh. Sebestyén Monuments historiques: alternatives de sauvetage • I. Hurdubețu Historiens que j'ai connus • P.I. David Divinités dace-roumaines dans le calendrier chrétien • D. Hincu, I. Lăcustă 1939-1940. Dans les coulisses de la censure • C. Popăteanu „Le cas” du groupe Lucrețiu Pătrășcanu (II) • I. Ursu Interview avec K. Hitchins (USA)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.И.К. Братяну Долг государственных деятелей • Р. Непхаммер, А. Гощу, Г.И. Братяну, Гр. Антипа, К. Тронкоц 75 лет со вступления Румынии в первую мировую войну — 75 лет • В Бухаресте, 50 лет назад • И. Маниу „Коммунистическое движение меняет только тактические методы” • Румыния во второй мировой войне (III) • К. Поппештану, Ф. Долгин 1944. Мирные зондирования Румынии. Документы советского архива • Г.Д. Маринеску 23 августа 1944-9 мая 1945. Долг ПВО • Г. Штремпель Сокровища древней культуры в Библиотеке Академии • И. Драган Гуманист Филипп Море из Чулы • Г. Себештьен Исторические памятники: альтернативы спасения • И. Хурдубецу Историк, с которыми я познакомился • П.И. Давид Дакоро-румынские святые в христианском календаре • Д. Хинку, И. Лăкустă 1939-1940. За кулисами цензуры • К. Поппештану „Дело” группы Лукрециу Патрашкану (II) • И. Урсу Интервью с К. Хитчинсом (США)

INHALT (Rumänische Geschichte) I.I.C. Brătianu Die Pflicht der Staatsmänner • R. Netzhammer, A. Goșu, Gh.I. Brătianu, Gr. Antipa, C. Troncoț 75 Jahre von Rumäniens Eintritt im ersten Weltkrieg • In Bukarest, vor 50 Jahre • I. Maniu „Die kommunistische Bewegung ändert nur seine taktische Methoden” • Rumänien in den zweiten Weltkrieg (III) • C. Popăteanu, F. Dolghin 1944. Die Friedensversuche Rumäniens. Urkunden aus den sowjetischen Archiven • Gh.D. Marinescu 23 August 1944-9 Mai 1945. Die Flakartillerie tat seine Pflicht • G. Ștrempeț Alte Kulturschatze in der Akademiebibliothek • I. Drăgan Der Humanist Filip More aus Ciula • Gh. Sebestyén Die Geschichtsdenkmäler: Alternativen zu ihrer Rettung • I. Hurdubețu Die Geschichtswissenschaftler, die ich kennengelernt hatte • P.I. David Daco-rumänische Heilige im christlichen Kalender • D. Hincu, I. Lăcustă 1939-1940. Das Sichbare und das Unsichbare Gesicht der Zensur • C. Popăteanu „Der Fall” Lucrețiu Pătrășcanu Gruppe (II) • I. Ursu Gespräch mit K. Hitchins (Vereinigte Staaten)

SUMARIO (Historia romana) I.I.C. Brătianu El deber de los hombres de Estado • R. Netzhammer, A. Goșu, Gh.I. Brătianu, Gr. Antipa, C. Troncoț 75 años desde la entrada de Rumania en la Primera Guerra Mundial • En Bucarest, hace 50 años • I. Maniu „El movimiento comunista sólo cambia sus medios tácticos” • Rumania en la Segunda Guerra Mundial (III) • C. Popăteanu, F. Dolghin 1944. Los tanteos de paz hechos por Rumania. Documentos de los archivos soviéticos • Gh.D. Marinescu El 23 de Agosto de 1944 — el 9 de Mayo de 1945. El antiaéreo cumpliendo con sus deberes • G. Ștrempeț Tesoros de cultura antigua en la Biblioteca de la Academia • I. Drăgan El humanista Filip More de Ciula • G. Sebestyén Monumentos históricos: alternativas de salvación • I. Hurdubețu Historiadores que he conocido • P.I. David Santos dacio-romanos en el calendario cristiano • D. Hincu, I. Lăcustă 1939-1940. Entre los bastidores de la censura • C. Popăteanu „El caso” del grupo Lucrețiu Pătrășcanu (II) • I. Ursu Entrevista con K. Hitchins (EEUU.)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate.

ABONEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.BOX 12-201; telex: 10376 prsrlr.
Abonamentul pe un an — 64 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

Lei 25.

„FAUR-S.A.“ a museum project

I was very impressed by Mr. Henry Holban's article regarding the „Malaxa“ plant. I am sorry that the FAUR firm has no published history or a museum, a modern building for the projection, designing and research departments.

That is why I propose the construction of a museum with permanent exposing possibilities, historical presentation, conference rooms where discussions and business settlements may take place. It should have the form of a glaze pyramid with a foundation surface of 300 m².

The project was drawn up by the staff of the Architecture and Design services - INTEGRAL PROIECT. The construction should be placed in the enclosure of the industrial platform as a symbolic element, by its simplicity and expressiveness. It would be integrated in the architectural vision created by one of the greatest Rumanian architects Horia Creangă (1893-1943), the grandson of our writer and storyteller Ion Creangă. He distinguished himself by the Aro building and cinema (today Patria) in Bucarest, the Aro-Hotel (Carpați) in Braşov, and he was a close co-worker of Nicolae Malaxa concerning architectural problems. He built the principal halls of the factory.

The construction and harmonisation with the architectural forms in an unic composition on this industrial platform will represent an attraction by lodging the results of the experience and aspirations of those who carried on their activity in this place, or are still working here, continuers of industrial Rumanian summit traditions.

Arch. Iulius Rădulescu

The „PRO-FAUR“ association asks all natural and legal (or conventional) persons in Rumania or abroad, who consider themselves friends of the „FAUR-S.A.“ — Society to participate at the public subscription for the built up of this museum by money deposits — in lei — count 45.10.659.2 or in USA dollars, count 47.21.3.16.45.59.0, Banca Comercială Română, Bucharest, Sector 3.

This is a gesture of support for the traditions of Rumanian economy.

„FAUR-S.A.“ un projet pour le musée

J'ai été très impressionné par l'article de Mr. l'ingénieur Henry Holban, concernant les Usines „Malaxa“. Je regrette que la firme FAUR-S.A. n'a pas encore une histoire publiée, un musée, un bâtiment moderne pour les bureaux d'étude et de recherche.

C'est pour cela que je propose la construction d'un musée destiné à fonctionner en permanence pour présenter l'histoire de l'usine, avec des salles de conférences pour colloques et conclusions d'affaires. Cette construction pourrait avoir la forme d'une pyramide en verre avec une surface basale de 300 m².

Le projet a été exécuté par le Collectif d'Architecture et Design de „l'INTEGRAL PROIECT-S.A. La construction devrait être emplacede dans l'enceinte de la plateforme industrielle Faur-S.A., comme un symbole, par son caractère expressif et simple. Elle pourrait s'intégrer à la vision architecturale créée par un des plus grands architectes roumain Horia Creangă (1893-1943) le petit-fils de l'écrivain Ion Creangă. Il s'est fait connaître entre les années 1932-1942 avec l'immeuble et le cinéma „Aro“ (aujourd'hui Patria) à Bucarest et l'Hotel „Aro“ (aujourd'hui Carpați) à Braşov. Il a été aussi un collaborateur très proche de Nicolae Malaxa en ce qui concerne les problèmes d'architecture et d'organisation de l'espace édilitaire, en construisant les principales salles de l'usine.

La construction réalisée sur cette plateforme industrielle, en harmonie avec les structures architecturales, va constituer un point d'attraction en hébergeant les résultats de l'expérience et des aspirations de ceux qui ont déployé ou déploient encore leur activité dans ce lieu, étant eux-mêmes les continuateurs des remarquables traditions industrielles roumaines.

Arch. Iulius Rădulescu

L'association „PRO-FAUR“ prie toutes les personnes physiques et morales en Roumanie ou à l'étranger, qui se considèrent amies de „FAUR-S.A.“ de participer à la souscription publique pour l'édification de ce musée en déposant des fonds, en lei compte 45.10.659.2 ou en dollars USA, compte 47.21.3.16.45.59.0, Banca Comercială Română, Bucarest, Sector 3.

Il s'agit d'un geste de soutien pour les traditions économiques roumaines.

„FAUR-S.A.“ ein Projekt für das Museum

Ich war durch Herrn ing. Henry Holbans Artikel über die „Malaxa“ Werke tief beeindruckt. Ich bedaure dass die FAUR - A.G. noch nicht eine veröffentliche Geschichte, ein Museum, ein modernes Gebäude für Projektion und Forschungsdienst hat.

Deshalb schlage ich den Aufbau eines Museums vor, mit permanenten Ausstellungen Möglichkeiten, historischer Darbietung, Konferenz-Räumen für Besprechungen, Protokolle und Verhandlungs-Abschlüsse.

Es sollte die Form einer Glass-Pyramide haben mit einer Basis von 300 m². Das Projekt wurde von dem Architektur und Design Kollektiv der INTEGRAL PROIEKT-A.G. verfasst. Der Bau sollte inmitten der Industriellen Plattform FAUR-A.G. erhoben werden, als ein symbolisches Element durch seine Ausdruckskraft und Schlichtheit. Er würde sich der architektonischen Vision eines der grössten rumänischen Architekten Horia Creangă (1893-1943) der Enkel des Erzählers Ion Creangă, sehr gut integrieren. Horia Creangă behauptete sich zwischen 1932-1942 durch das ARO-Gebäude und Kino (Patria) in Bukarest und das Hotel Aro (Carpați) in Braşov. Er war ein naher Mitarbeiter in Architektonischen Problemen und Raum-Organisation von Nicolae Malaxa, und hat die Fabrikhaupt Hallen erbaut.

Die Harmonie der Architektonischen Formen des Baues auf dieser industriellen Plattform, wird ein Attraktions Punkt werden und eine Unterkunft für die Ergebnisse der Erfahrung und des Bestrebungen jener, die ihre Aktivität hier entwickelt haben oder heute noch hier arbeiten, die Fortsetzer der höchsten rumänischen industriellen Traditionen.

Arch. Iulius Rădulescu

„PRO-FAUR“ bittet alle natürliche und juristische Personen aus Rumänien und dem Ausland, welche sich als Freunde der „FAUR-A.G.“ betrachten, an der öffentlichen Subskription für die Errichtung dieses Museum teilzunehmen durch erlegen vise Geld-Summen in Lei: Konto 45.10.659. 2 oder in USA dollars, Konto 47.21.3.16.45.59.0, Banca Comercială Română, Bukarest, Sector 3.

Dass ist eine Unterstützungs-Geste gegenüber der rumänischen ökonomischen Traditionen.

„FAUR-S.A.“ un proyecto para el museo

Me ha impresionado el artículo del Sr. dr. ingeniero Henry Holban, sobre las empresas „Malaxa“. Siento mucho que la Firma FAUR - S.A. no tiene todavia una historia publicada, un museo, un edificio moderno para los servicios de proyección e investigación.

He aquí porque propongo la construcción de un museo con funciones de exposición permanente, presentación histórica, espacios para dar conferencias, sostener debates, protocolos para concertar negocios, en forma de pirámide de vidrio con una superficie construida en el suelo midiendo 300 metros cuadrados.

El proyecto ha sido realizado por el Colectivo de Arquitectura y Design perteneciente al INTEGRAL PROIECT - S.A. El edificio será colocado en el recinto de la plataforma industrial „FAUR - S.A.“ como un elemento-símbolo por la simplicidad y la expresividad de la forma. El mismo se integrará a la visión arquitectural modelada por uno de los mas grandes arquitectos rumanos, Horia Creangă (1893-1943), nieto del narrador Ion Creangă. Horia Creangă se ha distinguido entre los años 1932 y 1942 con el proyecto y la construcción del bloque de viviendas y el cine „Aro“(hoy día „Patria“) de Bucarest, el Hotel „Aro“ (hoy „Carpați“) de Braşov y ha sido colaborador cercano a Nicolae Malaxa, en problemas de arquitectura y organización del espacio, al construir las naves principales de la Empresa.

La construcción y armonización con las formas arquitecturales realizadas de manera unitaria sobre esta plataforma industrial constituirán un punto de atracción al abrigar los resultados de la experiencia y los anhelos de aquellos que han desarrollado o desarrollan su actividad en este lugar, continuadores de las tradiciones industriales máximas de Rumania.

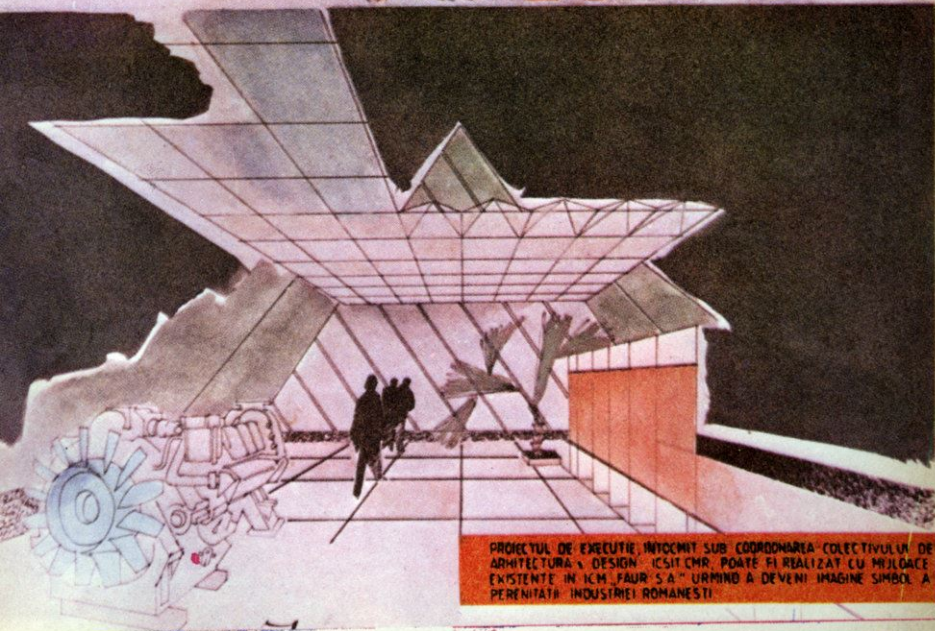
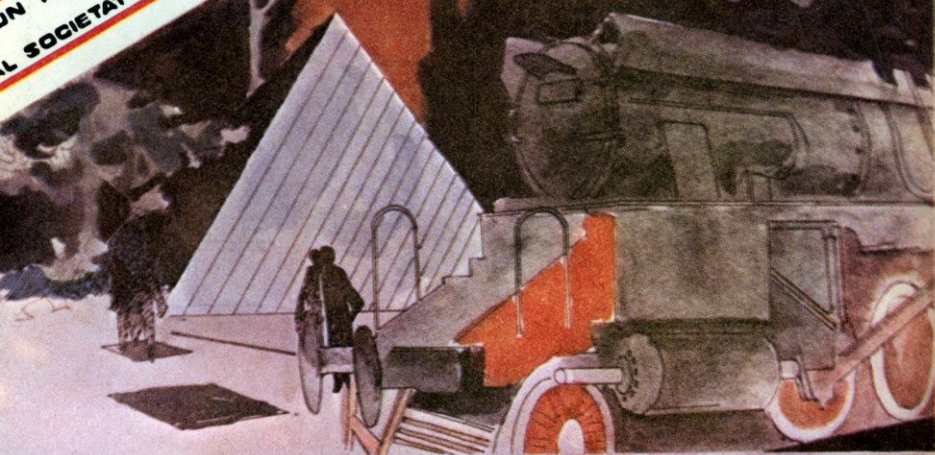
Arch. Iulius Rădulescu

La asociación „PRO-FAUR“ ruega a las personas físicas y jurídicas del país y del extranjero que se consideren amigos de la Sociedad „FAUR - S.A.“, que participen en la subscrición pública abierta para la edificación de este museo, mediante depósitos de dinero rumano en la cuenta 45.10.659. 2 o en USA dollars en la cuenta 47.21.3.16.45.59.0 del Banca Comercială Română, Bucarest, sector 3.

Se trata de un gesto de apoyo para con las tradiciones de la economía rumana.

UN PROIECT PENTRU MUZEUL TEHNIC SI ISTORIC
AL SOCIETATII COMERCIALE „FAUR SA” BUCURESTI-ROMANIA

arh. RADULESCU IULIUS

PROIECTUL DE EXECUTIE INTOCMIT SUB COORDONAREA COLECTIVULUI DE
ARHITECTURA + DESIGN: ICSIT CHR. POATE FI REALIZAT CU MIJLOACE
EXISTENTE IN ICM „FAUR SA” URIND A DEVENI IMAGINE SIMBOL A
PERENITATEI INDUSTRIEI ROMANESTE

